

Kovács Lajos, a legendás magyar lepkész

Lajos Kovács, the legendary Hungarian
lepidopterist

Lajos Kovács, ein legendärer
ungarischer Lepidopterologe

Szerkesztette – Redigit
Fazekas Imre

e-Acta Naturalia Pannonica 6 • 2013

A folyóirat évente 1–2 kötetben zoológiai, botanikai, állatföldrajzi, természetvédelmi és ökológiai tanulmányokat közöl. Ezenkívül helyet biztosít geológiai, paleontológiai és archeológiai írásoknak, rövid közleményeknek, híreknek, könyvismertetőknél. Az archivált publikációk az Országos Széchenyi Könyvtár Elektronikus Periodika Adatbázis és Archívumban (EPA) érhetők el: http://epa.oszk.hu/e-Acta_Naturalia_Pannonica.

A serial devoted to the study of Hungarian natural sciences and is instrumental in defining the key issues contributing to the science and practice of conserving biological diversity. The journal covers all aspects of systematic, biogeographical and conservation biology. E-Acta Naturalia Pannonica may be obtained on a basis of exchange. Archives: http://epa.oszk.hu/e-Acta_Naturalia_Pannonica.

Szerkesztő – Editor

FAZEKAS IMRE

E-mail: fazekas@microlepidoptera.hu | fazekas.hu@gmail.com

A szerkesztő tanácsadói – The editor's advisors

Bálint Zsolt (H-Budapest)

Rezbanyai-Reser, Ladislaus (CH-Luzern)

Kiadó – Publisher

Regiograf Intézet – Regiograf Institute – Komló, Hungary

Kiadványterv, tördelés, tipográfia – Projekt, make-up, graphic: Fazekas Imre

<http://www.actapannonica.gportal.hu>

http://epa.oszk.hu/e-Acta_Naturalia_Pannonica

Megjelent – Published: 2013.09.23. – 23.09.2013

A kiadvány megjelenését támogatta – Published with financial support from:
Európa Universitas Kft., Érd (Pál Attila)

Az angol és német nyelvű szövegek a szerzők munkái.

A címlapképen Kovács Lajos látható Pilisvörösváron, 1954-ben

Forrás: a Magyar Természettudományi Múzeum archívuma.

Minden jog fenntartva – All rights reserved

© Regiograf Intézet – Regiograf Institute – Hungary, 2013

HU ISSN 2061–3911

ISBN 978-963-86940-8-9

Tartalom – Contents

Fazekas Imre: Előszó – Preface	5–6
Bálint Zsolt: A lepkész dr. Kovács Lajos (1900–1971)	7–10
The lepidopterist dr Lajos Kovács (1900–1971)	
Bálint Zsolt: A Kovács Lajos tiszteletére elnevezett lepkék	11–16
Lepidoptera named in honour of Lajos Kovács	
Bálint Zsolt & Benedek Balázs: A <i>Nonagria zollikoferi</i> Freyer, 1836 magyar története	17–44
The Hungarian history of <i>Nonagria zollikoferi</i> Freyer, 1836 (Lepidoptera: Noctuidae)	
Bálint Zsolt & Katona Gergely: A Kovács Lajos által javasolt lepke fajcsoport-nevek és azok típusanyagai	45–72
The species-group names proposed for Lepidoptera by Lajos Kovács and their type materials	
Buschmann Ferenc: Kovács Lajosról, egy amatőr lepkész szemével	73–76
Lajos Kovács with an amateur lepidopterist's eyes	
Csóka György & Hirka Anikó: Kovács Lajos és a magyar erdészeti fénycsapda hálózat	77–82
Lajos Kovács and the Hungarian Forestry Light Trap Network	
Fazekas Imre: Kovács Lajos (1900–1971) csüngőlepke kutatásai	83–102
Research on Zygaenidae by Lajos Kovács (Lepidoptera)	
Fazekasné Visnyei Irma: Kovács Lajos (1900–1971) lepkész grafo- portréja	103–110
Graphology portrait of Lajos Kovács (1900–1971) lepidopterist	
Katona Gergely & Bálint Zsolt: Kovács Lajos lepkészeti tárgyú közleményei	111–120
Publications of Lajos Kovács related to lepidopterology	
Malicky, Hans: Meine Erinnerungen an Lajos Kovács	121–128
Emlékeim Kovács Lajosról	
Rezbányai-Reser, Ladislaus: Emlékek, gondolatok Kovács Lajosról	129–136
Erinnerungen, Gedanken über Lajos Kovács	

Szabóky Csaba, Katona Gergely & Bálint Zsolt: Magyarországi fénycsapdák által fogott pillangóalakú lepkék	137–152
Papilionoid lepidopterans collected by light traps in Hungary (Lepidoptera: Papilioniformes)	
Tóth-Barbalics István: Kovács Lajos (1900–1971) lepkész, muzeológus, levéltáros a Magyar Természettudományi Múzeum Dokumentációs Tár és Tudománytörténeti Tárgygyűjteményében található hagyatékának rövid ismertetése	153–156
Written legacy of Lajos Kovács (1900–1971) in Hungarian Natural History Museum	
Varga Zoltán: Mesterem, Lajos bácsi. Személyes emlékek dr. Kovács Lajosról	157–166
My mentor, Uncle Lajos. Dr. Lajos Kovács - A personal portrait from memory	
Vojnits András: A Lajos bácsi jelenség	167–187
The uncle Lajos phenomenon	

Előszó – Preface

Dr. Kovács Lajos
(1900–1971)

A XIX. század közepén, az 1950-es és a '60-as évek meghatározó magyar lepkekutatója Kovács Lajos (1900–1971) volt. A millennium időszaka után elsőként revideálta a trianoni Magyarország ún. „nagylepkefaunáját”. Munkásságával jelentősen hozzájárult a hazai fauna megismeréséhez, valamint iskolateremtő egyéniségével, hacsak közvetve is, de lepkészek sora kezdett alapos faunisztikai, taxonómiai, állatföldrajzi, ökológiai vizsgálatokba.

Korai, hirtelen halálával egy sajátos, de rendkívül termékeny és eredményes korszak zárult le a magyar lepkészet történetében. Az elmúlt négy évtizedben a hazai tudományosság nagy mulasztást követett el, hiszen sem a Magyar Rovartani Társaság folyóiratában (*Folia Entomologica Hungarica*) sem pedig a Magyar Természettudományi Múzeum

évkönyvében (*Annales Musei Nationalis Hungarici*) nem jelent meg róla méltatás vagy önálló emlékkötet. Jelen munkákkal most ezt kívánjuk pótolni.

A kötet kiadásának gondolta az 1970-es évek végére nyúlik vissza. Ekkor levelet kaptam Ica nénitől, Kovács Lajos özvegyétől, hogy keressem fel lakásán, mert beszélni szeretne velem. Kovács Lajos nevét kortársától, Balogh Imrétől – aki oktatóm volt Pécsi Tanárképző Főiskola Állattani Tanszékén – halottam először 1969-ben. Egy közös Baross utcai állatári látogatás alkalmával bemutatott Kovács Lajosnak. Ez volt egyetlen találkozásom Kovács Lajossal.

Ica néni kérésének eleget téve 1978 őszén felkerestem lakásán, ahol több csomagban Kovács Lajos még meglévő kéziratai, különlenyomatai és néhány könyve várt rám. Elmondta, hogy több lepkésszel is beszélt, s úgy döntött, amit ott látok azt rám hagyományozza, s tegyek velük azt, amit legjobb belátásom szerint gondolok. Amikor megkérdeztem, hogy miért éppen rám esett a választása, de csak ennyit mondott: „Mert így döntöttem.”

Az azt követő években sokszor megfordultam Ica néninél egy-egy teára, hosszabb-rövidebb beszélgetésre, ahol több történetet is meghallgatva egyre inkább megfogalmazódott bennem, hogy Lajos bácsi emléke előtt tisztelegve ki kellene adni egy emlékkötetet. Ica néni nagy boldogsággal fogadta tervemet. Próbálkozásaim azonban az 1980-as évek első felében zordon, átláthatatlan falakba ütköztek, s akkor még nem sejtettem, hogy a kötet megjelenésére további évtizedeket kell várni. Ebben az időszakban könyvek kiadását politikailag motivált „cenzorok” engedélyezték. Soha nem felejttem el azt a napot, amikor kezdő szerkesztőként a Folia Comloensis első kötetének kézirat kötegelével, 1984-ben, az illetékes „elvtárs” irodájában megjelentem, aki unottan a lapok közé turkált, majd formális kérdések után egy engedélyszámot adott.

Aki alkotó értelmiségiként átélte az 1970-es, '80-as éveket, s így vagy úgy, de kívül állt az akkor uralkodó politikai hatalomgyakorlók világán, azt vagy elhallgatták, vagy megtúrták, de nagyon ritkán, akár még támogatták is. Ebben furcsa, nehezen kiismerhető időszakban, valami oknál fogva a vezető magyar entomológusoknak, a folyóirat szerkesztőknek sehogy sem jutott eszébe, hogy a Kovács Lajos emlékkötet összeállítsák, kiadják. Visszatekintve talán nem meglepő, hogy ez a „módszeres” felejtés, elhallgatás, a rendszerváltást követő évtizedekben mit sem változott.

Az elmúlt évben elhatároztuk, hogy a haladó európai és magyar kultúrában megszokott módon – egy önálló kötetben – megemlékezünk Kovács Lajos kollégánkról. A szerzők áttekintik Lajos bácsi életútját, részletesen bemutatják azokat a taxonómiai problémaköröket, melyek kutatásainak a fókuszpontjában voltak hosszú évtizedeken át. Kortársai, egykori mentoráltjai személyes benyomásaikról, élményeikről írnak. Feltárul előttünk az első magyar fénycsapdahálózat által gyűjtött anyagok tudományos feldolgozásában betöltött meghatározó szerepe. Kézírásának elemzéséből egy olyan összetett személyiségkép tárul elénk, melyből sok mindenre fény derül.

Ajánljuk könyvünket mindazoknak, akik szeretnének bepillantani a II. világháborút követő magyar faunakutatás sajátos légkörébe, annak szakmai, emberi világába. Bízunk benne, hogy egy-egy tanulmány, a lepkészeket, a tudománytörténet kutatóit további vizsgálatokra sarkalja.

Fazekas Imre
szerkesztő

A lepkész dr. Kovács Lajos (1900–1971) The lepidopterist dr Lajos Kovács (1900–1971)

Bálint Zsolt

Abstract: Dr Lajos Kovács (* 1. VII. 1900, Budapest) was an archivist by profession. From 1927 he was employed by the Archive of the Capital Budapest, between 1937 and 1948 in leading position as vice- than general director. Because of the political changes in Hungary after the 2nd World War he had to find a new way of living. Via a special Academic fund he could work as a research entomologist in the Hungarian Natural History Museum from 1952. During the first decade serving in the museum he revised the Hungarian part of the Lepidoptera collection and published three fundamental papers on the Macrolepidoptera fauna in the journal *Folia Entomologia Hungarica*. In the next decade he was the head of the group aimed to determine the Lepidoptera material collected by an extensive chain of light traps newly installed for agricultural and forestry purpose in Hungary. This new activity resulted a series of faunistic and taxonomic papers published by the museum in its main periodical *Annales Historico-naturales Musei Nationalis Hungarici*. Dr. Kovács was active until that very last date of his life and died unexpectedly in Budapest, 7. VII. 1971 by heat failure. His knowledge of Macrolepidoptera was legendary, his personality was anecdotal. His name and work is still highly valued by the lepidopterists in Hungary.

Key words: Archive of the Capital Budapest, archivist, *Annales Historico-naturales Musei Nationalis Hungarici*, entomologist, faunistics, *Folia Entomologica Hungarica*, lepidopterist, light trap, taxonomy.

A szerző címe – Author's address: Bálint Zsolt, Magyar Természettudományi Múzeum, Budapest VIII, Baross utca 13., 1088. E-mail cím: balint@nhmus.hu

Kovács Lajos 1900. július 1-jén született Budapesten. A Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán szerzett oklevelet 1922-ben, majd 1926-ban doktorált és letette a levéltárosi szakvizsgát. A Fővárosi Levéltár tisztviselője 1927-től, igazgató helyettese 1937-től, majd 1943 és 1948 között igazgatója. Levéltárosként számos tudománytörténeti tanulmányt publikált, jelentősebbek a Pest és Buda adminisztrációjával kapcsolatos közleményei. A kommunista hatalomátvétel után rögtön nyugdíjazták.

A politikai változások kényszerű hatása miatt szakmát és munkahelyet kellett változtatson. Dr. Szentágothai János segítségével megvalósult akadémiai célhittel révén 1952-től a Magyar Természettudományi Múzeum entomológusként alkalmazta, egészen 1971. július 7-én Budapesten bekövetkezett váratlan, szívelégtelenség okozta haláláig.

Az új hivatás nem volt számára idegen. A lepkék iránti szeretetét édesapjától örökölte, aki a Magyar Rovartani Társaság tagja volt, és rendszeres látogatója a Magyar Nemzeti Múzeum Természettudományi Osztályának. Édesapja „Dr. Kovács” lepkéit múzeumi éveit során maga osztotta be a törzanyagba (1. ábra). A példányok magas száma, és tudománytörténeti fontossága azt jelzi, hogy idősebb Kovács Lajos magángyűjteménye minden szempontból nagy jelentőségű volt, és ösztönözheték fiát a lepkék kutatására.

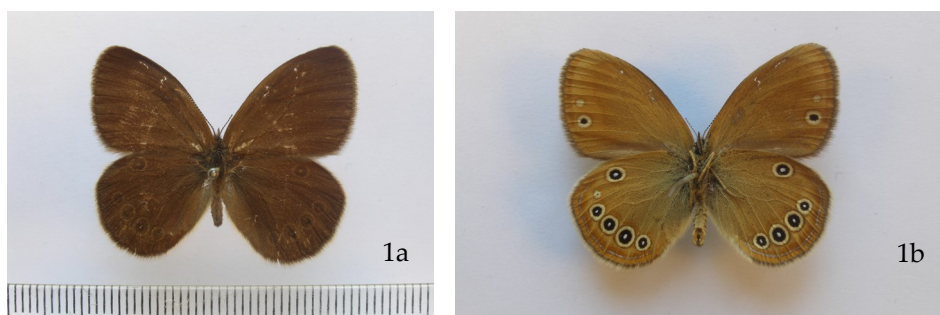
Kovács Lajos első évtizede a múzeumban azzal telt, hogy revideálta a Kárpát-medencei anyagokat, és teljesen átrendezte a vonatkozó gyűjteményrészeket. Ezzel párhuzamosan végiglátogatta a nagyobb magángyűjteményeket, búvárolta a szakirodalmat. Ennek a tevékenységének köszönhetően megteremtette a hazai lepkefauna feltárásának és térképezésének modern alapjait a *Folia Entomologica Hungarica*-ban megjelent három nagylélegzetű dolgozatával. Kiváló szakmai kapcsolatokat épített ki a „felszabadulás” utáni nagy faunistákkal, hogy csak a legismertebb neveket említsem betűrendben: Balogh Imre, Blattny Lajos, Ilosvai-Varga István, Issekutz László, Nattán Miklós, Reskovits Miklós és Vida Lajos.

A hatvanas években indult meg az országos fénycsapda-hálózat kiépítése, és a munka megkezdése. Kovács Lajos lett a helyileg a Magyar Természettudományi Múzeumban működő előrejelző szolgálat vezetője, amely fénykorában évente közel félszáz fénycsapda lepkeanyagát határozta meg, és rögzítette naplószerűen. Ezek a naplók nem csupán az első rendszeresnek nevezhető országos faunafeltárás eredményeit és a fauna akkori összetételét tükrözik, hanem felbecsülhetetlen tudománytörténeti értékek is.

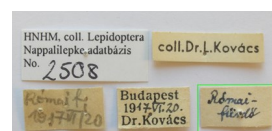
A fénycsapdák anyagából jelentős mennyiségű példány került Kovács magán-gyűjteményébe, amiket maga határozott, majd helyezett el később saját kezűleg a múzeumi lepkegyűjtemény Kárpát-medencei gyűjteményrészeiben (2. ábra). A fénycsapda-hálózat által összegyűjtött adatok nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy a magyarországi nagylepkefaunát még behatóbban vizsgálhassa. Eredményeiről a múzeumi *Annales*-ben számolt be a „Data to the knowledge of Hungarian Macrolepidoptera” című cikksorozatában, amit csak halála akasztott meg.

A „fénycsapda-csoport” adta számára a lehetőséget az utánpótlás nevelésére. Így tanítványának tekinthetők hazai és nemzetközi viszonylatban egyaránt jelentős lepkészeink közül Mészáros Zoltán, Rácz Gábor, Rézbányai László, Uherkovich Ákos, Varga Zoltán és Vojnits András. Még életében legendás alakká vált, számos anekdota fűződik nevéhez. A magyar lepkészek között neve és munkássága ma is élő forrás.

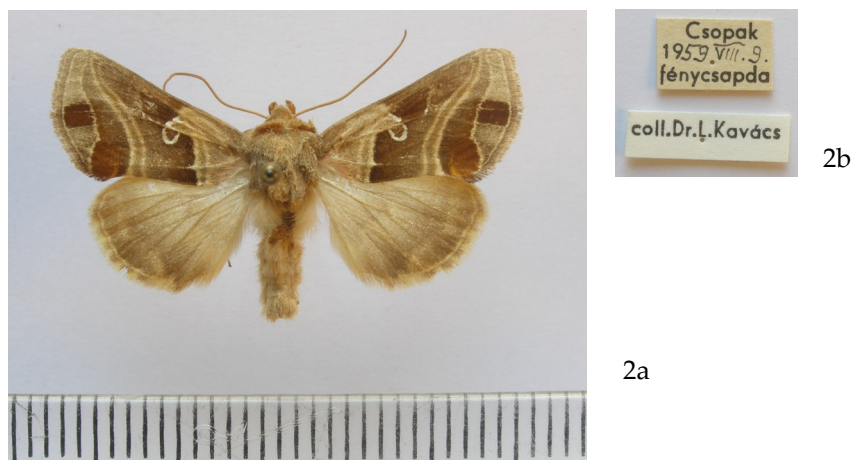

1. ábra. Kovács Lajos édesapja által még a budapesti Rómaifürdőn gyűjtött *Coenonympha oedippus* példány felül (a) és alulnézetben (b), valamint cédulái (c) a Magyar Természettudományi Múzeum törzsgyűjteményében (fénykép: Katona Gergely, MTtM).

1c

Figure 1. Specimens of *Coenonympha oedippus* still collected at Rómaifürdő (Budapest) by the father of Lajos Kovács; in dorsal (a) and ventral (b) view and its labels (c) from in the main collection of the Hungarian Natural History Museum (photo: Gergely Katona, HNHM).

2. ábra. A csopaki fénycsapda által gyűjtött, hazánkban igen ritka *Euchalcia consona* példány felülnézetben (a) és cédulái (b) a Magyar Természettudományi Múzeum törzsgyűjteményében (fénykép: Katona Gergely, MTtM).

Figure 2. Specimen of *Euchalcia consona* from the main collection of the Hungarian Natural History Museum, a very rare species in Hungary, collected by light trap installed in Csopak; in dorsal view (a) and its labels (b) (photo: Gergely Katona, HNHM).

Legfontosabb művei

1934: A régi pesti Vigadó építésének előzményei. – Tanulmányok Budapest múltjából 3: 62–90.

1938: Telekkönyvi rendtartás Budán a kamarai adminisztráció idejében. – In: Emlékkönyv Szentpétery Imre hatvanadik születésnapjára, Budapest, 25 p.

1940: A kamarai adminisztráció és a budai polgárok 1694. évi vizsálya. – Tanulmányok Budapest múltjából 8: 28–48.

1943: Pest szabad királyi város vezetői (bírái és polgármesterei) 1687-től 1790-ig. – Tanulmányok Budapest múltjából 10: 54–118.

1953: Bátorliget nagylepkefaunája. – In: Székessy V. (szerk.): Bátorliget élővilága, Budapest, pp. 326–380.

1953–1956: A magyarországi nagylepkék és elterjedésük. – *Folia entomologica hungarica*, Series Nova 6: 76–165 (1953), 9: 89–140 (1956).

1958: Változások a magyarországi nagylepkék adataiban a *Fauna Regni Hungariae*, illetőleg az Abafi-Aigner lepkekönyvének megjelenése óta. – *Folia entomologica hungarica*, Series Nova 11: 309–364.

1966–1971: Data to the knowledge of Hungarian Macrolepidoptera. I–VI. – *Annales Historico-naturales Musei Nationalis Hungarici* 58: 453–468 (1966), 59: 359–373 (1967), 60: 227–238 (1968), 61: 301–316 (1969), 62: 281–288 (1970), 63: 239–260 (1971).

A Kovács Lajos tiszteletére elnevezett lepkék Lepidoptera named in honour of Lajos Kovács

Bálint Zsolt

Abstract: Five species-group names have been dedicated to Dr Lajos Kovács (1900-1971), the renowned lepidopterologist of the Hungarian Natural History Museum still during his life. These patronyms are as follows, listed in chorological sequence according to year of descriptions: *Subeiodophasia kovacsi* Gozmány, 1952 (Plutellidae), *Plebeius sephirus kovacsi* Szabó, 1954 (Lycaenidae), *Epichopteryx kovacsi* Sieder, 1955 (Psychidae), *Gnophos pullata kovacsi* Vojnits, 1967 (Geometridae) and *Melitaea phoebe kovacsi* Varga, 1967 (Nymphalidae). The author of the name is briefly introduced via very brief curriculum details with a portrait (image), then reference to the original description and combination of the scientific binomen he proposed is given. The type material is also fully referred, and the holotype is documented also by images. All the holotypes are deposited in the Lepidoptera collection of the Hungarian Natural History Museum. The sentence(s) of dedication taken verbatim from the original paper with page reference(s) is(are) also given. Finally, for the species involved indications are supplemented on available vernacular names.

Key words: patronym, Lajos Kovács, Hungarian Natural History Museum, holotype.

Author's address – A szerző címe: Bálint Zsolt, Magyar Természettudományi Múzeum, 1088 Budapest VIII, Baross utca 13., Hungary. E-mail: balint@nhmus.hu

Bevezetés

Már Carolus Linnaeus is, a binominális nevezéktan megalkotója, nagy számmal nevezett el fajokat élő, vagy már elhunyt természettudósokról. Így fejezte ki tiszteletét elődjéi és kortársai iránt. Ezeket a neveket hívjuk patronimoknak. Formálásuk gyakorlata mind a mai napig él, ezért számtalan tudományos név hordozza fűvészek, lepkészek, madarászok, rovarászok, stb. nevét. Kovács Lajos, a Magyar Természettudományi Múzeum legendás lepidopterológusának tiszteletére magyar és külföldi lepkészek még életében öt fajcsoport-nevet dedikáltak. Ebben a cikkben ezeket a patronimokat ismertetem és dokumentálom.

A neveket időrendben, eredeti kéttagú alakjukban sorolom fel. Mivel nem célja a dolgozatnak a fajcsoport-nevek érvényessége vagy aktuális kombinációinak bemutatása, ezekre nem térek ki. A név szerzőjét néhány rövid életrajzi adattal és egy képpel mutatom be. Megadom az általa leírt „kovacsi” hivatkozását pontos oldalszámmal (és a nevet eredeti alakjában). Felsorolom a cikkben megadott típusanyagot és a holotípust dokumentálom. Mind az öt

holotípust a Magyar Természettudományi Múzeum (MTtM) lepkegyűjteménye őrzi. A holotípusok állapotát rangsorolom. Ha példány a hibátlan és nem kopott, testrészei megvannak, akkor „kitűnő”, ha potroha vagy csápjai hiányoznak, de egyébként kitűnő lenne, akkor a példány állapota „jó”. A cikkből szó szerint idézem az ajánlásra vonatkozó szövegrészt vagy szövegrészeket. Végül jelzem, milyen magyar lepkenév vonatkozik a Kovács Lajos tiszteletére elnevezett fajra.

Itt fejezem ki köszönetemet Katona Gergely kollégámnak, aki elkészítette a cikk képanyagát és digitális formában rendelkezésemre bocsátotta. Dr. Nagy Edit levéltár igazgató (Ráday Levéltár, Budapest) engedélyével kutathattam a Szabó Richárd fondot. Minden igyekezetem ellenére a *Melitaea phoebe kovacsi* leírója esetében nem sikerült archív képhez jutnom. A szerkesztővel való egyeztetés után elálltam attól a szándékomtól, hogy a hiányt közelmúltban készült képpel pótoljam. Végül külön köszönet Fazekas Imre szerkesztő úrnak a türelméért, amit a cikk készítése során mutatott.

Kovács Lajosról elnevezett lepkék

1952: *Subeidophasia kovacsi* (Plutellidae) (1. ábra)

Szerző – Dr. Gozmány László (1921–2006) (2. ábra), 1950-től a Magyar Természettudományi Múzeum muzeológusa, Kovács Lajos idejében a gyűjtemény vezetője. Több molylepke család világspecialistája (Bálint, Katona & Kun 2011).

Eredeti leírás – Gozmány 1952: 143–144 („*Subeidophasia Kovacsi* [!] sp. n.”)

Típusanyag – Holotípus, „allotípus” (= MTtM nőstény paratípus) és további 90 MTtM paratípus. MTtM holotípus, Magyarország: „Diássziget, Kisbalaton” [Cölöpös előtti rétek], jó állapotban (a potroh hiányzik; az ivarszerv két karton, keretezett, mikroszkóp-fedőlemez között, a példány alá tűzve).

Ajánlás – „It is with the greatest pleasure that I dedicate this exquisite new species to my best friend-in-leadopterologic-arm Dr. L. Kovács, Macrolepidoptera specialist of the Hungarian Natural History Museum” (Gozmány 1952: 144), „Dr Kovács Lajos barátom tiszteletére nevezem el” (Gozmány 1952: 146).

Magyar elnevezés – „magyar tarkamoly” (Gozmány 1968a: 237).

1954: *Plebeius sephirus kovacsi* (Lycaenidae) (3. ábra)

Szerző – Dr. Szabó Richárd (1896–1981) (4. ábra), 1925-től a kormányzó „Sub auspiciis Gubernatoris” ezüstgyűrű tulajdonosa, 1941–1945 között a budapesti Szent István Főgimnázium igazgatója, majd nyugdíjaztatásáig gimnáziumi és szakiskolai tanár. 1953-tól kérte munkaidejének csökkentését arra hivatkozva, hogy entomológiai mű megírásához akadémiai ösztöndíjat nyert.

Eredeti leírás – Szabó Richárd 1954: 34–36 („[*Plebeius sephirus*]” ssp. *kovacsi* [!] subspecies nova).

Típusanyag – Meghatározatlan számú, a fóti Somlyón gyűjtött hím és nőstény MTtM szüntípus. MTtM lectotípus hím (kijelölve Bálint 1990: 52), kitűnő állapotban.

Ajánlás – „dr. Kovács Lajosról kiváló lepidopterológusunkról elnevezve” (Szabó 1954: 36).

Magyar elnevezés: „Sephir boglárka” (Frivaldszky 1835: 269 = Zefir boglárka ([Bálint] 2006: 130); „fóti boglárka” (Gozmány 1968b: 90).

1955: *Epichopteryx kovacsi* (Psychidae) (5. ábra)

Szerző – Leo Sieder (1887–1980) (6. ábra), ausztriai amatőr lepidopterológus, Psychida specialista, gyűjteménye a németországi Karlsruheban levő Landes-sammlungen für Naturkunde intézményébe került elhelyezésre (Witt 1984).

Eredeti leírás – Sieder 1955: 160–162 („*Epichnopt. kovacsi* [!] spec. nov.”)

Típusanyag – Holotípus, allotípus (= MTtM nőstény paratípus) és további 223 paratípus (coll. Hölzer: 12, coll. Meier: 28; coll. MTtM : 31 és coll. Sieder: 155). MTtM holotípus hím, Magyarország: „Budaörs, Csiki-hegyek”, kitűnő állapotban.

Ajánlás – „Nach dem verdienten Entomologen Dr. Kovács, Budapest” (Sieder 1955: 160).

Magyar elnevezés – „magyar zsákhordólepke” (Gozmány 1968a: 236)

1967: *Gnophos pullata kovacsi* (Geometridae) (7. ábra)

Szerző – Dr. Vojnits András (*1941–) (8. ábra), a Kovács Lajos által vezetett „fénycsapda munkacsoport”, tagja, 1972-től a Magyar Természettudományi Múzeum muzeológusa és 1994-ig a lepkegyűjtemény vezetője, Geometridae specialista, Afrika-kutató.

Eredeti leírás – Vojnits 1967: 380–382 („*Gnophos pullata kovacsi* ssp. n.”).

Típusanyag – holotípus és két paratípus (coll. Vojnits). MTtM holotípus hím, Magyarország: „Börzsönyhegys., Pogányvár”, jó állapotban (potroha hiányzik, ivarszervi preparátum: Vojnits no. 24).

Ajánlás: „I dedicate the new taxon... to Dr. L. Kovács, for his substantial support of my investigations” (Vojnits 1967: 382).

Magyar elnevezés – „mészköszikla-araszoló” (Varga 1969: 118)

1967: *Melitaea phoebe kovacsi* (Nymphalidae) (9. ábra)

Szerző – Dr. Varga Zoltán (*1939–), a Debreceni Egyetem professzor emeritusa, Kovács Lajos életében még ugyanott hallgató, tanársegéd, majd adjunktus, Noctuidae specialista, konzervácionista és zoogeográfus.

Eredeti leírás – Varga 1967: 124-130 („*Melitaea phoebe kovacsi* ssp. nova”).

Típusanyag – Holotípus, allotípus (= MTtM nőstény paratípus) és 71 paratípus példány (MTtM: 36, coll. Dr. L. Kovács: 24, coll. Petrich: 4, coll. Varga: 7); MTtM holotípus hím, Magyarország: „Budakeszi, Hársbodorhegy”, jó állapotban (csápok hiányoznak).

1–9. ábra – Figure 1–9. ►

1. ábra. A *Subeidophasia kovacsi* Gozmány, 1952 holotípusa felülnézetből (a), cédulái és ivarszervi preparátuma (b) (fotó: Katona Gergely, MTtM).

Figure 1. Holotype of *Subeidophasia kovacsi* Gozmány, 1952 in dorsal view (a), and its labels and genital dissection (b) (photo: Gergely Katona HNHM).

2. ábra. Dr. Gozmány László 1956-ban múzeumi munka közben (fotó: MTtM archívum, digitalizálta: Katona Gergely).

Figure 2. Dr László Gozmány in 1956 working in the museum (photo: HNHM archive, digitalized by Gergely Katona).

3. ábra. A *Plebeius sephirus kovacsi* Szabó, 1954 lectotípusának felszíne (a) és fonákja (b), cédulái (c) (fotó: Katona Gergely, MTtM).

Figure 3. Lectotype of *Plebeius sephirus kovacsi* Szabó, 1954 in dorsal (a) and ventral (b) view, and its labels (photo: Gergely Katona, HNHM).

4. ábra. Dr. Szabó Richárd 1954 körül (fotó: Ráday Levéltár).

Figure 4. Dr Richárd Szabó in circa 1954 (photo: Ráday Levéltár).

5. ábra. Az *Epichopteryx kovacsi* Sieder, 1955 holotípusa felülnézetből (a) és cédulái (b) (fotó: Katona Gergely, MTtM).

Figure 5. Holotype of *Epichopteryx kovacsi* Sieder, 1955 in dorsal view (a) and its labels (b) (photo: Gergely Katona, HNHM).

6. ábra. Leo Sieder úr Psychidae zsákok keresése közben, 1955-ben, a ábra jobb alsó sarkában az aláírásával (fotó: MTtM archívum, digitalizálta: Katona Gergely).

Figure 6. Mr. Leo Sieder in 1955 searching Psychidae sacks in 1955; his signature is in the right lower corner (photo: HNHM archive, digitalized by Gergely Katona).

7. ábra. A *Gnophos pullata kovacsi* Vojnits, 1967 holotípusa felülnézetben (a) és cédulái (b) (fotó: Katona Gergely, MTtM).

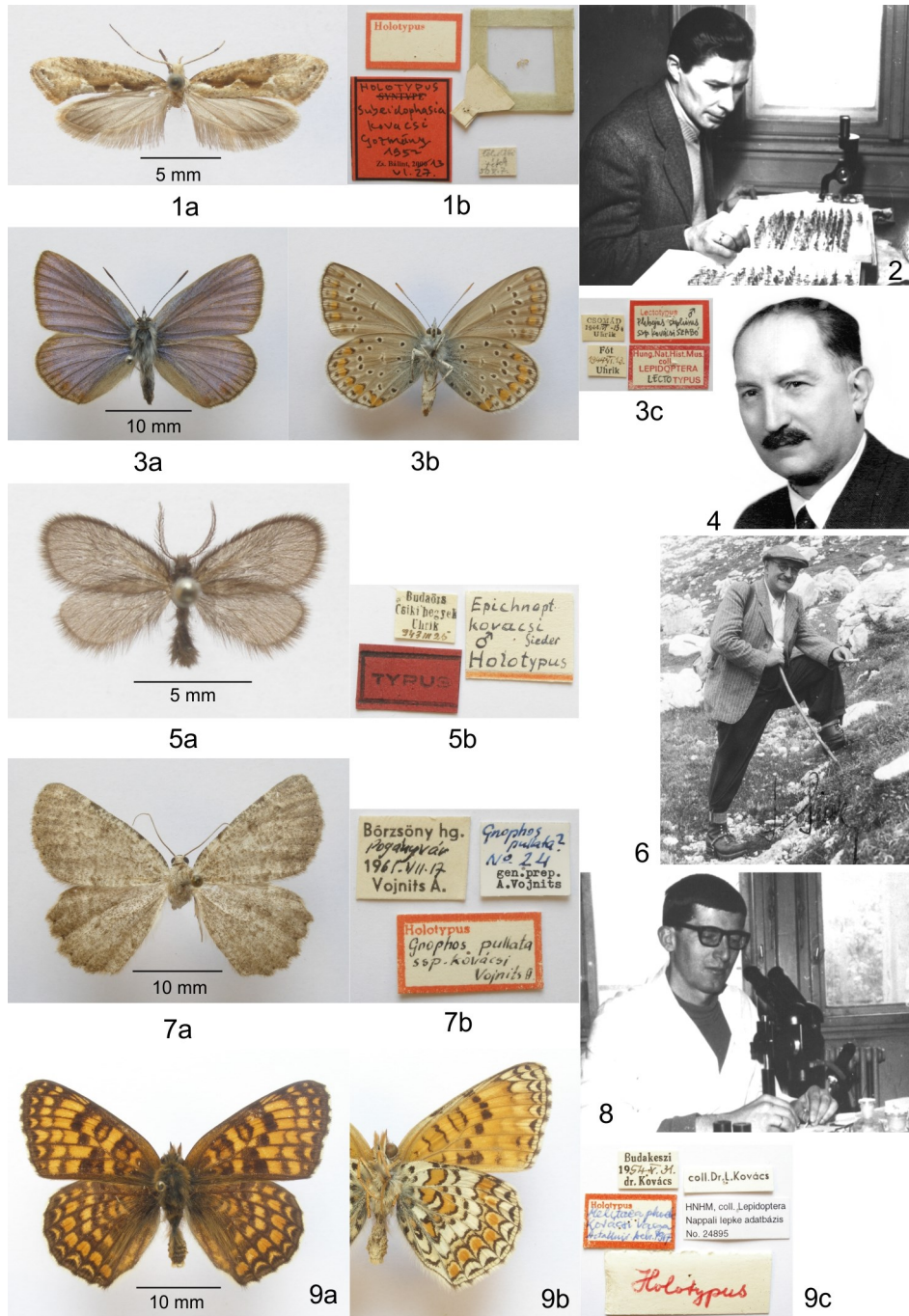
Figure 7. Holotype of *Gnophos pullata kovacsi* Vojnits, 1967 in dorsal view (a) and its labels (b) (photo: Gergely Katona, HNHM).

8. ábra. Dr. Vojnits András 1973-ban múzeumi munka közben (fotó: MTtM archívum, digitalizálta: Katona Gergely).

Figure 8. Dr András Vojnits in 1973 working in the museum (photo: HNHM archive, digitalized by Gergely Katona).

9. ábra. A *Melitaea phoebe kovacsi* Varga, 1967 holotípusának felszíne (a) és fonákja, cédulái (c) (fotó: Katona Gergely, MTtM).

Figure 9. Holotype of *Melitaea phoebe kovacsi* Varga, 1967 in dorsal (a) and ventral (b) view, and its labels (photo: Gergely Katona, HNHM).

◀ 1-9. ábra – Figure 1-9.

Ajánlás – "Felfedezője tiszteletére elnevezve" (Varga 1967: 124). Bár Varga nem nevesíti az ajánlásban, a cikkben olvasható köszönet-nyilvánításokból és indikációkból egyértelmű, a fajcsoport nevet dr. Kovács Lajosnak dedikálja: „Neki [dr. Kovács] kell elsősorban köszönetet mondanom, hogy a kérdés vizsgálatára figyelmemet felhívta s megállapításainak személyes közlésével elősegítette dolgozatom megírását” (Varga 1967: 120); „*A Melitaea phoebe* névadó formájától lényegesen eltérő populációk hazai előfordulásának felismerése Kovács Lajos nevéhez fűződik” (Varga 1967: 123); „[Dr. Kovács] útmutatásai alapján fogtam hozzá a hazai phoebe-formák revíziójához” (Varga 1967: 124).

Magyar elnevezés – „Balkáni tarkály” ([Bálint] 2006: 132), „Kovács-tarkalepke” (Varga 2007: 143).

Irodalom – Literature

- Bálint Zs. 1990: A Kárpát-medence boglárkalepkéinek revíziója (Lepidoptera, Lycaenidae). – A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve 34: 47–62.
- [Bálint Zs.] 2006: Függelék – A Kárpát-medencében előforduló pillangóalakú lepkék rendszeres névjegyzéke, pp. 127–136, In Bálint Zs., Gubányi A. és Pitter G.: Magyarország védett pillangóalakú lepkéinek katalógusa a Magyar Természettudományi Múzeum gyűjteménye alapján. – Magyar Természettudományi Múzeum, Budapest, 136 p.
- Bálint Zs., Katona G. & Kun A. 2011: The scientific publications of Dr László Gozmány (1921–2006) on Lepidoptera with a revised bibliography and an annotated list of taxon names he proposed. – Annales Historico-naturales Musei Nationalis Hungarici 103: 373–428.
- Frivaldszky I. 1835: Közlések a' Balkány' vidékén tett természettudományi utazásról – Magyar Tudós Társaság Évkönyvei 2: 235–276.
- Gozmány L. 1952: New Hungarian Microlepidoptera. – Annales Historico-naturales Musei Nationalis Hungarici 43 (Series nova 2): 141–146.
- Gozmány L. 1968a: Hazai molylepkéink magyar nevei. – Folia Entomologica Hungarica, Series Nova 21 (17): 225–296.
- Gozmány L. 1968b: Nappali lepkék – Diurna. Fauna Hungariae 91. – Magyarország Állatvilága 16 (15): 1–202.
- Sieder, L. 1955: Erster Beitrag zu: „Wissenwertes über die Gattung *Epichopterix* Hb. (Lep. Psychidae)”. *Epichop. kovácsi* spec. nov. – Zeitschrift der Wiener Entomologische Gesellschaft 40: 157–164.
- Szabó R. 1954: A *Plebeius sephirus* Friv. középdunamedencei formái. – Folia Entomologica Hungarica, (Series Nova) 7 (3): 29–39.
- Varga Z. 1967: A *Melitaea phoebe* Schiff. délkelet-európai populációinak taxonómiai elemzése, két új alfaj leírásával. – Acta Biologica Debrecina 5: 119–137.
- Varga Z. 1969: Lepkék, pp. 7–13, 26–153. In Móczár L., szerk.: Állathatározó II. kötet. – Tankönyvkiadó, Budapest, 758 p.
- Varga Z. 2007: A Kovács-tarkalepke (*Melitaea telona kovacsi* Varga, 1967) a Kárpát-medencében, pp. 143–151, In Forró L., szerk.: A Kárpát-medence állatvilágának kialakulása. – Magyar Természettudományi Múzeum, Budapest, 322 p.
- Vojnits A. 1967: Distribution and Forms of the Gnophos-Group (Lepidoptera, Geometridae) in Hungary. I. – Annales Historico-naturales Musei Nationalis Hungarici 59: 375–384.
- Witt, Th. 1984: Bibliographie des Psychidae-Spezialisten Leo Sieder †, Klagenfurt (Lepidoptera: Psychidae). – Entomofauna 5 (4): 45–49.

***A Nonagria zollikoferi* Freyer, 1836 magyar története**
The Hungarian history of *Nonagria zollikoferi* Freyer, 1836
(Lepidoptera: Noctuidae)

Bálint Zsolt & Benedek Balázs

Abstract: The Hungarian history of *Nonagria zollikoferi* Freyer, 1836 (Lepidoptera: Noctuidae). – The type locality of *Nonagria zollikoferi* is clarified using archive data. Two syntypic specimens detected in the Hungarian Natural History Museum are documented with other material of *Fabula zollikoferi* originating from the Carpathian Basin (captured by Dahlström in 1898: n = 1; captured by Nyírő in 1968: n = 2), Russia (collection Diószeghy: no = 1.; collection Bartha: n = 2) and Mongolia (collection Hreblay: n = 1). All the Hungarian records (n = 7) are discussed in details and placed in the light of recent knowledge about the life history and distribution of the species. The Hungarian vernacular names given to the moth are also reviewed.

Key words: Budapest, faunistics, Imre Frivaldszky, *Fabula zollikoferi*, Hungary, Hungarian Natural History Museum, Kazakhstan, Albert Kindermann, Mongolia, Noctuidae, Ofen, *Phragmatis*, Russia, syntype, Friedrich Treitschke, type locality.

Authors' address – A szerzők címe: Bálint Zsolt, Magyar Természettudományi Múzeum, 1088 Budapest VIII., Baross utca 13., Hungary. E-mail: balint@nhmus.hu | Benedek Balázs, 2045 Törökbálint, Árpád u. 53., Hungary. E-mail: benedekia@gmail.com

Summary: The species *Fabula zollikoferi* (Freyer, 1836) Zilli, Ronkay & Fibiger, 2005 has been described on the basis at least two syntype specimens collected by Albert Kindermann, but there was no indication about the material's place of origin. On the basis of Imre Frivaldszky's manuscript, most probably written before 1848, caterpillars were found in the hills of „Ofen” (= Buda; now western part of Budapest) (Fig. 1). Therefore this is the type locality of *Nonagria Zollikoferi* Freyer, 1836 (Figs 2-3). Two syntypic specimens have been found in the collections of the Hungarian Natural History Museum. The male syntype is now deposited in the collection Treitschke, where it is pinned with a misidentified female *Nonagria typhae* specimen under the curatorial label „Zollikoferi” (Figs 4-5). The female syntype comes from the collection Frivaldszky (Fig. 6). In 1958 Lajos Kovács, one of the best Lepidoptera faunist ever lived in Hungary, questioned the authenticity and provenance of the type material. Later he revised his opinion as two specimens were secured in Hungary by Miklós Nyírő Dr (Kovács 1970). The material of *Fabula zollikoferi* examined by Kovács in the Hungarian Natural History Museum is documented (Figs 7-12), along some newly arrived specimens and data including interesting records found in Hungary, Kazakhstan and Mongolia (Figs 13-14). Hitherto only seven specimens collected in Hungary are known. In central Asia (Russia, Kazakhstan) the species often flies in large numbers where the habitat is steppe where in the hollows and along the slow flowing rivers there are large swamps (Fig. 18). The various Hungarian vernacular names used for the species are reviewed and commented; the authors concluded that the best one is the firstly proposed name created by Imre Frivaldszky and published in 1865. In the Appendix, the authors supply three personal stories or impressions about the species.

Bevezetés

Miután közzétette nagy összefoglaló faunisztikai művét, pár év múlva Kovács Lajos a következőket írta a „Sidemia (= Luperina) zollikoferi” nevű fajról: „A FRH [= Abafi-Aigner et al. 1896] (p. 41) és Abafi-Aigner [Abafi-Aigner 1907] szerint Budapesten fogták. Kindermanntól származó adat, amelyet még senki sem sikerült igazolni” (Kovács 1958: 349). Ezzel a rövid jegyzettel indokolta meg, miért törölte a magyar lepkefaunából ezt a legendás lepkét. Az ő álláspontját tükrözi Warnecke is, aki hosszabb lélegzetű munkát írt a *zollikoferi*-ről (Warnecke 1959).

Egy évtizeddel később, a dr. Nyíró Miklós által 1968-ban fogott hazai két inotai lepke megvizsgálása után finomította álláspontját. Megjegyezte, hogy egészen a Nyíró doktor által gyűjtött példányokig nem volt autentikus hazai anyag a Magyar Természettudományi Múzeumban. Így mintegy kétségbe vonta a Frivaldszky Imrétől származó egyetlen példány lelőhelyének hitelességét. Mindezekon túl Kovács még Budapestet, mint a típusanyag lelőhelyét is finoman, de megkérdőjelezte. Végül is arra a következtetésre jutott, hogy a típusanyag gyűjtésének idején 1834-ben a faj számára lehettek kedvező élőhelyek a főváros környékén, azok azonban az emberi beavatkozások miatt eltűntek. Bergmann (1954: 678) adatai alapján feltételezte, hogy a lepke a mocsaras területeket jellemző telelő sás (*Claudium mariscus*) asszociációihoz kötődik. Szócs Józsefre hivatkozva megjegyzi, hogy az óbudai Aquincum-Rómaifürdő térségében valóban voltak ilyen élőhelyek (Kovács 1970). Ez a terület „rendezése” előtt kedvelt gyűjtőhely volt, innen származnak például a múzeum gyűjteményében található budai *Coenonympha oedippus* példányok (Bálint, Gubányi & Pitter 2006).

Kovács a rendelkezésre álló szerény anyagot alaposan megvizsgálta, a példányokat felboncoltatta Vojnits Andrással, rajzlati és morfológiai jellegzetességeiket egybevetette a rendelkezésre álló szakirodalmi utalásokkal. Kisebbszín és rajzlatbeli eltéréseket állapított meg a hazai és az oroszországi (Krim és Ural vidék) lepkék között, de nem vont le semmi következtetést.

Kovács említett cikkének megjelenését követően még két alkalommal jelezték a faj előfordulását hazánkban (Buschmann 1982, Lévay 2004). Megtalálták számos újabb európai és ázsiai területen, és a faj revíziója során felállították a monotipikus *Fabula* génuszt (Zilli *et al.* 2005), így a tudományos név jelenleg használatos kombinációja *Fabula zollikoferi* (Freyer, 1834) Zilli, Ronkay & Fibiger, 2005. Ismertté váltak tenyészési körülményei, és hernyójának tápnövényei is (Ahola & Silvonen 2011). Legújabbban pedig levéltári kutatások eredmé-

nyeként a faj felfedezésével kapcsolatban sikerült eddig nem ismert részletekre bukkanni.

Jelen munkánk célkitűzései a következők: (a) bizonyítékokat szolgáltatni arra vonatkozóan, hogy a típusanyagot valóban a mai Budapest területén fogták; (b) közvetett módon bizonyítani, hogy a Magyar Természettudományi Múzeum lepkegyűjteményében őrzött Frivaldszky- és Treitschke-féle *zollikoferi* példány a típusorozatba tartozik; (c) dokumentálni azt a történeti anyagot, amit Kovács Lajos megvizsgált a múzeumban, és a többi fellelhető példányt; (d) áttekinteni a pannón régióban (Magyarországon) gyűjtött példányok gyűjtési körülményeit, és azokat a fajjal kapcsolatos újabb ismeretek fényébe helyezni; és végül (e) áttekinteni és kommentálni a faj magyar elnevezéseit. Függeléként a magyarországi példányokhoz vagy a fajhoz kapcsolódó személyes hangvételen megírt történeteket tárjuk az olvasók elé.

Típuslelőhely: „Ofen, Schwabenberg”

A Magyar Természettudományi Múzeum Tudománytörténeti Gyűjteményének Frivaldszky Imre fondjában III-11/12/2 jelzet alatt található egy kézirat, amelynek a címe: „Lepidopterologische Notizen für die Umgebung von Pest und Ofen” (Bálint és Frivaldszky 2009: 87). Keletkezési ideje nem állapítható meg. A címlapon kívül hat számozott, félbehajtott A4-es lapból áll, Frivaldszky Imre kézírásával minden oldalon. Kezdetben német, majd magyar, később német-magyar a szöveg nyelve, de a harmadik oldaltól teljesen német. Számos érdekes faj – főként éjencek (Noctuidák) – gyűjtési és nevelési körülményeit írja le dióhéjban. A hatodik számozott oldalon németnyelvű „Zolikofferi” bekezdés olvasható (1. ábra), ami szerint a faj hernyóját gyűjtötték a budai Svábhegyen. A szöveg olvasata (és fordítása) ez:

„Zolikofferi: Raupe grün halber may (= Mitte Mai) auf Schneidegras am Schwabenberg unter Reiser, dort wo die grosse Wiese das obere am Hügel stehende Gebüsch begränzt - man bekommt mit dieser auch die Raupe von nitida, rubricosa, asclepiadis, parasita. Auch ist sie in Sumpfigegenden am Schilf zu schöpfen.” (= Zollikoferi: Hernyó zöld, május közepén, a kaszálóréten a Svábhegyen a Reiser alatt, ott ahol a nagy rét fent a dombon levő bozótossal találkozók. Ezzel együtt található a nitida, a rubricosa, az asclepiadis és a parasita hernyója is. Mocsaras vidékeken nádon is hozzá lehet jutni.”)

Ugyancsak ebben a fondban, azonos jelzet alatt a fent említett dokumentum mellett van még egy félbehajtott A4-es papírlap, amin különféle jegyzetek olvashatók, ugyancsak Frivaldszky Imre kézírásával. Címe „Excursionen 1853”.

* *Zolikofferi* Laue Grün gelber May auf Seferid,
 grad am Sehwabenberg in der Anifer, dort wo
 die große Wiese ist oben am Zingel Stumpf
 in gebirgig buschig - man entommes
 mit Stumpf auf die Laue von nitida rub,
ricosa asplepiadis parasita. auf ist die in
Stumpf gebirgig am Stumpf Stumpf
Coafficillaris Laue in Herbst Stumpf in April.

1. ábra. A „Zolikofferi” bekezdés Frivaldszky Imre „Lepidopterologische Notizen für die Umgebung von Pest und Ofen” című kéziratának 5. oldaláról.

Figure 1. The entry „Zolikofferi” in the page 5 of the Frivaldszky’s manuscript „Lepidopterologische Notizen für die Umgebung von Pest und Ofen”.

Ebben a tárgy évre tervezett utakat és begyűjtendő lepkék latin neveit olvashatjuk. Az egyik lapon ez áll: „Svábhegy feljebb wolfsthal [= Wolfstal = Farkasvölgy] felé // Zolikoferi, nitida rubricosa, ascle. // piadis N. signalis. lusoria”.

Véleményünk szerint a „Lepidopterologische Notizen...” kézírata mindenképpen a Szabadságharc (1848-49) előtt születhetett, mert a dűlőnevek kizárólag németül kerülnek említésre. Később Frivaldszky a Budai-hegység vonatkozásában egyre inkább a Döbrentei Gábor féle magyar elnevezéseket használta (Szatucsek 2000). A magyar nyelvű jegyzet keletkezésének oka pedig az lehetett, hogy a Szabadságharc leverését követően Frivaldszky próbálkozott újra megkeresni a „Zolikofferi”-t. Ez sikertelennek bizonyult, ahogy később erről be is számolt: „Ezen ritka fajt Kindermann állítólag a budai hegységben, de minden bizonyossággal Magyarországon 1834-ben fedezte fel, s azóta tudtommal senkinek sem sikerült azt nálunk ismét fellelni” (Frivaldszky 1865: 154).

Megjegyezzük, hogy Abafi-Aigner (1898: 184) hivatkozik egy 1837-ben készült Kindermann Albert kézíratra, amelynek címe „Die Coleoptera und Lepidoptera in der Gegend von Ofen. Manuscript für die Topographie von Ofen und Pest”. Abafi-Aigner még a múzeumi könyvtár leltári számát is megadja. Kovács Lajos 1970-ben nem találta a kéziratot, és nekünk se sikerült rábukkanni. Lehetséges, hogy Frivaldszky fent említett „Zolikofferi” bekezdése Kindermann kéziratából származik.

A *Nonagria zollikoferi* szüntípusai

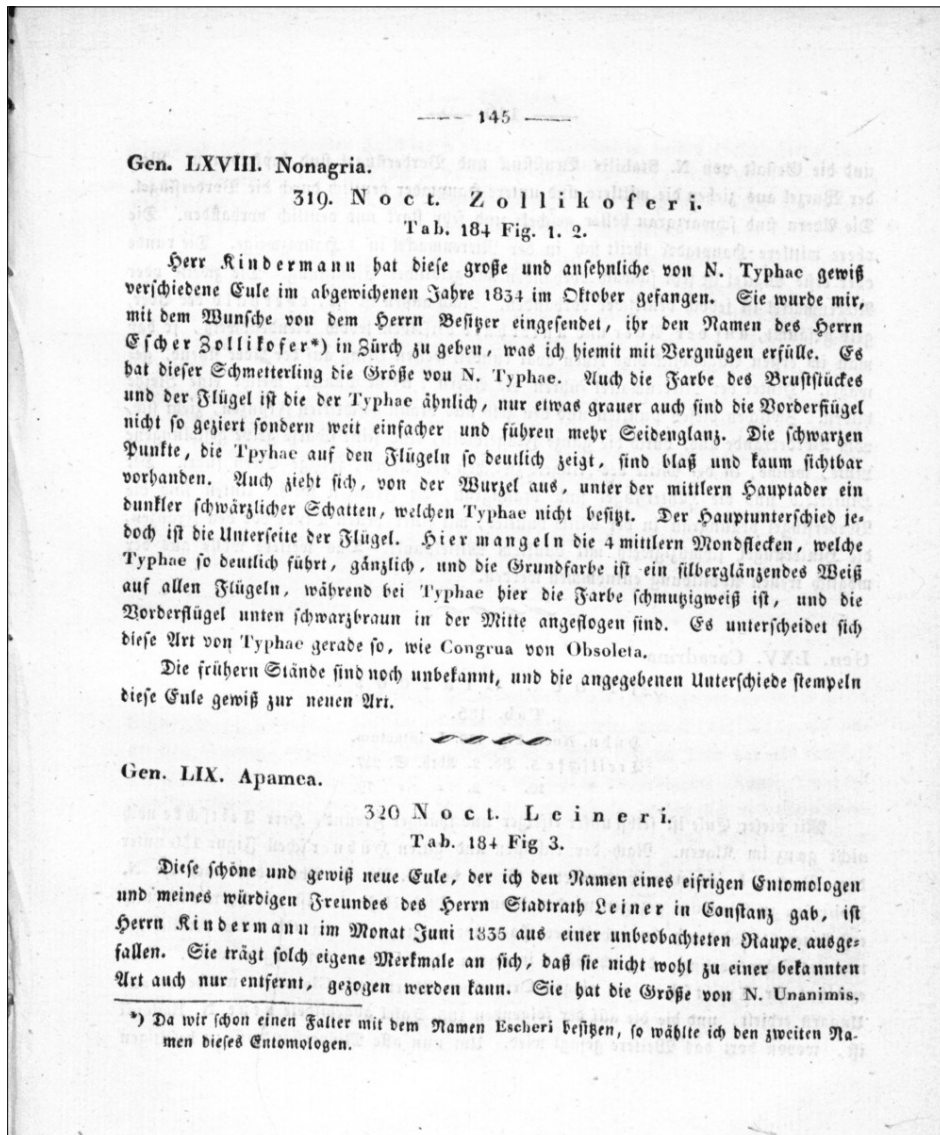
Freyer legalább két példány alapján írta le a fajt (3. ábra), és közli, hogy Kindermann októberben fogta őket (2. ábra). A fent ismertetett dokumentumok alapján nagy valószínűséggel feltételezhető, hogy a Freyernek kiküldött példányokat májusban gyűjtött hernyókból nevelte és azok október folyamán keltek ki nála. Hol van ez a „legalább” két példány? Felelhetők-e még?

Freyer, miután leírta a lepkéket, visszaküldte őket Budára. Véleményünk szerint ebből az egyik példányt Friedrich Treitschke (1776–1842) vásárolta meg, a másikat pedig Frivaldszky Imre. Mivel a Treitschke-gyűjtemény 1842-ben Pestre került a Nemzeti Múzeumba (Bálint 2008), Frivaldszkyknak később rendelkezésére állt mind a két példány, amelyeket a „Jellemező adatok Magyarország faunájához” című munkájában fel is használt modellként.

A Treitschke-gyűjtemény szüntípusa

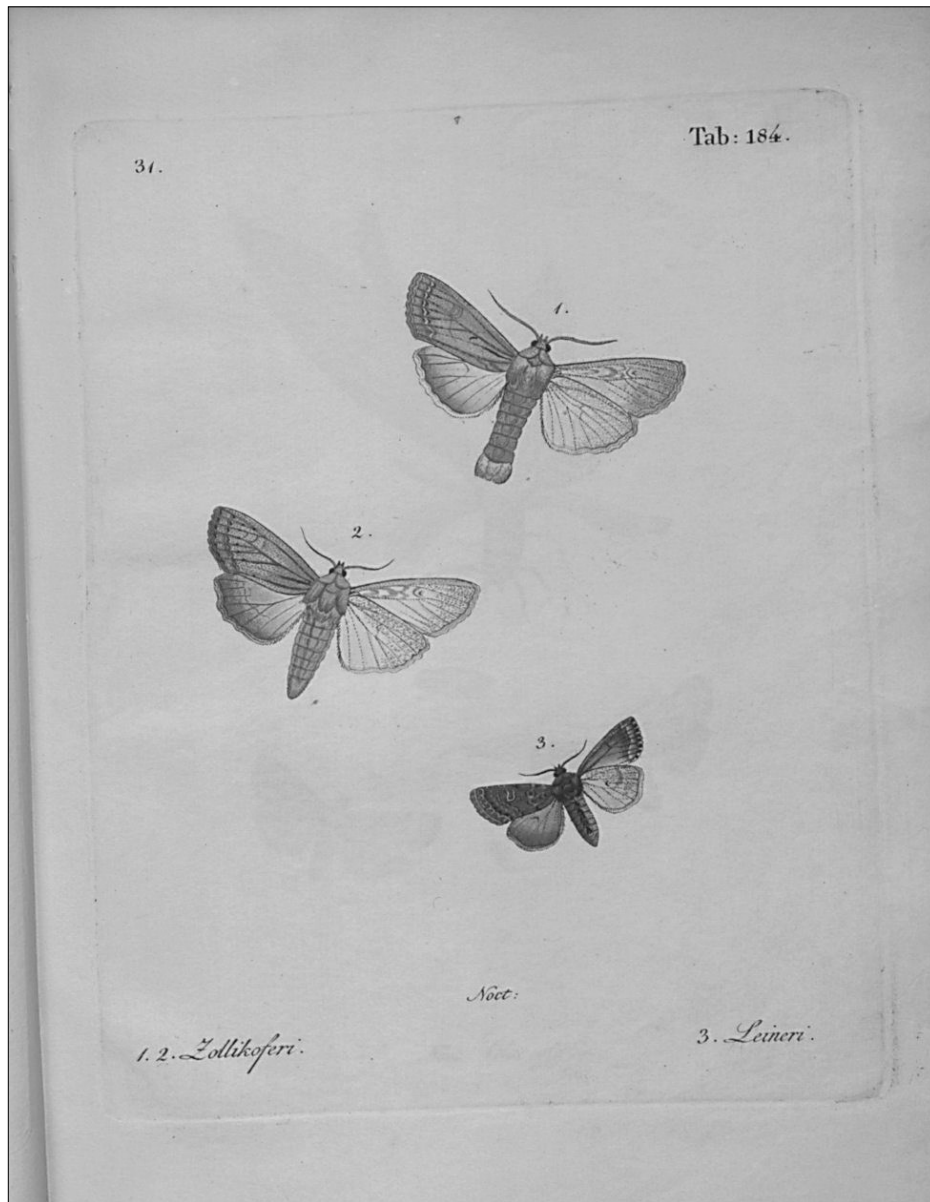
A Treitschke-gyűjtemény alig rajzolt hím példányát tartjuk a Freyer-féle 1. ábra modelljének, és mint ilyen, névhordozó szüntípus (5. ábra). Állításunkat a következőkre alapozzuk: A gyűjtemény árverési katalógusában (Anyonymus 1842) egy hím és egy nőstény „*Nonagria Zollicoferi*” példány van feltüntetve. Ezek ma is megtalálhatók a Treitschke-gyűjtemény (Bálint 2008: 25-27) E/28 számú fiókjában (4. ábra). Eredetük csak Magyarország lehetett, mivel ifjabb Kindermann Albert és bátyja 1838-ban és 1839-ben gyűjtött a Volga mentén (Eversmann 1844: II), ahonnan 1841 tavaszán érkeztek haza (Abafi Aigner 1898: 63). Eversmann (1844: 271) megjegyzi, hogy a faj nagyon ritka, és nem említi, hogy Kindermannék gyűjtötték volna. Ezért kizártnak tartjuk, hogy Treitschke 1842 júniusában bekövetkezett halála előtt kapott volna orosz *zollikoferi* anyagot az idősebb Kidermanntól, akivel üzleti kapcsolatban állt, és azt be is osztotta volna gyűjteményébe. A tárlófiók arról tanúskodik, hogy a *zollikoferi* példányait már korábban megszerezte, mivel az anyag és elrendezése és cédulázása a gyűjtemény többi részével azonos. 1847-ben még Herrich-Schäffer is csak magyarországi elterjedéséről tud (Herrich-Schäffer 1847: 287). Következésképp 1842-ig, amikor is a gyűjteményt elárverezték, még csak a magyarországi példányok lehettek „forgalomban”.

Fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy a Kovács (1970: 286) által említett „two unlabelled exemplars which came to its [Hungarian Natural History Museum] possession by the purchase of the Treitschke Collection” másik példánya (4. ábra), ami a Treitschke katalógusban nőstény „*Nonagria Zollicoferi*”-

2. ábra. A *Nonagria Zollikoferi* eredeti leírása 1836-ból (fénykép: Lengyel Éva, Magyar Természettudományi Múzeum).

Figure 2. The original description of *Nonagria Zollikoferi* published in 1836 (photo: Éva Lengyel, Hungarian Natural History Museum).

3. ábra. A *Nonagria Zollikoferi* eredeti leírásának ábraanyaga, 1836-ból (fénykép: Lengyel Éva, Magyar Természettudományi Múzeum).

Figure 3. The figures of *Nonagria Zollikoferi*'s original description published in 1836 (photo: Éva Lengyel, Hungarian Natural History Museum).

ként szerepel (Anonymus [1842]: 3) nem ezt, hanem a *Nonagria typhae* (Thunberg, 1784) éjencet képviseli. A rendelkezésre álló kevés adat alapján ma már nem nyomozható ki teljes bizonyossággal az, hogy a példány hogyan és kitől került a Treitschke-gyűjteménybe. Lehetséges, hogy Kindermann nevelte és *zollikoferi*-nak gondolta. Erre alapulhat a Frivaldszky-féle kézirat utolsó mondata is (vö. 1. ábra).

A Frivaldszky-gyűjtemény szüntípusa

A Frivaldszky-gyűjtemény példányát tartjuk a Freyer-féle 2. ábra modelljének, így az szüntípus, és mint ilyen, névhordozó (6. ábra). Állításunkat a következőkre alapozzuk: A Magyar Nemzeti Múzeum 1864-ben megvásárolta Frivaldszky Imre gyűjteményeit és könyvtárát, köztük a rovargyűjteményeket. Ezekhez egy nagyalakú leltárkönyv is tartozik, amibe tételesen be vannak vezetve a múzeumba érkezett példányok tudományos nevük, származási helyük és számuk szerint (Bálint és Frivaldszky 2009: 180-181). A leltárkönyv második részének címe „Lepidoptera europeana”, amelynek egy fénymásolatát a Magyar Természettudományi Múzeum lepkegyűjteményi könyvtára őrzi az Ec 734-es jelzet alatt. A 1152-es számú rovatban a következő olvasható: „Luperina Boisd. Zollikoferi Fr. – H. – 1”, tehát Frivaldszky Imre tulajdonában 1864-ben egy magyarországi *zollikoferi* példány volt. Ez ma is megtalálható a Magyar Természettudományi Múzeumban.

Frivaldszky Imre baráti és üzleti viszonyban állt az idősebb, majd a fiatalabb Kindermann Alberttal, akik legújabb felfedezéseiket bemutatták neki, és lehetőséget adtak számára azok felvásárlására vagy elcserélésre. Erre bizonyíték Frivaldszky lepkegyűjteményi katalógusában az a nagyszámú fajnév, amit Kindermannnak tulajdonít, csakhogy a Lángszinérfélék (= Lycaenidae) közül említjük a következőket: *Polyommatus Epiphania* (= *Polyommatus callimachus* Boisduval, 1848), *Polyommatus Nogelii* (= *Thecla nogelii* Herrich-Schäffer, 1852), *Lycaena Astraea* (= *Lycaena astraea* Freyer, 1852), *Lycaena Frivaldszkyi* (= *Thecla frivaldszkyi* Lederer, 1855). A felsorolt fajok első példányait ifjabb Kindermann Albert gyűjtötte keleti utazásai során és adta el a lepkek után érdeklődőknek.

Az idősebb Kindermann halála után Frivaldszky megvásárolta annak lepkegyűjteményét (Mátray 1868: 33). Ennek az állításnak ellentmond Abafi-Aigner (1898: 85), aki szerint Anker Lajos vásárolta meg az idősebb Kindermann gyűjteményét. Nem kizárt, hogy Frivaldszky később Anker Lajostól tudta megszerezni a Kindermann anyagokat, vagy az ifjabb Kindermann a

Frivaldszky után maradtakat adta el Ankernak, már a *zollikoferi* példányok nélkül; de az sem zárható ki, hogy a Freyertől visszaérkezett egyik példányt szerezte meg Frivaldszky még az idősebb Kindermanntól.

A Magyar Természettudományi Múzeum *Fabula zollikoferi* példányai

A következőkben felsoroljuk a Magyar Természettudományi Múzeum lepkegyűjteményében fellelt *Fabula zollikoferi* példányokat, beérkezésük időrendi sorrendjében. A cédulákon kézírással olvasható írást dőlt betűkkel szedjük. A „/” jel sortörést jelez, illetve a „[%]” jelzi, hogy a felirat ugyanannak a cédulának a fonákján olvasható. Összesen kilenc példányt találtunk a különböző gyűjteményrészekben. Nem találtuk viszont a jászberényi példányokat, bár ezek a gyűjtőjük szerint „a Természettudományi Múzeumban vannak elhelyezve” (Buschmann 1985: 44). Mivel a "Collectio Hungarica"-ban nincsenek, valahol a be- vagy visszaosztásra váró példányok között lappanghatnak.

No. 1. (5. ábra): Hím, szüntípus, kiváló állapotban levő példány (a test körül az oxidálódó réztű „virágjai” láthatók), a Treitschke-gyűjteményben elhelyezve: „TREITS // 2013.” (fehér, négyzet, nyomtatott betűk és fekete tussal kézzel írt számok).

Jegyzet: Ez az alig rajzolt példány lehetett Frivaldszky (1865) V. táblájának 9a. ábrájához a modell.

No. 2. (6. ábra): Nőstény szüntípus, magyarországi, jó állapotban levő példány (a bal csáphegy, és a teljes jobb csáp hiányzik), a Collectio Hungarica-ban elhelyezve: (1) „FRIV. // 1152” (fehér, négyzet, nyomtatott betűk és fekete tussal kézzel írt számok); „Hungaria // Coll. // E. Frivaldszky [%] Zoll. // 41” (fehér, téglalap, nyomtatott fekete betűk; a fonákján ceruzával kézzel írt betűk és számok); (3) „SYNTYPE // Nonargia// [!] zollikoferi // Freyer, 1836 // Zs. Bálint 2013 // április 16” (piros négyzet, fekete nyomtatott és fekete kézzel (Bálint Zs.) írt betűk és számok).

Jegyzet: Az első cédulán levő sorszám megegyezik a Frivaldszky gyűjtemény leltárkönyvének a fajra vonatkozó rovatszámával. Talán ez a szépen rajzolt példány lehetett Freyer (1836) 183. táblájának 2. és Frivaldszky (1865) V. táblájának 9b. ábrájához a modell. Ezt a példányt ábrázolja a legújabb „bagolylepkés” képeskönyv is (Kádár és társai: 2010, 14 tábla, 1177. ábra). Kovács Lajos nem említi.

No. 3. (7. ábra): Nőstény, „magyarországi” (szlovákiai), kiváló állapotban levő példány, de az utolsó potrohszelvények nélkül (ivarszervi vizsgálat miatt), a Collectio Noctuoidea-ban elhelyezve: (1) „1887 // 18/9 0+ [%] Eper-

jes' (fehér, négyzet, fekete nyomtatott betűk és piros tintával kézzel (Dahlström) írt betűk és számok); (2) „Eperjes // coll. Dahlström” (fehér, téglalap, nyomtatott); (3) „465” (fehér, téglalap, kék tintával kézzel [Hreblay M.] írt betűk és számok); (4) „*Luperina // zollikoferi // No: 677 // DET: Hreblay*” (fehér, négyzet, kék tintával kézzel [Hreblay M.] írt betűk és számok).

Jegyzet: Dahlström a következőket írja a fajról: „*Luferina Zollikoferi* Frr. ... csalétken fogtam.” (Dahlström 1900: 115) és „*Luperina... Zollikoferi* Frr. i. r. [= igen ritka], IX. 12 – X. 20” (1901: 62). Ezek szerint Eperjes környékén többször is fogta, ennek bizonyítéka a múzeumi példány. Abafi Aigner (1907) nem említi eperjesi előfordulását. Kovács Lajos a Dahlström gyűjtemény anyagában számos kérdéses lelőhelyű lepkét talált, magyarországi vonatkozású adatait megbízhatatlannak tartja, és talán ezért sem említi Dahlström példányát (Kovács 1953: 83). Hrubý (1964: 726-727) Dahlström eperjesi adatán túl még pozsonyszentgyörgyi és lipitói előfordulásait idézi. Tehát Dahlström adata egyáltalában nem valószínűtlen.

4–8. ábra – Figs 4– 8. ►

4. ábra: Az 1842-ből származó Treitschke-gyűjtemény *Nonagria zollikoferi* anyaga; felül egy hím példány, alul pedig a rosszul határozott *N. typhae* nőtény.

Figure 4. *Nonagria typhae*. The *Nonagria zollikoferi* material of the collection Treitschke (1842), upper specimen: male, lower specimen: misidentified female *N. typhae*.

5. ábra. A Treitschke-gyűjtemény hím „*Nonagria zollikoferi*” szüntípusa és cédulái.

Figure 5. The male syntype „*Nonagria zollikoferi*” of the collection Treitschke and its labels.

6. ábra. A Frivaldszky-gyűjtemény nőtény „*Luperina Zollikoferi*” szüntípusa és cédulái.

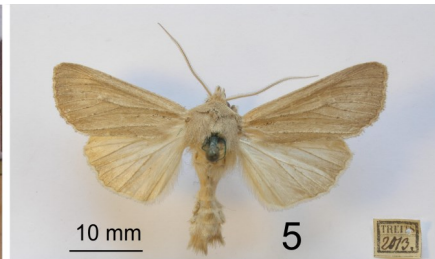
Figure 6. The female syntype „*Luperina zollikoferi*” of the collection Diószeghy and its labels.

7. ábra. A Dahlström-gyűjtemény eperjesi „*Luperina Zollikoferi*” példány és cédulái.

Figure 7. The male „*Luperina zollikoferi*” from the collection Dahlström collected in Eperjes, and its labels.

8. ábra. A Diószeghy-gyűjteményből származó volgavidéki *Fabula zollikoferi* és cédulái.

Figure 8. Volga-region specimen of *Fabula zollikoferi* from the collection and its labels.

9–18. ábra – Figs 9–18. ►

9. ábra. A Bartha-gyűjteményből származó krími *Fabula zollikoferi* és cédulái.

Figure 9. Crimean specimen of *Fabula zollikoferi* from the collection Bartha and its labels.

10. ábra. A Bartha-gyűjteményből származó volgavidéki *Fabula zollikoferi*.

Figure 10. Volga-region specimen of *Fabula zollikoferi* from the collection Bartha and its labels.

11. ábra. Dr. Nyíró Miklós első 1968-ban fogott *Fabula zollikoferi* példánya, és a cédulái.

Figure 11. The first specimen of *Fabula zollikoferi* collected by Dr Miklós Nyíró in 1968 and its labels.

12. ábra. Dr. Nyíró Miklós második 1968-ban fogott *Fabula zollikoferi* példánya, és a cédulái.

Figure 12. The second specimen of *Fabula zollikoferi* collected by Dr Miklós Nyíró in 1968.

13. ábra. A Hreblay-gyűjtemény 1987-ben gyűjtött mongóliai *Fabula zollikoferi* példánya, és cédulái.

Figure 13. Mongolian specimen of *Fabula zollikoferi* from the collection Hreblay collected in 1987, and its labels.

14. ábra. Az 1996-ban fogott mezőtúri *Fabula zollikoferi* példány (fénykép: Lévai Szabolcs, Kisújszállás).

Figure 14. The specimen *Fabula zollikoferi* collected in Mezőtúr, 1996. (photo: Szabolcs Lévai, Kisújszállás).

15. ábra. A *Fabula zollikoferi* utolsó vedlésű hernyója (fénykép: Helmut Forster, Ollersdorf).

Figure 15. Last instar caterpillar of *Fabula zollikoferi* (photo: Helmut Forster, Ollersdorf).

16. ábra. A *Fabula zollikoferi* bábja (fénykép: Helmut Forster, Ollersdorf).

Figure 16. Pupa of *Fabula zollikoferi* (photo: Helmut Forster, Ollersdorf).

17. ábra. A *Fabula zollikoferi* imágója (fénykép: Helmut Forster, Ollersdorf).

Figure 17. Imago of *Fabula zollikoferi* (photo: Helmut Forster, Ollersdorf).

18. ábra. A *Fabula zollikoferi* kazahsztáni élőhelye: Kazahsztán, Almaty megye, a Gyerevannoe-tó környéke, (fénykép: Polonkai Gábor, Miskolc).

Figure 18. The biotope of *Fabula zollikoferi* in Kazakhstan, Almaty province, the vicinity of Lake Gyerevannoe, (photo: Gábor Polonkai, Miskolc).

No. 4. (8. ábra) Hím, volgavidéki, kiváló állapotban levő példány, de az utolsó potrohszelvények nélkül (ivarszervi vizsgálat miatt), a *Collectio Noctuoidea*-ban elhelyezve: (1) „Ural ♂ // coll. M. Bartel” (fehér, téglalap, fekete nyomtatott betűk és fekete tintával kézzel hímjel betűk); (2) „191.” (fehér, négyzet, fekete tussal kézzel írt számok); (3) „Luperina ♂ // Zollikoffer!” (fehér, téglalap, ceruzával kézzel (Diószeghy L.) írt hímjel és betűk); (4) „Coll. // Diószeghy” (fehér, téglalap, fekete nyomtatott betűk); (5) „No. 424 // Vojnits A. // Gen. Prep.” (fehér, négyzet, fekete nyomtatott és kék tintával kézzel [Vojnits A.] írt betűk).

Jegyzet: A példányt Diószeghy László (1877-1942) festőművész ajándékozhatta a múzeumnak (v.ö. Diószeghy 1913: 196). Kovács Lajos által megvizsgált példány.

No. 5. (9. ábra): Hím, krími, kiváló állapotban levő példány, de az utolsó potrohszelvények nélkül (ivarszervi vizsgálat miatt), a *Collectio Noctuoidea*-ban elhelyezve: (1) „Kertsch” (fehér, téglalap, fekete nyomtatott betűk); (2) „408.” (fehér, téglalap, fekete nyomtatott betűk); (3) „coll. Bartha” (fehér, téglalap, fekete nyomtatott betűk); (4) „No. 428 // Vojnits // Gen. Prep.” (fehér, négyzet, fekete nyomtatott betűk és kék tintával kézzel [Vojnits A.] írt betűk és számok).

Jegyzet: A példány dálnokfalvi Bartha Viktor (1879–1941) ezredes gyűjteményével került a múzeumba. Kovács Lajos által megvizsgált példány.

No. 6. (10. ábra): Hím, Volga vidéki, kiváló állapotban levő példány, de az utolsó potrohszelvények nélkül (ivarszervi vizsgálat miatt), a *Collectio Noctuoidea*-ban elhelyezve: (1) „Uralsk” (fehér, téglalap, fekete nyomtatott betűk); (2) „410.” (fehér, téglalap, fekete nyomtatott számok); (3) „coll. Bartha” (fehér, téglalap, fekete nyomtatott betűk); (4) „No. 429 // Vojnits // Gen. Prep.” (fehér, négyzet, fekete nyomtatott betűk és kék tintával, kézzel [Vojnits A.] írt betűk és számok).

Jegyzet: A példány dálnokfalvi Bartha Viktor (1879–1941) ezredes gyűjteményével került a múzeumba. Kovács Lajos által megvizsgált példány.

No. 7. (11. ábra): Hím, magyarországi, kicsit kopott példány, az utolsó potrohszelvények nélkül (ivarszervi vizsgálat miatt), a *Collectio Hungarica*-ban elhelyezve: (1) „Inota // 1963. IX. 4. // Dr. Nyirő M.” (fehér, téglalap, fekete nyomtatott betűk és számok, kék tintával kézzel [Vojnits A.] írt számok); (2) „No. 423 // Vojnits A. // Gen. Prep.” (fehér, négyzet, fekete nyomtatott betűk és kék tintával kézzel [Vojnits A.] írt betűk és számok).

Jegyzet: Nyirő Miklós doktor által gyűjtött, a múzeumnak ajándékozott és Kovács Lajos által megvizsgált példány.

No. 8. (12. ábra): Hím, magyarországi, kissé kopott példány, a bal csáp hegye és a teljes jobb csáp hiányzik, utolsó potrohszelvények nélkül (ivarszervi vizsgálat miatt), a *Collectio Hungarica*-ban elhelyezve: (1) „Inota // 1963. IX. 14. // Dr. Nyirő M.” (fehér, téglalap, fekete nyomtatott betűk és számok, és kék tintával kézzel [Vojnits A.] írt számok); (2) „No. 427 // Vojnits A. // Gen. Prep.” (fehér, négyzet, fekete nyomtatott betűk és kék tintával, kézzel [Vojnits A.] írt betűk és számok).

Jegyzet: Nyirő Miklós doktor által gyűjtött, a múzeumnak ajándékozott és Kovács Lajos által megvizsgált, és a cikkében ábrázolt példány (Kovács 1970: fig. 2).

No. 9. (13. ábra): Nőstény, mongóliai, kissé kopott példány, a *Collectio Hreblay*-ban elhelyezve. (1) „Mongolia, Bayanhongor aimak // Mts. Ih Bogd Uul, 1850 m, // valley of Pitut river, // 100°13' E 45°00'N // 1987. 07. 24-26. // leg. L. Peregovits // M. Hreblay, T. Stéger” (fehér, téglalap, nyomtatott fekete betűk).

Jegyzet: A fajt mint Mongólia faunájára újat jelzi Gyulai és Ronkay (1999: 703), egy 1997-ben gyűjtött példány alapján. Ezek szerint Hreblay tíz évvel korábban már megfogta, csak nem közölte az adatot.

A *Fabula zollikoferi* a pannon régióban

Zilli és társai (2005: 82) Magyarország mai területéről, ami többé-kevésbe fedi a pannon régiót (lásd Merkl & Víg 2012), az ismert példányok számát ötben határozzák meg, megjegyezve „including the unique type specimen, see Kovács 1970”. Az idézett cikkben nincs szó a Frivaldszky-típus példányról. A szerzők talán a leírás alapjául szolgáló típusra utalhattak. Viszont Freyer szövegéből és a hozzá csatlakozó képanyagból egyértelmű, hogy a leírás legalább két szüntípus-példányon alapult. A faj szerencsés budai felfedezését is beszámítva összesen öt évben és hat alkalommal észlelték a fajt a mai Magyarország területén, hét példányban. Kovács 1970-ben megjelent cikke után csak három adata van. Ennek ellent mond Varga (2010: 112), aki szerint a Buschmann-féle példányok után „az elmúlt években két újabb példánya került elő Magyarországról”. Az egyik vélhetőleg a mezőtúri példány. A másik megfigyelésről nincs semmilyen adat birtokunkban.

1834 – budai Sváb-hegy, kaszálórétén, május közepén hernyókat gyűjtöttek, amelyekből legalább két példány kicelt.

1968 – a fejér-megyei Inota határában Nyirő Miklós dr fogta egy példányát szeptember 4-én.

1968 – a fejér-megyei Inota határában Nyirő Miklós dr fogta egy példányát szeptember 14-én.

1975 – a Jász-Nagykun-Szolnok megyei Jászberény határában Buschmann Ferenc gyűjtötte egy példányát 1975 szeptember 4-én.

1978 – a Jász-Nagykun-Szolnok megyei Jászberény határában Buschmann Ferenc gyűjtötte egy példányát 1978 október 7-én.

1996 – a Jász-Nagykun-Szolnok megyei Mezőtúr határában Lévay Szabolcs rokona gyűjtötte egy példányát az őszi folyamán (14. ábra).

Wilde (1860: 255) a *zollikoferi* hernyójával és tápnövényeivel kapcsolatban a Frivaldszky-kézirattal teljesen azonos adatokat ad meg: „[Raupe:] Grün. Lebt im May, Juni auf Berwiesen an Gräsern. F. [=Falter] in October.” Ennek alapján feltételezhetjük, hogy a forrás Frivaldszky volt. Később Aigner-Abafi (1900) szerint a hernyó zöld, május közepén, hegyi tisztásokon borkóron (*Thalictrum*) és kaszálófűvön („Schneidegras”) található. Lápos vidéken gyékényben vagy nádban („Schilfrohr”) él. Ez megegyezik Frivaldszky kéziratával és csupán abban tér el, hogy tápnövényként megemlíti a *Thalictrum*-ot is. Aigner-Abafi adatai Anker Lajos (1822–1877) és Langerth József (aki 1873-tól fogott Budapesten lepkészetbe) jegyzeteiből származnak. Abafi Aigner (1907: 61) szerint a hernyó zöld, májusban *Thalictrumon* él. Spuler az európai lepkéket áttekintő munkájában a *zollikoferi* kapcsán Wilde és Aigner-Abafi munkáit idézi (Spuler 1908: 188).

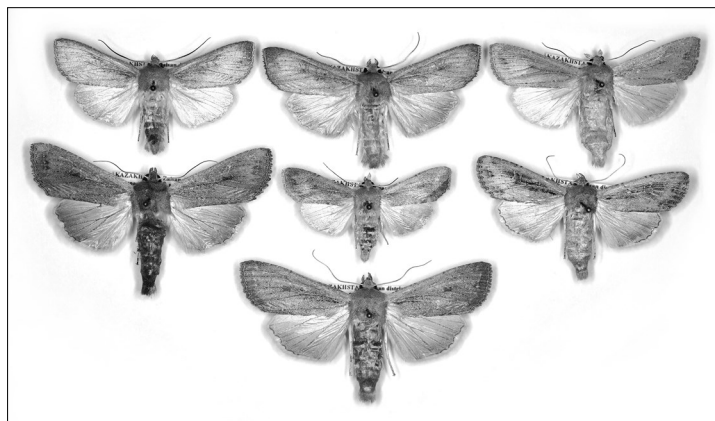
A legújabb kutatások megerősítik azt, hogy a hernyó valóban május-június folyamán a közönséges nád (*Phragmites communis*) szárában él. A *Thalictrum*-ra utaló adatok hibásak. Nem ismerünk olyan éjencfajt, amelynek fejlődési alakjai borkóron (Ranunculaceae) és nádon (Poaceae) is élnek. A borkórók alkaloidot tartalmaznak, ennek feldolgozása vagy tárolása a hernyóktól különleges alkalmazkodási képességet igényel. Ugyanígy speciális feladat a nád szárában való életmód, vagy a rendkívül levelek erős levelek rágása. Kindermann 1834-ben lehet, bábozódni induló hernyókat gyűjtött a fű között, vélhetőleg este, mert az endofág hernyók nappal nem mutatkoznak.

Feltételezhető, hogy Frivaldszky megjegyzése, miszerint a hernyó nedves területeken nádban él, a Treitschke-gyűjtemény nőtény *N. typhae* példányára vonatkozik. Ha ifjabb Kindermann később eredményesen nevelte volna nádból, akkor mindenképpen megemlítette volna.

Mivel a hernyó endofág életmódot folytat, teste rajzolat nélküli. Színe az elfogyasztott tápláléktól függ, mert a hernyóbőr áttetsző vagy a kitin sárgásbarna színét mutatja. Ha a hernyó a nád fiatal szárában él, a felső részekben

klorofill is található, így elképzelhető hogy a teste zöld lesz. Az sem kizárt, hogy bábozódás előtt kieszi magát a szárból és levélrészeket is fogyaszt. Ez lehet a magyarázat arra, hogy Frivaldszky kézírata szerint a hernyó zöld színű. Dr. Herbert Beck és Helmuth Forster legújabb megfigyelései szerint (15–17. ábrák) a hernyó mindig sárga, nagymértékben hasonlít a *Rhizedra lutosa* hernyójához és egyetlen egy vedlési alakja se zöld. Fő tápnövényei különböző nád fajok (*Phragmites* sp.), de fogságban a hernyók más növényeket is elfogyasztottak, például ebír fajokat (*Dactylis* sp.). Mivel a hernyó endofág, fűhálózással nem gyűjthető. Az endofág életmódot bizonyítja az egyes populációk példányaiban jelentkező jelentős méretbeli különbség is (19. ábra) A földben bábozódik. Nupponen részletesen beszámol a faj viselkedésére és élőhelyi körülményeire tett megfigyeléseiről (Nupponen & Fibiger 2012). Megemlíti, hogy egy alkalommal júniusban is fogott egy példányt, azonban ugyanazon évben ugyanazon a helyen júliusban nem sikerült a fajt kimutatnia. Ebből a néhány más éjenc génuszra is jellemző nyári aestivatio-ra következtet. A gyűjteményi nőstény példányok elzsírosodásából is következtethetünk arra, hogy az imágók egy ideig nem vesznek magukhoz táplálékot, hanem a testükben felhalmozott erőforrást használják. Az általunk ismert ázsiai gyűjtési adatok július végi-augusztus eleji rajzáscsúcsot mutatnak, ilyenkor a faj még nem kóborol messze szűkebb élőhelyétől, így lokálisan akár nagyobb egyedszámban is gyűjthető.

19. ábra. Egy helyen és ugyanakkor gyűjtött kazahsztáni *Fabula zollikoferi* példányok a Benedek gyűjteményből (Törökbálint); a méretbeli eltérések jelzik a hernyó endofág életmódját.

Figure 19. *Fabula zollikoferi* specimens collected in one site and in the same time in Kazakhstan; the various size of the imagoes indicates the endophagous life of the caterpillars.

Augusztus elejétől kezdve a lepkék egészen október elejéig repülnek. Az Európában fogott, nagy valószínűséggel mind vándorlásból származó példányok kivétel nélkül szeptember-októberiek. Érdekesség, hogy számos példányt csalétken gyűjtöttek, erről tesz említést Dahlström is. A *zollikoferi* tipikus élőhelyei a tágas orosz és kazah sztyeppék, ahol vízparti társulásokhoz kötődik. Tényleges elterjedésének legnyugatibb határa feltehetőleg Kelet-Ukrajna, illetve tőlünk délkeletre Moldova, esetleg Dobrudzsa. A hazai vándorpéldányok ezekről a délkeleti területekről vetődhettek a Kárpát-medencébe.

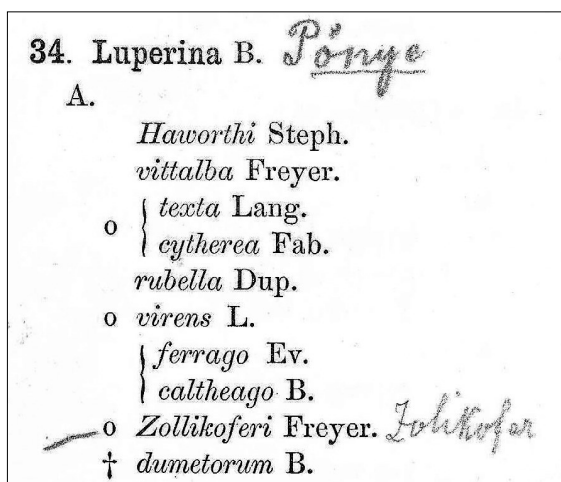
A fentiek alapján nem kizárt, hogy a hazai lepkefauna állandó tagja volt a *Fabula zollikoferi*, de a folyamszabályozások óta az élőhelyek kevésbé kedvezőek számára, és csak nagyon ritkán érkeznek keletről idevetődött példányai. Megjegyezzük, hogy ázsiai élőhelyei valóban nagyon hasonlítanak hajdan a vízjárta területeinkre (18. ábra; vö. Nupponen & Fibiger 2012: 45, fig. 8). Nem kétséges, hogy a faj számára alkalmas élőhelyek hazánkban még bőven akadnak. Életmenetének és igényeinek jobb ismeretében, célzott kereséssel talán valakinek sikerül kimutatnia az állandó pannóniai állományt (21. ábra).

A *Fabula zollikoferi* magyar nevei

Az alábbiakban felsoroljuk a faj nyomtatásban is megjelent magyar elnevezéseit és azok hivatkozásait, majd jegyzetet fűzünk mindegyikhez.

1. Frivaldszky (1865: 93; V. tábla, 9a és 9b ábrák): Zollikofer Pönyéje (*Luperina Zolikofferi*).
2. Gozmány (1979: 607 [nincs ábra]): hegyvidéki gyombagoly (*Luperina zollikoferi*).
3. Buschmann (1985: 44; 18. ábra): nagy szürkebagoly-lepke (*Sidemia zollikoferi*).
4. Lévai (2004: 158 és 174, nincs ábra) és Szabóky és Buschmann (2011: 40, nincs ábra): nagy szürke bagoly (*Luperina zollikoferi*).
5. Varga (Varga 2010: 60; 43. tábla, 30-32 ábrák): óriás szürkebagoly (*Fabula zollikoferi*).

Ad 1. A pönye jelentése Czuczor és Fogarasi (1870: 344) szótára alapján „csinatlan viseletű” (értsd: csinoság nélküli), „ronda”. Egyszerű szürke szárnyfelületével valóban nem a legcsinosabb faj még rokonai között sem. Sőt, Frivaldszky pönyének nevezi mindazokat a fajokat, amelyeket az ő idejében a

20. ábra. Julius Lederer „Die Noctuiden Europas” című könyvének 34. oldala, benne Frivaldszky Imre kéziratos magyar elnevezéseivel, többek között: Luperina = Pönye.

Figure 20. The page 34 of Julius Lederer's book „Die Noctuiden Europas” with manuscript Hungarian names of Frivaldszky for noctuid moths.

Luperina génuszba soroltak (20. ábra). Ezeknek endofág életmódot folytató „pönye” hernyójuk van, és maguk a lepkék is megjelenésükben dísztelenek, nem csinosak. Frivaldszky neve találó, mivel a magyar neveket következetesen és nagy alaposággal alkotta. Az Éjencfélékre (Noctuidae) vonatkozó neveket Lederer (1857) munkában megjelent rendszertani jegyzékbe vezette be (20. ábra). Ezek nagy része később nyomtatásban is megjelent faunisztikai munkáiban (lásd Bálint és Frivaldszky 2009).

Ad 2. A névadás talán Aigner-Abafi (1900) közleményének ismeretében keletkezhetett. Az említett cikk szerzője Anker Lajos és Langerth József Budapest környékére vonatkozó lepkész jegyzeteire támaszkodva közöl ismereteket a faj hernyójának tápnövényeiről, amelyek hegyi tisztásokon („Bergblössen”) kaszálófűvek és *Thalictrum*. A hegyi tisztás lehet akár hegyvidék, és a kaszálófű pedig gyom.

Ad 3. Miután Frivaldszky neveit Abafi-Aigner (1904) elvetette, és a jól megalkotott magyar nevek helyébe nagyrészt német tükörfordításon alapuló elnevezéseit javasolta, elterjedt a bagolypille majd a bagolylepke (magyar dolgozataiban Kovács Lajos következetesen a „bagolypille” elnevezést használta, pl. Kovács és Delyné-Draskovits 1967). Ezt a hagyományt követi a Buschmann-féle névadás is. A név önmagában semmitmondó, mert a faj a hazai éjencfaunában, sőt a tribuszban sem a legnagyobb, szürkének meg természetesen szürke – akárcsak legtöbb faj-, illetve nemzetségbeli társa.

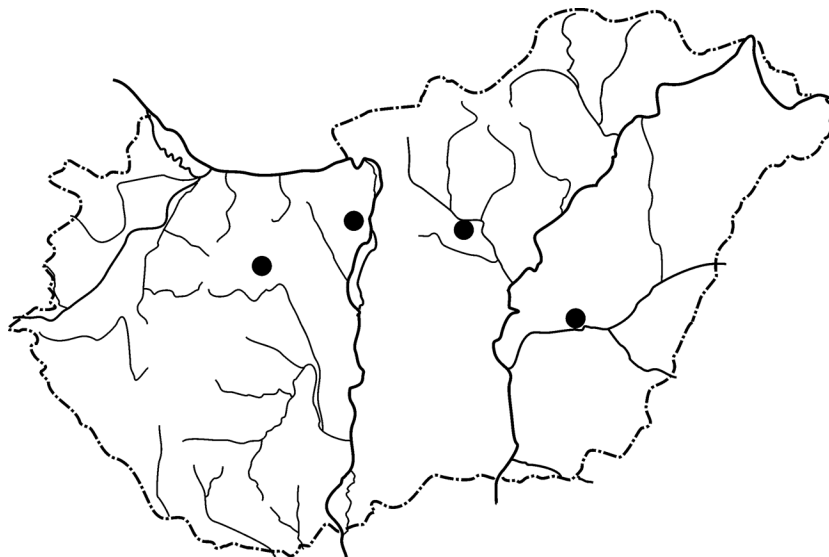
Ad 4. Az 1985-ben javasolt névvel azonos, de már hiányzik a faji név második tagjából a lepke szó. Avatatlan olvasó számára akár lehet az angol Great Grey Owl (= szakállas bagoly – *Strix nebulosa*) magyar fordítása is.

Egy ideig lepkészeink figyeltek arra, hogy ne pusztán a „bagoly”, hanem a „bagolylepke” összetett szót használják, hiszen a lepke szó elhagyása bizonyos körülmények között zavart okozhat. A bagoly elsődleges jelentése a közbeszédben a madarak egyik családját jelöli. Varga (1969) és Gozmány (1970) munkája óta a nem alkalmazott rovartan területén egyre kevesebben figyelme-
sek erre, és Noctuidae fajok esetében a magyar nevekben ma már általánosságban elhagyják a lepke szót (Ronkay & Ronkay 2006). A növényvédelmi rovar-
tanban még figyelnek erre, és ott minden Noctuidae még „bagolylep-
ke” (Jermy & Balázs 1993).

A lepke név elhagyásának praktikus oka van. Mivel a bagoly közbeszé-
di értelme nem lepke, hanem madár, megkülönböztetésként a névalkotók előta-
got ragasztanak hozzá, így kéttagú összetett szavak keletkeznek. Ha pedig
még a lepke is ezekhez társul utótagként, a szó már többszörösen összetett. A
faji jelzővel a név már végtelenül hosszú és szerencsétlen. Ezekre az újonnan
alkotott összetett nevekre Frivaldszky-nak megvoltak a magyar szavai, csak
hogy egypárat említsünk (zárójelben a Frivaldszky-féle névvel): aranybagoly
[lepke] (éjdzs), csuklyásbagoly[lepke] (csuklyász), földibagoly[lepke] (éjenc és
mezóc), nappalibagoly[lepke], (naplász); szegfűbagoly[lepke] (magtokász),
zöldbagoly[lepke] (zöldeg) és a többi. A szakma ezekről egyáltalában nem vett
tudomást, pedig a meghonosodott boglárka, pillangó, pohók és szender szava-
ink ezekkel együtt keletkeztek.

Ad. 5. A Varga-féle név az előbb említett rossz hagyományt követi, minden
bizonytal a Buschmann-féle név ismeretében. A faji jelző „óriás”-ra való átvál-
toztatása nem indokolt. Az idézett 43. táblára tekintve nem a faj óriássága, in-
kább közepszerűsége a szembetűnő.

A magyar nevekkel kapcsolatban végszóként megállapítjuk: Frivaldszky
Imre nevei sokszor költőiek, mindig jól átgondoltak, ezért lényegre törőek és
magyarosak. Használatukat a szakma a XIX. század végi társadalmi paradig-
maváltáskor rossz indokokkal mellőzte, majd teljesen elfeledkezett róluk. He-
lyettük modernista oximoróniákat alkotott, vagy többszörösen összetett neve-
ket kreált, magyartalanul, többnyire német mintára; és egy évszázada ezek a
„hivatalos” lepkenevek. Ezeket a neveket a lepkészek sem használják, a közbe-
szédben pedig néhány kivételtől eltekintve, teljesen ismeretlenek. Jó példa erre
az itt ismertetett lepkefaj semmitmondó modern „magyar” neve. Ezért bár
ezek a nevek hivatalban vannak, senki sem használja őket, senki sem él velük.
Mi azon vagyunk, hogy a legújabban megjelent magyar lepkenevek mellé
olyan alternatívát állítsunk, amit a jövő magyarul beszélő lepkésznemzedéke
használ majd, mert nemcsak a fajokra aggatott semmitmondó cédulák, hanem
magyar nevek és megragadják a tulajdonosuk lényegét.

21. ábra. A *Fabula zollikoferi* előfordulási pontjai Magyarországon 1834 és 1996 között.
Figure 21. Distributional records of *Fabula zollikoferi* between 1834 and 1996.

Köszönetnyilvánítások: Buschmann Ferenc (Jászberény) örömmel egyezett bele, hogy az általa gyűjtött példányokkal kapcsolatos történeteket írásban is leközzöljük. Heck Judit, (Érd), néhai Hreblay Márton özvegye, hozzájárult ahhoz, hogy a Hreblay-gyűjteményben felellhető Zollikofer Pönye példányt dokumentáljuk. Lengyel Éva (Magyar Természettudományi Múzeum) könyvtáros digitalizálta a *Nonagria zollikoferi* eredeti leírását és ábráját Freyer ritka könyvéből. Katona Gergely (Magyar Természettudományi Múzeum) készítette a tanulmányban látható ábrák nagy részét. Kelemen István (Kisújszállás) elküldte az 1996-ban gyűjtött mezőtúri Zollikofer Pönye példányról készült képet tanulmányunk részére, és megosztotta velünk annak történetét. Polonkai Gábor (Miskolc) kazahsztáni pönYES élőhelyekről készült képeinek leközzeléséhez járult hozzá. Rezbanyai-Reser Ladislaus (Luzern, Svájc) segített a Frivaldszky-kézirat pontos olvasatában. Dr. Herbert Beck (D-Mainz) és Helmut Forster (A-Ollersdorf) segített a lepke életmódjával kapcsolatos kérdéseket megválaszolni, illetve hozzájárultak képeik közzeléséhez. A 21. ábrán lévő térképet Fazekas Imre rajzolta. Az említetteknek itt fejezzük ki írásban is szívvel jövő köszönetünket.

Irodalom – Literature

- Abafi Aigner L. 1898: A lepkészet története Magyarországon. – Budapest, Magyar Királyi Természettudományi Társulat, [VI] + 202 p.
- Abafi Aigner L. 1904: A lepkék magyar elnevezése. – Rovartani Lapok 11: 83–86.
- Abafi Aigner L. 1907: Magyarország lepkéi tekintettel Európa többi országának lepke-faunájára. A Berge féle lepkékönyv képeivel. – Budapest, Magyar Királyi Természettudományi Társulat, XXXXII + 137 p., 51 tábla.
- Abafi-Aigner, L., Pável J. et Uhryk N. 1896: Fauna Regni Hungariae. Animalium Hungariae Hucusque Cognitorum Enumeratio Systematica in Memoriam Regni Hungarinae Mille Abhinc Annis Constituti. III. Arthropoda (Insecta. Lepidoptera.). – Budapest, Magyar Királyi Természettudományi Társulat, 82 p.
- Ahola, M. & Silvonen, K. 2011: Larvae of Northern European Noctuidae, vol. 3. – Viestipaino Oy, Tampere, 599 p.
- Aigner-Abafi L. 1900: Zur Biologie der Lepidopteren. X. – Illustrierten Zeitschrift für Entomologie 5 (19): 1.
- Anonymus [1842]: Catalog der Sammlung europäischer Schmetterlinge des Friedrich Treitschke in Wien. – [Wien], 7 p.
- Bálint Zs. 2008: Lepidoptera collections of historical importance in the Hungarian Natural History Museum. – Annales Historico-Naturales Musei Nationalis Hungarici 100: 17–35.
- Bálint Zs., Gubányi A. & Pitter G. 2006: A nappali lepkék elterjedése I. Magyarország védett pillangóalakú lepkéinek katalógusa a Magyar Természettudományi Múzeum gyűjteménye alapján. – Magyar Természettudományi Múzeum, Budapest, 136 p.
- Bálint Zs. és id. Frivaldszky J. 2009: A Magyar Parnasszuson: Frivaldszky Imre a természet kutatója. – Magyar Természettudományi Múzeum, Budapest, 243 p.
- Bergmann, A. 1954: Die Gross-Schmetterlinge Mitteldeutschlands, Band 4/2. Eulen. Verbreitung, Formen und Lebensgemeinschaften. – Urania Verlag GmbH, Jena, pp. 581–1060.
- Buschmann F. 1982: Adatok Jászberény és környéke nagylepkéinek ismeretéhez. – Folia Entomologica Hungarica 35: 255–268.
- Buschmann F. 1985: Jászberény és környékének lepkevilága. Macrolepidoptera – nagylepkék. – Jászberényi Múzeumbaráti Kör, Jászberény, 72 p.
- Cuczor G. & Fogarasi J. 1870: A magyar nyelv szótára. Ötödik kötet. – Pest, Athaeneum, 1506 p.

- Dahlström Gy. 1900: Eperjes környékének Noctuidái. – *Rovartani Lapok* 7: 113–116.
- Dahlström Gy. 1901: Eperjes környékének Noctuidái. – *Rovartani Lapok* 8: 60–62.
- Diószeghy L. 1913: Adatok Magyarország lepkefaunájához. – *Rovartani Lapok* 20: 190–196.
- Eversmann, E. 1844: *Fauna lepidopterologica Volgo-Uralensis*. – Casani, xiv + 633 p.
- Freyer, Ch. F. 1836: *Neure Beiträge zur Schmetterlingskunde mit Abbildungen nach der Natur, Band 2*. – Rieger, Nürnberg, 162 p., 92 pls.
- Frivaldszky I. 1865: Jellemző adatok Magyarország faunájához. *A Magyar Tudós Társaság Évkönyvei XI. kötetének IV. darabja*. – Pest, Emich Gusztáv, 274 p., 13 t.
- Gozmány L. 1970: Bagolylepkek I. Noctuidae I. Magyarország Állatvilága. *Fauna Hungariae XVI/11 (102)*. – Akadémiai Kiadó, Budapest, 151 p.
- Gyulai P. & Ronkay L. 1999: The Noctuidae (Lepidoptera) material collected by two Hungarian expeditions to Mongolia in 1996 and 1997. – *Esperiana* 7: 687–713.
- Herrich-Schäffer, F. A. G. 1847: *Systematische Bearbeitung der Schmetterlinge von Europa, zugleich als Text, Revision und Supplement zu Jakob Hübner's Sammlung europäischer Schmetterlinge. Zweiter Band: Die Schwärmer, Spinner und Eulen*. – Regensburg, bei G. J. Manz, 450 p.
- Hrubý, K. 1964: *Prodromus Lepidoptera Slovenska. Prodromus Lepidopterorum Slovaciae*. – Vydavateľstvo Slovenskej Akadémie Vied, Bratislava, 962 p.
- Jermy T. & Balázs K. (szerk.), 1993: *A növényvédelmi állattan kézikönyve 4/B*. – Akadémiai kiadó, Budapest, pp. 453–830.
- Kádár M., Petrányi G., Ronkay G. & Ronkay L. 2010: *A magyarországi bagolylepkek (Lepidoptera, Noctuidae) fényképes határozója*. – Szalkay József Magyar Lepkészeti Egyesület, Budapest, 71 p.
- Kovács L. 1953: A magyarországi nagylepkék és elterjedésük. – *Folia Entomologica Hungarica* 6 (2): 76–164.
- Kovács L. 1958: Változások a magyarországi nagylepkék adataiban a *Fauna Regni Hungariae*, illetőleg Abafi-Aigner lepkékönyvének megjelenése óta. – *Folia Entomologica Hungarica* 11 (19): 309–364.
- Kovács L. & Delyné-Draskovits Á. 1967: A hazai nagylepke kártevők elterjedése és egyedszámának területi változásai. – *Növényvédelem* 3: 1–16.

- Kovács L. 1970: Data to the Knowledge of Hungarian Macrolepidoptera. V. The Occurrence and Distribution of Some Noctuid Species (Lepidoptera) in Hungary. – *Annales Historico-Naturales Musei Nationalis Hungarici* 62: 281–288.
- Lederer, J. 1857: Die Noctuinen Europa's mit Zuziehung einiger bisher meist dazu gezählter Arten des asiatischen Russland's, Kleinasien's, Syrien's und Labrador's. – Wien, Druckerei von Friedrich Mann, XV + 251 p., 4 pls.
- Lévai Sz. 2004: Mezőtúron és környékén 1995 és 2004 között kimutatott nagylepkéfajok. – *Puszta* 1: 135–178.
- Mátray G. 1868: A Magyar Nemzeti Múzeum korszakai, különös tekintettel a közelebb lefolyt huszonöt évre. – Csucsánszky, Pest, 92 p.
- Merkl O. és Víg K. 2012.: Bogarak a Pannon régióban. – Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága, B. K. L. Kiadó, Magyar Természettudományi Múzeum, 496 p.
- Nupponen, K. & Fibiger, M. 2012: Bombycoidea and Noctuoidea of the Volgo-Ural region. – *Nota lepidopterologica* 35: 33–50.
- Ronkay G. & Ronkay L. 2006: A magyarországi csuklyás-, szegfű- és földibaglyok atlasza (Noctuidae: Cuculliinae, Hadeninae, Noctuinae). – *Natura Somogyiensis* 8: 1–416.
- Spuler, A. 1908: Die Schmetterlinge Europas. – Stuttgart, E. Schweizerbartsche Verlagsbuchhandlung, CCXXVII + 385 pp (I. Band), 522 p. (II. Band), 91 Taf. (III. Band), XVI pp + 49 +10 Taf.
- Szaticsek Z. (szerk) 2000: Hegyvidéki olvasókönyv. Szemelvények Budapest főváros XII. kerületének történetéből: Hegyvidéki Millenium, 2000. – Budapest Főváros XII. Kerületi Önkormányzat, 152 p.
- Varga Z. 1969: Bagolylepkék, 45–91. In: Móczár L. (szerk.): Állathatározó II. – Tankönyvkiadó, Budapest, 158 + [96] p.
- Varga Z. (szerk.) 2010: Magyarország nagylepkéi. Macrolepidoptera of Hungary. – Heterocera Press, Budapest, 253 p.
- Warnecke, G. 1959: *Sidemia zollikoferi* Fr. als Wanderfalter in Mittel- und Nordeuropa (Lep. Noct.). – *Zeitschrift der Wiener Entomologisches Gesellschaft* 44: 101–108.
- Wilde, O. 1860: Die Pflanzen und Raupen Deutschland. Versuch einer lepidopterologischen Botanik. – Berlin, Verlag von E. S. Mittler & Sohn, VII + 221 (Erster Theil); VII + 494 p. (Zweiter Theil)
- Zilli, A., Ronkay, L. & Fibiger, M. 2005: Noctuidae Europaeae. Volume 8. Apameini. – Entomological Press, Sero, 323 p.

Függelék

1. A jászberényi pönyék

Mint az talán sokak számára ismeretes, a hazánkban eddig előkerült hét *Fabula zollikoferi* példányból kettőt Buschmann Ferenc fogott Jászberény határában. Feri bácsi – ma is büszkén vallom – egykori első lepkész mentorom, tanítómesterem, többször is részletesen elmesélte nekem ezt a két találkozást. Az első példányt 1975. szeptember 4-én egy városszéli villanykaróról szedte le. Akkoriban még nem volt általánosan elterjedt a közterületeken az erős fényű higanygőzlámpa világítás, így 'berény környékén is csak néhány ilyen izzóval felszerelt kandaláber volt. Ezek persze akkoriban óriási mennyiségű rovarot vonzottak, így Feri bácsi fél éjszakákat is el-eltöltött egy-egy ilyen oszlop közelében gyűjtögetve.

Az adott éjszakán sem volt ez másként. Felpillantva a villanyoszlop tetejére egy furcsa fényű "*Rhizedra lutosa*"-ra lett figyelmes. Mintha az a *lutosa* lenne, olyan másképp hat innen letről. Néhányszor a kabátját dobálta fel Feri bá, hátha sikerül levérni a jószágot, de ez nem járt sikerrel, így kénytelen volt megmászni a villanykarót. Akkoriban az bizony még fából volt, alaposan átítatva szuokkal. Az erőfeszítést siker koronázta, a lepke egy gyufás skatulyában került begyűjtésre, néhány jókora szálkával együtt, amik viszont Ferenc kezébe fúródtak mászás közben. A nadrágja ezután természetesen használhatatlanná vált, de mint mondani szokás, áldozat nélkül nincs győzelem.

A példányt másnap ki is preparálta, aztán vagy két évig rakosgatta ide-oda, nem tudván meghatározni. Aztán néhány más bizonytalan lepkéje társaságában egy rovarani gyűlés alkalmával szokásos gyűjteménylátogatáskor felhozta a TTM-be és dr. Gozmány László segítségét kérte a határozáshoz. Nos, nem született azonnali eredmény, de a következő rovarani előtt Laci bácsi már az ajtóban várta és azon nyomban karonfogva hátravitte a gyűjteménybe, kihúzta az adott tárlófiókot ahol talán két-három másik hazai *zollikoferi* mellett most már ott volt a Feri bácsi által fogott példány is. „Utólagos engedelmekkel ide raktam, mert ennek itt a helye!” – mondta Gozmány László.

Elmondása szerint Jászberénybe hazafelé menet Feri bácsit picit bántotta a dolog, hogy a gyűjteményét megfosztották egy ilyen ritkaságtól. De végül is inkább büszkeséggel töltötte el, hogy ilyen kuriózzummal tudta ő gyarapítani a nagy TTM lepkegyűjteményét. És végül is megnyugtatta az a tény is, hogy a lepkéje jó kezek közé, biztosan őrzött helyre került. Fogok én még olyat, biztatta magát és erre nem is kellett olyan sokat várnia!

1978. október 7-én a szokásos és jól bevált Zagyva-parti katonai gyakorlólőtérhez tartozó egyik épületnél lámpázott. Ehhez akkoriban természetesen külön engedély kellett, melyet azonban Feri bácsi megkapott az illetékes szervektől, így zavartalanul végezhetett éveken át gyűjtő-kutató tevékenységét ezen a területen. És micsoda éjszakák voltak azok! A nagyjából tíz méter hosszú fehérre meszelt fal nyaranta sokszor feketélt a rengeteg lepkétől, köszönhetően a közeli gazdag és változatos növénytakarással borított folyóparti galériaerdőknek és réteknek. Azon az októberi estén egyszer csak leszállt egy *zollikoferi* a falra szegezett lepedőre. És akkor Feri bácsi már rögtön tudta, mivel is van dolga! A sok rovargyűjtő számára oly felejthetetlen nagy szívdobbanás kíséretében üvegelte le a példányt a lepedőről. Ahogy, azt vele azóta többször is megbeszéltük, ezekért a pillanatokért érdemes várni, akár sok-sok éjszakán át. Feri bácsi jólelkűségére jellemző, hogy ezt a második *Fabula*-t nem sokkal később Ronkay Lászlónak ajándékozta egy találkozásuk alkalmával.

(Forrás: Benedek Balázs, Törökbálint)

2. A fiatal lepkész első találkozása a pönyével

Egy alkalommal, 1997. szeptember végén Ronkay Lászlóval akkor TTM lepkegyűjtemény bejárati ajtajánál lévő nagy fagyasztóládánál álltunk ketten. Prof. Varga Zoltán és Orosz András nemrégiben tértek haza délkelet-kazahsztáni gyűjtőútjukról. A feltűzött és műanyagdobozkákban lefagyasztott értékes éjencanyag ideiglenesen ebben a lepkegyűjteményi fagyasztóban lett elhelyezve.

Lacival mindkettőnk rettenetesen izgatott a dobozok tartalma. Kinyitottunk hát néhányat és az egyik szélében sok-sok apróbb szürke lény (*Caradrina sp.*, *Euxoa sp.*, *Eugnorisma sp.*, stb.) mellett egy jókora, szintén szürke, hosszúszárnnyú éjenc lapult. Kihúztam és mutattam Lacinak, csak magamnak téve fel hangosan a kérdést: „Ez mi lehet?” Laci válasza lakonikus és egyben sokat sejtető volt: „Az arrafelé nem olyan ritka.”

Ezzel aztán tovább gondolkozhattam, mi lehet az a megtermett szürke éjenc, amit nekem első ránézésre ismernem kellene és arrafelé nem ritka? Érdeklődésem akkoriban már erősen effelé a csoport felé fordult, de még némely gyakoribb hazai faj beazonosításával is gyakran gondban voltam, nemhogy az ázsiaiakkal. Egy későbbi beszélgetés során aztán valahogy kiderült, hogy a példány egy *Fabula zollikoferi*, melyből Varga professzorék többet is gyűjtöttek azon az úton.

Laci kijelentése persze most is megalapozott volt, hiszen ő maga is többször

találkozott "élesben" a pönyével 1990 augusztusában, amikor Vladimir Dubatolov orosz kollégával gyűjtöttek a Novoszibirszk környéki sztyeppéken és szintén több példányt fogtak. Nekem akkoriban ezek a tájak és lepkék még oly távoliaknak tűntek. Számomra akkor még hétről-hétre újdonságokat mutatott egy-egy Huszonnégyökrös-hegyi lámpázás is. A *zollikoferi*-ről, erről a hazánkban oly legendás ritkaságról azonban nem ekkor hallottam először – és utoljára sem.

(Forrás: Benedek Balázs, Törökbálint)

3. A mezőtúri pönye sorsa

Lévai Szabolcs és unokatestvére a nagykunsági Mezőtúron kezdtek lepkézni. Az unokatestvér röviddel az ezredforduló után abbahagyta a gyűjtést. Lévai Szabolcs Baranyi Tamással közösen 2004-ben a Puszta című folyóiratban közölte a szülővárosa környékén gyűjtött és megfigyelt lepkék jegyzékét. Ez az írás kb. 500 nagylepkefaj nagykunsági előfordulását és gyakoriságát tárgyalja, köztük a *Luperinia zollikoferi* is említésre kerül, aminek egy példánya került elő.

A lepkéről készült képről az derül ki, hogy gombostűre van szúrva, mert akkoriban Lévaiék még nem használták a rovarút. A preparálás módszereit is maguk találták ki. Kezdetben nem volt kapcsolatuk senkivel a lepkészek közül, nem jártak külföldre sem gyűjteni. Ez példány egyébként teljesen friss kelésű, semmilyen kopás, de még rojthiány sem látható rajta. Ez a kitűnő állapot megkérdőjelezi, hogy a lepke több száz vagy ezer kilométert vándorolt volna valahonnan a keleti sztyeppékről a mezőtúri Újvárosig.

Erről a példányról a Varga Zoltán szerkesztette „Magyarország lepkéi” című összefoglaló munkában nem esik szó. Pedig Lévai Szabolcs már a könyv megjelenése előtt jelezte a lepkész-levelező listán, hogy van egy Mezőtúron gyűjtött hím példány is. Ezt Szabolcs unokatestvére gyűjtötte 1996. szeptemberében, az Újváros nevű területen. Gyűjtési körülményeiről mindössze annyit sikerült megtudni, hogy a példány fényre érkezett és, hogy akkoriban Lévaiék még csak normál izzóval gyűjtöttek, nem erős fényű higanygőzlámpával. A lepke jelenleg Szabolcs unokatestvérenek magángyűjteményében „található”.

Fontos megjegyezni, hogy egy darabig Lévaiék sem gondolták milyen különleges lepke rejlik a dobozban. Szabolcs ismerte fel a faj jelentőségét, ám elkérni már nem sikerült az unokatestvértől. Pedig Szabolcs gyűjteménye féltve őrzött, gondosan ápolt, ott jobb helye lenne a ritka lepke példányának. Sajnos az unokatestvér még ahhoz sem járult hozzá, hogy nevét adja a 2004-es cikk-

hez, de még a gyűjtött lepkéihez sem adta a nevét. Miután abbahagyta a lepkézést, állítólag felvitte a padlásra a lepkegyűjteményét. Mi lesz a sorsa a mezőtúri példánynak? Lehet, hogy már áldozatul esett a gyűjteményfaló múzeumbogaraknak, portetveknek vagy a penészeknek.

(Forrás: Kelemen István, Kisújszállás)

A Kovács Lajos által javasolt lepke fajcsoport-nevek és azok típusanyagai

The species-group names proposed for Lepidoptera by Lajos Kovács and their type materials

Bálint Zsolt & Katona Gergely

Abstract: The complete list of the 44 species-group names proposed for Lepidoptera by Lajos Kovács (1900–1971) is presented with references to original combinations, descriptions, specimens and type localities. All the names are catalogued and annotated regarding to their primary types, the manner of their labelling, nomenclature and taxonomy. Type or relevant voucher specimens are documented in dorsal aspect with their labels.

Key words: faunistics, Hungary, lepidopterozoology, species-group names, taxonomy, type material.

Authors' address – A szerzők címe: Bálint Zsolt⁽¹⁾ | Katona Gergely⁽²⁾ | Magyar Természettudományi Múzeum, 1088 Budapest VIII, Baross utca 13., Hungary.
E-mail: ⁽¹⁾balint@nhmus.hu; ⁽²⁾katona@nhmus.hu

Bevezetés

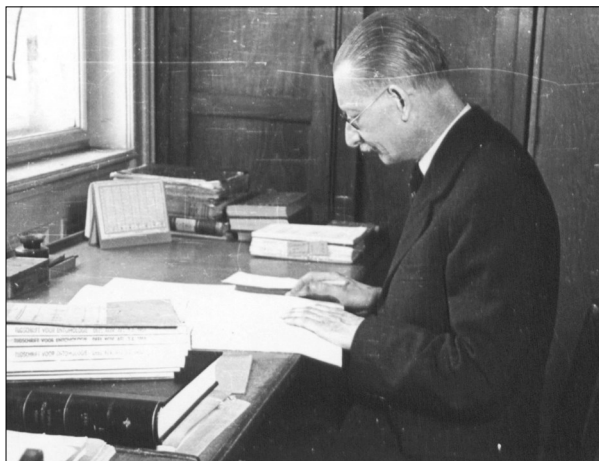
Kovács Lajos (1900–1971) élete első felében hivatásos levéltárosként dolgozott, majd kényszerű váltásként, mint alkalmazott entomológus kereste kenyerét egészen haláláig (Bálint & Ronkay 2002). Mindkét szakmájában számos dolgot publikált, a lepkékkel kapcsolatosan 55 kisebb vagy nagyobb lélegzetű műve látott napvilágot (Katona & Bálint 2013). Ezek túlnyomó része faunisztikai témájú, mert ha egyik-másik dolgozat taxonómia tárgyú munkának látszik is, az alkalmazott entomológus és faunista Kovács tollából születtek. Kibontakozó taxonómiai munkásságát és érdeklődését Issekutz László (1898–1974) távozása törhette meg, aki az 1956-os fölkelést kiváltó események hatására elhagyta Magyarországot, és Ausztriában vállalt jogtanácsosi állást. Élete végén Varga Zoltánnal került közelebbi kapcsolatba, akivel együtt kezdték meg Kaszab Zoltán mongóliai expedíciójából (Merkl 1989) származó Noctuidae anyagok főként taxonómiai jellegű feldolgozását, de ennek a munkának folytatását halála megakadályozta. Olvasva és elmélyedve Kovács szakcikkeiben megállapíthatjuk, hogy nem a lepkék rokonsági viszonyaira és taxonómiai tagolódásukra, hanem sokkal inkább azok elterjedésére és életmódjára volt kíváncsi. Múzeumi asztalánál ülve nem a távoli tájak faunája által felvetett, hanem a hazai lepkék vizsgálata során felmerülő kérdésekre kereste a

választ (1. ábra). Így talán megjegyezhetjük, hogy az általa egyedül felállított fajcsoport neveket elsősorban a faunista és nem a taxonómus Kovács javasolta.

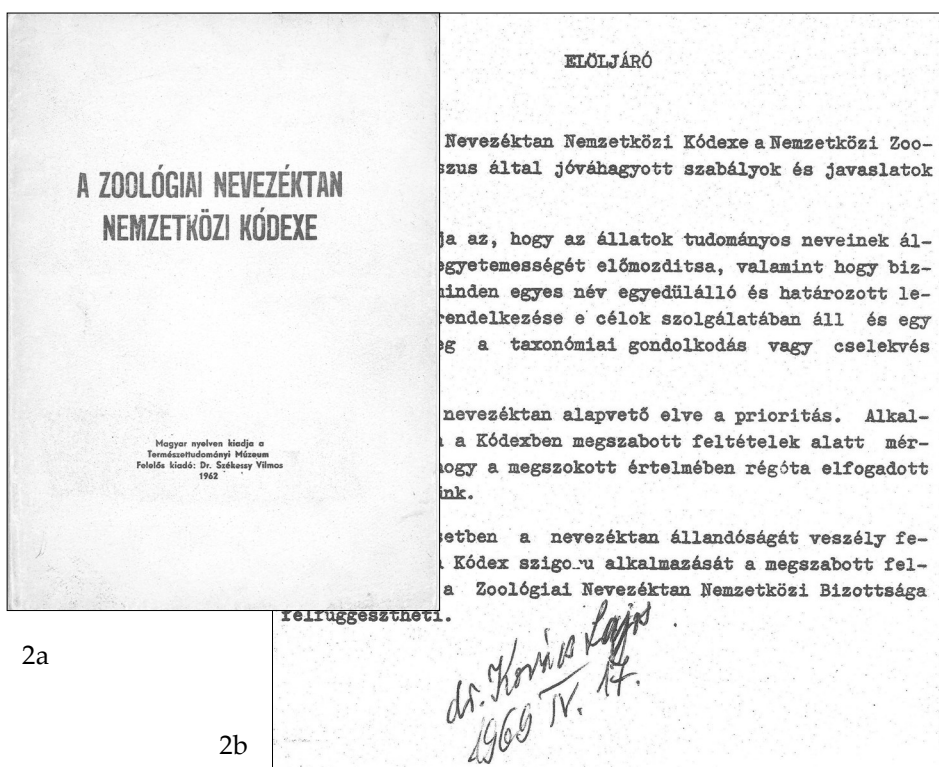
Kovács lepkészeti tárgyú munkáiban 15 szakcikk oldalain egyedül ($n = 28$), vagy társszerzőségben Issekutz Lászlóval ($n = 10$; lásd Issekutz & Kovács 1954) illetve Varga Zoltánnal ($n = 6$; lásd Kovács & Varga 1969 és 1973) összesen 44 fajcsoport nevet javasolt. Érdeklődése leginkább a Noctuoidea családsorozat tagjai felé fordult, 25 új nevet állítva fel a tudomány számára (Nolidae = 1, Noctuidae = 24). A fennmaradó 19 név közül a Pillangó-alakúakat (Papilioniformes) összesen 13 (Nymphalidae = 10, Pieridae = 1, Satyridae: 2), az Araszka-féléket (Geometridae) öt, és végül „zsákhordólepkék” (Psychidae) családját egy faj képviseli. Legtöbb felfedezése a Kárpát-medence területére szorítkozik ($n = 34 = 79\%$; Alpokalja: 1; Erdély: 3; Felvidék: 1; Magyarország: 29). Amurvidéki, svájci és részben mongóliai fajcsoport-nevei is egy-egy hazai faj alaposabb tanulmányozása kapcsán konkretizálódtak. Fél évszázad elteltével a szakma csak kevés általa leírt taxont hagyott érvényben. Legtöbbjüket már előzőleg leírt fajok neveinek junior szünonimjaként kezeli (lásd a katalógust).

Vizsgálatait elsősorban saját és a Magyar Természettudományi Múzeum anyagain végezte. Magángyűjteményét, még maga osztotta be a múzeumi törzsgyűjteménybe, ezek a példányok a kisalakú, fehér papírra nyomtatott „coll. Dr. L. Kovács” növendékcédula alapján minden kétséget kizáróan beazonosíthatók. Barátja, Issekutz László gyűjteményét annak külföldre távozása után az állam lefoglalta és a természettudományi múzeumba szállította, ahol ez az anyag is a törzsgyűjteménybe került. Az Issekutz-féle lepkék a fehér papírra nyomtatott „Coll. Issekutz” növendékcédula segítségével ismerhetők fel. Bár Kovács nagy alaposággal dolgozott, úgy tűnik a típusanyagok felcédulázását sok esetben későbbre halasztotta, emiatt a cikkek megjelenése után el is feledkezhetett erről a muzeológiai szempontból igen fontos dokumentációs munkáról, ami levéltáros múltját tekintve semmiképpen se lehetett tőle idegen. A nevezéktan szabályaival tisztában volt, és követte őket, ez különösen látszik későbbi munkában, amikor is Gozmány László fordításának köszönhetően magyarul is elérhetővé vált „A Zoológiai Nevezéktan Nemzetközi Kódexe” (2. ábra). 1950 előtt Kovács Lajos még nem, de az említett év utáni publikációiban minden esetben kijelöli a holotípust.

Jelen munkánkban arra vállalkoztunk, hogy a Kovács Lajos által lepkék számára javasolt fajcsoport-neveket pontosan dokumentáljuk. Ehhez át kellett olvasnunk Kovács minden lepkészeti tárgyú munkáját. Az újonnan javasolt nevek kapcsán adatgyűjtésünk során a következőket rögzítettük Excel munkalapon: a cikk bibliográfiai sorszáma (Katona & Bálint 2013) alapján; fajcsoport

1. ábra. Kovács Lajos, 1956, múzeumi dolgozószobájában.

2a

2b

2. ábra. A Zoológiai Nevezéktan Nemzetközi Kódexe, magyar fordítás: a) címlap, b) 1. oldal Kovács Lajos aláírásával és dátumozásával.

név (génusz); eredeti kombináció, család; a leíró neve; évszám; oldalszám; típus; ivar; a típuspéldány őrzőhelye; a típuspéldány lelőhelyének országa; lelőhely. Ezek ismeretében próbáltuk megkeresni az elsődleges (névhordozó) típuspéldányokat a Magyar Természettudományi Múzeum több mint 12 ezer üvegfedelű szabványfiókból álló lepkegyűjteményében. Az 1947 és 1950 között leírt négy taxon fölcédulázatlan szüntípusait részben be tudtuk azonosítani. Nyolc holotípus példányt (18%) nem találtunk a törzsgyűjteményben, ezek talán más gyűjteményrészekben lappanganak, vagy kint vannak kölcsönzésen.

Az alábbiakban katalogizáljuk a Kovács Lajos által javasolt tudományos lepkenevet és azok névhordozó típuspéldányait, a következőképpen: Címfejként megadjuk a fajcsoport nevet (a génuszcsoporthoz és család névvel), és a leírás évszámával, és azokat időrendben soroljuk fel. A jobb eligazodás végett egy betűrendi névsorozatot is adunk (zárójelben a katalógusbeli sorozatszámmal). Ezt követően megadjuk a név eredeti kombinációját, a szerzőt és a publikálás évszámát, hivatkozva az oldalra, ahol mint újdonság megjelent a név; majd a névhordozó típus jellegét (holo- vagy szüntípus), ivarát (ha szüntípusokról van szó, akkor az egyedszámot is), majd a típuslelőhely eredeti országát és a helyiséget. Ezek után kitérünk a típuspéldánnyal kapcsolatos konkrét tudnivalókra (cédulázás, elhelyezés, dokumentálás) és utalunk az ábraanyagra. Minden példányt felülnézetből dokumentáltunk („a” kép), a hozzá tartozó cédulákkal együtt („b” kép; ha valamelyik cédula fonákja további információt tartalmaz, akkor ez a „b” képen zöld keretbe került). Továbbá, ha szükséges a névvel kapcsolatban, nevezéktani és rendszertani megjegyzést teszünk kitérve a név helyes írásmódjára, aktuális kombinációjára és esetleges érvényességére.

Rövidítések: ICZN= International Code of Zoological Nomenclature (International Commission of Zoological Nomenclature 1999); MTtM= Magyar Természettudományi Múzeum (Budapest), ZSM = Zoologische Staatssammlung (München).

A Kovács Lajos által javasolt lepke fajcsoport-nevek betűrendbe állított sorozata

barthae (Melitaea, Nymphalidae), 1954 (24)
 benestriata (Gnophos, Geometridae), 1954 (12)
 budensis (Gnophos, Geometridae), 1954 (14)
 bugacensis (Melanargia, Satyridae), 1966 (32)
 calamochroa (Rhyacia, Noctuidae), 1973 (44)
 centroposita (Melitaea, Nymphalidae), 1954 (16)

confulgens (Melitaea, Nymphalidae), 1954 (22)
decipulae (Brachionycha, Noctuidae), 1966 (33)
dioszeghyi (Gnophos, Geometridae), 1954 (13)
dioszeghyi (Melitaea, Nymphalidae), 1954 (23)
dioszeghyi (Schistostege, Geometridae), 1957 (30)
epixanthea (Euxoa, Noctuidae), 1952 (7)
fotica (Euxoa, Noctuidae), 1952 (6)
goniophora (Sarrothripus, Noctuidae), 1954 (10)
gozmanyi (Hyssia, Noctuidae), 1968 (36)
gozmanyi (Sterrhopteryx, Psychidae), 1953 (8)
griseofulgens (Callogonia, Noctuidae), 1968 (38)
helvetica (Sarrothripus, Noctuidae), 1954 (11)
hungarica (Chloridea, Noctuidae), 1950 (4)
hungarica (Euxoa, Noctuidae), 1947 (1)
hungarica (Sarrothripus, Noctuidae), 1954 (9)
kalaszensis (Melitaea, Nymphalidae), 1954 (17)
kaposensis (Melitaea, Nymphalidae), 1954 (15)
kaszabi (Dichagyris, Noctuidae), 1973 (40)
kaszabi (Hyssia, Noctuidae), 1968 (35)
kenderesiensis (Orthosia, Noctuidae), 1968 (37)
loricarum (Erebia, Satyridae), 1966 (31)
matrica (Melitaea, Nymphalidae), 1954 (21)
naszalensis (Melitaea, Nymphalidae), 1954 (19)
pannonica (Roesleria, Nolidae), 1947 (3)
pergratiosa (Anomogyna, Noctuidae), 1973 (43)
pomazensis (Euxoa, Noctuidae), 1947 (2)
pomazensis (Euxoa, Noctuidae), 1952 (5)
postaliena (Polia, Noctuidae), 1955 (25)
praealpina (Colias, Pieridae), 1956 (28)
schistochroa (Rhyacia, Noctuidae), 1973 (42)
schmidti (Polia, Noctuidae), 1955 (26)
sheljuzhkoi (Ochropleura, Noctuidae), 1973 (41)
sodata (Aporophyla, Noctuidae), 1955 (27)
szadaensis (Melitaea, Nymphalidae), 1954 (20)
tallosi (Apamea, Noctuidae), 1969 (39)
treitschkei (Schistostege, Geometridae), 1957 (29)
veroecensis (Melitaea, Nymphalidae), 1954 (18)
vojnitsi (Oligia, Noctuidae), 1967 (34)

A Kovács Lajos által javasolt lepke fajcsoport-nevek katalógusa

1. *hungarica* (*Euxoa*, *Noctuidae*), 1947 (3. ábra)

Euxoa hastifera f. *hungarica*; Kovács, 1947a: 8; szüntípusok (2 hím); MTtM, Magyarország: „Tiszaderzs”

Tipizálás: Kovács nem jelölt ki holotípust. A példányokat nem látta el típuscédulákkal. Mi ezt pótoltuk; az egyik szüntípus példányt és a hozzá tartozó cédulákat ábrázoljuk. Egy későbbi cikkében Kovács (1952b: 129) az egyik szüntípust holotípusként, a másikat pedig paratípusként említi. Ez az ICZN 74.6. cikkelye szerint értelmezhető nem szándékolt lektotípus kijelölésként is.

Nevezéktan és taxonómia: Fibiger (1990: 44-45) mint az *Euxoa hastifera pomazensis* szinonimjaként kezeli. Ronkay & Ronkay (2006) nem említik.

2. *pomazensis* (*Euxoa*, *Noctuidae*), 1947 (4. ábra)

Euxoa hastifera f. *pomazensis*; Kovács, 1947a: 8; szüntípusok (6 hím, 8 nőstény); MTtM: Magyarország: „Pomáz”

Tipizálás: Kovács nem jelölt ki holotípust. A példányokat nem látta el típuscédulákkal. Mi ezt pótoltuk; az egyik szüntípus példányt és a hozzá tartozó cédulákat ábrázoljuk. Fibiger (1990: 160-161; 3. tábla, 15. ábra) egy szüntípus példányt is ábrázol, ami Varga Zoltán (Debrecen) gyűjteménybe került.

Nevezéktan és taxonómia: Az eredeti „pomazensis” írásmód az ICZN 35.5.2.1. cikkelye szerint „pomazensis”-re módosítandó. Mivel egyértelműen földrajzi változatként került leírásra, az ICZN 45.6.4. cikkelye szerint a név alkalmazható. Kovács 1952-ben eszközölt leírása ezért szükségtelen volt. Csúpan technikai érdekesség, hogy az 1952-es későbbi leírás holotípusa az egyik 1947-es szüntípus példány. Egy utólagos lektotípus kijelölés az *Euxoa hastifera pomazensis* Kovács, 1947, számára, amikor is a *Euxoa hastifera pomazensis* holotípusát jelölik ki lektotípusnak, a két taxont objektív szinonimmá teszi.

3. *pannonica* (*Roesleria*, *Nolidae*), 1947 (5. ábra)

Roeselia pannonica; Kovács; 1947b: 67; szüntípusok (6 hím, 3 nőstény); Coll. Kovács L. [MTtM]: Magyarország: „Pomáz”

Tipizálás: Kovács nem jelölt ki holotípust. A példányokat nem látta el típuscédulákkal. Az MTtM gyűjteményében csúpan két bizonyíthatóan szüntípus példányt találtunk. Az egyik szüntípust és a hozzá tartozó cédulákat ábrázoljuk.

Nevezéktan és taxonómia: Vojnits et al. (1991: 8) és Fibiger et al. (2009: 94) mint a *Meganola kolbi* (Daniel, 1935) junior szinonimja említik.

4. hungarica (Chloridea, Noctuidae), 1950 (6. ábra)

Chloridea maritima hungarica; Kovács, 1950: 68; szüntípusok: (31 hím, 27 nőstény); [MTtM]: Magyarország: "Ungarn"

Tipizálás: Kovács nem jelölt ki holotípust. A példányokat nem látta el típuscédulákkal. Az egyik szüntípust és a hozzá tartozó cédulákat ábrázoljuk.

Nevezéktan és taxonómia: Fibiger et al. (2009: 245) a *Heliothis adauca* Butler, 1878 név alatt szinonimizála.

5. pomazensis (Euxoa, Noctuidae), 1952 (4. ábra)

Euxoa hastifera pomazensis; Kovács, 1952: 126; holotípus (megnevezetlen ivarú); Coll. Kovács L. [MTtM]: Magyarország: "Pomáz"

Tipizálás: Kovács kijelölte a holotípust, amit a *Euxoa hastifera f. pomazensis* Kovács, 1947 szüntípusai közül választott, de nem látta el cédulával. Ezt pótoltuk, és a példányt és a hozzá tartozó cédulákat ábrázoljuk.

Nevezéktan és taxonómia: Fibiger (1990: 45) munkájában az „1952”-es évszámot használja, azt indikálva, hogy a *pomazensis* fajcsoport-név Kovács szerzősége alatt ekkor vált alkalmazhatóvá. AZ ICZN szabályai szerint az 1947-ben publikált név is alkalmazható, tehát az 1952-es leírás szükségtelen volt. Ronkay & Ronkay (2006: 307) ugyancsak ezzel az évszámmal, mint a nominotípus junior szinonimja említik.

6. fotica (Euxoa, Noctuidae), 1952 (7. ábra)

Euxoa distinguenda fotica; Kovács, 1952: 127; holotípus (megnevezetlen ivarú); Coll. Kovács L. [MTtM], Magyarország: "Budaörs"

Tipizálás: Kovács kijelölte a holotípust, de nem látta el cédulával. Ezt pótoltuk, és a példányt és a hozzá tartozó cédulákat ábrázoljuk.

Nevezéktan és taxonómia: Fibiger (1990: 47) munkájában mint az *Euxoa distinguenda distincta* Staudinger, 1892 helyi formájaként tárgyalja. Ronkay & Ronkay (2006: 311) mint a nominotípus szinonimja említik.

7. epixanthea (Euxoa, Noctuidae), 1952 (8. ábra)

Euxoa tritici eruta epixanthea; Kovács, 1952: 130; holotípus (megnevezetlen ivarú); Coll. Kovács L. [MTtM], Magyarország: "Gödöllő"

Tipizálás: Kovács kijelölte a holotípust, de nem látta el cédulával. Ezt pótoltuk, és a példányt és a hozzá tartozó cédulákat ábrázoljuk.

Nevezéktan és taxonómia: Mivel Kovács a nevet nem földrajzi eltérésként, hanem egyedi formaként javasolta, az ICZN szabályai szerint a név nem alkalmazható. Ronkay & Ronkay (2006: 314) mint az *Euxoa eruta* (Hübner, [1827]) szinonimja említik.

8. gozmányi (Sterrhopteryx, Psychidae), 1953 (9. ábra)

Sterrhopteryx Gozmányi; Kovács, 1953: 359; holotípus (hím); MTtM, Magyarország: "Bátorliget"

Tipizálás: Kovács kijelölte a holotípust és föl is cédulázta; a példányt és a hozzá tartozó cédulákat ábrázoljuk.

Nevezéktan és taxonómia: Az eredeti „gozmányi” írásmód az ICZN 35-5.2.1. cikkelye szerint „gozmányi”-ra módosítandó. Gozmány (1965: 194) az eredeti kombinációban és státuszban említi. Szabóky *et al.* (2002: 24) mint a *Sterrhopterix fusca* (Haworth, 1825) szinonimja sorolja fel.

9. hungarica (Sarothripus, Noctuidae), 1954 (10. ábra)

Sarothripus hungarica; Kovács, 1954: 306; holotípus (hím); MTtM, Magyarország: "Bátorliget"

Tipizálás: Kovács kijelölte a holotípust, de nem látta el cédulával. Ezt pótoltuk; és a példányt és a hozzá tartozó cédulákat ábrázoljuk.

Nevezéktan és taxonómia: Gozmány (1970: 122) és Fibiger *et al.* (2009: 144) mint a *Nycteola asiatica* (Krulikovsky, 1904) szinonimja említik.

10. goniophora (Sarothripus, Noctuidae), 1954 (11. ábra)

Sarothripus dilutana goniophora; Kovács, 1954: 310; holotípus (hím); MTtM, Magyarország: "Kaposvár"

Tipizálás: Kovács kijelölte a holotípust, de nem látta el cédulával. Ezt pótoltuk; és a példányt és a hozzá tartozó cédulákat ábrázoljuk.

Nevezéktan és taxonómia: Gozmány (1970: 121) és Fibiger *et al.* (2009: 140) mint a *Nycteola siculana* (Fuchs, 1899) szinonimja említik.

11. helvetica (Sarothripus, Noctuidae), 1954 (12. ábra)

Sarothripus dilutana helvetica; Kovács, 1954: 310; holotípus (hím); MTtM, Svájc; "Martigny"

Tipizálás: Kovács kijelölte a holotípust, de nem látta el cédulával. Ezt pótoltuk; a példányt és a hozzá tartozó cédulákat ábrázoljuk.

Nevezéktan és taxonómia: Fibiger *et al.* (2009: 140) mint a *Nycteola siculana* (Fuchs, 1899) szinonimja említik.

12. benestriata (Gnophos, Geometridae), 1954 (13. ábra)

Gnophos intermedia benestriata; Kovács, 1954: 313; holotípus (hím); MTtM, Szlovákia; "Branyiszko"

Tipizálás: Kovács kijelölte a holotípust. A múzeumi gyűjteményben nem

találtuk, ezért egy paratípust ábrázolunk.

Nevezéktan és taxonómia: Vojnits (1980: 25) az eredeti, míg Scoble (1999: 122) a „*Charissa intermedia benestriata*” kombinációban említi

13. dioszeghyi (Gnophos, Geometridae), 1954 (14. ábra)

Gnophos intermedia dioszeghyi; Kovács, 1954: 313; holotípus (hím); MTtM, Románia; "Retyezát"

Tipizálás: Kovács kijelölte a holotípust. A múzeumi gyűjteményben nem találtuk, ezért egy paratípust ábrázolunk.

Nevezéktan és taxonómia: Az eredeti „dioszeghyi” írásmód az ICZN 35.5.2.1. cikkelye szerint „dioszeghyi”-re módosítandó. Vojnits (1980: 25) az eredeti, míg Scoble (1999: 122) a „*Charissa intermedia dioszeghyi*” kombinációban említi

14. budensis (Gnophos, Geometridae), 1954 (15. ábra)

Gnophos intermedia budensis; Kovács, 1954: 314; holotípus (hím); Coll. Kovács L. [MTtM], Magyarország: "Pilisvörösvár (near Buda)"

Tipizálás: Kovács kijelölte a holotípust. A múzeumi gyűjteményben nem találtuk, ezért egy paratípust ábrázolunk.

Nevezéktan és taxonómia: Vojnits (1980: 25) az eredeti, míg Scoble (1999: 122) a „*Charissa intermedia budensis*” kombinációban említi

15. kaposensis (Melitaea, Nymphalidae), 1954 (16. ábra)

Melitaea britomartis kaposensis; Issekutz et Kovács, 1954: 293; holotípus (hím); Coll. Kovács L. [MTtM], Magyarország: "Kaposvár"

Tipizálás: Issekutz és Kovács kijelölték a holotípust. A múzeumi gyűjteményben nem találtuk, ezért egy paratípust ábrázolunk.

Nevezéktan és taxonómia: Gozmány (1968: 134) az eredeti kombinációban és státuszban említi.

16. centroposita (Melitaea, Nymphalidae), 1954 (17. ábra)

Melitaea britomartis centroposita; Issekutz et Kovács, 1954: 295; holotípus (hím); Coll. Kovács L. [MTtM], Magyarország: "Szentendre (Kőhegy)"

Tipizálás: Issekutz és Kovács kijelölték a holotípust. A múzeumi gyűjteményben nem találtuk, ezért egy paratípust ábrázolunk.

Nevezéktan és taxonómia: Gozmány (1968: 134) az eredeti kombinációban és státuszban említi. Schadewald (1992: 546) önálló fajnak tartja, amit később Pelz (1995: 57) eredményei nem támasztanak alá.

17. kalaszensis (Melitaea, Nymphalidae), 1954 (18. ábra)

Melitaea britomartis centroposita kalaszensis; Issekutz et Kovács, 1954: 295; holotípus (hím); Coll. Kovács L. [MTtM], Magyarország: "Budakalász"

Tipizálás: Issekutz és Kovács kijelölték a típusokat, de a múzeumi gyűjteményben nem találtuk egy felcédulázott példányt sem. Viszont a Szentendrekörnyéki anyagok között számos, a holotípussal megegyező adatú hím egyedre bukkantunk, ezek egyikét ábrázoljuk.

Nevezéktan és taxonómia: Az eredeti „kalaszensis” írásmód az ICZN 35.5.2.1. cikkelye szerint „kalaszensis”-re módosítandó. Bár „local form”-a-ként került leírásra, a névből és a leírásból egyértelműen kiderül, hogy földrajzi változatról van szó, így az ICZN 45.6.4. cikkelye szerint alkalmazható Issekutz és Kovács 1954 évi szerzőségével a *Melitaea britomartis kalaszensis* kombinációban. Gozmány (1968) nem említi.

18. veroecensis (Melitaea, Nymphalidae), 1954 (19. ábra)

Melitaea britomartis centroposita veroecensis; Issekutz et Kovács, 1954: 295; holotípus (hím); Coll. Issekutz L., Magyarország: "Nógrádveőce"

Tipizálás: Issekutz és Kovács kijelölte a holotípust és föl is cédulázták; a példányt és a hozzá tartozó cédulákat ábrázoljuk.

Nevezéktan és taxonómia: Az eredeti „veroecensis” írásmód az ICZN 35.5.2.1. cikkelye szerint „veroecensis”-re módosítandó. Bár „local forma”-ként került leírásra, a névből és a leírásból egyértelműen kiderül, hogy földrajzi változatról van szó, így az ICZN 45.6.4. cikkelye szerint alkalmazható Issekutz és Kovács 1954 évi szerzőségével a *Melitaea britomartis veroecensis* kombinációban. Gozmány (1968) nem említi.

19. naszalensis (Melitaea, Nymphalidae), 1954 (20. ábra)

Melitaea britomartis centroposita naszalensis; Issekutz et Kovács, 1954: 295; holotípus (hím); MTtM, Magyarország: "Vác, (Naszál)"

Tipizálás: Issekutz és Kovács kijelölte a holotípust és föl is cédulázták; a példányt és a hozzá tartozó cédulákat ábrázoljuk.

Nevezéktan és taxonómia: Az eredeti „naszalensis” írásmód az ICZN 35.5.2.1. cikkelye szerint „naszalensis”-re módosítandó. Bár „local forma”-ként került leírásra, a névből és a leírásból egyértelműen kiderül, hogy földrajzi változatról van szó, így az ICZN 45.6.4. cikkelye szerint alkalmazható Issekutz és Kovács 1954 évi szerzőségével a *Mellictaea britomartis kalaszensis* kombinációban. Gozmány (1968) nem említi.

20. szadaensis (Melitaea, Nymphalidae), 1954 (21. ábra)

Melitaea britomartis centroposita szadaensis; Issekutz et Kovács, 1954: 296; holotípus (hím); MTtM, Magyarország: "Szada"

Tipizálás: Issekutz és Kovács kijelölte a holotípust és föl is cédulázták; a példányt és a hozzá tartozó cédulákat ábrázoljuk.

Nevezéktan és taxonómia: Az eredeti „szadaensis” írásmód az ICZN 35.5.2.1. cikkelye szerint „szadaensis”-re módosítandó. Bár „local forma”-ként került leírásra, a névből és a leírásból egyértelműen kiderül, hogy földrajzi változatról van szó, így az ICZN 45.6.4. cikkelye szerint alkalmazható Issekutz és Kovács 1954 évi szerzőségével a *Melitaea britomartis szadaensis* kombinációban. Gozmány (1968) nem említi.

21. matrica (Melitaea, Nymphalidae), 1954 (22. ábra)

Melitaea britomartis centroposita matrica; Issekutz et Kovács, 1954: 296; holotípus (hím); Coll. Fabricius E. [MTtM], Magyarország: "Mátraháza"

Tipizálás: Issekutz és Kovács kijelölte a holotípust és föl is cédulázták; a példányt és a hozzá tartozó cédulákat ábrázoljuk.

Nevezéktan és taxonómia: Bár „local forma”-ként került leírásra, a névből és a leírásból egyértelműen kiderül, hogy földrajzi változatról van szó, így az ICZN 45.6.4. cikkelye szerint alkalmazható Issekutz és Kovács 1954 évi szerzőségével a *Melitaea britomartis matrica* kombinációban. Gozmány (1968) nem említi.

22. confulgens (Melitaea, Nymphalidae), 1954 (23. ábra)

Melitaea britomartis confulgens; Issekutz et Kovács, 1954: 296; holotípus (hím); Coll. Issekutz L. [MTtM], Magyarország: "Bükk plateau (Around Mt. Bálvány)"

Tipizálás: Issekutz és Kovács kijelölték a holotípust. A múzeumi gyűjteményben nem találtuk, ezért egy paratípust ábrázolunk.

Nevezéktan és taxonómia: Gozmány (1968: 134) az eredeti kombinációban és státuszban említi. Schadewald (1992: 546) szerint a *Melitaea centroposita*-hoz tartozik.

23. dioszeghyi (Melitaea, Nymphalidae), 1954 (24. ábra)

Melitaea britomartis dioszeghyi; Issekutz et Kovács, 1954: 297; holotípus (hím); MTtM, Románia; "Borosjenő"

Tipizálás: Issekutz és Kovács kijelölte a holotípust és föl is cédulázták; a példányt és a hozzá tartozó cédulákat ábrázoljuk.

Nevezéktan és taxonómia: Az eredeti „diószeghyi” írásmód az ICZN 35.5.2.1. cikkelye szerint „dioszeghyi”-re módosítandó. Schadewald (1992: 546) szerint a *Melitaea centroposita*-hoz tartozik.

24. barthae (Melitaea, Nymphalidae), 1954 (25. ábra)

Melitaea britomartis barthae; Issekutz et Kovács, 1954: 297; holotípus (hím); MTtM, Bulgária; "Sliven (Bulgaria)"

Tipizálás: Issekutz és Kovács kijelölte a holotípust és föl is cédulázták; a példányt és a hozzá tartozó cédulákat ábrázoljuk.

Nevezéktan és taxonómia: Schadewald (1992: 546) szerint a *Melitaea centroposita*-hoz tartozik.

25. postaliena (Polia, Noctuidae), 1955 (26. ábra)

Polia aliena var. *postaliena*; Kovács, 1955: 331; holotípus (hím); MTtM, Magyarország: "Kecskemét-Szikra"

Tipizálás: Kovács kijelölte a holotípust, de nem látta el cédulával. A gyűjteményben három azonos módon cédulázott és a holotípus adataival rendelkező példányt találtunk. Ezek közül Kovács szerint az egyik a holotípus, a másik kettő paratípus. A tárlófiókban az anyagban a „legelsőt” vettük a holotípusnak, és úgy céduláztuk. Ezt ábrázoljuk.

Nevezéktan és taxonómia: Hacker *et al.* (2002), Ronkay & Ronkay (2006) nem említik. Vélhetőleg a *Polia aliena* (Hübner, [1809]) szinonimja.

26. schmidti (Polia, Noctuidae), 1955 (27. ábra)

Polia aliena var. *Schmidti*; Kovács, 1955: 333; holotípus (hím); MTtM, Magyarország: "Szentgotthárd"

Tipizálás: Kovács kijelölte a holotípust, de nem látta el cédulával. A gyűjteményben négy azonos módon cédulázott és a holotípus adataival rendelkező példányt találtunk. Ezek közül Kovács szerint az egyik a holotípus, a másik három paratípus. A tárlófiókban az anyagban a „legelsőt” vettük a holotípusnak, és úgy céduláztuk. Ezt ábrázoljuk.

Nevezéktan és taxonómia: Hacker *et al.* (2002), Ronkay & Ronkay (2006) nem említik. Vélhetőleg a *Polia aliena* (Hübner, [1809]) szinonimja.

27. sodata (Aporophyla, Noctuidae), 1955 (28. ábra)

Aporophyla lutulenta var. *sodata*; Kovács, 1955: 334; holotípus (hím); Coll. Kovács L. [MTtM], Magyarország: "Gödöllő"

Tipizálás: Kovács kijelölte a holotípust, de nem látta el cédulával. A meg-

adott adatok alapján a példányt megtaláltuk és felcéduláztuk. Így ábrázoljuk.

Nevezéktan és taxonómia: Ronkay et al. (2001: 196) mint az „*Aporophyla (Phylopora) lutulenta*” és Ronkay & Ronkay (2006: 224) mint az „*Aporophila lutulenta*” szinonimjaként említik, 1951-es helytelen évszámmal.

28. praealpina (Colias, Pieridae), 1956 (29. ábra)

Colias chrysotheme praealpina; Kovács, 1956: 430; holotípus (hím); MTtM, Magyarország: "Magyaróvár"

Tipizálás: Kovács kijelölte a holotípust, de nem látta el cédulával. A megadott adatok alapján a példányt megtaláltuk és felcéduláztuk. Így ábrázoljuk.

Nevezéktan és taxonómia: Gozmány (1968: 32) majd az eredeti kombinációban és státuszban tárgyalja. Grieshueber & Lamas (2007: 137) a *Colias chrysotheme* (Esper, [1781]) szinonimjaként említik.

29. treitschkei (Schistostege, Geometridae), 1957 (30. ábra)

Schistostege decussata treitschkei; Kovács, 1957: 316; holotípus (hím); MTtM, Ausztria; "Laxenburg"

Tipizálás: Kovács kijelölte a holotípust, de nem látta el cédulával. Ezt pótoltuk; a példányt és a hozzá tartozó cédulákat ábrázoljuk.

Nevezéktan és taxonómia: Az eredeti „treitschkei” írásmód az ICZN 32.5. cikkelye szerint „treitschkei”-re módosítandó, mivel a taxont a szerző kifejezetten Friedrich Treitschke (1776-1842) tiszteletére nevezte el. Scoble (1999: 837) eredeti kombinációjában és írásmódjában említi, mint a *Schistostege decussata* ([Denis & Schiffermüller], 1775) junior szinonimja.

30. dioszeghyi (Schistostege, Geometridae), 1957 (31. ábra)

Schistostege decussata dioszeghyi; Kovács, 1957: 320; holotípus (hím); MTtM, Románia; "Borosjenő"

Tipizálás: Kovács kijelölte a holotípust, de nem látta el cédulával. Ezt pótoltuk; a példányt és a hozzá tartozó cédulákat ábrázoljuk.

Nevezéktan és taxonómia: Az eredeti „dioszeghyi” írásmód az ICZN 32.5.2.1. cikkelye szerint „dioszeghyi”-re módosítandó. Scoble (1999: 837) eredeti kombinációjában említi.

31. loricarum (Erebia, Satyridae), 1966 (32. ábra)

Erebia medusa loricarum; Kovács, 1966: 458; holotípus (hím); MTtM, Magyarország: "Csákvár"

Tipizálás: Kovács kijelölte a holotípust és föl is cédulázta; a példányt és a

hozzá tartozó cédulákat ábrázoljuk.

Nevezéktan és taxonómia: Gozmány (1968: 192) az eredeti kombinációban és státuszban említi. Varga (2001: 31), az *Erebia medusa narona* Fruhstorfer, 1917 szinonimjának tartja, de legújabban osztja Kovács eredeti véleményét (Varga 2010: 129).

32. bugacensis (Melanargia, Satyridae), 1966 (33. ábra)

Melanargia galathea bugacensis; Kovács, 1966: 463; holotípus (hím); MTtM, Magyarország: "Bugac"

Tipizálás: Kovács kijelölte a holotípust és föl is cédulázta; a példányt és a hozzá tartozó cédulákat ábrázoljuk.

Nevezéktan és taxonómia: Gozmány (1968: 192) majd az eredeti kombinációban és státuszban tárgyalja. Varga (2010) nem említi.

33. decipulae (Brachionycha Noctuidae), 1966 (34. ábra)

Brachionycha decipulae; Kovács, 1966: 464; holotípus (hím); MTtM, Magyarország: "Makkoshotyka"

Tipizálás: Kovács kijelölte a holotípust és föl is cédulázta; a példányt és a hozzá tartozó cédulákat ábrázoljuk. A holotípus példányt Ronkay & Ronkay (1995: 142-143; 3. tábla, 56. ábra) is dokumentálta.

Nevezéktan és taxonómia: Ronkay & Ronkay (1995: 134 és 2006: 64) az „*Asteroscopus syriaca decipulae*” kombinációban szerepeltetik.

34. vojnitsi (Oligia, Noctuidae), 1967 (35. ábra)

Oligia versicolor vojnitsi; Kovács, 1967: 364; holotípus (hím); MTtM, Magyarország: "Börzsöny hegység (Csóványos)"

Tipizálás: Kovács kijelölte a holotípust és föl is cédulázta; a példányt és a hozzá tartozó cédulákat ábrázoljuk.

Nevezéktan és taxonómia: Zilli *et al.* (2005: 179) az *Oligia versicolor* (Borkhausen, 1782) szinonimjaként említik.

35. kaszabi (Hyssia, Noctuidae), 1968 (36. ábra)

Hyssia cavernosa kaszabi; Kovács, 1968b: 228; holotípus (hím); MTtM, Mongólia; "Archangaj aimak"

Tipizálás: Kovács kijelölte a holotípust (Archangaj aimak) és további 12 hím és öt nőstény paratípust sorol fel (Archangaj aimak: két hím, Bulgan aimak: két hím, Central aimak: öt hím; Chentej aimak: két hím és Sucheator aimak: egy hím, öt nőstény). Nem találtuk a példányokat, így egy újabb gyűj-

tésű példányt ábrázolunk.

Nevezéktan és taxonómia: Hacker *et al.* (2002: 74) eredeti kombinációjában említik.

36. gozmanyi (*Hyssia*, Noctuidae), 1968 (37. ábra)

Hyssia gozmanyi; Kovács, 1968b: 229; holotípus (hím); Coll. Kovács L. [MTtM], Magyarország: "Tanakajd"

Tipizálás: Kovács kijelölte a holotípust. A múzeumi gyűjteményben nem találtuk, ezért egy paratípust ábrázolunk.

Nevezéktan és taxonómia: Hacker *et al.* (2002: 74) mint a *Hyssia cavernosa* (Eversmann, 1842) szinonimja, míg Ronkay & Ronkay (2006: 143) eredeti kombinációjában és státuszában szerepeltetik.

37. kenderesiensis (*Orthosia*, Noctuidae), 1968 (38. ábra)

Orthosia porosa kenderesiensis; Kovács, 1968b: 237; holotípus (hím); MTtM, Magyarország: "Kenderes"

Tipizálás: Kovács kijelölte a holotípust és föl is cédulázta; a példányt és a hozzá tartozó cédulákat ábrázoljuk.

Nevezéktan és taxonómia: Hacker *et al.* (2002: 89), Ronkay & Ronkay (2006: 140) a „*Saragossa porosa kenderesiensis*” kombináció alatt tárgyalják.

38. griseofulgens (*Callogonia*, Noctuidae), 1968 (39. ábra)

Callogonia virgo griseofulgens; Kovács, 1968a: 403; holotípus (hím); MTtM, Oroszország; "Nik. Ussurisk, Ost-Asien"

Tipizálás: Kovács kijelölte a holotípust és föl is cédulázta; a példányt és a hozzá tartozó cédulákat ábrázoljuk.

Nevezéktan és taxonómia: Fibiger & Hacker (2007:46) az *Eucarta virgo* (Trietschke, 1935) szinonimjaként említik.

39. tallosi (*Apamea*, Noctuidae), 1969 (40. ábra)

Apamea tallosi, Kovács et Varga, 1969: 50; holotípus (hím); Coll. Kovács L. [MTtM], Magyarország: "Sopronhorpács"

Tipizálás: Kovács kijelölte a holotípust és föl is cédulázta; a példányt és a hozzá tartozó cédulákat ábrázoljuk.

Nevezéktan és taxonómia: Zilli *et al.* (2005: 136) az *Abromias syriaca* (Ostherlder, 1933) szinonimjaként említik.

40. kaszabi (*Dichagyris*, Noctuidae), 1973 (41. ábra)

Dichagyris kaszabi; Kovács et Varga, 1973: 308; holotípus (hím); MTtM, Mon-

gólia; "Gobi Altaj aimak: zwischen Schargyn Gobi und Beger nuur, cca 20 km O von Somon Chaliun, Chuural chachran"

Tipizálás: Kovács a holotípust (Uvs aimak) és további 12 hím és öt nőstény paratípust sorol fel a holotípus adataival. Nem találtuk a példányokat, így egy újabb gyűjtésű példányt ábrázolunk.

41. sheljuzhkoï (Ochropleura, Noctuidae), 1973 (42. ábra)

Ochropleura musiva sheljuzhkoï; Kovács et Varga, 1973: 313; holotípus (hím); MTtM, Mongólia; "Chentej aimak: 150 km ONO vom Öndörchaan"

Tipizálás: Kovács és Varga nem cédulázta fel a típusanyagot. Viszont megemlítik, hogy még a Leo Sheljuzko (1890-1969) által *Ochropleura musiva mongola* név alatt elkülönített példányokat írták le. Megtaláltuk azt a példányt, amin Sheljuzko holotípus-céduláját hordozza. Ennek gyűjtési adatai egyeznek a Kovács és Varga által megadott holotípus adataival. Ezt a példányt és a hozzá tartozó cédulákat ábrázoljuk.

42. schistochroa (Rhyacia, Noctuidae), 1973 (43. ábra)

Rhyacia junonia schistochroa; Kovács et Varga, 1973: 319; holotípus (hím); ZSM, Mongólia; "Uvs aimak: 4 km OSO vom Pass Ulaan davaa, zwischen dem See Örög nuur und der Stadt Ulaangom"

Tipizálás: Kovács és Varga kijelölte a holotípust (Uvs aimak) és további három paratípust sorol fel a holotípus adataival, és további hármat egy másik tartományból („Gobi Altaj aimak”). Nem találtuk a példányokat, így egy újabb gyűjtésű példányt ábrázolunk.

43. pergratiosa (Anomogyna, Noctuidae), 1973 (44. ábra)

Anomogyna laetabilis pergratiosa; Kovács et Varga, 1973: 336; holotípus (hím); MTtM, Mongólia; "Chövsgöl aimak: N von Somon Chatgal, an der SW-Ecke des Sees Chövsgöl nuur"

Tipizálás: Kovács és Varga kijelölte a holotípust és föl is cédulázták; a példányt és a hozzá tartozó cédulákat ábrázoljuk.

44. calamochroa (Rhyacia, Noctuidae), 1973 (45. ábra)

Rhyacia junonia calamochroa; Kovács et Varga, 1973: 320; holotípus (hím); MTtM, Afganisztán; "NO-Afghanistan, Badakhshan, Sarakanda"

Tipizálás: Kovács és Varga kijelölte a típusanyagot (holotípus; és további 74 paratípus példány mind Afganisztánból), de ezek a közlemény szerint nem a Magyar Természettudományi Múzeumban találhatóak. A taxont egy tadzsikisztáni példány segítségével ábrázoljuk.

Köszönetnyilvánítások

Múzeumi kollégánk Ronkay László készségesen több alkalommal is segített a Noctuidae típusanyagok fellelésében. Néhai Hreblay Márton (1963–2000) özvegye, Heck Judit (Érd) engedélyével fotóztuk le a képanyag számára szükséges mongóliai *Hyssia cavernosa kaszabi* példányt a MTtM-ban letétben levő Hreblay gyűjteményből. Mindkettejüknek itt nyilvánítjuk ki köszönetünket.

3–12. ábra ►

3. ábra. „*Euxoa hastifera f. hungarica*” Kovács, 1947, MTtM hím szüntípus: a) felülnézet, b) cédulák

4. ábra. „*Euxoa hastifera f. pomázensis*” Kovács, 1947 és *Euxoa hastifera pomazensis* Kovács, 1952, MTtM hím típusa: a) felülnézet, b) cédulák

5. ábra. „*Roeselia pannonica*” Kovács, 1947, MTtM szüntípus: a) felülnézet, b) cédulák

6. ábra. „*Chloridea maritima hungarica*” Kovács, 1950, MTtM hím szüntípus: a) felülnézet, b) cédulák

7. ábra. „*Euxoa distinguenda fótica*” Kovács, 1952, MTtM hím holotípus: a) felülnézet, b) cédulák

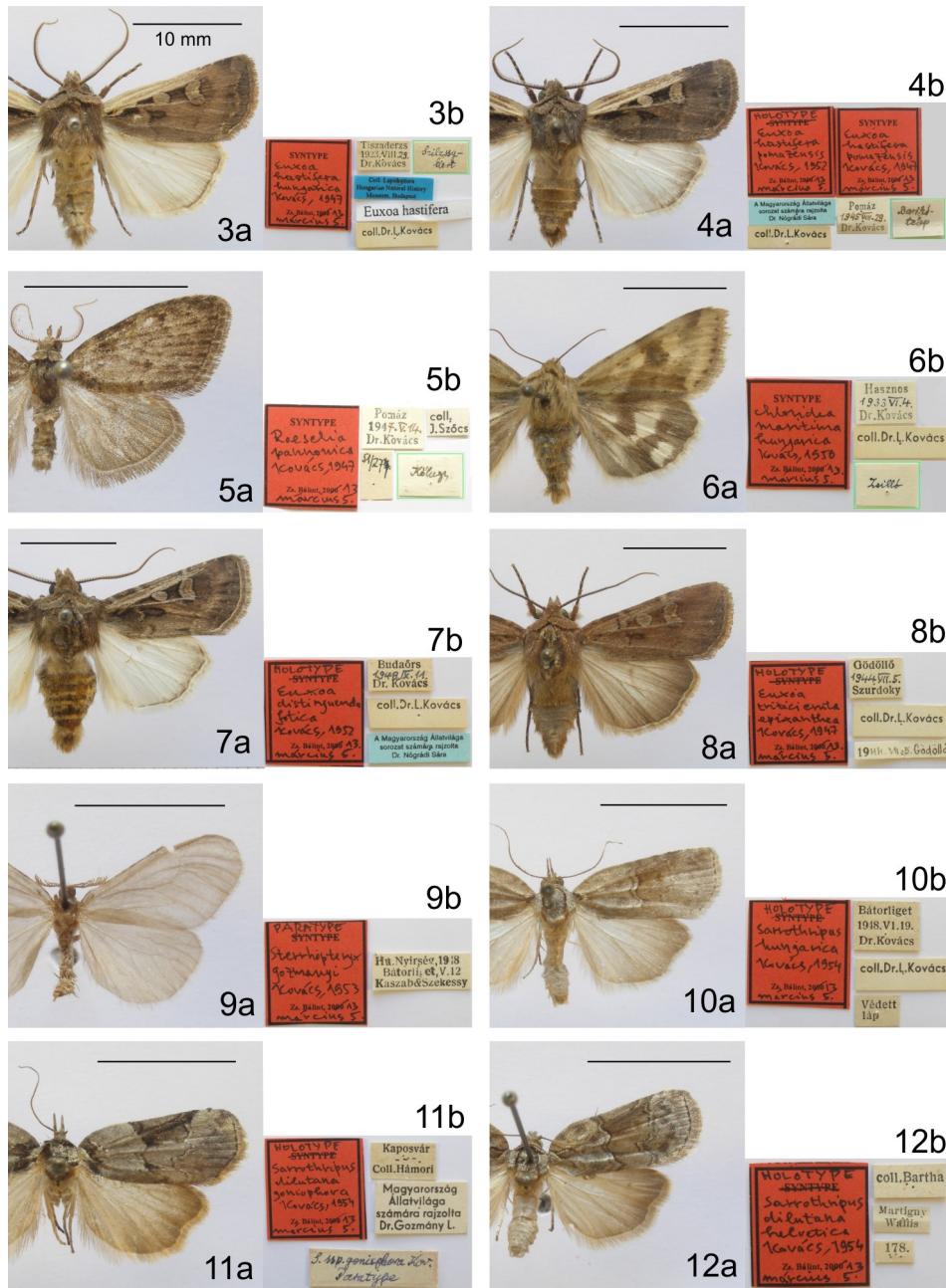
8. ábra. „*Euxoa tritici eruta f. epixanthea*” Kovács, 1952, MTtM hím holotípus: a) felülnézet, b) cédulák

9. ábra. „*Sterrhopteryx Gozmányi*” Kovács, 1953, MTtM hím paratípus: a) felülnézet, b) cédulák

10. ábra. „*Sarothripus hungarica*” Kovács, 1954, MTtM hím holotípus: a) felülnézet, b) cédulák

11. ábra. „*Sarothripus dilutana goniophora*” Kovács, 1954, MTtM hím holotípus: a) felülnézet, b) cédulák

12. ábra. „*Sarothripus dilutana helvetica*” Kovács, 1954, MTtM hím holotípus: a) felülnézet, b) cédulák

◀ 3–12. ábra

13-22. ábra ►

◀ 13–22. ábra

13. ábra. „*Gnophos intermedia benestriata*” Kovács, 1954, MTtM hím paratípus: a) felülnézet, b) cédulák

14. ábra. „*Gnophos intermedia diószeghyi*” Kovács, 1954, MTtM nőstény paratípus: a) felülnézet, b) cédulák

15. ábra. „*Gnophos intermedia budensis*” Kovács, 1954, MTtM hím paratípus: a) felülnézet, b) cédulák

16. ábra. „*Melitaea britomartis kaposensis*” Issekutz et Kovács, 1954, MTtM hím paratípus: a) felülnézet, b) cédulák

17. ábra. „*Melitaea britomartis centroposita*” Issekutz et Kovács, 1954, MTtM hím paratípus: a) felülnézet, b) cédulák

18. ábra. „*Melitaea britomartis centroposita f. kalászensis*” Issekutz et Kovács, 1954, MTtM hím példány: a) felülnézet, b) cédulák

19. ábra. „*Melitaea britomartis centroposita f. verőcensis*” Issekutz et Kovács, 1954, MTtM hím holotípus: a) felülnézet, b) cédulák

20. ábra. „*Melitaea britomartis centroposita f. naszálenensis*” Issekutz et Kovács, 1954, MTtM hím holotípus: a) felülnézet, b) cédulák

21. ábra. „*Melitaea britomartis centroposita f. szadaënsis*” Issekutz et Kovács, 1954, MTtM hím holotípus: a) felülnézet, b) cédulák

22. ábra. „*Melitaea britomartis centroposita f. matrica*” Issekutz et Kovács, 1954, MTtM hím holotípus: a) felülnézet, b) cédulák

23–32. ábra ►

- 23. ábra.** „*Melitaea britomartis confulgens*” Issekutz et Kovács, 1954, MTtM hím paratípus: a) felülnézet, b) cédulák
- 24. ábra.** „*Melitaea britomartis diószeghyi*” Issekutz et Kovács, 1954, MTtM hím holotípus: a) felülnézet, b) cédulák
- 25. ábra.** „*Melitaea britomartis barthae*” Issekutz et Kovács, 1954, MTtM hím holotípus: a) felülnézet, b) cédulák
- 26. ábra.** „*Polia aliena var. postaliena*” Kovács, 1955, MTtM hím holotípus: a) felülnézet, b) cédulák
- 27. ábra.** „*Polia aliena var. Schmidti*” Kovács, 1955, MTtM hím holotípus: a) felülnézet, b) cédulák
- 28. ábra.** „*Aporophyla lutulenta var. Sodata*” Kovács, 1955, MTtM hím holotípus: a) felülnézet, b) cédulák
- 29. ábra.** „*Colias chrysotheme praealpina*” Kovács, 1956, MTtM hím holotípus: a) felülnézet, b) cédulák
- 30. ábra.** „*Schistostege decussata treitsschkei*” Kovács, 1957, MTtM hím holotípus: a) felülnézet, b) cédulák
- 31. ábra.** „*Schistostege decussata diószeghyi*” Kovács, 1957, MTtM hím holotípus: a) felülnézet, b) cédulák
- 32. ábra.** „*Erebia medusa loricarum*” Kovács, 1966, MTtM hím holotípus: a) felülnézet, b) cédulák

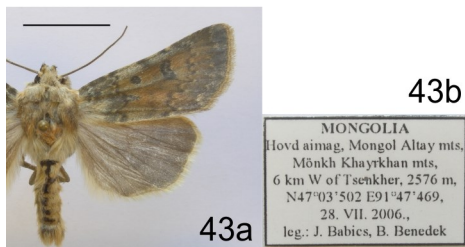
◀ 23–32. ábra

33-42. ábra ►

◀ 33–42. ábra.

- 33. ábra.** „*Melanargia galathea bugacensis*” Kovács, 1966, MTtM hím holotípus: a) felülnézet, b) cédulák
- 34. ábra.** „*Brachionycha decipulae*” Kovács, 1966, MTtM hím holotípus: a) felülnézet, b) cédulák
- 35. ábra.** „*Oligia versicolor vojnitsi*” Kovács, 1967, MTtM hím holotípus: a) felülnézet, b) cédulák
- 36. ábra.** „*Hyssia cavernosa kaszabi*” Kovács, 1968, Coll. Hreblay (MTtM), hím: a) felülnézet, b) cédulák
- 37. ábra.** „*Hyssia gozmanyi*” Kovács, 1968, MTtM nőstény paratípus: a) felülnézet, b) cédulák
- 38. ábra.** „*Orthosia porosa kenderesiensis*” Kovács, 1968, MTtM hím holotípus: a) felülnézet, b) cédulák
- 39. ábra.** „*Callogonia virgo griseofulgens*” Kovács, 1968, MTtM hím holotípus: a) felülnézet, b) cédulák
- 40. ábra.** „*Apamea tallosi*” Kovács et Varga, 1969, MTtM hím holotípus: a) felülnézet, b) cédulák
- 41. ábra.** „*Dichagyris kaszabi*” Kovács et Varga, 1973, MTtM hím holotípus: a) felülnézet, b) cédulák
- 42. ábra.** „*Orchroleura musiva sheljuzhko*” Kovács et Varga, 1973, MTtM hím holotípus: a) felülnézet, b) cédulák

- 43. ábra.** „*Rhyacia junonia schistochroa*” Kovács et Varga, 1973, MTtM hím: a) felülnézet, b) cédulák
- 44. ábra.** „*Anomogyna laetabilis pergratiosa*” Kovács et Varga, 1973, MTtM hím holotípus: a) felülnézet, b) cédulák
- 45. ábra.** „*Rhyacia junonia calamochroa*” Kovács et Varga, 1973, MTtM, hím: a) felülnézet, b) cédulák

Hivatkozások – References

- Bálint Zs. & Ronkay L., 2002: Kovács Lajos, pp. 504–505. In Bodó S. és Viga Gy. (szerk.), 2002. Magyar Múzeumi Arcképcsarnok. – Pulszky Társaság – Tarsoly Kiadó, Budapest, 984 p.
- Fibiger, M. 1990: Noctuidae Europaeae. Volume 1. Noctuinae. – Entomological Press, Sorø, 208 p.
- Fibiger, M. & Hacker, H. 2007: Noctuidae Europaeae. Volume 9. Amphipyridae, Condicidae, Eriopidae, Xylenidae (part). – Entomological Press, Sorø, 410 p.
- Fibiger, M., Ronkay, L., Steiner, A. & Zilli, A. 2009: Noctuidae Europaeae. Volume 11. Pantheinae, Dilobidae, Acronictinae, Eustritiinae, Nolidae, Bagisarinae, Acontiinae, Metoponiinae, Heliophinae, and Bryophilinae. – Entomological Press, Sorø, 504 p.
- Gozmány L. 1965: Molylepkek I. Microlepidoptera I. – Magyarország Állatvilága - Fauna Hungariae 76: 1–214.
- Gozmány L. 1968: Nappali lepkék – Diurna. – Magyarország Állatvilága – Fauna Hungariae 91: 1–204.
- Gozmány L. 1970: Bagolylepkek I. Noctuidae I. – Magyarország Állatvilága – Fauna Hungariae 102: 1–151.
- Griehshueber, J. & Lamas, G. 2007: A Synonymic List of the Genus *Colias* Fabricius, 1807 (Lepidoptera, Pieridae). – Mitteilungen der Münchner Entomologisches Gesellschaft 97: 131–171.
- Hacker, H., Ronkay, L. & Hreblay, M. (†) 2002: Noctuidae Europaeae. Volume 4. Hadeninae. – Entomological Press, Sorø, 418 p.
- International Commission of Zoological Nomenclature, 1999. International Code of Zoological Nomenclature. – Tipografia La Garangola, Padova, xxix + 273 p.
- Issekutz L. & Kovács L. 1954: (A *Melitaea britomartis* Assm., különös tekintettel hazai előfordulására.) *Melitaea Britomartis* Assmann, with Special Regard to its Occurrence in Hungary. – Annales Historico-Naturales Musei Nationalis Hungarici 5: 287–303.
- Katona G. & Bálint Zs. 2013: Kovács Lajos lepkészeti tárgyú közleményei Publications of Lajos Kovács related to lepidopterology – e- Acta Naturalia Pannonica 6: 111–120.
- Kovács L. 1947a: Az *Euxoa hastifera* Donz. és honossága a magyar Alföldön. (*Euxoa hastifera* Donz., and its habitat in the Hungarian plain). – Folia Entomologica Hungarica 2 (1): 3–10.
- Kovács L. 1947b: Új *Roeslia*-faj Magyarországról (Lepidopt. Nolidae). (*Roeslia pannonica* nov. spec., eine neue Arctiide aus Ungarn. (Lepidopt.). – Folia Entomologica Hungarica 2 (4): 67–68.
- Kovács L. 1950: (A *Chloridea maritima* Grasl. és *dispacea* L. Magyarországon.) *Chloridea maritima* Grasl. und *dispacea* L. in Ungarn. – Folia Entomologica Hungarica 3 (3-4): 66–70.
- Kovács L. 1952: (Az *Euxoa*-nem Magyarországon előforduló fajai.) Die in Ungarn vorkommenden *Euxoa*-arten (Lepidoptera). – Annales Historico-Naturales Musei Nationalis Hungarici 2: 125–132.

- Kovács L. 1953: Bátorliget nagylepke-faunája. *Macrolepidoptera* pp 326-380, 483-484. In: Székessy, V. (ed.): Bátorliget élővilága. (Die Tier- und Pflanzenwelt des Naturschutzgebietes von Bátorliget und seiner Umgebung.) [Macrolepidoptera fauna of Bátorliget]. – Akadémiai kiadó, Budapest, 486 p.
- Kovács L. 1954: Rendszertani és faunisztikai adatok néhány nagylepkefajunkra vonatkozólag. (New Data Relating to Systematical and Zoogeographical Problems of Some Macrolepidoptera) – *Annales Historico-Naturales Musei Nationalis Hungarici* 5: 305–315.
- Kovács L. 1955: (A homokos területeinkre jellemző nagylepkék.) The Macrolepidoptera Characteristic to our Sandy Districts. – *Annales Historico-Naturales Musei Nationalis Hungarici* 6: 327–342.
- Kovács L. 1956: [Néhány adat a *Colias chrysotheme* Esp. alfaji elterjedésével kapcsolatban.] Some Data Concerning the Subspecific Distribution of *Colias chrysotheme* ESP. (Lepidoptera). – *Annales Historico-Naturales Musei Nationalis Hungarici* 7: 425–434.
- Kovács L. 1957: [A *Schistostege decussata* Schiff. (Lep.) Geometridae faj helyi csoportjai]. Die Lokalgruppen der Geometriden-Art *Schistostege decussata* Schiff. (Lep.). – *Annales Historico-Naturales Musei Nationalis Hungarici* 8: 311–320.
- Kovács L. 1966: [Adatok a magyarországi nagylepkék ismeretéhez. I.] Data to the Knowledge of Hungarian Macrolepidoptera. I. – *Annales Historico-Naturales Musei Nationalis Hungarici* 58: 453–468.
- Kovács L. 1967: [*Oligia versicolor vojnitzi* új alfaj (Lepidoptera: Noctuidae)]. *Oligia versicolor vojnitzi* ssp. n. (Lepidoptera: Noctuidae). – *Acta Zoologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 13 (3-4): 363–366.
- Kovács L. 1968a: [Adatok a *Callagonia virgo* Tr. ismeretéhez, és egy új alfaj leírása (Lepidoptera: Noctuidae)]. Data to the Knowledge of *Callagonia virgo* Tr. and the Description of a New Subspecies (Lepidoptera: Noctuidae). – *Acta Zoologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 14 (3-4): 399–405.
- Kovács L. 1968b: [Adatok a magyarországi nagylepkék ismeretéhez. III. Új taxonok a Hadeninae alcsaládból]. Data to the Knowledge of Hungarian Macrolepidoptera. III. New Taxa from the Subfamily Hadeninae. – *Annales Historico-Naturales Musei Nationalis Hungarici* 60: 227–238.
- Kovács L. & Varga Z. 1969: [Az *Apamea monoglypha* Hufn.-nal rokon taxonok áttekintése egy új faj leírásával (Lepidoptera: Noctuidae).] A Survey of the Taxa Related to *Apamea monoglypha* Hufn., with the Description of a New Species (Lepidoptera: Noctuidae). – *Acta Zoologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 15 (1-2): 49–61.
- Kovács L. † & Varga Z. 1973: [A bagolylepkek Noctuinae alcsaládjának fajai Mongóliából (Lepidoptera)]. Ergebnisse der zoologischen Forschungen von Dr. Z. Kaszab in der Mongolei. 316. Noctuidae: Noctuinae (Lepidoptera). – *Folia Entomologica Hungarica* 26 (2): 287–343.
- Merkel O. 1989: Kaszab Zoltán, Mongólia állattani kutatásának úttörője. – *Földrajzi Múzeumi Tanulmányok* 6: 15–20.

- Pelz, V. 1995: Biosystematik der europäischen Arten des Tribus Melitaeini Newman, 1870. – *Oedipus* 11: 1–62.
- Ronkay G. & Ronkay L. 1995: Noctuidae Europaeae. Volume 7. Cucullinae II. – Entomological Press, Sorø, 224 p.
- Ronkay G. & Ronkay L. 2006: A magyarországi csuklyás-, szegfű- és földibaglyok [!] atlasza (Noctuidae: Cuculliinae, Hadeninae, Noctuinae). Nógrádi Sára 280 eredeti rajzával. – *Natura Somogyensis* 8: 1–416.
- Ronkay, L., Yela, J. L. & Hreblay, M. (†) 2001: Noctuidae Europaeae. Volume 5. Hadeninae II. – Entomological Press, Sorø, 452 p.
- Schadewald, G. 1992: Beitrag zur Klärung der Melitaea britomartis-Gruppe (Lep. Nymphalidae). – *Esperiana* 3: 545–551.
- Scoble, M. J. 1999: Geometrid Moths of the World. A Catalogue (Lepidoptera, Geometridae). – CSIRO Publishing, Collingwood, Australia. xxv + 1016 + 129 p.
- Szabóky Cs., Kun A. & Buschmann F. 2002: Checklist of the Fauna of Hungary, Volume 2. Microlepidoptera. – Hungarian Natural History Museum, Budapest, 184 p.
- Varga Z. 2001: Die Erebiiden der Balkanhalbinsel und Karpaten V. Übersicht der subspezifischen Gliederung und der Verbreitung der *Erebia* Dalman, 1816 – Arten (Lepidoptera: Nymphalidae: Satyriinae) in der Balkanhalbinsel und in den Karpaten (II. Teil). – *Entomologica Romanica* 6: 5–39.
- Varga Z. (szerk.) 2010: Magyarország nagylepkéi. Macrolepidoptera of Hungary. – Heterocera Press, Budapest, 253 p.
- Vojnits A. 1980: Araszolólepkék I. – Geometridae I. – Magyarország Állatvilága – Fauna Hungariae 137: 1–157.
- Vojnits A., Uherkovich Á., Ronkay L. & Peregovits L. 1991: Medvelepkék, szenderek és szövőlepkék – Nolidae, Sphingidae et Bombycidae. – Magyarország Állatvilága – Fauna Hungariae 166: 1–244.
- Zilli, A., Ronkay, L. & Fibiger, M. 2005: Noctuidae Europaeae. Volume 8. Apameini. – Entomological Press, Sorø, 323 p.

Kovács Lajosról, egy amatőr lepkész szemével

Lajos Kovács with an amateur lepidopterist's eyes

Buschmann Ferenc

Abstract: The author, Ferenc Buschmann remembered to Lajos Kovács's most imperishable essays from 1953, 1956 and 1958. He didn't know the great lepidopterist, but the work of Kovács is milestone in the natural history. His researches was a very big impression the work of the author and the Hungarian lepidopterists generation. Author appreciates and establishes, that the works of Kovács are permanent creations, and without these essays Hungarian lepidopterology nor work today.

Key words: Commemoration, Lajos Kovács, Hungarian entomologist's.

Author's address – A szerző címe: Buschmann Ferenc, Jász Múzeum, Táncsics M. u. 5., H-5100 Jászberény, Hungary. E-mail: busman.ferenc@gmail.com

Én már azoknak a lepkészeknek a köréhez tartozom, akiknek nem volt lehetősége Kovács Lajossal személyesen megismerkednie. Amikor 1976-ban először beléptem a Magyar Természettudományi Múzeum Baross utcai állattárának kapuján, jószerevével azt sem tudtam, hogy ő valaha is létezett: ki volt, s milyen szerepet töltött be a magyar lepkészet történetében. A lepkékkel kapcsolatos minden ismeretem csak a Móczár László által szerkesztett „Állathatározóra” és az akkoriban megjelent „Bagolylepkék I.” (Gozmány 1970) faunafüzetre, valamint a Mátra Múzeumban még javában tevékenykedő Jablonkay Józseffel, a budapesti Ronkay Lászlóval és Szabóky Csabával való személyes ismeretségre alapult.

Számomra akkor a dr. Gozmány Lászlóval történt első kézfogás legalább olyan hatással volt, mint annak idején a madarász Vásárhelyi Istvánnak („a bükki polyhisztornak”) a Herman Ottóval történt kézfogása: egy életre meghatározta a további tevékenységem; Kovács Lajosról csak az említett személyektől hallottam néhány anekdotát (főleg Jablonkay Józsi bácsitól), de ez volt minden, amit tudtam róla.

Hogy ki volt Kovács Lajos, azzal akkor szembesültem, amikor évekkel később Gozmány László inspirálására nekifogtam a Jászberény környéki nagylepke-fauna első megírásának. Történt ugyanis, hogy az akkorra már jelentősen kibővült ismeretségi köröm – hogy csak néhány nevet említsek: Ambrus András, Bálint Zsolt, Fazekas Imre, Herczig Béla, Mészáros Zoltán, Szeőke

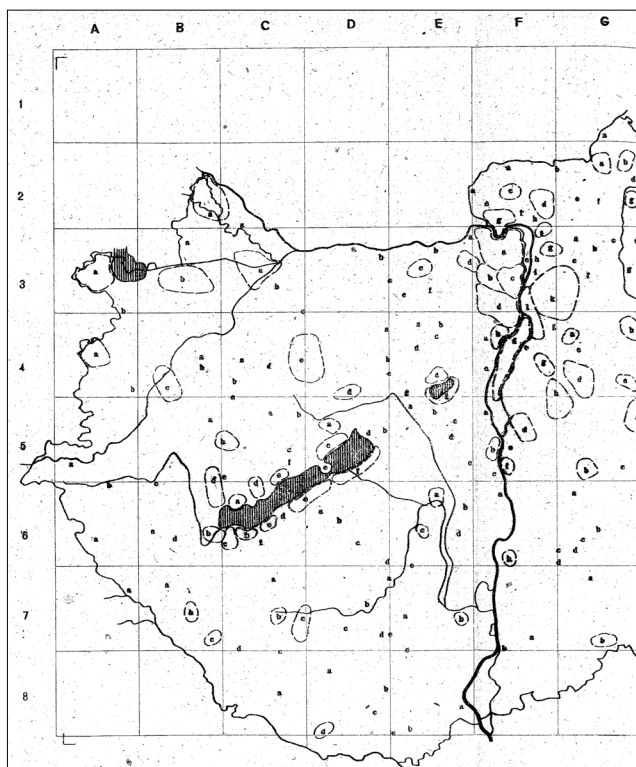
Kálmán, Uherkovich Ákos, Varga Zoltán, Vojnits András – többségével levelezői viszonyban is álltam, s közülük néhánynak el is küldtem a kézirat első verzióját. Szinte mindegyik azt kifogásolta/hiányolta leginkább: „...*hol van a Kovács Lajos 1953-as és 1956-os munkájára való hivatkozás?*”, amelyről azt sem tudtam, hogy létezik.

Jablonkay József érdeme, hogy az akkor már betegeskedő és munkásságát abbahagyni akaró Szócs Józsi bácsitól sikerült olcsón megszereznem a *Folia Entomologica Hungarica* teljes sorozatát 1953-tól 1980-ig. Különösen az 1953-as példány volt „lerongyolódott” állapotban; látni lehetett rajta, hogy igen sokat volt kézbe véve. Ekkor találkoztam először Kovács Lajos munkásságával, – és hirtelen kitárult előttem az egész magyar nagylepke fauna. Akkor értettem meg azt, hogy „*A magyarországi nagylepkék és elterjedésük*” című munkája egy olyan alpmű, amely nélkül nem lehet egyetlen faunisztikai cikket vagy tanulmányt sem megírni, és miért írta nekem Gozmány László, hogy „... *levegőben lóg az egész!*”.

Harminc évvel később, amikor Gozmány László *Hazai molylepkéink magyar nevei* című munkájának mintájára (Gozmány 1968) hozzáálltam a *Hazai nagylepkéink magyar nevei* című névlista összeállításához – amelybe később bekapcsolódott Szabóky Csaba is (Buschmann & Szabóky 2011), így emlékeztem meg Kovács Lajos munkásságának a magam részéről mindmáig legnagyobb „kaliberűnek” tartott részéről:

„Kovács említett, sajátosan szigorú kritikai alapokon elvégzett revíziós munkája (1953, 1956, 1958) egyfelől tisztázta a világháborúk után megváltozott államhatárok következtében előállott jelentős faunamódosulást, másfelől munkájával új lendületet adott a hazai faunakutatásnak, amennyiben a hivatásos és amatőr lepkészeket ezekkel egyaránt kutatásra, publikálásra inspirálta. A fellendült publikációs tevékenységhez a későbbiekben különösen nagy segítséget jelentett az akkoriban kialakított országos (főleg ERTI) fénycsapda-hálózat adatbázisa, valamint az egyes vidéki múzeumok tájterületükhöz kötődő különböző természetfeltáró kutatási programjai és gyarapodó gyűjteményei is.”

Mert miről is van szó az említett Kovács-féle munkákban? Többek között arról, hogy mindazokat a fajokat, amelyek az általa felvázolt kritikai szempontok szerint irreálisan szerepeltek a magyarországi nagylepkefajok között (pl. határainkon kívül rekedtek, illetőleg nem rendelkeztek megbízható vagy elfogadhatóan kielégítő adattal), törölte a hazai nagylepkék köréből, megadva az esélyt a visszakerülésükre is. Az 1953-as és 1956-os „check-listáját” – feltehetően a megjelenésüket követő kritikák hatására – betetőzte azzal, hogy minden,

1. ábra.

Részlet Kovács Lajos, nevezetes, 1953-as elterjedési térképéből, mely napjainkban is alapműnek tekinthető

az Abafi-Aigner lepkékönyvének megjelenése óta (Abafi-Aigner 1907) magyarországiaként nyilvántartott lepkefajt sorra véve, a kihagyásokat megindokolta. Ugyanezt tette az addig újonnan előkerült, listára vett fajokkal is: tehát az elterjedési (gyűjtőhelyi) adatokkal együtt egy olyan – akkor naprakész – komplex faunaképet alkotott meg, amelyet mind a mai napig nem lehet figyelmen kívül hagyni. Még annak ellenére sem, hogy a megjelenésük óta eltelt évtizedekben folytatott szisztematikai és nomenklaturai kutatómunkák és feldolgozások következtében az abban foglalt rendszer- és nevezéktan mára jelentősen elavult.

Ha a magyar nagylepke-faunának bármelyik tagjáról bármelyik lepkész-kolléga bármit is írni kíván, sem *A magyar állatvilág fajjegyzéke 3. kötet, Nagylepkék* (Varga et al. 2004), sem a gyönyörű színes fotókkal illusztrált *Magyarország nagylepkéi* (Varga 2012 ed.) munkákban nem talál olyan előfordulási támpontokat, mint a szóban forgó Kovács-munkákban. Kovács Lajos ezekkel a rengeteg idő-ráfordítást és tengernyi energiát kívánó, valamint mérhetetlen szaktudást bizonyító munkáival – a többről már nem is szólva, tulajdon-

képpen iskolát teremtett; az elmúlt hatvan évben minden adatközlő vagy faunára új fajt ismertető, vagy akármilyen szempontok szerint megjelent kisebb-nagyobb hazai tájegységek nagylepke-faunáját feldolgozó munka, mindmáig csak Kovács Lajos munkájának kiegészítéséül, bővítéséül tud szolgálni.

Szabóky Csabának *A lepkészet története Magyarországon* című munkájában terjedelmi okok miatt nem volt lehetősége Kovács Lajos munkásságának, a magyar lepkészet történetében betöltött valódi szerepének érdeme szerinti megemlékezésére és méltatására. Azt hiszem, erre hivatott ez az emlékkötet.

Talán nem túlzás a lepkész-utódok nevében is idéznem Szelényi Gusztáv egyik munkámban is citált szavait:

„Tisztelet az elődök emlékének! Hassanak és építsenek tovább hátrahagyott munkáik, és neveljenek újabb ifjú nemzedékeket hazánknak, neveljenek a természet csodálatos világának szeretetére!”

Irodalom - Literature

- Abafi-Aigner L. 1907: Magyarország lepkéi. – Királyi Magyar Természettudományi Társulat, Budapest, 137 p. +51 színes tábla.
- Buschmann F. & Szabóky Cs. 2011: Hazai nagylepkéink magyar nevei. – Jász-Nagykunszolnok Megyei Múzeumi Adattár 37, 103 p.
- Gozmány L. 1968: Hazai molylepkéink magyar nevei. (The Vernacular Names of Hungarian Microlepidoptera). – Folia Entomologica Hungarica 21: 225–296.
- Gozmány L. 1970: Bagolylepkék I. – Noctuidae I. in Magyarország állatvilága (Fauna Hungariae) XVI. kötet, 11. füzet. – Akadémiai Kiadó, Budapest, 151 p.
- Kovács L. 1953: A magyarországi nagylepkék és elterjedésük I. [Die Gross-Schmetterlinge Ungarns und ihre Verbreitung]. – Folia Entomologica Hungarica 6: 77–164.
- Kovács L. 1956: A magyarországi nagylepkék és elterjedésük. II. [Die Gross-Schmetterlinge Ungarns und ihre Verbreitung II.]. – Folia Entomologica Hungarica (series nova) 9: 77–164.
- Kovács L. 1958: Változások a magyarországi nagylepkék adataiban a Fauna Regni Hungariae, illetőleg Abafi-Aigner lepkékönyvének megjelenése óta. – Folia Entomologica Hungarica 11: 309–364.
- Szabóky Cs. 2007: A lepkészet története Magyarországon. – Magánkiadás, Budapest, 416 p.
- Varga Z. (ed.) 2012: Magyarország nagylepkéi – Macrolepidoptera of Hungary. – Heterocera Press, Budapest, 256 p.
- Varga Z., Ronkay L., Bálint Zs., László M. Gy. & Peregovits L. 2004: A magyar állatvilág fajjegyzéke 3. kötet, Nagylepkék. – Magyar Természettudományi Múzeum, Budapest, 111 p.

Kovács Lajos és a magyar erdészeti fénycsapda hálózat Lajos Kovács and the Hungarian Forestry Light Trap Network

Csóka György – Hirka Anikó

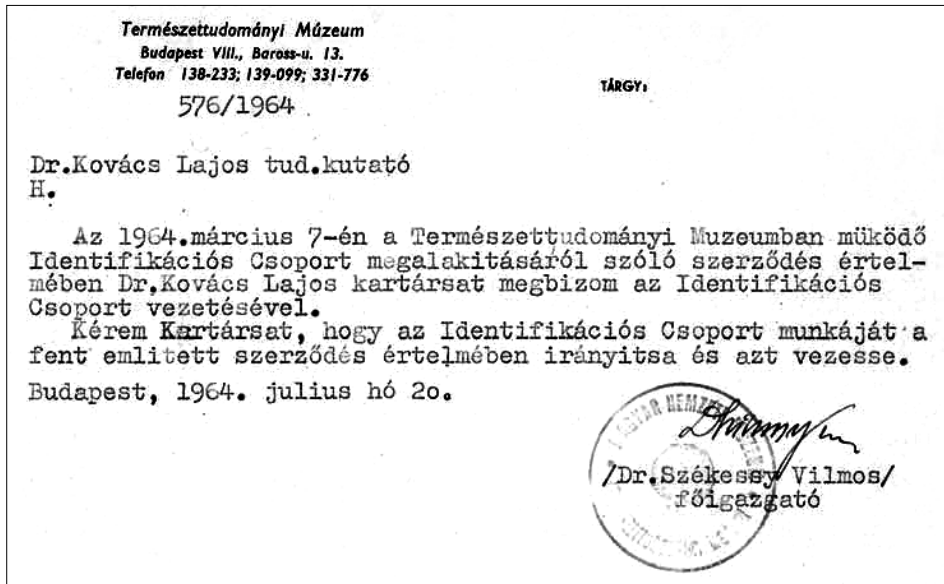
Abstract: Lajos Kovács (1900–1971), a prominent Hungarian lepidopterist had contributed to the work of the Hungarian Forestry Light Trap Network from the beginning until his death in 1971. First he identified the Macrolepidoptera caught by the light traps without being paid, only for the rarer or more interesting specimens. Later he became the leader of the Identification group formed by the staff delegated by several different institutions (Hungarian Natural History Museum, Plant Protection Research Institute, Forest Research Institute, etc.). Both his impressive knowledge and legendary workload and rigor - on top of his other achievements - had left a considerable and long lasting mark both on the Hungarian Forestry Light Trap Network and on forest science.

Key words: Lajos Kovács, Hungarian lepidopterist, recollection, Forestry Light Trap Network, Hungary.

Author's addresses: Csóka György és Hirka Anikó, Erdészeti Tudományos Intézet, Erdővédelmi Osztály, 3232 Mátrafüred, Pf. 2., E-mail: erdovedelem@erti.hu

Az 1950-es évek elejétől működő mezőgazdasági növényvédelmi fénycsapda hálózat tapasztalatait és eredményeit figyelembe véve az erdészeti fénycsapda hálózat első csapdáit 1961-ben telepítették (Leskó és Szabóky 2003, Hirka és mtsai 2011). A lepkeanyagot kezdetben Kovács Lajos díjazás nélkül, tulajdonképpen a számára érdekes, illetve értékes példányok ellenében végezte. A folyamatosan szaporodó fénycsapdák által fogott anyag mennyiségének jelentős növekedése azonban más megoldást sürgetett.

1963-ban a Földművelési Minisztérium Növényvédelmi Szolgálat, az Országos Erdészeti Főigazgatóság, a Növényvédelmi Kutató Intézet és a Magyar Természettudományi Múzeum közösen növényvédelmi identifikációs csoportot hozott létre. A csoport a múzeumban, annak többi részlegétől elkülönülve, de a főigazgató ellenőrzése alatt dolgozott. Habár a tényleges munka már 1963 tavaszától folyt, Kovács Lajos 1964. július 20-i keltezésű levélben Székessy Vilmos főigazgató aláírásával kapta meg kinevezését a csoport vezetésére (1. ábra). A munkát egészen 1971-ben bekövetkezett haláláig folytatta. A csoportban tevékenykedők egy részét egyébként hosszabb-rövidebb időtartamra különböző intézmények (Magyar Természettudományi Múzeum, Növényvédelmi Kutató Intézet, Erdészeti Tudományos Intézet, növényvédelmi állomások, stb.) delegálták.

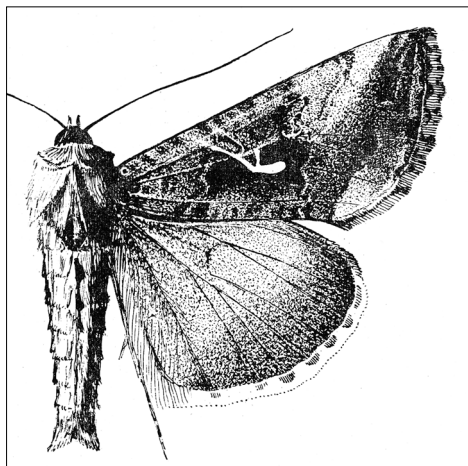
1. ábra. Székessy Vilmos, a „Természettudományi Múzeum” főigazgatója megbízást adott Kovács Lajosnak az ún. identifikációs csoport vezetésére

Egyik első dolga volt annak az összehasonlító lepkegyűjteménynek a kialakítása, ami alapját képezi az Erdészeti Tudományos Intézet Erdővédelmi Osztálya jelenlegi gyűjteményének is.

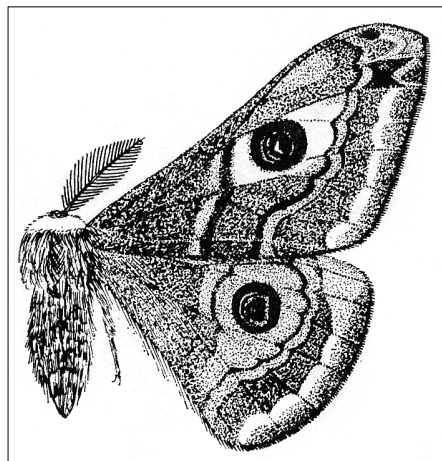
Rendkívül részletes, alapos útmutatót állított össze a fénycsapda kezelők számára. Az abban foglaltakat rendszeresen, meglehetősen szigorral számon is kérte. Több olyan eset ismert, amikor a fénycsapda kezelőt telefonon vagy írásban figyelmeztette az elkövetett hibákra. Jellemző pl. Győrfi Jánosnak, 1962. június 18-án írt levele, amiben ugyancsak elmarasztalja a címzettet egy vele nem egyeztetett „újításért”.

Kovács Lajos „lepkeügyben” nem ismert tréfát. Ezt nagyon jól példázza két kis epizód, amiket dr. Mészáros Zoltántól tudunk, akit két éven át, mint fiatal kutatót a Növényvédelmi Kutató Intézet „delegált” az identifikációs csoportba, és mint ilyen, egy ideig Kovács Lajos közvetlen munkatársa volt.

Egyik reggel az asztalán, egy nyitott dobozban, vattán egy lepke-lábat talált, mellette egy cédulát, Kovács Lajos írásával: „*Autographa gamma* láb, hol a lepke?” (2. ábra). Másnap a fiatalember elzarándokolt anyaintézetébe, a Herman Ottó útra, ahol igazi főnökével (Szelényi Gusztáv) aláíratott egy kiküldetési rendelőnyet, hogy elutazhasson a távoli fénycsapdához. Itt pedig igye-

2. ábra. *Autographa gamma*, imágó,
Gozmány László rajza (1970)

3. ábra. *Eudia pavonia*, imágó,
Fazekas Imre rajza (1991)

kezett személyesen elmagyarázni a fénycsapda kezelőnek, hogy a fénycsapda fogási anyagból semmit, de semmit nem szabad kivenni, mert Kovács Lajos úgyszólván észreveszi. Egy másik alkalommal ugyanez a történet megismétlődött, csak a lepkefaj volt más: „*Eudia pavonia* peték, hol a lepke?” (3. ábra). Kiküldetési rendelvény, utazás, győzködés, ..., stb. A két kis eset egyébként Kovács Lajos szigorja mellett lenyűgöző tudását, fajismeretét is jól példázza.

Ugyanakkor a jól dolgozó, pozitív megítélésű kollégái előléptetését szorgalmazta és támogatta is. Ezt példázza Madaras Katalin és Kósa Valéria preparátorok fizetésemelésére vonatkozó javaslata is (4. ábra).

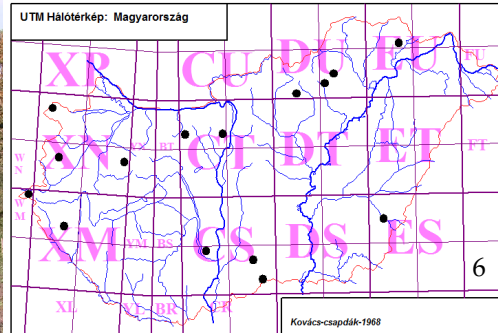
Kovács Lajos a szó legklasszikusabb értelmében munkamániás volt. A múzeumba a kapunyitással egy időben érkezett, és haladék nélkül munkához látott. Az összes fénycsapda fogott nagylepke anyagát nagyobb részben egye-

Léve a két delfinó eset 8, ill. 2 év óta népi szorgalmazása miatt -
 Kájit, szabványos és gyakorlat tekintetében állapít felüli mér-
 telben haladékos előre.
 Javaslom, hogy Madaras Katalin illetményét havi 1100.- forintról
 1300.- forintra, Kósa Valéria illetményét pedig havi 1000.- forintról
 1200.- forintra emeljék fel.

4. ábra. Kovács Lajos kézírásos fizetésemelési javaslata Madaras Katalin és Kósa Valéria számára.

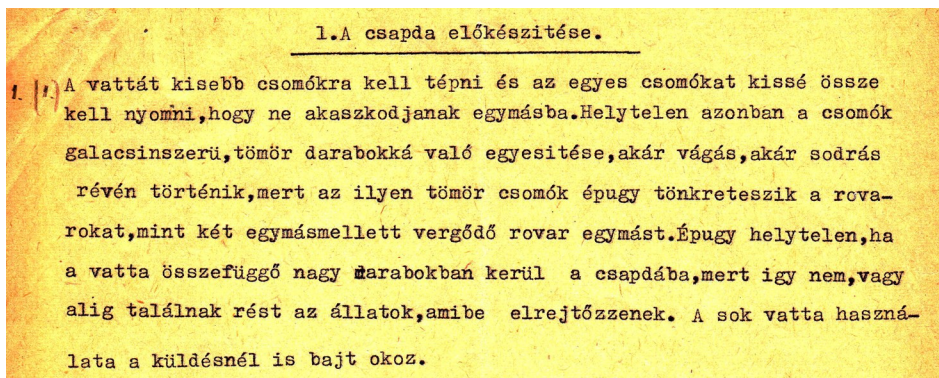
5. ábra. Jermly-típusú erdészeti fénycsapda Püspökladányban

6. ábra. A 15 működő fénycsapda földrajzi elhelyezkedése Kovács Lajos 1968-as decemberi jelentése alapján

7. ábra. Preparált *Lymantria dispar* hím, erdészeti kártevő a makkoshotyikai fénycsapdából, 1962-ből

8. ábra. Részlet Kovács Lajosnak, a csapdakezőknek szóló több oldalas „utasításából”: „...Az anyagot havonként két ízben kell postára adni...”

Kedves Pali.

Lajos bácsi a múlt szerdán/ június 16./ gyombára panaszkodott. Éjjel rosszul lett, erős görcsei voltak, szerinte a gyomor táján. Reggel bevitték Bodoki György sebészeti osztályára, aki az Uzseki uti kórházban osztályvezető sebész főorvos, kiváló hírben álló orvos, akiben Lajos is teljesen megbizik.

Kiderült, hogy szívkoszorúér görcs a baj oka. Egyelőre tehát fektetik, pihentetik, kezelik gyógyszeres uton. Máris jobban van.

Azt mesélte, vasárnapi látogatásomkor, hogy öt emberrablók elrabolták, és így került a kórházba. gyanis magától nem akart menni, így roken-sága vitte be, mint " emberrablók." Ez már kedélyes is. Szentágotai sze-rint, és Bodoki szerint is nincs ok aggodalomra, erős szervezet, ami a szí-vét illeti. Jobban van már is, mint ilyenkor szoktak lenni.

Pár napon belül, legkésőbb jul. 2.-án, küldöm a pénzügyi keretünk felhasználásáról az ígért kimutatást, de a Gazdaság a könyveléssel még sehogy sem áll. Nem tudjuk, hogy pl. mennyit térítettek Egernek január hó-napra, stb. Végső esetben küldöm a nálunk rendelkezésre álló összegekről a kimutatást, ami már össze van állítva.

Ha legközelebb jössz, ha lehet látogasd meg Lajos bácsit, biztosan

9. ábra. Részlet Vicze-Máthé István leveléből, melyet Szontagh Pálnak írt Kovács Lajos kórházba kerülésekor (1971. június)

dül határozta meg. Az identifikációs csoport munkájáról összeállított éves jelentések is jól érzékelik azt a hatalmas munkát, amit a csoport Kovács Lajos vezetésével végzett. 1968-ban például összesen 388 223 (!) lepkét határoztak meg. Ezen túl pedig 1400 példány preparálását is célul tűzték ki. A preparált példányok egy részét a legkülönbözőbb felhasználási helyekre (oktatási intézmények, növényvédelmi állomások) juttatták el. Az éves jelentések erdészeti jelentőségű fajokra vonatkozó része mindenkor bekerült az Erdészeti Tudományos Intézet által kiadott éves erdővédelmi prognózisba is, így az erdészeti gyakorlatban is hasznosult.

Még amikor 1971. június 17-én reggel súlyos szívpanaszokkal kórházba szállították (amit ő gyomorpanaszként azonosított), akkor is arról rendelkezett az őt meglátogató Vicze-Máthé István kollégájának, hogy felépülése után a fénycsapda anyagot maga fogja meghatározni. Bár ekkor már arra vonatkozóan is utalásokat tett, hogy a megfeszített munka juttatta a kórházba. Erre utal Vicze-Máthé István Szontagh Pálnak írott levele, melyben Kovács Lajos betegségének hírére tudatja (9. ábra) Sajnos az átmeneti javulás után, 1971. július 7-én elhunyt.

Halála után az erdészeti fénycsapda hálózat különválva a Budavidéki Állami Erdő- és Vadgazdaság központjában, Budakeszin kapott helyett. Innen Gö-

A beérkezett 168,768 molylepkéből hozzávetőleg 70,000 példányt határozunk meg. Naplózásuk ivarokra való tekintet nélkül történt, a meg nem határozott példányok együttes számértékét pedig a meghatározottak után jegyeztük fel naponként. A molylepkék egyedszáma az előző évit 51,750-el haladta meg.

Az erdővédelmi csapdák hozamát működésük megindulásától kezdve az előbbi táblázat mutatja ki a lepkékből:

Év	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	Összesen
Makró	56127	168309	162098	147228	111181	120342	168853	219455	1,153,593
Mikró	20056	98637	119728	111893	73526	77267	117018	168768	786,893
Együtt	76183	266946	281826	259121	184707	197609	285071	388223	1,940,486

10. ábra. A feldolgozott lepkék számadatai Kovács Lajos egyik 1968-as jelentésében

döllőre, majd Budapestre, később pedig Mátrafüredre költözött.

Kovács Lajos vitathatatlan tudásával, legendás munkabíráásával, de szigorával is – sok más eredménye mellett – meghatározó nyomot hagyott az erdészeti fénycsapda hálózat, így az erdészettudomány történetében is.

Megjegyzés: A tanulmányban lévő dokumentumok az Erdészeti Tudományos Intézet Erdővédelmi Osztályának archívumából származnak: 1, 4, 5, 7, 8, 9, 10. ábrák. A 6. ábrát Fazekas Imre készítette.

Irodalom – Literature

Hirka A., Szabóky Cs., Szócs L. & Csóka Gy. 2011: Az Erdészeti Fénycsapda Hálózat 50 éve. – Növényvédelem 47 (11): 474–479.

Leskó K., Szabóky Cs. & Tóth J. 2003: Az Erdővédelmi Figyelő-Jelzőszolgálati Rendszer története 1961–2003. – Az ERTI kiadványai 18., p. 60.

Kovács Lajos (1900–1971) csüngőlepke kutatásai

Research on Zygaenidae by Lajos Kovács (1900–1971)

(Lepidoptera: Zygaenidae)

Fazekas Imre

Summary: Lajos Kovács (1900–1971) was an authority on the Zygaenid fauna in Hungary. He was closely involved in taxonomical investigations with the German specialists Burchard Alberti and Hugo Reiss. During the 1950's, he made a thorough investigation of the recorded geographical distribution of species of Zygaenidae, especially those in the genera *Procris* and *Jordanita*, and of *Zygaena purpuralis*, but he himself made no independent contributions to the study.

Zusammenfassung: [*Zygaeniden-Forschungen von Lajos Kovács*] – Lajos Kovács (1900–1971) war eine maßgebliche Persönlichkeit bei der Erforschung der ungarischen Zygaeniden-Fauna. Er stand in fachlich enger Verbindung mit den deutschen Forschern Burchard Alberti und Hugo Reiss. In den 1950-er Jahren hat er die geographische Verbreitung der ungarischen Zygaeniden-Arten eingehend kartiert. In seinen Aufzeichnungen und Vorträgen hat er sich hauptsächlich mit den Gattungen *Procris* und *Jordanita* und mit der *Zygaena purpuralis* Artengruppe beschäftigt. Er hat die europäischen Forschungen auf diesem Gebiet kritisch bewertet. Er hat jedoch keine mit den Zygaeniden-Arten befassende selbständige Studie veröffentlicht.

Key words: Commemoration, Lajos Kovács, Hungarian lepidopterist, Zygaenidae.

Author's address – A szerző címe: Fazekas Imre, Regiograf Institute / Regiograf Intézet, 7300 Komló, Majális tér 17/A, Hungary. E-mail: fazekas@microlepidoptera.hu

Bevezetés

A magyarországi csüngőlepkékről az első részletes leírást Abafi Aigner Lajos (1907) nevezetes könyvében olvashatjuk. A hazai lepkészeti irodalom klasszikusa a korszak legjobb európai könyveinek mintájára átfogóan ismertette a történelmi Magyarország fajainak fontosabb határozó bélyegeit, bionómiájukat és földrajzi elterjedésüket. A színes képtáblákkal művészi illusztrált magyar lepkészeti alpmű évtizedeken át az egyik legfontosabb kézikönyv lett a hazai kutatóknak. Kovács Lajos kora ifjúságától szinte naponta kézbe vette, elemezte, jegyzetelte és kritikailag kiegészítette. Nyomon követte a XX. század első felének meghatározó Zygaenidae specialistáinak taxonómiai és állatföldrajzi munkásságát. Feljegyzéseiben, céduláin többnyire a következő nevek tűnnek fel: Hans Burgeff (1883–1976), Otto Holik (1881–1963), Hugo Reiss (1890–1974), Burchard Alberti (1898–1988), Albert Naufock (1878–1937), Karl Jordan (1861–1959) és Ramon Agenjo (1908–1984).

A fémlepkék világa

Az első csüngőlepkékről szóló nyilvános előadását a Magyar Rovartani Társaság 1949. január 21-én ülésén olvasta fel „A Zygaenidákra vonatkozó újabb kutatások faunánk tükrében” címmel. A hat oldalas, írógéppel gondosan megírt szöveg teljes terjedelmében fennmaradt. Kovács Lajos jó szemmel vette észre, hogy „Az Abafi-féle „*globulariae*”-név alatt...” további taxonok rejtőznek. Szerinte Hübner *globulariae* típusairól két egymástól eltérő ábrázolás és leírás jelent meg, s ezért örömmel üdvözölte Ramon Agenjo (1937) fajleírását, melyben a spanyol szerző *Procris ancathophora* néven új taxont próbált bevezetni. Bár Kovács Lajos nagyjelentőségűnek, sőt „korszerűnek” tekintette – saját szóhasználatában – az ún. „párvászervek” vagy „nemzőszervek” összehasonlító vizsgálatát, előadásban mégis sokat időzött a rendkívül variábilis zöld színek árnyalati bemutatásánál, s a *Procris ancathophora*-t önálló fajként a magyar fauna új tagjának tekintette. Úgy tűnik, hogy 1953-as faunakatalógusának munkálatai közben alaposan felülvizsgálta az *acanthophora*-ról alkotott nézetét, mert tanulmányában már meg sem említi a nevet. Ma az *acanthophora*-t egyértelműen az igen variábilis *Jordanita globulariae* szinonimájának tekintjük.

Határozottan állást foglalt abban, hogy az Abafi-Aigner (1907) által kimutatott *Jordanita tenuicornis* (Zeller, 1847) földrajzi elterjedése nem éri Magyarországot határait. Megállapításait Gozmány (1963) is rögzítette későbbi faunafüzetében. Bebizonyosodott, hogy a Szicíliában és az Appennini-félszigeten endemikus, adriato-mediterrán faunaelemet tévesen azonosították a hazánkban elterjedt, formagazdag *Jordanita globulariae* fajjal.

Kovács a múzeum Procridiinae anyagának revíziójában mérföldkőnek tekintette Albert Naufock identifikációs munkáját, aki az 1930-as években felismerte, hogy a *tenuicornis* név alá besorolt példányok nem csak hogy nem azonosak a *globulariae*-vel, hanem többségük a Görögországból (Taygetosz-hegység) leírt *Jordanita graeca* (Jordan, 1907) fajhoz tartoznak. Előadásának szövegében pontatlanságot is felfedezhetünk: „...1930 körül a múzeumban lévő *Procris*-ok Naufock-hoz, mint specialistához kerültek és csak a lepkék visszaérkezése után vált ismertté, hogy amit *tenuicornis*-nak tartottunk, az mind a Naufock által leírt *graeca*-fajhoz tartozik.” A *Jordanita graeca* (görög fémlepke) leírója nem A. Naufock, hanem K. Jordan volt. Nem tudjuk, hogy milyen okból, de Gozmány (1963), a feltűnően kevés *graeca* bizonyító példány ellenére is a fajt Magyarországon elterjedtnek írta le. A legújabb faunisztikai vizsgálatok megállapították, hogy Kárpát-medencei izolációját Kovács jegyeze-

1. ábra.

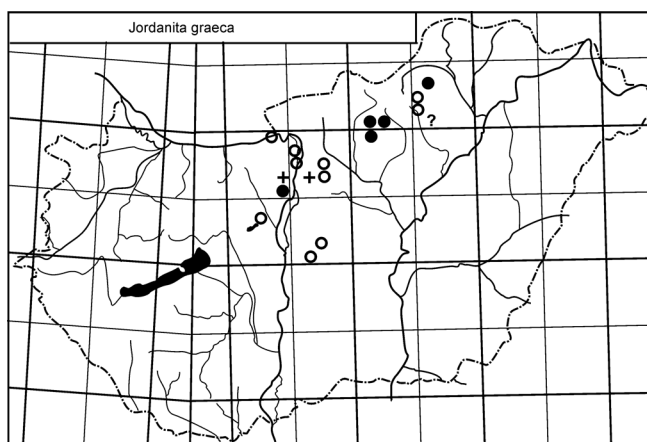
A *Jordanita graeca* földrajzi elterjedése a Ny-Palearktikumban (Fazekas 2009)

2. ábra.

A *Jordanita graeca* lelőhelyei Magyarországon:

- = recens előfordulás;
- = régi irodalmi adat;
- + = eltűnt;
- ? = kérdéses

(Fazekas 2009)

tei jobban visszatükrözik. A *Jordanita graeca* magyar és dél-szlovákiai populációi areaperemi helyzetűek, erősen izoláltak, s jelentős távolságokra vannak a balkáni népszerűtől, s a degradált főváros környéki élőhelyeken a faj részben eltűnt vagy egyedszáma rendkívül alacsony (Fazekas 2009).

Kovács Lajost sokat foglalkoztatta a „*Procris*” ma *Adscita manni* (Lederer, 1853) és az *Adscita statices* (Linnaeus, 1758) formaköre, mert nem tudta eldönteni, hogy miért sorolta Abafi-Aigner (1907) az „*Ino manni*”-t és az „*Ino heydenreichii*”-t (Lederer 1853) a *statices* változatai közé úgy, hogy pontos magyar lelőhelyeket is megnevezett. Előadásában Naufock és Alberti egybehangzó vizsgálataira hivatkozva kifejtette, hogy „...a múzeum anyagában sem a manni, sem a heydenreichii nevű alakja nem fordul elő. Az így cédulázott budapesti és peszéri állatokról kitűnt, hogy azok mind *statices*-ek. A Rebel kezén

3. ábra.
Az *Adscita manni* vázlatos földrajzi elterjedése

átment herkulesfürdői állat hollétéről nem tudok és arról sem, hogy az újabb megállapítások világánál helytálló volt-e Rebel 1910 körüli meghatározása.” Kovács jó érzékkel mutatott rá a *manni* körüli anomáliákra és identifikációs zavarokra, melyek még ma is jól érzékelhetők a különböző közép- és délkelet-európai, de legfőképpen a balkáni faunisztikai publikációkban. A legújabb vizsgálatok tükrében jól látszik, hogy az *Adscita manni* nem lép be a Kárpát-medencébe, areasúlypontja a dél- és nyugat-balkáni területeken, az Appennini-félszigeten, s az Alpok déli előterében van, de megtalálták egy fragmentumát a franciaországi Bordeaux térségében is (3. ábra). Úgy tűnik, hogy a faj posztglaciális expanziója kevésbé volt sikeres, s továbbra is döntően az egykori moesiai-thrakiai, az illyr, az adriato-mediterrán és a dél-itáliai szekundér refugiumok lakója.

Csak kevesen tudják, hogy Kovács Lajos szakmai tudását a magyar zoológia olyan meghatározó személyiségei, mint dr. Dudich Endre („egyetemi nyilvános rendes tanár”) milyen elismerően akceptálták. Ennek egyik ékes bizonyítéka, hogy Dudich Endre (1951) az általa szerkesztett „A rovargyűjtés technikája” c. könyv lepke fejezetének megírására Kovács Lajost kérte fel. Munkáját újra olvasva megállapíthatjuk, hogy Kovács alapos munkát végzett, s ennyi év távlatból is bárki tájékozódhat, útbaigazítást kaphat a lepkegyűjtés, a preparálás, a puhítás, a gyűjtemény felállítás vagy éppen a napló vezetésének módszereiről. A csüngőlepkékről így írt (Kovács 1951, p. 177.): „A nappal repülő lepkék közül is foghatunk meg ezen úton többfélét, amelyeknek t. i. a felrepülése nehézkes. Ilyenek a Zygaenidák. Ha ezek a virágokon összecukott szárnyal ülnek, óvatosan megközelítjük őket a balkézben tartott üveggel, amelynek dugóját előre kihúzzuk, jobb kézzel pedig belelökjük a lepkét, vagy csápjainál fogva felemeljük és beleejtjük az üvegbe, melyet azután azonnal

elzárunk a dugóval.” Meglepő viszont, hogy nagy gonddal összeállított fejezetében még csak utalást sem tesz a problémás fajok azonosításában elengedhetetlen ivarszervi preparátumok készítésének technikájára. Amikor ezt az 1970-es évek derekán Jablonkay Józsefnek a Mátra Múzeumban felvettem, Jóska bácsi következőt mondta: „Én sem értek hozzá, és sohasem próbáltam. Ez nagyon nagy hiányossága az én korosztályomnak, s szinte naponta érzem...”. Azóta eltelt közel 40 év, s bizony sok szárnyait próbálgató fiatal hazai lepkészünk ugyanebben a cipőben jár. Vajon miért konzerválódik Magyarországon ez a „távolságtartás” a boncolás és preparátumkészítés mikroszkópi technikájától? Hogyan és miként fogják használni a modern európai és palearktikus határozó könyveket? Lehet, hogy Kovács Lajos is egészen másképp látott volna sok korabeli taxonómiai problémát, ha önmaga végezte volna el a genitáliák elemzését?

Név- és azonosítási zavar a *Zygeana purpuralis* fajcsoportban

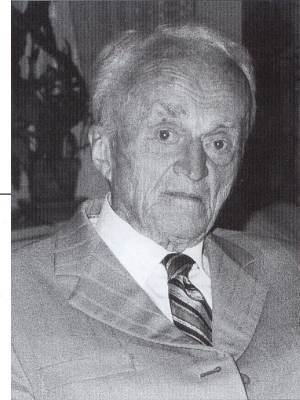
Nincs könnyű helyzetben a lepkész, ha el szeretne igazodni a *purpuralis*, a *diaphana*, a *pimpinellae*, a *minos* és a *sareptensis* nevek között. Evvel szembe-sült Kovács Lajos a XX. század derekán, de a zavar később tovább fokozódott azok számára is, akik gyűjteményük rendezésénél Forster és Wohlfahrt (1960) közép-európai könyvét vagy Gozmány (1963) faunafüzetét használták. Forster könyvét sokan csak amolyan „genus-hasogatónak” tartották, hiszen olyan neveket kívánt genus szintre emelni, mint a *Mesembrynus*, a *Cirsiphaga*, a *Hyala*, a *Silvicola* és stb. Evvel nem hogy segítette volna a közép-európai Zygaenidae kutatást, hanem inkább tovább fokozta az amúgy is áttekinthetetlen taxonómiai és nevezéktani zavart. Ekkor igen kritikusan megszólalt Burchard Alberti (1965) is, s erősen bírálta Forstert: „... a *Zygaena* valamennyi alneme önálló nemként szerepel. Ez az álláspont minden szóba jöhető gyakorlati igénynek ellentmond.”

Magyar szempontból a probléma alapvető gyökerét ott kell keresnünk, hogy a Denis és Schiffermüller (1775) által, a Bécsi-medencéből leírt *minos* elkerülte Abafi-Aigner és Pável (1896), Abafi-Aigner (1907) sőt később Gozmány (1963) figyelmét is. Ezen persze cseppet sem csodálkozhatunk, hiszen az olyan jelentős specialista, mint B. Alberti (1958), átfogó palearktikus revíziójában a *minos* nevet még csak meg sem említette. Alberti előbbi műve alapján készítette el Gozmány 1963-ban a magyar Zygaenidaek első határozóját.

Itt kell megemlékeznünk arról, hogy milyen kapcsolat volt Kovács Lajos és Burchard Alberti között. Ica néninek (szül. Dancs Ilona), Kovács Lajos özve-

4. ábra.

Burchard Alberti
időskori arcképe

Dr. B. Alberti
34 Göttingen
Schneidemühlter Weg 17

Mr. Imre Fazekas
H-7300 Komló
Fürst u.5
Hungary

Göttingen, 29.11.1977

Dear Mr. FazekAS?

THANKS FOR YOUR KIND LETTER OF 14.11. 77.

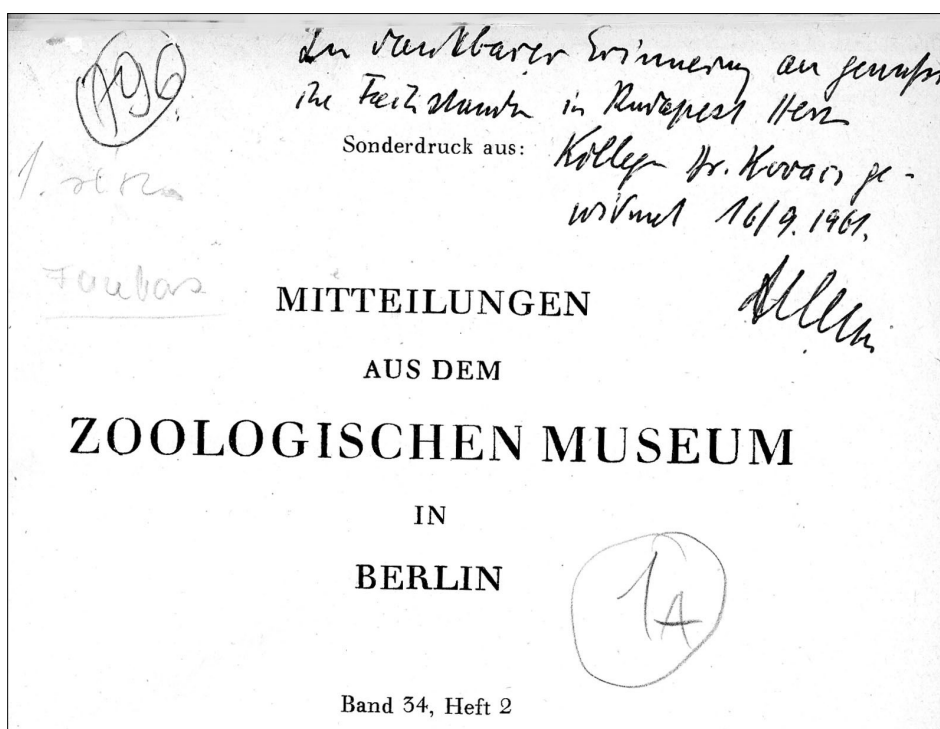
With same post I send you the copy of my work on *Zygaena* 1958/59, which I had dedicated to Dr. Kovacs, Budapest, National-Museum. The copy was sent me back by his wife after his death. The work of 1954 is exhausted, most of other *Zygaena*-papers too. Do you work also on *Procris*?

5. ábra. Részlet B. Alberti-nek a szerzőhöz írt leveléből (1977)

gyének hozzám írt levelében (1979. február 11.) a következőt olvastam: „Alberti is többször volt nálunk, velük még most is váltunk levelet Karácsonykor”. Mindebből arra tudunk következtetni, hogy szakmai érdeklődésen túl mélyebb személyes szimpátia is lehetett a két lepkész és családja között. Furcsa játéka a véletleneknek, hogy Alberti 1958-1959-es, Kovács Lajosnak 1961-ben dedikált „Über den stammesgeschichtlichen Aufbau der Gattung *Zygaena* F. und ihrer Vorstufen” című alapvető műve soha nem jutott el Kovács Lajoshoz. Az el nem küldött, dedikált kötetet végül B. Alberti nekem postázta Göttingenből 1977-ben, a következő levél kíséretében: „Dear Mr. Fazekas... With same post I send you the copy my work on *Zygaena* 1958/59, which I had dedicated to Dr. Kovacs, Budapest, National-Museum. The copy was sent me back by his wife after his death.”

Itt kell megjegyeznem, hogy ebben az időszakban Hugo Reiss és Burchard Alberti német *Zygaena* specialisták igen mélyen elmerültek az ún. „Artenkreis *purpuralis* BRÜNNICH, *diaphana* STAUDINGER” taxonómiai vizsgálatában. Kovács Lajos különösen Reiss-nek, a berlini múzeum anyagán végzett elemzéseit

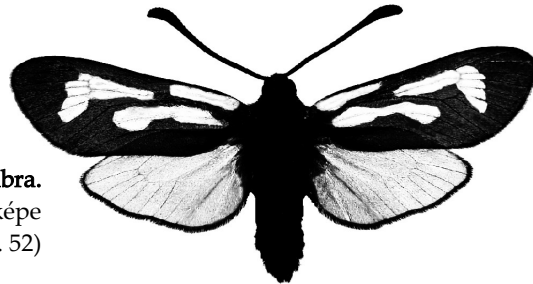

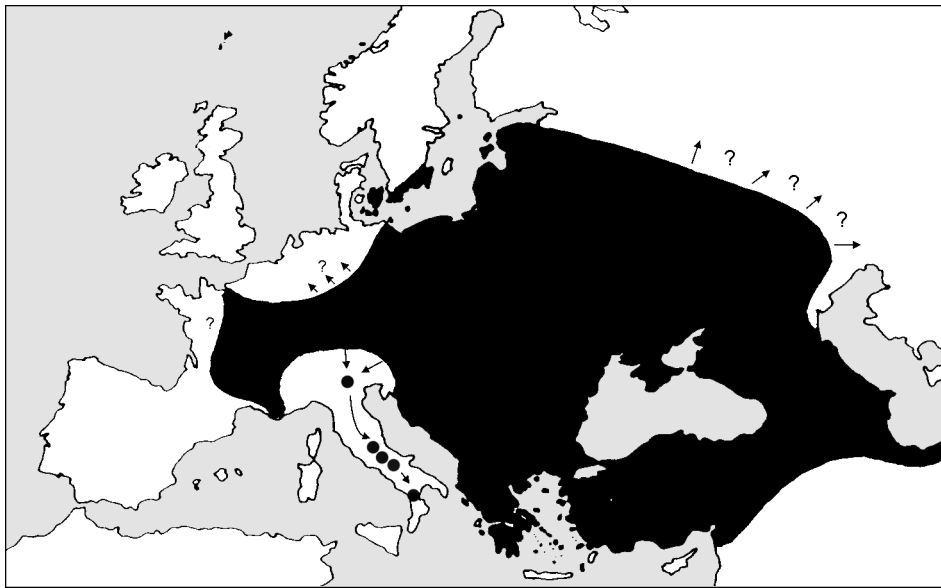
6. ábra. Alberti 1958-1959-es, Kovács Lajosnak 1961-ben dedikált „Über den stammesgeschichtlichen Aufbau der Gattung *Zygaena* F. und ihrer Vorstufen” című alapvető művének egyik oldala

tartotta meggyőzőnek, főleg azért, mert a vizsgálatok nem csak a populációkból vett minták habitusait értékelték, s mint előadásának írott soraiban is olvashatjuk, hanem „Reiss felkereste az idézett lelőhelyeket és felkutatta a hernyókat. Ennek során megállapította, hogy nyert felvilágosításai mindenben fedik a valóságot.” Később így folytatja: „Mindenekelőtt a hernyók és tápnövényeik viszonyát vette vizsgálat alá. E célból a sárga hernyóktól elvette a Thymus-t és Pimpinella-t adott nekik, a piszkosfehérektől a Pimpinella-t és Thymus-t adott helyébe. A hernyók közül egy sem nyúlt a kicserélt táplálékhoz, inkább éhen veszttek... Most már maradéktalanul meg volt győződve arról, - amire egyszer Zeller is eljutott -, hogy két különálló fajjal [*purpuralis* és *pimpinellae*] áll szemben.”

Kovács *Zygaena* taxonómia bizonyosságára nagy hatással volt az a tény, hogy Reiss felkérte a nagy tekintélyű Eric Martin Hering (1893–1967) professzort, hogy ismételve meg vizsgálatait. Hering hatalmas sorozatokat vett vizs-

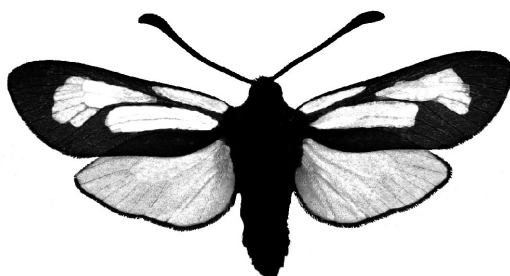
7. ábra.
Zygaena minos habitusképe
(Fazekas 2009, p. 52)

8. ábra. A *Zygaena minos* recens areája Európában és Kis-Ázsiában

gálat alá és igazolta a *Zygaena pimpinellae* Guhn, 1934 faji önállóságát, élesen elválasztva a *Zygaena purpuralis* Brünnich, 1763 fajtól. Kovács Lajos azonban továbbra is kételkedett, s a korabeli irodalmak átolvasása közben, s bizony ezen nem nagyon csodálkozhatunk.

A *pimpinellae* faji önállósága nem volt hosszú életű, s ezt Kovács a következőképpen látta: „A kutatások természetesen tovább folytak... Kitűnt mindezekelőtt, hogy a szóbanforgó fajt [értsd a *pimpinellae*-t] már régebben leírta Sarepta vidékéről Krul, aki lelőhelyéről *sareptensis* névvel ruházta fel. A Krul féle *sareptensis*-t a Staudinger-Rebel katalógus a *purpuralis*-hoz sorolta, a vizsgálatok azonban megállapították, hogy párzó szervei megegyeznek a Guhn féle *pimpinellae* párzó szerveivel. Ezek szerint tehát a nomenklaturai

9. ábra. A *Zygaena purpuralis* jellegzetes szárnymintázata (Fazekas 2009, p. 53)

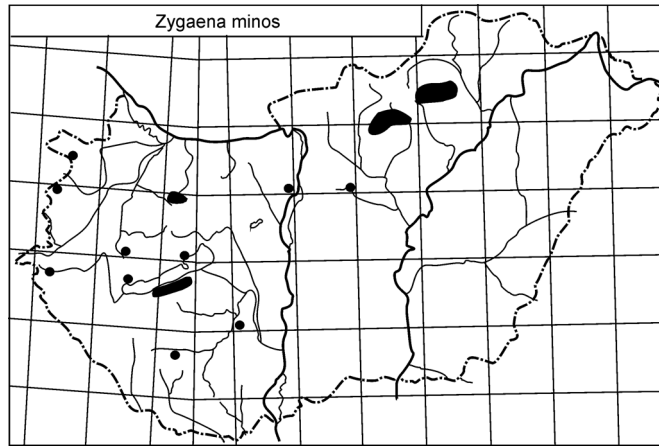
10. ábra. Hugo Reiss (1890–1974)

törzsalak az oroszországi *sareptensis*, a *pimpinellae* pedig egy földrajzi race-ja”.

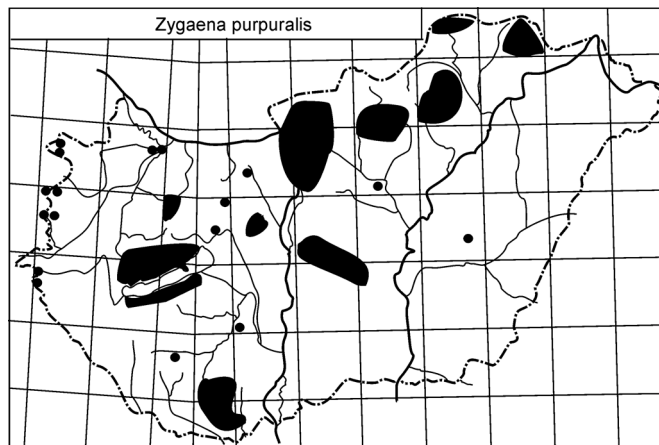
Mielőtt a nevek szövevényében végleg elvesznék, fontos megjegyezni, hogy Kovács által idézett „Krul” valójában L. Krulinowsky orosz entomológus, s az általa leírt név a mai ismereteink szerint *nomen nudum*. A *sareptensis* elfogadott leírója pedig Rebel, alfaji besorolással: *Zygaena minus sareptensis* Rebel, 1901. Az alfaj elterjedése csupán a Volga vidékére és Dél-Oroszországra korlátozódik.

Ennyi év távlatából be kell látnunk, hogy Kovács Lajos 1949-ben cseppet sem volt könnyű helyzetben, amikor a magyarországi *purpuralis* fajkörhöz tartozó példányokat be szeretne volna sorolni a megfelelő névcédulák alá. Ekkor ismét Hugo Reiss újabb magyarországi példányokon végzett vizsgálatihoz tért vissza: „A vizsgálat teljes mértékben megfelelt a várakozásomnak, mert a *sareptensis* leírásának megfelelő állatot több lelőhelyről is találtam.” Földrajzilag próbálta csoportosítani a Baross utcai állattár gyűjteményi példányait: „...a Bakony vidéke, a Balaton partvidéke Szemestől dél felé és Kaposvár. Erről a vidékről a legtöbb állat a *sareptensis* bélyegeit viseli magán, *purpuralis* jóval kevesebb van.” Hosszabban elemzi a különböző földrajzi területeket, majd végső konklúzióként a következőket állapította meg: „Amennyiben tehát elfogadjuk Reiss és Hering megállapításait, a *Zygaena* nembe tartozó fajaink száma eggyel gyarapodott, vagyis a *purpuralis* után besorolandó a *sareptensis*, illetőleg annak nálunk élő és még ezután meghatározandó race-jai.”

11. ábra.
A *Zygaena minos*
elterjedése
Magyarországon

12. ábra.
A *Zygaena purpuralis*
elterjedése
Magyarországon

Kovács Lajos kritikai gondolkodását, széleskörű kitekintését, irodalmi tájékozottságát jól jellemzi, hogy hallgatóságának kifejtette Otto Holik prágai Zygaenidae-specialista *purpuralis* rasszok körében végzett kutatási megállapításait. Holik kifejezésre juttatta azon nézetét, hogy Közép-Európában a *purpuralis* és *sareptensis* „kettéválasztása elhamarkodva történt”.

Nem tudjuk, hogy Kovács Lajos Holik hatására vagy valamilyen más okból vizsgálta felül az 1949. évben megtartott előadásának taxonómiai tartalmát, de az 1953-ban kiadott faunakatalógusában a *sareptensis* nevet már meg sem említette. Feltételezem, hogy konzultált Gozmány Lászlóval, aki faunafüzetében, a napjainkban is elfogadott taxonómiai státuszhoz közelített, amikor a lábjegyzetben ezt írta: „A ssp. *sareptensis* Rbl. a Szovjetunió délnyugati részében fordul elő.” Igaz, Gozmány ekkor még nem tudott a *Zygaena minos* fajról, s he-

lyette szerinte Magyarországon a *Zygaena diaphana* Stgr. ssp. *pimpinellae* Ghun. él.

2009-ben megjelent Zygaenidae könyvemben (Fazekas 2009, p. 52–54) részletesen áttekintettem a *Zygaena (Mesembrynus) minos* ([Denis & Schiffermüller, 1775) és a *Z. (M.) purpuralis* (Brünnich, 1763) fajpár taxonómiáját, biológiáját és magyarországi földrajzi elterjedését. Evvel talán végleg pontot tehetünk a hosszú évtizedek át húzódó azonosítási és nevezéktani bizonytalanságokra.

Kérdések a *Zygaena trifolii* körül

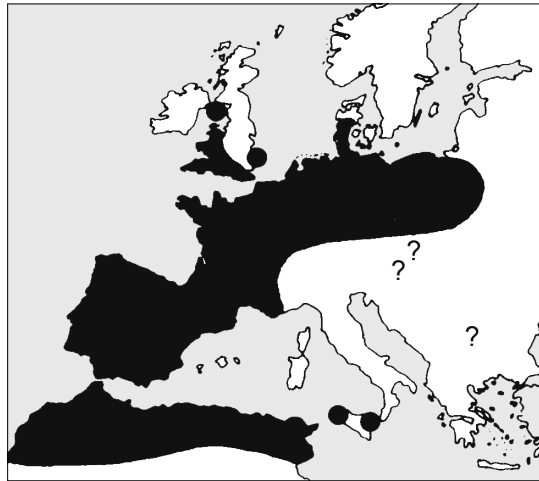
Bár Abafi-Aigner et al. (1896) említést tett budapesti előfordulásáról, Kovács Lajos a bizonyítópéldány hiánya miatt nem vette fel 1953-as listájára, sőt megállapította, hogy „Az újabb kutatások tanúsága szerint ez a faj a mi száraz, meleg klímánk alatt nem fordul elő.” Gozmány (1963, p. 273) azonban rábukkant egy kaposvári példányra, sőt bemutatta annak hím genitália rajzát is, de a lelőhelyet – nem tudjuk mi okból – nem tekintette hitelesnek, így zárójeles fajként került a faunafüzetbe. Nincs tudomásunk arról, hogy Kovács Lajos milyen véleményt alkotott az állítólagos kaposvári *trifolii*-ről, s azt sem tudjuk, hogy látta-e, vizsgálta-e. Ez azért is lényeges, mert korábban minden Zygaenidaekkel foglalkozó munkájában kitért a fajra. Magam, korábban több ízben is próbáltam utána járni a rejtélyes példánynak, s csupán a következő következtetésig jutottam el (Fazekas 2000, p. 80): „Sajnos GOZMÁNY (1963: 127. ábra, A, D) által ábrázolt ♂-genitália rajz nem azonos a *Z. trifolii* fajjal. Valójában nem a cédulázás hitelességéről van szó, hanem téves identifikációról.”

2013 tavaszán a Magyar Természettudományi Múzeum lepkegyűjteményéből előkerült az a „*trifolii*” példány, melyről Gozmány (1963, p. 171, 126. ábra. B, F) rajzait készítette. Bár a rajzsorozat a többi fajánál mindig feltüntette a példány származási helyét, éppen a *trifolii* esetében ezt azonban elhagyta. Vajon mi volt ennek az oka? Nem tudjuk. A szárnyrajzolat alapján azonban teljes bizonyossággal megállapítható, hogy ábráját (Gozmány 1963, p. 271. 126. ábra. B) egy Nassauban (1927. VI. 5.) gyűjtött példány alapján készítette. A szárnyrajzolat mellett közölte a *trifolii* hím ivarszervének uncus-át valamint az aedeagus és lamina dorsalis sematikus rajzát is (Gozmány 1963, p. 272. 127. ábra. A, D). Megvizsgálva az 1204-es számmal ellátott, kanadabalzsamos mikroszkópi preparátumot, további meglepetés tárult elém. A preparátum céduláján nem a *Zygaena trifolii* nevet találtam, hanem a *Coleophora trifolii* Curt. zsákhordó moly nevét, miközben a fedőlemez alatt valóban a *Zygaena trifolii*

12. ábra. *Zygaena trifolii* habitusképe egy bajorországi példány alapján (a szerző eredeti rajza)

13. ábra. A *Zygaena trifolii* földrajzi elterjedése Naumann et al. 1999 nyomán kiegészítve

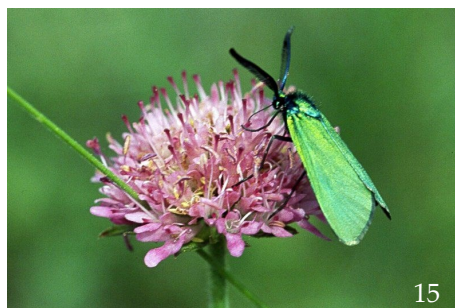
hím ivarszerve volt tartósítva. Minden bizonnyal egy tévesen felragasztott cédulázásra bukkantunk rá, mely bárhol és bárkivel előfordulhat.

Vajon mennyire helytálló Kovács Lajos azon ökológia megközelítése, hogy „... ez a faj a mi száraz, meleg klímánk alatt nem fordul elő.”? Ha megnézzük a faj palearktikus elterjedési térképét (Naumann et al. 1999, p. 288), akkor azon jól látható, hogy a *Z. trifolii* él Szicíliában és Észak-Afrika számos helyén is, s bizony ezek a földrajzi területek jóval szárazabbak és melegebbek, mit a mi dunántúli klímánk. Hogy az atlanto-mediterrán faj miért kerüli meg nyugatról az Alpok és az Appenninek térségét, s kesztyűujjszerűen miért nyomul be az atlantikum irányából mélyen a Germán–Lengyel-alföldre, annak bizonyára még fel nem tárt faunatorténeti és kolonizációs okai vannak (vö. 13. ábra). Szicíliai előfordulását paleobiogeográfiai értelemben egy pleisztocén korban feltételezett tuniszi „földhíddal”, amolyan időleges expanziós korridorról is magyarázhatjuk. Hipotézisem szerint a faj a pleisztocén kor klímafluktuációját a dél-itáliai és az atlanto-mediterrán refugiumokban vészeltte át. Ha ez valóban így volt, akkor miért nem lépett a Messinai-szoroson át Calabriába, ahol megfelelő appennini niche-ek sorozata akár egészen Közép-Európáig biztosította volna a faj előrenyomulását. Racheli (1990) szerint Olaszországban a *Z. trifolii* vikariál a *Z. lonicerae* fajjal.

Él-e, élt-e valaha a *Z. trifolii* a Kárpát-medencében? Sokan és sokszor feltették már ezt a kérdést. Nem tudjuk azt sem, hogy a középkori, az ún. klímaoptimum időszakában hol húzódtott a földrajzi elterjedés határa, majd Spörer- (1400–1510) és Maunder-minimumok (1645–1715) milyen mértékben kényszerítették regresszióba a fajt.

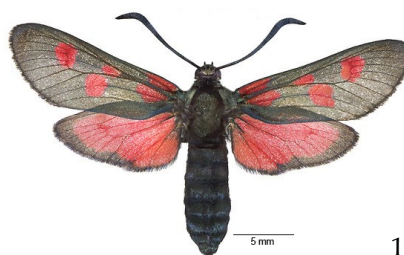
14

15

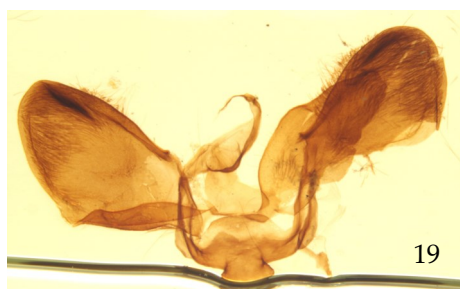
16

17

18

19

14–19. ábra.

- 14) *Jordanita graeca*, Bükk hegység;
 15) *Adscita manni*, Szlovénia, Nanos (fotó: Helmut Deutsch);
 16) egy németországi *Zygaena minos* példány, a *Z. purpuralis*-hoz igen hasonló szárny mintázattal (azonosítás genitália vizsgálattal);
 17) *Zygaena trifolii*, Spanyolország;
 18) *Zygaena trifolii*, Németország (Nassau); ezen példány alapján készítette habitusrajzát faunakötetében Gozmány (1963, p. 271. 126. ábra), a részletes magyarázat a szövegben olvasható;

19) a nassauai *Z. trifolii* példány ivarszervi preparátumára (No. 1024) tévesen a „*Coleophora trifolii*” névcédulája került (részletek a szövegben).

20

21

20. ábra. *Zygaena fausta*, H-Fót

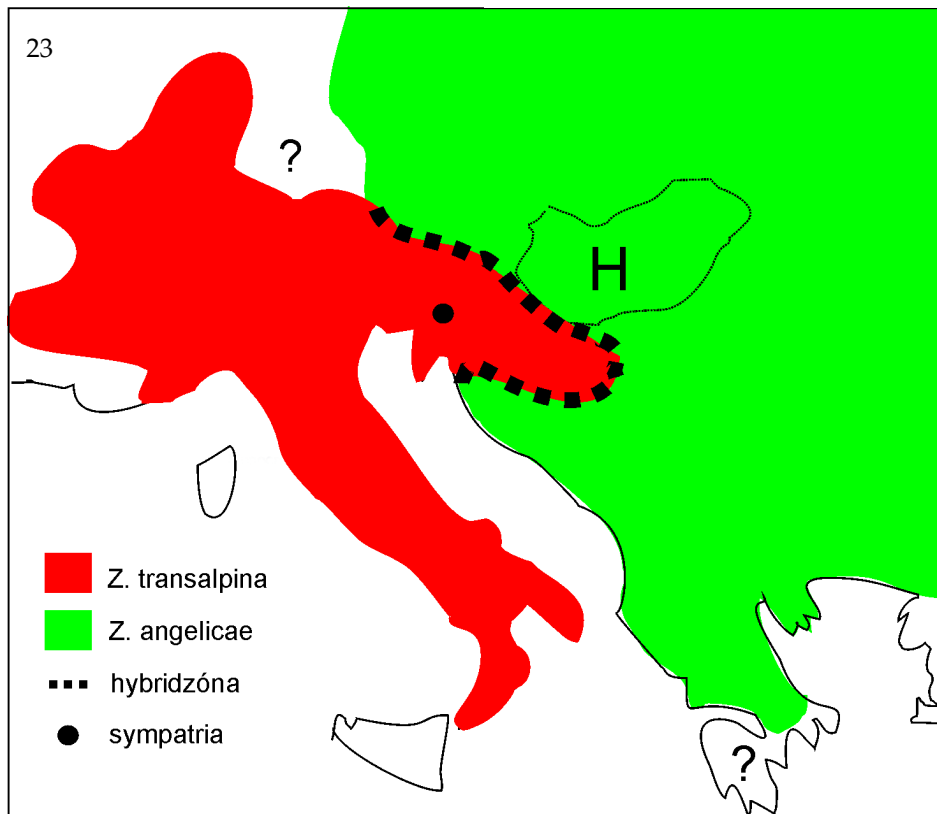
21. ábra. *Zygaena transalpina*, A-Fusch am See

22. ábra. *Zygaena angelicae* BG-Rhodope

23. ábra. A *Zygaena transalpina* és a *Z. angelicae* fajpár area találkozására Közép-Európában hybridzónával és sympatrikus előfordulással

22

Fő tápnövényei a hazánk kaszálórétjein és legelőin mindenütt elterjedt szarvas kerep (*Lotus corniculatus* L.) valamint a lápokon-, mocsárréteken, sőt a szikeseken is gyakori bársonykelep *Tetragonolobus maritimus* (L.) Roth subsp. *siliquosus* (L.) Murb. Vajon mennyire megbízhatóak azok a régi publikációk, melyekre Kovács Lajos is hivatkozott? Egyértelmű választ nem tudunk adni, hiszen a közelmúlt neves kutatói Andrej Reiprich és Ilja Okáli (1988, p. 86) több szlovákiai lelőhelyről is kimutatták, de magam is megtaláltam közismert areáján kívül Bulgáriában (Fazekas 1992). Azonban az előbbi adatok – indoklás nélkül – nem kerültek be a Zygaenidaek palearktikus kötetébe (Naumann et al. 1999).

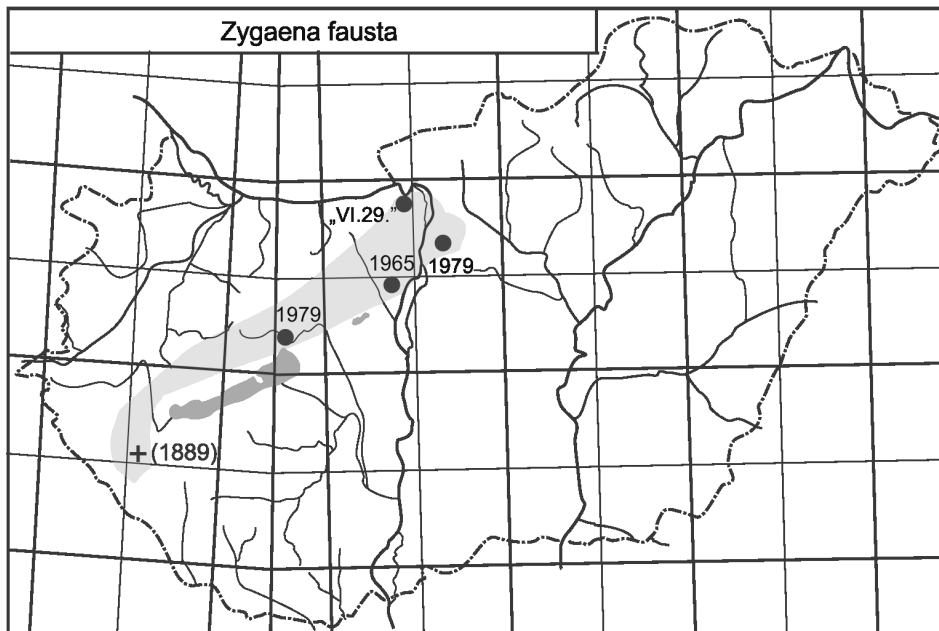
Egy rejtélyes csüngőlepke, a *Zygaena fausta*

Az atlanto-mediterrán faj elterjedéséről Abafi-Aigner (1907) csupán ennyit írt: „Hazánkban eddigelé csak Branyiszkón találták júliusban, egy példányát.” Kovács Lajos 1953-as munkájában a Zygaenidae-k közül csak a *fausta*-t kérdőjelezi meg; „*Z. fausta* L. – F3a /spec. 1/?”, majd néhány év múlva (Kovács 1958, p. 336) tömören ennyit jegyzett meg; „A múzeumban van egy Dobogókő lelőhellyel ellátott, Kertész Abától származó példány.” Kertész Aba orvostól, akinek nevezetes Apolló-lepke gyűjteménye volt, keveset tudunk. Gyűjteményét ma a Magyar Természettudományi Múzeum őrzi. Kérdés, hogy a szóban forgó példányt maga Kertész Aba, vagy más gyűjtötte Dobogókőn, esetleg csere vagy vásárlás útján került a gyűjteményébe. Úgy tűnik, hogy Gozmány (1963, p. 268) Kovács az 1953-as kérdőjele ellenére, cseppet sem kételkedett a példány és lelőhely hitelességében, pedig a cédulán csupán ennyi olvasható: „Dobogókő, VI. 29.” [leg. Anonim]. Ezt követően sem Kovácstól sem pedig Gozmánytól nem találunk publikációt vagy feljegyzést a fajról, holott a gyűjtemény őrzött egy 1889-ből származó nagykanizsai példányt, továbbá 1965-ben bekerül a múzeumba két Százhalombattáról származó nőstény példány is (leg. Seregélyes et Agócsy).

A *fausta* körüli csend először 1979-ben tört meg, amikor egy bakonyi katonai lőtérén (Öskű közelében) személyesen két friss példányt sikerült gyűjtenem (Fazekas 1989, 1995, 2009). Ezt követően a szorgos keresés ellenére sem bukkantunk újabb példányokra illetve lelőhelyekre, s már többekben megfogalmazódott, hogy a védett faj végleg kipusztult az országból, és Kovács Lajos 1953-as kérdőjele helyett inkább a kihalást jelző keresztet kellene a faj neve mellé tenni. Az újabb meglepetés 2012-ig váratott magára, amikor Buschmann Ferenc közlésre előkészítette jászberényi gyűjteményét. Ekkor meglepetten tapasztaltam, hogy gyűjteményében ott szerénykedik egy szintén 1979-ben,

24–25. ábra. A *Zygaena fausta* (24) és a *Z. carniolica* (25) összehasonlító habitusképe (Fazekas 2009)

26. ábra. A *Zygaena fausta* gyűjtőhelyek földrajzi elhelyezkedése 1889 és 1979 között Magyarországon a potenciális elterjedés jelölésével (szürke folt)

de a Duna vonalától keltre, Fóton gyűjtött *fausta* példány (Buschmann 2012): Fót, Somlyó-hegy, 1979.VII.21., leg. Buschmann F. (20. ábra).

Buschmann kollégánk elmondta, hogy először *Zygaena carniolica*-nak vélte, de midőn bizonyosodott, hogy egy valódi *fausta*-t gyűjtött, azért nem tulajdonított neki különösebb jelentőséget, mert úgy gondolta ez csak egy

Zygaenidae

Procris ampelophaga Bayle - C7c, D8a, E3a, 6a, F3c, d.

P. pruni Schiff. - A6a, B5b, 6b, C5e, 7c, D5e, 8a, E3d, 4a, F2c, d, 3a, c, d, k, 4d, g, G2b, c, 3e, H2a, I2a, K1a, L1c.

P. subsolana Stgr. - C7c, E3e, F2h, 3a, c, d, k, 4d, G2a, 4d, 5b, I2a.

P. notata Z. - D8a, F3d.

P. globulariae Hbn. - A3a, 4a, B2a, 3b, 4c, 5b, d, 6b, C7c, D5e, E3a, e, 4a, 6b, e, F2d, g, h, 3a, c, d, k, 4d, g, G5b, H2a, I2a, L1c.

P. budensis Frr. - E3a, F3c, d, k, 4f, G2a, H3a.

P. chloros Hbn. - C7c, D8a, E3a, 6b, F2c, 3a, c, d, k, l, 4b, d, g, G4d, 5b, H7b.

27. ábra.

Részlet Kovács Lajos
1953-ban megjelent fau-
naművéből

	Il. óriás	Orléans	Wiening	Leopold	Stély	Lendák	St. Péter	Pro. M.	Alon. de	Fót	Pécs	Algyő	S. Gyula	Fényes	Bud. nem.	Ke. Ábrah.	Székely	Nóráp	Székely	Nóráp	Székely	
<i>crustacea</i>																						
<i>cristata</i>																						
<i>illamita delii</i>																						
<i>P. ampelophaga</i>																						
<i>pruni</i>																						
<i>subsolana</i>																						
<i>coenata</i>																						
<i>globulariae</i>																						
<i>Budensis</i>																						
<i>chloros</i>																						
<i>gracia</i>																						
<i>statica</i>																						
<i>genyon</i>																						
<i>Z. pupurella</i>																						
<i>briseae</i>																						

28. ábra.

Kovács Lajos kézírásos
feljegyzése a magyaror-
szági Zygaenidae fajok
elterjedéséről

újabb lelőhely a magyar faunisztikai adatok között. Nos, Fót nem csak újabb lelőhely, hanem egy olyan faunatorténeti momentum, melyből joggal következtethetünk arra, hogy az Abafi-Aigner-féle (1907) branyiszközi (Szlovákia) izolátum feltehetőleg a *fausta* legkeletibb előfordulása lehetett.

Él-e a *Zygaena transapina* Magyarországon?

Balogh Imre, pesti lakásán, egyszer azt mondta nekem: „Tudod mi lenne az igazi zygénás szenzáció? Ha valahol Nyugat-Magyarországon megtalálnád a transalpinát.” Kerestem, s azóta is keresem (Fazekas 2002, 2009). Amikor az 1970-es évek végén két éven át a Magyar Tudományos Akadémia ösztöndíjasaként a természettudományi múzeum Zygaenidae gyűjteményét tanulmá-

nyoztam (Fazekas 1986) több olyan példányt is láttam melynek ceruzával írt, elmosódott céduláin Kovács Lajos kézírást olvastam: „? transalpina”.

Az irodalomban Kovács (1958) csupán a következőket jegyzi meg: “293. *Zygaena transalpina* Esp. A FRH /p. 22/ és Abafi-Aigner /p. 29/ nem idéz határaink között levő lelőhelyet.” Balogh Imre nyugat-magyarországi gyűjtései során több „*transalpina* gyanús” *Zygaena angelicae* példányt jelölt meg gyűjteményében, s ezt többször is közösen megvizsgálták Kovács Lajossal, sőt Gozmány Lászlóval is, de végül mindig elvetették előfordulását. Imre bátyám kérte is tőlem, hogy biztonság érdekében végezzek el néhány genitália vizsgálatot, amit megtettem, de *transalpina*-ra ez idáig sohasem bukkantam.

A *Zygaena transalpina* (21. ábra) és *Z. angelicae* (22. ábra) areájának találkozási hazánk határától délnyugatra, Horvátország-Szlovénia-Ausztria területén követhető nyomon (Naumann et al. 1999) egy hosszan elnyúló hybrid zónával és néhány sympatrikus előfordulással (23. ábra). Hogy a *Z. transalpina* elterjedési határa a Dráva vonalán túl belép-e Magyarországra, még nem sikerült bizonyítani.

Összefoglalásként elmondhatjuk, hogy a trianoni Magyarország első kritikai Zygaenidae névjegyzékét, részletes elterjedési térképpalakkal Kovács Lajos (1953, 1956) állította össze. Ekkor 24 fajt talált honosnak a mai államhatáron belül. Taxonómiai, nevezéktani, chorológiai észrevételei, kritikai megállapításai főleg az aktuális nyelvű német nyelvű irodalom ismeretén és saját, aprólékos vizsgálódásain alapultak. „Fajfogalmát” leginkább Burchard Alberti és Hugo Reiss kutatásai határozták meg. 1953-as faunajegyzékét hiteles forrásként még ma is idézik a hazai és külföldi szerzők (27. ábra).

Irodalom – Literature

- Abafi-Aigner L., Pável J. & Uhryk F. 1896: Ordo Lepidoptera. In Fauna Regni Hungariae III. Arthropoda. – Budapest, pp. 5–82.
- Abafi-Aigner L. 1907: Magyarország lepkéi. – A K. M. Természettudományi Társulat Budapest, pp. 137+51 oldal színes tábla.
- Agenjo, R. 1937: Los Procris Fabr. de Espana (Lep. Zygaen.). – EOS, Madrid, 12: 283–322, pls 3–6.
- Alberti, B. 1958-1959: Über die stammesgeschichtliche Gliederung der Zygaenidae nebst Revision einiger Gruppen (Insecta, Lepidoptera. – Mitteilungen aus dem Zoologischen Museum in Berlin 30: 115–480.
- Alberti, B. 1965: Abstammungslehre und Tiergeographie. – Gesammelte Vorträge über Moderns Probleme der Abstammungslehre, Band 1. – Friedrich Schiller Universität Jena 1965, pp. 149–168.
- Buschmann F. 2012: Kiegészítő adatok Magyarország Zygaenidae faunájához (Lepidoptera: Zygaenidae). – Microlepidoptera.hu 5: 3–7.
- Fazekas I. 1986: Katalog der Typen aus den Gattungen Zygaena Fabr. und Adscita Retz. im Naturwissenschaftlichen Museums, Budapest. – Neu Entomologische Nachrichten, Wiesbaden 19:115–132.
- Fazekas I. 1989: Taxonomische und zoogeographische Untersuchungen an *Zygaena fausta* Linnaeus, 1767. – Folia Musei Historico-naturalis Bakoyniensis 8: 19–30.
- Fazekas I. 1995: Ergänzungen zu Landkarte des Werkes "Verbreitungsatlas Zygaena". – Folia Historico Naturalia Musei Matraensis 20: 123–127
- Fazekas I. 1998: An annotated, systematic and distribution list of the Zygaenidae of Hungary. – Nachrichtenblatt der Bayerischen Entomologen 47 (1/2): 2–17.
- Fazekas I. 2000: Microlepidoptera Pannoniae meridionalis I. A Dél-Dunántúl Zygaenidae fajai és elterjedésük (Microlepidoptera: Zygaenidae). – Folia Comloensis 9: 71–86.
- Fazekas I. 2009a: Magyarország Zygaenidae faunája. Zygaenidae fauna of Hungary (Lepidoptera). – Acta Naturalia Pannonica 4 (1): 1–112.
- Fazekas I. 2009b: Magyarország Zygaenidae faunája (IX.). Az Alpokalja Zygaenidae faunája (Lepidoptera). – Praenorica Folia Historico-naturalia 11: 211–257.

- Forster, W. & Wohlfahrt, Th. A. 1960: Die Schmetterlinge Mitteleuropas, Band III. Spinner und Schwärmer (Bombyces und Sphinges). – Franckh'sche Verlagshandlung Stuttgart, 239 p., Tafel 1–28.
- Gozmány L. 1963: Microlepidoptera VI. – Fauna Hungariae 65: 1–289.
- Kovács L. 1951: Lepkék. – Lepidoptera. In Dudich E. (szerk.): A rovargyűjtés technikája. – Közoktatási Kiadóvállalat, Budapest, pp. 175–202.
- Kovács L. 1953: A magyarországi nagylepkék és elterjedésük. [Die Gross-Schmetterlinge Ungarns und ihre Verbreitung]. – Folia Entomologica Hungarica (series nova) VI: 77–164.
- Kovács L. 1956: A magyarországi nagylepkék és elterjedésük. II. [Die Gross-Schmetterlinge Ungarns und ihre Verbreitung II.]. – Folia Entomologica Hungarica (series nova) IX: 89–140.
- Kovács L. 1958: Változások a magyarországi nagylepkék adataiban a Fauna Regni Hungariae, illetőleg Abafi-Aigner lepkekönyvének megjelenése óta. – Folia Entomologica Hungarica (Series nova) XI: 309–364.
- Naumann, C., Tarmann, G. & Tremewan, W. G. 1999: The Western Palearctic Zygaenidae. – Apollo Books, Stenstrup, 304 p.
- Racheli, T. 1990: Sinossi degli Zygaenini italiani (Lepidoptera: Zygaenidae). – Roma, 174 p.
- Reiprich, A. & Okáli, I. 1988: Dodatky k Prodrömu Lepidopter Slovenska 1. zväzok. – VEDA vydavateľ'stvo Slovenskej akadémie vied Bratislava, 135 p.

Kovács Lajos (1900–1971) lepkész grafoportréja Graphology portrait of Lajos Kovács (1900–1971) lepidopterist

Fazekasné Visnyei Irma

Abstract: A detailed analysis of the handwriting of the Hungarian lepidopterist Lajos Kovács (1900–1971) is given, which indicates aspects of his mental, emotional and social personality. The dynamics of the function of the personality the motivation and the function of the mental structure graphology psychogram too presents it. He valued his signature in detail.

Zusammenfassung: [*Graphologisches Portrait über den Lepidopterologen Lajos Kovács*] – Analyse der Handschrift des ungarischen Lepidopterologen Lajos Kovács. Auswertung seiner mentalen, emotionalen und sozialen Persönlichkeitsmerkmale. Der Autor stellt die Dynamik und die Motivation in der Persönlichkeitswirksamkeit von Lajos Kovács vor. Seine Unterschrift wird in allen Einzelheiten ausgewertet. Die Ergebnisse sind in Diagrammen dargestellt.

Key words: Lajos Kovács, Hungarian lepidopterist, handwriting, analysis, Hungary.

Author's address – A szerző címe: Fazekasné Visnyei Irma, Regiograf Intézet / Regiograf Institute, 7300 Komló, Majális tér 17/A, Hungary. E-mail: regiograf@gmail.com

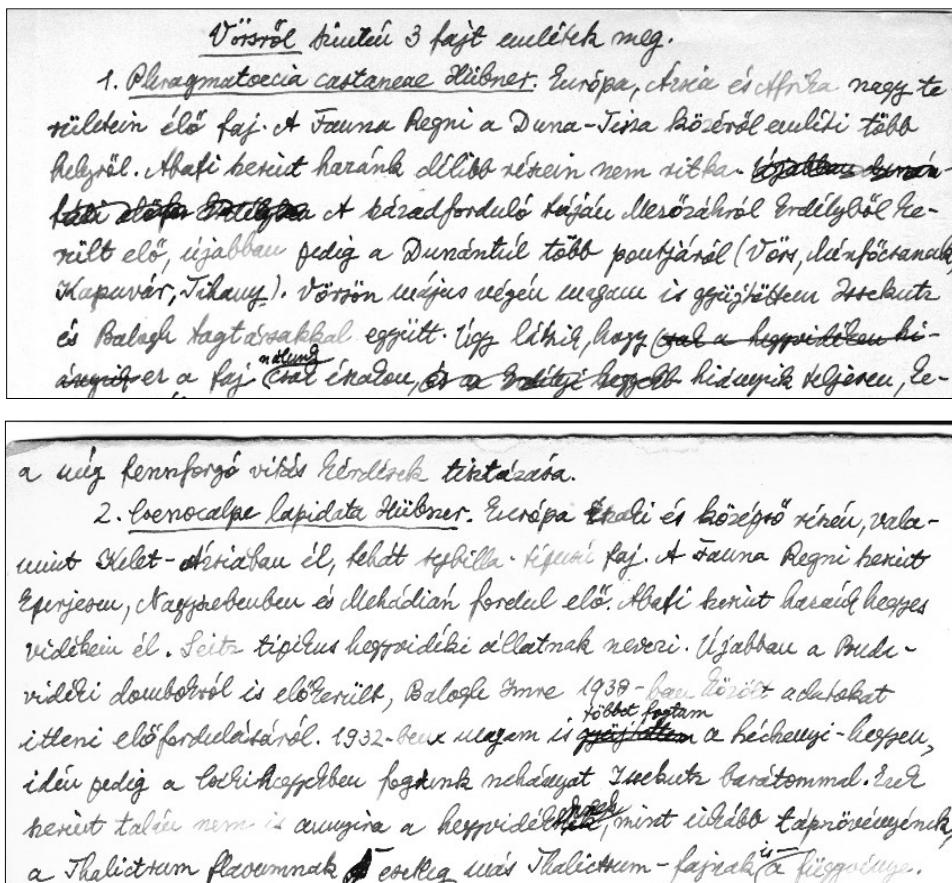
Bevezetés

Kovács Lajos kézírásának feltárása előtt szükséges tisztázni néhány olyan kérdést, ami meghatározza majd írásának elemzését, értelmezését. Azokat az ismereteket kell összefoglalni, amik nélkül az íráselemző téves következtetéseket vonhatna le.

Nem térek ki a kor ismertetésére, az inkább történelmi távlat lenne, de összefoglalom, amit Kovács Lajos írástanulásával kapcsolatban tudni érdemes: mire és hogyan taníthatták tanítói a 6-7 éves kis Lajost a legemberibb tudás megszerzésére az írás megtanulására. Kovács Lajos 1900-ban született, a 20. század legelején kezdett iskolába járni.

Fontos, hogy kötelező volt az iskoláztatás, ami ezzel a ténnyel egyáltalán nem vált valóra. A magasabb társadalmi rétegek körében azonban egyértelmű volt, hogy minél jobb iskolában tanuljon majd az utód, így biztosítva neki sikeresebb életet.

A század elején még nem volt egységes írástanítás. A 19. század második és a 20. század első felében az előző etalonokból kialakuló normairás a kalligrafikus szépírás lett (Fazekasné 2005). Az irodalomban többször és több helyen csak szépírásnak nevezik ezt az írásnormát. Az írástanítás történetéből

1. ábra. Kovács Lajos jellegzetes, a szépírástól jelentősen eltérő kézírása az 1950-es évekből

tudni lehet, hogy nem egyetlen ábécéskönyvet használtak az egész országban, más volt az állami, felekezeti, községi, kisebbségi iskolákban, s e tankönyvekben a norma ábécé sem volt teljesen egyforma, de alapja az előzőekben körvonalazódott szépírásnak nevezett írásmód volt. Voltak viszont olyan módszertani kiadványok, amik ismeretében mégis tájékozottabbak lehetünk a korról, gyaníthatjuk, hogy mi történt Kovács Lajos iskolába kerülése után. Kovács Lajos budapesti születése és lakhelye, a család kulturális körülményei azt feltételezik, hogy a szépírás valamelyik változata lett az a normairás, amit kisiskolásként megtanult. Ennek jelei felismerhetők kézírásos feljegyzéseiben, de jól láthatók az attól való eltérések is. Vajda Pál fővárosi tanár *Szépírásminták*

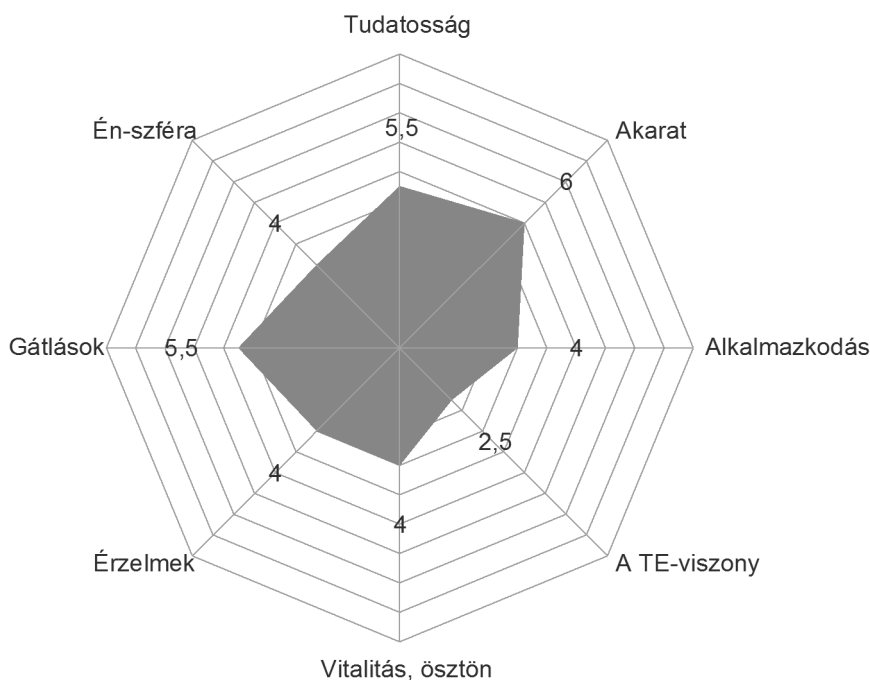
(1887) című kiadványában megfogalmazott, később a kalligrafikus szépírásban is megtartott általános szabályokat lehet felfedezni Kovács Lajos betűiben, az írás megjelenésében, a betűkapcsolások módjában. Vannak viszont olyan betűelemek és megoldások, amik azt mutatják, hogy felnőtt korára ezek közül többet megváltoztatott, variált, elhagyott.

A 19–20. század fordulóján kísérleteztek több betűformával. A Nemeckay István – Csikós Gyula: *Magyar ábécé és olvasókönyv a népiskolák első osztályai számára* című olvasókönyvét, amit német minta alapján dolgoztak ki, 1906-ban engedélyezték. Valószínűsíthető, hogy Kovács Lajos kisdíáként a 20. század eleji normaírások egyikével és a felekezetéhez tartozó fiúiskolákban használt olvasókönyv segítségével tanult meg olvasni-írni. Ez lesz a vizsgált személy grafológiai feltárásának az alapja. Kézírásának legfőbb jellemzői a jobbra dőltség, az ellipszisforma, az árnyékolt (vastag és vékony) vonalak. A szépírástól eltérő írásjellemzői között kiemelendő a normánál több és más helyen jelentkező hurkok, a kötővonalak eltérése, a füzéres kötési mód megjelenése, a betűk variábilis használata, a szépírásnál sokkal lazább megjelenés, az előrefutó ívelt ékezetek és még hosszasan lehetne sorolni.

Az íráselemzés során lehetősége van az elemzőnek több módon megközelítenie a kézírást és a módszerbeli sokszínűség is rendelkezésére áll. Kovács Lajos megismerését grafopszichogramok felhasználásával színesítem. Az első ilyen Alfons Lüke (1993) a személyiség dinamizmusát jelképező kördiagramja, ami nyolc személyiségterület működését, egymáshoz való viszonyát vizsgálja – az előzőleg feltárt kézírás – írásjellemzőinek értékelése után.

A diagramot (2. ábra) töltőtollal írt írásbeli feljegyzései és valószínűsíthetően golyóstollal írt aláírása alapján állítottam össze, a skála maximuma egy-egy terület vonatkozásában 10 pont. A számok nem az értékeket mérik, hanem működésbeli erősségeket vagy hiányokat jeleznek. Az egymással szemközti mezők egymás ellentétpárjai, ha kiegészítik egymást a legmagasabb működési fokra, 10-re, egyenletesebbnek tekinthető a személyiség mindennapi megjelenése, pszichés működése.

Kovács Lajos több kézírása alapján elkészült grafopszichogram (2. ábra) nem mutat kiugró értékeket, a szemközti mezők értékei 10 pont körülire egészítik ki egymást. Az átlagos (4,4–5,5) és átlagosnál kisebb működésbeli értékek megjelenése visszafogottságot, kiszámíthatóságot, ún. „sótlanságot”, inkább a magának valóságot, a zárkózottságot és csendesebb életmódot jelez. Mindössze két mező értéke tér el ettől a szabályszerűnek mondható megjelenéstől, az „Én-Te” működését mutató két mező. Mindkettő funkció hiányokat jelez, tehát probléma van az önértékelésével, én tudatával és az interperszoná-

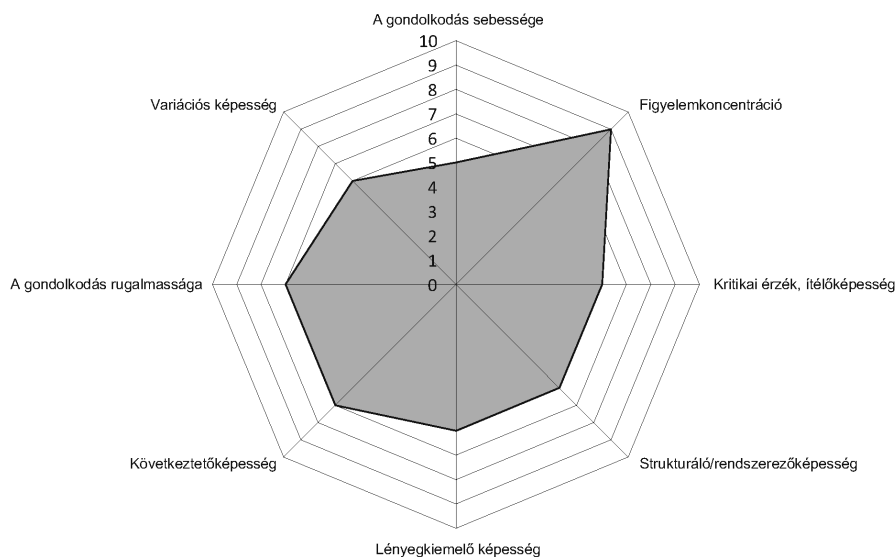
2. ábra. Kovács Lajos több kézírása alapján elkészült grafopszichogram (magyarázat a szövegben)

lis (személyközi, egyes emberekkel kialakított) kapcsolataival. Ezek azok a gyökerek, a fontos alapok, amik a teljes személyiség dinamikáját is visszafogják.

Mentális (értelmi) képességek

A szerző írása automatizált és variábilis, könnyed, de kissé lassított, ami néhol merevséget generál. A visszafogottság, a lefojtottság mellett megjelenik a türelmetlenség, a makacsság, mely túlzott érzékenységből és sértődékenységből adódik. Mentálisan jó színvonalú, ennek szerkezetét az alábbi grafopszichogram (3. ábra) mutatja.

A gondolkodási folyamatokat lassítja a magas a figyelemkoncentráció, ennek kapcsán pedig az ellenőrzési kényszere. Feljegyzéseiben sok a javítás a beszúrás, ami azt jelzi, hogy mind az írás folyamatában, mind visszaolvasva

3. ábra. Kovács Lajos mentális és emocionális képességei a kézírás vizsgálata alapján (magyarázat a szövegben)

korrigál. A javításra minden hozzám eljuttatott írásos munkájában, a papírlap jobb vagy bal margójának kiterjesztésével helyet is hagy. A figyelemkoncentrációja mellett magasabb értéket mutat a következtetőképesség, ez munkájában elengedhetetlen volt. A többi mentális képesség kissé átlag feletti, kivéve a variációs készséget, ami logikusan alakulhatott így, hiszen struktúrákat, kialakult szabályokat nem, vagy nehezen tudott volna felborítani. A szabályalkotásban a rendszerezésben a merevebb sémákat kedvelte. Alapban sem egy változatosságot, új dolgokat kedvelő ember volt, amit jól bebetonoztak azok a feladatok, amiket élete során ellátott.

A kombinativitás és a kreativitás a gondolkodási folyamatokban nem volt erőssége és ez a tény kicsit visszafogottabbá tette az alkotó logikát is, és erőteljesebben analóg irányba vitte a egyébként jó következtetőképességét. Kis mértékben korlátozta a mentális befogadás szélességét, magyarul, voltak dolgok, amik egyáltalán nem érdekelték a világból, nem volt túl sok mindenre nyitott.

Emocionális élet

Nem volt nyitott érzelmei megmutatására sem, sokan ismerhették morózus, kevészavú embernek. Alapban is gátlásosabb és zárkózottabb volt az átlag-

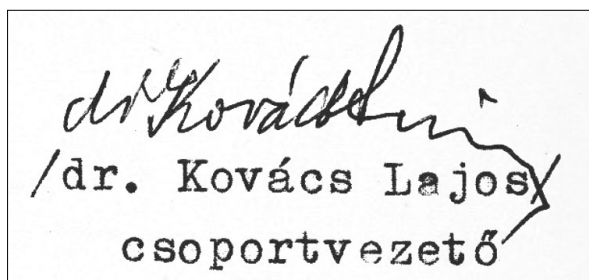
embernél, életének vargabetűi jelentősen erősíthették ezt az alaptulajdonságát. Szikár, lecsupaszított mondatok és érzelmek valamint megjelenés jellemezte. Volt benne befogadási szándék, elsősorban egyes személyek vonatkozásában, de bizalmatlansága miatt ez a jellemvonása – mire korosabb lett – teljesen eltűnt. Inkább volt akkurátusan távolságtartó, mint érzelmeit megmutató. Ez nem jelenti azt, hogy érzéketlen volt, de inkább tisztelet és elfogadás volt, amit a másik iránt érzett, nem érzelmi érintettség. Tudott dühös és goromba is lenni, ezzel néha elképesztette azokat, akik elfogadták. Ítéleteiben nem válogatott.

Nem jellemezte nagy aktivitás és impulzív viselkedés, inkább csendre, rezervációra alakította ki az életét és féltőn vigyázott, hogy azt senki nem tudja megbillenteni. Nem látszott ugyan érzelmileg labilisnak, de alapvetően az volt.

Viszony saját magához

Súlyos önérték és önelfogadási problémák gyötörték, de erről talán senkinek és senkivel nem beszélt. Faragott egy álarcot, ami mögé arcát, jellemét, gondolatait képes volt elzárni. Ez a maszk védekezés volt, és nem illúziókeltés. E maszk mögött kínlódta meg életének kudarcait. Nagyon kellett ez az álarc, nemcsak maga, hanem a külvilág miatt is. Így többet sérült ő, mint környezete. Aláírásából látható, hogy a külvilágot nemigen engedte be a privát falak mögé (4. ábra).

Önértékelési gondjait senkivel nem osztotta meg, fegyelmezettsége, zárkózottsága, magas gátoltsága ezt nem engedte. Valójában tudta, hogy kicsoda és hova tart. Kudarcai után képes is volt felállni, de a sérelmeket véglegesen a háta mögött tudni nem. Fegyelmezett gondolkodása fegyelmezett viselkedéssel járt együtt, kifelé magát nem mutatta, de ő sem sokakra volt kíváncsi, nehezen volt képes együttérzést, empátiát és lojalitást mutatni és maga sem várt el ilyesmit másoktól.

Handwritten signature: dr. Kovács Lajos
 Typed text: /dr. Kovács Lajos/
 csoportvezető

4. ábra.

Kovács Lajos aláírása 1968-ból

Élete során a hivatali énje olyan mértékben forrt össze a magánéleti énjével, hogy szinte folyamatosan, és végül kényszeresen „csinálta” a dolgát, végezte a feladatait.

Beilleszkedés, kapcsolatok (szociális viselkedés)

Magányos farkas, munkatársként nem csapattag. Nincs benne belső igény kisebb-nagyobb csoportokba való beilleszkedésre, nem látható dominanciaigénye, nem vezető, nem viszi elől a zászlót. Autonómia igényét nem tudta megvalósítani, ez hiányérzetet alakított ki benne és folyamatosan jelen volt olyan formában, hogy a függőséget más személytől nehezen viselte.

Nem volt igénye új kapcsolatok kialakítására, ennek háttérében a bizalmatlansága volt. Ennek elkerülhetetlensége esetében erősebben jött ki zárkózottsága, szűkszavúsága. Kompromisszumkészsége attól működött valamilyen szinten, hogy nem kereste a konfliktusokat, ha mégis kialakultak, attól tette függővé a megoldást, hogy ki volt az ellenfél. A megoldás lehetett megmorgás, csendes visszalépés, mély hallgatás, odavetett megjegyzések, nagyon ritkán ment bele éles vitákba.

Kivételt a hölgyek képezték, velük szemben szinte mindig visszafogottan jól nevelt, udvarias, mindezek ellenére részvétlen volt.

Energiák, motivációk

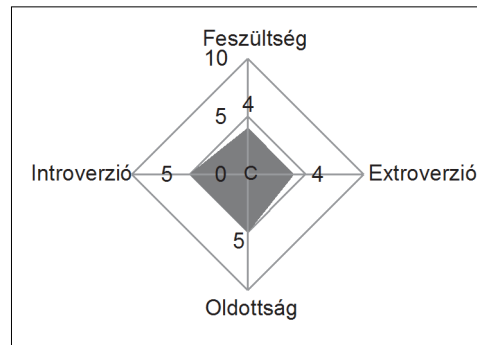
Vannak rejtett energiák a kézírásaiban. Ezek nem a magas aktivációs szintjéből, nem az ugrásra készségből adódtak, hanem a folytonos hiányérzetből. Egész életét sikerdeficitként kezelte, így a kisebb-nagyobb eredményeknek sem tudott igazán örülni.

Jobb megismerésére készült el egy motivációs grafikon szintén írásjellemzői alapján, amivel sajnos nem jutunk közelebb a megismeréshez.

A Christiansen-Carnap féle koordinátás ábrázolásban, ami ugyancsak 10-es skálájú, az ábra nagyon a középpont felé húzódik, az értékek alacsonyak, megerősítik a visszafogottságot és a befelé fordulást (5. ábra).

A grafikon szerint introvertált-öldött típusba tartozik Kovács Lajos, a szerzők szerinti általános értelmezésben röviden: önmagáért és önmagában van, a külvilágban nem igazán érzi jól magát. Az élet dolgaiban nem praktikus, könnyen elveszíti önbizalmát. Mértékletes, ha lehet, elkerüli a súrlódásokat, szereti a szemlélődést, csendesebb életvitelt.

Érdemes górcső alá venni aláírását, ami nagyobb méretű kézírásánál, gyor-

5. ábra. Kovács Lajos motivációs grafikonja a Christiansen-Carnap féle koordinátás ábrázolásban

sabb, dinamikusabb. Titulusa (dr.) láthatólag fontos tény volt számára. Családneve jól olvasható, felfelé irányuló. Keresztneve azonban nem olvasható, sok törés látható benne és kifejezetten lefelé tartó mind sorvezetésében, mind mozdulatokban (4. ábra). Büszke megszerzett doktori címére, a családjára, hagyományaira, ami tartást adott neki. Személyes sorsa a keresztnévben megtörtséget, lemondást jelképez, ám reményként ott az ékezet, ami a j pontja lenne, egy szárnyaló, szabadságot jelképező madár szimbóluma.

Összefoglalás

A Kovács Lajos emlékére írt tanulmányok mellett kakukktojás a grafoportré, amit sok kézírás alapján állítottam össze. Talán segíthet jobban megismerni magát az embert, a lepkészet tudományának nagy egyéniségét. Akik ismerték, együtt dolgoztak vele jellemét, viselkedését csak bizonyos aspektusból láthatták, csak egyes események kapcsán tapasztalhatták. A kötet megjelenése után lehet majd eldönteni, hogy a fent olvasható elemzés milyen mértékben illeszkedik a többi íráshoz, és akik személyesen is ismerték Kovács Lajost, saját nézőpontjukból ráismernek-e jellemének részleteire. Biztos vagyok abban, hogy egyenként is, de így egészében összegezve még inkább.

Irodalom – Literature

- Fazekasné Visnyei I. 2005: Pedagógiai grafológia 2. XX. századi normairások. Regiografo-könyvek, Komló, 140 p.
- Lang A. & Lüke A. 1993: Az aláírás grafológiája. – Animus Kiadó, Budapest, pp. 66–67.

Kovács Lajos lepkészeti tárgyú közleményei Publications of Lajos Kovács related to lepidopterology

Katona Gergely – Bálint Zsolt

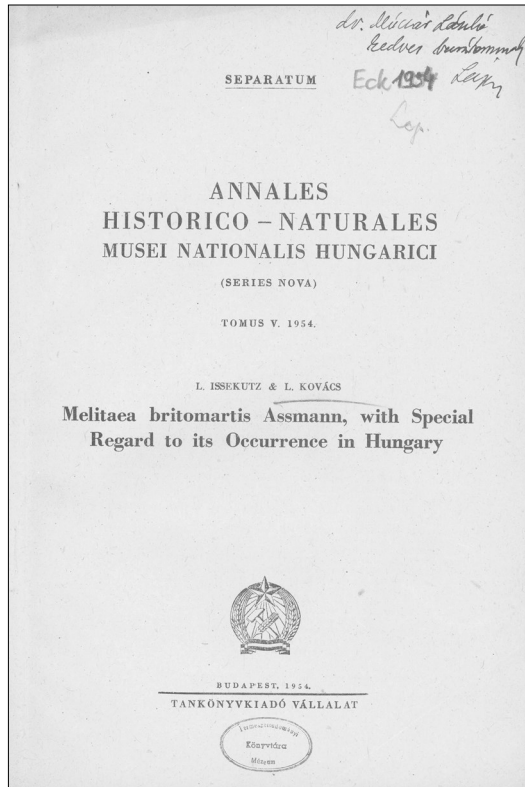
Abstract: All the 55 papers written by Lajos Kovács related to lepidopterology are listed chronologically with full references to their titles and place of publications. The papers are categorised according to literature review (n= 3), life history (n= 5), taxonomy (n= 4), methodology (n= 15 =25%) and faunistics (n= 27 =49%).

Key words: faunistics, lepidopterology, life history, literature, methodology, taxonomy, Hungary.

Authors' address – A szerzők címe: Katona Gergely⁽¹⁾ | Bálint Zsolt⁽²⁾, Magyar Természettudományi Múzeum, 1088 Budapest VIII, Baross utca 13., Hungary.
E-mail címek: katona@nhmus.hu⁽¹⁾ | balint@nhmus.hu⁽²⁾

Kovács Lajos a második világháború utáni „népi demokratikus” Magyarországon a lepkekutatók egyik meghatározó alakja volt. Ezt nemcsak a lepkészeti hagyomány és egyes szerzők munkái hangsúlyozzák (lásd pl. Bálint és Ronkay 2002, Szabóky 2006), hanem a lepkészet terén kifejtett publikációs tevékenysége is kiváló módon szemlélteti. Ezért fontosnak tartjuk, hogy a jövő nemzedékek lepkészeinek olyan munka álljon rendelkezésére, ami a teljességre törekedve felsorolja Kovács Lajos összes idevonatkozó művét, így a kutatásaik számára forrásértékű lehet. Jelen közlemény erre vállalkozik.

A publikációs jegyzék összeállításakor először áttekintettük a Magyar Természettudományi Múzeum különlenyomat gyűjteményeit. Ezekben egyrészt Kovács Lajos fond is található, másrészt számos Kovács Lajos különlenyomat került be a régi, még Schmidt Antal (1880–1966) által megkezdett, nem a szerzők neve szerint rendezett, hanem egyedi azonosító sorszámmal ellátott különlenyomatok gyűjteményébe (1. ábra). Kezünkben volt az a két zöld félvázson kötésű könyv is, amelyek Kovács Lajos lepkészeti munkáinak jelentős részét szeparátumként összegyűjtve foglalják magukban, és egykor Horváth Csaba múzeumi levéltáros tulajdonát képezték (2. ábra.) Ezek ajándékozással kerültek a Magyar Természettudományi Múzeum lepkegyűjteményének kézikönyvtárába, jelzetük Ec 457/1 és 457/2, címük pedig „Kutatások a Magyarországi lepkevilágából”. További Kovács Lajos munkák után kutatva áttekintettük a magyar folyóiratok tartalomjegyzékeinek kereshető adatbázisát („Matarka”) is a világhálón. Ennek eredményeként állt össze az a jegyzék, amit az alábbiakban közlünk. A felsorolt cikkek mindegyike megtalálható eredeti, vagy elektronikus formából kinyomatott, esetleg fénymásolt formában

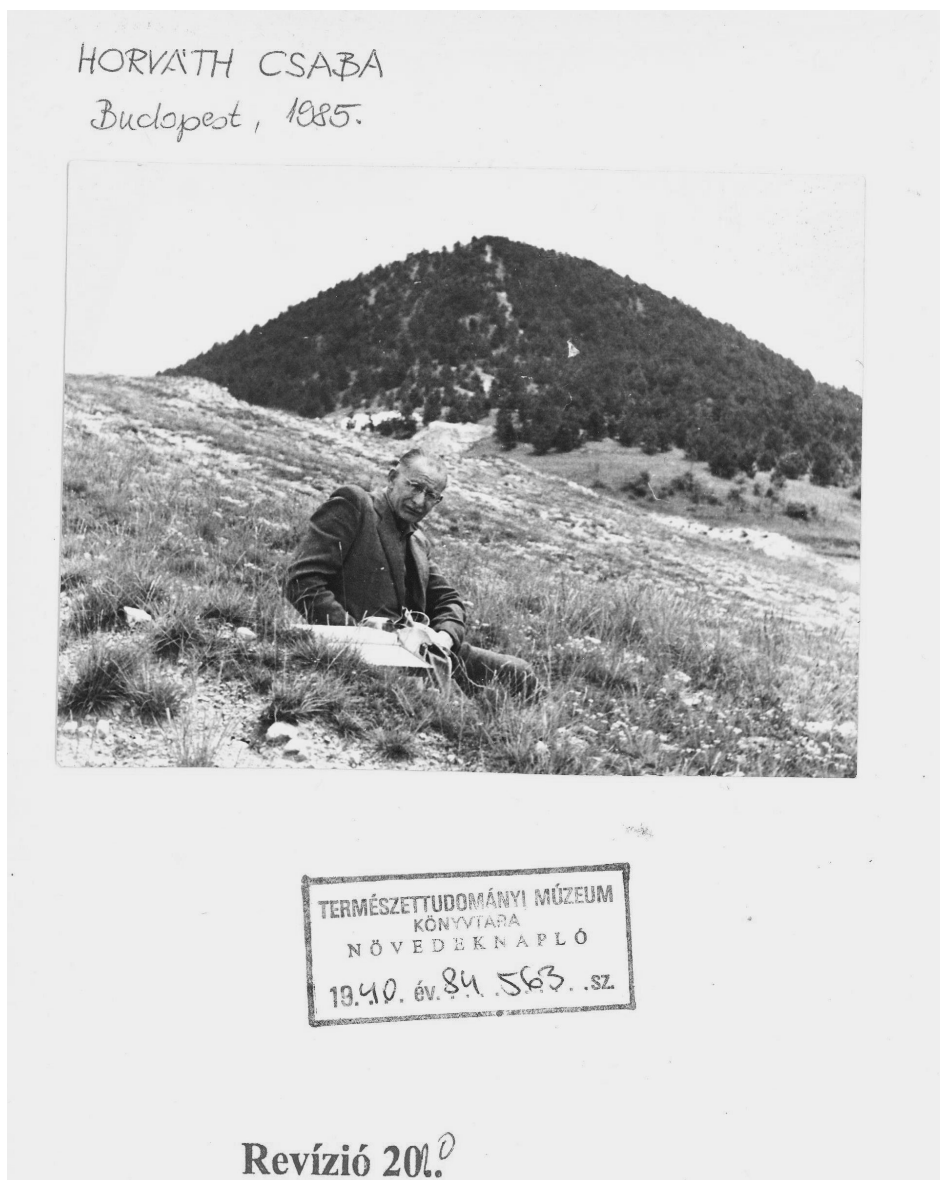

1. ábra. Kovács Lajos munkája az egyedi azonosító sorszámmal (Eck 1954) ellátott különnyomat gyűjteményben (Magyar Természettudományi Múzeum, lepkegyűjtemény, különnyomat-gyűjtemény), a fedőlap jobb felső sarkában dr. Móczár László nevére szóló ajánlással a szerző kézírásával, alul középen pedig a Magyar Népköztársaság akkori hivatalos „Rákosi-címerével” (eredeti méret: 235 x 160 mm)

a Magyar Természettudományi Múzeumban, így azokat az érdeklődő helyben olvashatja.

A közlemények jegyzékének összeállítása következő szempontok alapján történt: (1) Időrend: A cikkek megjelenési évük szerint kerülnek felsorolásra. (2) Betűrend: Ha több cikk is megjelent ugyanabban az évben, akkor ezeket címük szerint betűrendben soroljuk fel. (3) Nyelv: Minden esetben a dolgozat címét először magyarul adjuk meg. Ha a magyar cím kerek zárójelben van, az azt jelenti, hogy a cikk nem magyar nyelvű, de a cikk végén az összefoglalás magyar nyelven olvasható; ha szögletes a zárójel, a magyar címet mi adtuk, és se a cikk, sem pedig az összefoglalás nem olvasható magyar nyelven. A szögletes zárójelbe tett idegen nyelvű cím jelzi, hogy az a mi fordításunk; ha kerek zárójelben szerepel, akkor az az idegen nyelvű összefoglaló eredeti címe. Kategóriák: A konkrét kiadói (folyóirat illetve nyomda) és oldalszám hivatkozás után az általunk felállított kategóriák egyikét adjuk meg zárójelben. Ezek a következők: elmélet, életmenet, irodalmi, metodika és taxonómia. Így jelezzük

2. ábra. Az Ec 457/1 jelzetű és „Kutatások Magyarország lepkevilágából” című kötet (Magyar Természettudományi Múzeum, lepkegyűjtemény, szakkönyvtár) belső borítójának hátlapja, felül az eredeti tulajdonos-ajándékozó nevével, alul múzeumi könyvtárpecséttekkel, középen pedig Kovács Lajos beragasztott fényképével (a hátoldalon Gozmány László kézírása (fekete ceruza): „Pilisvörösvár; Dr. Kovács Lajos; 1954”).

a publikációkban alkalmazott módszerek és lepkészeti megközelítések elsődleges irányultságát. Természetes, hogy bizonyos dolgozatokban az általunk felállított kategóriák sokszor átfedik egymást. Ennek elemzésére ebben a cikkben nem vállalkozhattunk.

Kovács Lajos jegyzékünk szerint 55 művet publikált a lepkékről. Ezek közül négy könyv, illetve könyvrészlet (6, 10, 41 és 43), a többi mind folyóirat-cikk. Munkássága jelentős részét teszik ki az elméleti tárgyú publikációk ($n=15 = 27\%$), amelyekben rendszertani vagy elméleti problémákkal foglalkozott, vagy a fénycsapdákkal kapcsolatos jelenségeket és azok gyakorlati vonatkozásai fölött vizsgálgódott. Behatóan foglalkozott a lepkék életmenetével is, öt cikk (1, 19, 25, 27 és 52) elsősorban erre összpontosít, időben áthidalva az egész életművet, hiszen ebben a témában a legelső az 1946-os esztendőben, míg az utolsó halálának évében jelent meg. Lepkészetű publikációs tevékenységének majdnem a fele ($n=27 = 49\%$) faunisztikai jellegű, ami egyértelműen bizonyítja, hogy az országos fénycsapda hálózat kialakítása után erejét a beérkező anyagok feldolgozására összpontosította. Komolyabban nem foglalkozott mások publikációinak írásos értékelésével. Összesen három dolgozata látott napvilágot ilyen céllal (nos 15, 22 és 23). Végül meg kell említeni taxonómiai munkásságát, ami szorosan kapcsolódott faunisztikai eredményeihez, így a két diszciplína között dolgozataiban sokszor jelentős átfedések vannak. Bár mi csak négy cikket tüntettünk fel mint kizárólagos taxonómiai publikáció (nos 19, 28, 43 és 46), de megjegyezzük, hogy számos faunisztikai cikke taxonómiai adatokat is rejt. Ennek szemléltetésére hadd hivatkozzunk az általunk no. 48-as sorszámmal ellátott dolgozatra, amelyben részletes adatokat és újabb kutatási eredményeket olvashatunk a névhordozó típusanyagról, a faj elterjedéséről, ökológiai és cönológiai viszonyairól, fenológiájáról és a felmerülő taxonómiai problémákról. Mindezek summázataként a szerző revideálja a *Callogonia virgo* taxont és a faj elterjedési területén levő állományokat egy új név alatt különíti el.

Kovács Lajos valóban kivételes egyéniség volt. A háború után megszületett gyökeresen új társadalmi berendezkedéshez képes volt alkalmazkodni és abban kiváló és építő módon helyt állni. Bár eredetileg levéltáros volt, a számára addig részben ismeretlen diszciplínákat mélységeikben igyekezett megismerni. Alapos, kitartó és szívós munkával ezekben tudását megalapozta, és ennek eredményeként számos tudományterületen maradandót alkotott. Bizonyítéka erre az alább felsorolt 55 mű.

Kovács Lajos publikációinak jegyzéke

1. Kovács L. 1946: A Conistra-nemhez tartozó fajok repülési ideje Budapesten és környékén. [Flight periods of the species belonging to the genus Conistra in Budapest and its surroundings]. – Folia Entomologica Hungarica 1 (1): 8–13. (életmenet)
2. Kovács L. 1947a: Az Euxoa hastifera Donz. és honossága a magyar Alföldön. (Euxoa hastifera Donz., and its habitat in the Hungarian plain). – Folia Entomologica Hungarica 2 (1): 3–10. (faunisztika)
3. Kovács L. 1947b: Új Roeselia-faj Magyarországról (Lepidopt. Arctiidae). (Roeselia pannonica nov. spec., eine neue Arctiide aus Ungarn. (Lepidopt)). – Folia Entomologica Hungarica 2 (4): 67–68. (faunisztika)
4. Kovács L. 1950: (A Chloridea maritima Grasl. és dispacea L. Magyarországon.) Chloridea maritima Grasl. und dispacea L. in Ungarn. – Folia Entomologica Hungarica 3 (3–4): 66–70. (faunisztika)
5. Kovács L. 1951a: (Egyes makrolepidopterák magyarországi előfordulására vonatkozó újabb adatok.) Neue Angaben über das Vorkommen einiger Makrolepidopteren in Ungarn. – Folia Entomologica Hungarica 4 (2): 5–16. (faunisztika)
6. Kovács L. 1951b: Lepkék. – Lepidoptera. [Lepidopterous insects.] 175–202 pp. In: Dudich E. (ed.): A rovargyűjtés technikája. – Közoktatásügyi Kiadóvállalat, Budapest, 250 p. (elmélet)
7. Kovács L. 1952a: (A lepkeimágók dispersiojának kérdései.) Die Wirkung der gelegentlichen Gesellschaften auf die Dispersion der Schmetterlingsimagos. – Annales Historico-Naturales Musei Nationalis Hungarici 3: 191–201. (elmélet)
8. Kovács L. 1952b: (Az Euxoa-nem Magyarországon előforduló fajai.) Die in Ungarn vorkommenden Euxoa-arten (Lepidoptera). – Annales Historico-Naturales Musei Nationalis Hungarici 2: 125–132. (faunisztika)
9. Kovács L. 1953a: A magyarországi nagylepkek és elterjedésük. (Die Gross-Schmetterlinge Ungarns und Ihre Verbreitung). – Folia Entomologica Hungarica 6 (2): 76–164. (faunisztika)
10. Kovács L. 1953b: Bátorliget nagylepke-faunája. [Macrolepidoptera fauna of Bátorliget.] Macrolepidoptera pp. 326–380, 483–484. In: Székessy, V. (ed.): Bátorliget élővilága. (Die Tier- und Pflanzenwelt des Naturschutzgebietes von Bátorliget und seiner Umgebung). – Akadémiai kiadó, Budapest, 486 p. (faunisztika)

11. Kovács L. 1953c: (Lápvidékeink és nádasaink Eupithecia-együtteseinek kialakulásuk kérdései (Lepidoptera).) The Eupithecia Communities and the Problems of their Evolution in our Swamps and Reeds (Lepid.). – *Annales Historico-Naturales Musei Nationalis Hungarici* 4: 169–179. (elmélet)
12. Issekutz L. & Kovács L. 1954a: (A *Melitaea britomartis* Assm., különös tekintettel hazai előfordulására.) *Melitaea britomartis* Assmann, with Special Regard to its Occurrence in Hungary. – *Annales Historico-Naturales Musei Nationalis Hungarici* 5: 287–303. (faunisztika)
13. Issekutz L. & Kovács L. 1954b: A *Melitaea*-nem *athalia* csoportja, különös tekintettel a *M. britomartis*-ra. (Die *athalia*-Gruppe der Gattung *Melitaea*, mit besonderer Berücksichtigung von *Melitaea britomartis* Assm.). – *Folia Entomologica Hungarica* 7 (9): 133–146. (faunisztika)
14. Kovács L. & Gozmány L. 1954: Állattársulások vizsgálata, különös tekintettel a lepkékre. (Examination of Animal Coenosis, with special Regard to Lepidoptera). – *Folia Entomologica Hungarica* 7 (7): 81–91. (elmélet)
15. Kovács L. 1954a: Könyvismertetés. [Book-review.] Balogh János: *A Zooökológia alapjai – Grundzüge der Zoönologie*. Akadémiai Kiadó, Bp., 1953. – *Állattani Közlemények* 44 (3–4): 298. (irodalmi)
16. Kovács L. 1954b: (Rendszertani és faunisztikai adatok néhány nagylepkefajunkra vonatkozólag). New Data Relating to Systematical and Zoogeographical Problems of Some Macrolepidoptera. – *Annales Historico-Naturales Musei Nationalis Hungarici* 5: 305–315. (faunisztika)
17. Kovács L. 1954c: Új fajok és fajváltozatok a magyar nagylepkefaunában. (Neue Arten und Varietäten in der ungarischen Macrolepidopteren-Fauna). – *Folia Entomologica Hungarica* 7 (5): 53–64. (faunisztika)
18. Kovács L. 1955a: (A homokos területeinkre jellemző nagylepkek). The Macrolepidoptera Characteristic to our Sandy Districts. – *Annales Historico-Naturales Musei Nationalis Hungarici* 6: 327–342. (faunisztika)
19. Kovács L. 1955b: [A *Hydraecia leucographa* Bkh. előfordulása Magyarországon új adatokkal a faj életmenetéhez]. The Occurrence in Hungary of *Hydraecia leucographa* Bkh., with New Data on its Life History. – *Acta Zoologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 1 (3–4): 323–329. (életmenet)
20. Kovács L. 1955c: A lepke-fajok terjedésének kérdése. (Die Frage der aktiven Verbreitung der Schmetterlinge). – *Folia Entomologica Hungarica* 8 (1): 1–16. (elmélet)
21. Kovács L. 1956a: A magyarországi nagylepkek és elterjedésük II. (Die Gross-Schmetterlinge Ungarns und Ihre Verbreitung II.). – *Folia Entomologica Hungarica* 9 (4): 89–140. (faunisztika)

22. Kovács L. 1956b: Könyvismertetés. [Book-review]. Burmann, K.: Ein Versuch zur Schematischen Dartsellung der Höhenverbreitung der Nordtiroler Larentien /Lepidoptera, Geometridae./Entomologisches Nachrichtenblatt österreichischer und Schweizer Entomologen, 2, 1950, pp. 85–86 és 3,1951, pp. 104–107/. – Folia Entomologica Hungarica 9 (12): 228–230. (irodalmi)
23. Kovács L. 1956c: Könyvismertetés. Seitz, A.: Die Gross-Schmetterlinge der Erde, Supplement zu Band 4: Die Spanner des palaearktischen Faunengebietes. Mit 53 Tafeln. Írták: Prout, L. B. /Brepinae-Larentiinae, pp. 1–253, T. 1–18/ és Wehrli, E. /Geometrinae, pp. 254–722, T. 19–53/. [Book-review.] – Folia Entomologica Hungarica 9 (12): 230–232. (irodalmi)
24. Kovács L. 1956d: [Néhány adat a *Colias chrysotheme* Esp. alfaji elterjedésével kapcsolatban]. Some Data Concerning the Subspecific Distribution of *Colias chrysotheme* Esp. (Lepidoptera). – Annales Historico-Naturales Musei Nationalis Hungarici 7: 425–434. (taxonómia)
25. Kovács L. 1956e: Szisztematikai, ethológiai és fenológiai adatok az *Euphya frustata* TR.-ről (Lepidopt., Geometridae). (Systematische, ethologische und fenologische Angaben über *Euphya frustata* TR. (Lepidopt., Geometridae).) – Folia Entomologica Hungarica 9 (22): 459–470. (életmenet)
26. Kovács L. 1957a: A magyar nagylepkefauna gyarapodása 1956-ban. (Die im Jahre 1956 neu festgestellten Gross-Schmetterlingen in Ungarn). – Folia Entomologica Hungarica 10 (4): 125–132. (faunisztika)
27. Kovács L. 1957b [A *Phytometra zosimi* Hbn. élőhelyéről és őshonosságáról Magyarországon]. Über die Biotope und Uransässigkeit von *Phytometra zosimi* Hbn. in Ungarn. – Acta Zoologica Academiae Scientiarum Hungaricae 3 (1–2): 163–170. (életmenet)
28. Kovács L. 1957c: [A *Schistostege decussata* Schiff. (Lep.) Geometridae faj helyi csoportjai]. Die Lokalgruppen der Geometriden-Art *Schistostege decussata* Schiff. (Lep.). – Annales Historico-Naturales Musei Nationalis Hungarici 8: 311–320. (taxonómia)
29. Kovács L. 1957d: A szélsőséges téli hőmérsékletek hatása a lepkék gyakoriságára. (Die Wirkung der extremen Winterkalte auf die Häufigkeit der im Vorfrühling fliegenden Lepidopteren-Arten). – Folia Entomologica Hungarica 10 (11): 275–282. (elmélet)
30. Kovács L. 1957e: Lepkegyűjtés fénycsapdával. [Lepidoptera collecting with light trap]. – Folia Entomologica Hungarica 10 (12): 284–287. (elmélet)
31. Kovács L. 1958a: [Fenyőültetvényekben élő nagylepkék Magyarországon.] Die an Kieferngewächsen lebenden Grossschmetterlinge in Ungarn. – An-

- nales Historico-Naturales Musei Nationalis Hungarici 50 (SN9): 227–234. (faunisztika)
32. Kovács L. 1958b: (Hernyónevelőszekrény tömegneveléshez.) Bewähre Raupenkasten für Massenzucht. – *Folia Entomologica Hungarica* 11 (31): 493–502. (elmélet)
33. Kovács L. 1958c: [Kvantitatív vizsgálati módszerek nagylepkekénél.] Quantitative Untersuchungsmethoden bei Schmetterlingen. – *Acta Zoologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 4 (1–2): 191–206. (elmélet)
34. Kovács L. 1958d: [Változások a magyarországi nagylepkek adataiban a Fauna Regni Hungariae, illetőleg Abafi-Aigner lepkekönyvének megjelenése óta]. Die Veränderungen in der Gross-Schmetterlingfauna von Ungarn seit dem Erscheinen der Fauna Regni Hungariae bzw. Des Schmetterlingbuches von Abafi-Aigner. – *Folia Entomologica Hungarica* 11 (7): 133–188. (faunisztika)
35. Kovács L. 1958e: Változások a magyarországi nagylepkek adataiban a Fauna Regni Hungariae, illetőleg Abafi-Aigner lepkekönyvének megjelenése óta. (Die Veränderungen in der Gross-Schmetterlingfauna von Ungarn seit dem Erscheinen der Fauna Regni Hungariae bzw. Des Schmetterlingbuches von Abafi-Aigner). – *Folia Entomologica Hungarica* 11 (19): 309–364. (faunisztika)
36. Kovács L. 1959: [A lepkek rajzási idejével kapcsolatos adatok jelentősége a lepkészeti kutatásokban]. Die Bedeutung der Angaben über die Flugzeiten der Schmetterlinge bei Lepidopterologischen Forschungen. – *Acta Zoologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 5 (1–2): 115–139. (elmélet)
37. Kovács L & Gozmány L. 1959: [Adatok a lepkek kvantitatív viszonyaihoz az ócsai égeres láperdőben Magyarországon]. Data to the Quantitative Relations of the Lepidoptera of the Alderwood Marshes in Ócsa, Hungary. – *Annales Historico-Naturales Musei Nationalis Hungarici* 51: 371–387. (faunisztika)
38. Kovács L. 1960: A vándorlepkek csoportosítása. (Die Gruppierung der Wanderfalter). – *Állattani Közlemények* 47 (3–4): 105–108. (elmélet)
39. Kovács L. 1962a: [A fénycsapdafelvételezés tíz éve Magyarországon]. Zehn Jahre Lichtfallenaufnahmen in Ungarn. – *Annales Historico-Naturales Musei Nationalis Hungarici* 54: 365–375. (elmélet)
40. Kovács L. 1962b: Fénycsapda a növényvédelem szolgálatában. [Light trap in plant protection service]. – *Búvár* 7 (2): 81–84. (elmélet)
41. Kovács L. & Gozmány L. 1962: Lepkék (Lepidoptera). [Lepidopterous insects], pp. 242–271. – In: Móczár, L. (ed.): *Az állatok gyűjtése*. [Collecting animals]. – Gondolat Kiadó, Budapest, 489 p., 24 pls, 186 figs. (elmélet)

42. Kovács L. 1962: Országos fénycsapda-hálózatunk tudományos és gyakorlati jelentősége. [The scientific and applied importance of the light-trap system in Hungary]. – Természettudományi Közlöny 6 (93) (3): 109–112. (elmélet)
43. Kovács L. 1965: Araszolólepkék I. – Geometridae I. [Geometrid Moths I. – Geometridae I.] – Magyarország Állatvilága Fauna Hungariae 16, 8: Akadémiai Kiadó, Budapest, 55 p. (faunisztika)
44. Kovács L. 1966: [Adatok a magyarországi nagylepkék ismeretéhez. I.] Data to the Knowledge of Hungarian Macrolepidoptera. I. – Annales Historico-Naturales Musei Nationalis Hungarici 58: 453–468. (faunisztika)
45. Kovács L. & Delyné-Draskovits Á. 1967: A hazai nagylepke kártevők elterjedése és egyedszámának területi változásai. [Distribution and local changes in individual numbers of the native macrolepidoptera pests]. – Növényvédelem 3: 1–16. (faunisztika)
46. Kovács L. 1967a: [Adatok a magyarországi nagylepkék ismeretéhez. II. Fénycsapdák segítségével három Arctiid faj összehasonlító populációs tanulmányai]. Data to the Knowledge of Hungarian Macrolepidoptera. II. Comparative Population Studies on Three Arctiid Species by the Aid of Light Traps. – Annales Historico-Naturales Musei Nationalis Hungarici 59: 359–373. (faunisztika)
47. Kovács L. 1967b: [Oligia versicolor vojnitsi új alfaj. (Lepidoptera: Noctuidae).] Oligia versicolor vojnitsi ssp. n. (Lepidoptera: Noctuidae). – Acta Zoologica Academiae Scientiarum Hungaricae 13 (3–4): 363–366. (taxonómia)
48. Kovács L. 1968a: [Adatok a Callogonia virgo Tr. ismeretéhez, és egy új alfaj leírása (Lepidoptera: Noctuidae).] Data to the Knowledge of Callogonia virgo Tr. and the Description of a New Subspecies (Lepidoptera: Noctuidae). – Acta Zoologica Academiae Scientiarum Hungaricae 14 (3–4): 399–405. (faunisztika)
49. Kovács L. 1968b: [Adatok a magyarországi nagylepkék ismeretéhez. III. Új taxonok a Hadeninae alcsaládból]. Data to the Knowledge of Hungarian Macrolepidoptera. III. New Taxa from the Subfamily Hadeninae. – Annales Historico-Naturales Musei Nationalis Hungarici 60: 227–238. (faunisztika)
50. Kovács L. 1969: [Adatok a magyarországi nagylepkék elterjedéséhez. IV. 1. Agrotis venustula Hb. A Caradrina-csoportot alkotó fajok elterjedése és repülési ideje Magyarországon]. Data to the Knowledge of Hungarian Macrolepidoptera. IV. 1. Agrotis venustula Hb. 2. The distribution and flight period of the species constituting the Caradrina-group in Hungary. –

- Annales Historico-Naturales Musei Nationalis Hungarici 61: 301–316. (faunisztika)
51. Kovács L. & Varga Z. 1969: [Az *Apamea monoglypha* Hufn.-al rokon taxonok áttekintése egy új faj leírásával (Lepidoptera: Noctuidae)]. A Survey of the Taxa Related to *Apamea monoglypha* Hufn., with the Description of a New Species (Lepidoptera: Noctuidae). – *Acta Zoologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 15 (1–2): 49–61. (faunisztika)
52. Kovács L. 1970a: [A *Clostera* (*Pygaera*) *anastomosis* L. magyarországi életkörülményei és 1963/1964-es gradációjá]. Die Lebensverhältnisse und die Gradation 1963/1964 von *Clostera* (*Pygaera*) *anastomosis* L. in Ungarn. – *Erdészeti Kutatások* 66: 147–154. (életmenet)
53. Kovács L. 1970b: [Adatok a magyarországi nagylepkek ismeretéhez. V. Néhány noctuida faj (Lepidoptera) előfordulása és elterjedése Magyarországon]. Data to the Knowledge of Hungarian Macrolepidoptera. V. The Occurrence and Distribution of Some Noctuid Species (Lepidoptera) in Hungary. – *Annales Historico-Naturales Musei Nationalis Hungarici* 62: 281–288. (faunisztika)
54. Kovács L. † 1971: [Adatok a magyarországi nagylepkek ismeretéhez. VI. Vándorló és terjedő fajokkal kapcsolatos adatok]. Data to the Knowledge of Hungarian Macrolepidoptera. VI. Data with Respect to Migrating and Spreading Species. – *Annales Historico-Naturales Musei Nationalis Hungarici* 63: 239–260. (faunisztika)
55. Kovács L. † & Varga Z. 1973: (A bagolylepkek Noctuinae alcsaládjának fajai Mongóliából (Lepidoptera)). Ergebnisse der zoologischen Forschungen von Dr. Z. Kaszab in der Mongolei. 316. Noctuidae: Noctuinae (Lepidoptera). – *Folia Entomologica Hungarica* 26 (2): 287–343. (taxonómia)

Hivatkozások – References

- Bálint Zs. & Ronkay L. 2002: Kovács Lajos, pp. 504–505. In: Bodó S. és Viga Gy. (szerk.), 2002: Magyar Múzeumi Arcképcsarnok. – Pulszky Társaság – Tarsoly Kiadó, Budapest, 984 p.
- Szabóky Cs. 2007: A lepkészet története Magyarországon. – Magánkiadás, Budapest, 416 p.

Meine Erinnerungen an Lajos Kovács Emlékeim Kovács Lajosról

Hans Malicky

Abstract: Here is an Austrian researcher's recollection of the 1960s when he often visited Hungary. He remembers Budapest after the revolution. He writes highly of Lajos Kovács, his professional knowledge and personal characteristics.

Key words: Lajos Kovács, Hungarian lepidopterist, memories.

Author's address: Prof. Hans Malicky, Sonnengasse 13, A-3293 Lunz am See

Ich weiss nicht mehr, in welchem Jahr ich Lajos Kovács („Lajos bácsi“) zuerst getroffen habe. Alles ist schon so lange her. Das erste Mal kam ich im Juli 1967 nach Ungarn. Mein Studienkollege Antal Festetics hatte mich eingeladen, ihn auf einer Reise in die Deliblater Sandpuszta zu begleiten, wo er Nachschub für seine Dissertation holen wollte: einige Exemplare von *Spalax leucodon*, der Blindmaus (siehe Antal Festetics: Beiträge zur Ethologie, Ökologie und geographischen Verbreitung der *Spalax leucodon* Nordmann 1840. 2 Teile. Wien 1963/1965, 421 S., Dissertationsschrift). Das ist ein kleines Nagetier mit zugewachsenen Augen. Es lebt ganz unterirdisch und wird in Südosteuropa dadurch lästig, dass es die Erdäpfel von unten her auffrisst. Auf dieser Reise machten wir in Budapest Station, und ich weiss nicht mehr, ob ich bei dieser Gelegenheit auch das Naturwissenschaftliche Museum aufgesucht habe oder nicht. Mit Spannung beobachtete ich damals alles in diesem für mich neuen Land, über das man bei uns hauptsächlich negative Nachrichten hörte, so wie über alle anderen „Ostblockländer“: Unterdrückung, Mangelwirtschaft, Partei-vorherrschaft, und was derartige Geschichten mehr sind. Auch heute hört man solches über Länder, die politisch nicht nach einer bestimmten Pfeife tanzen. Aber was erlebte ich? Die Häuser noch mit den Einschusslöchern von 1956, die Geschäfte zwar nicht überall voll mit überflüssigen Waren, aber doch vernünftig versorgt, die Restaurants voll mit gut gelaunten Menschen, die offen über verschiedene Missstände schimpften („Kamele gibt es nur in der Regierung“). Schon damals nicht wenige westliche Touristen in der „Váci utca“, und jede Menge freier Parkplätze in den Strassen. Das war die Zeit, in der der Spruch umlief: „Ungarn ist die lustigste Baracke im sozialistischen Lager“.

Sicher sind meine Besuche im Museum jedoch im Februar 1969 und 1970. Ich hatte immer wieder über die immense Arbeit gestaunt, die Lajos Kovács mit den Lichtfallenausbeuten seit Jahren leistete. Es gab damals ein Lichtfallennetz von zirka 40 Stationen übers Land verteilt, und die Auswertung der „Grossschmetterlinge“ oblag ihm. So hatte er zum Beispiel aus der Ausbeute von 1968 mehr als 200 000 Schmetterlinge bestimmt. Er zeigte mir Stösse von Heften, in die er alle Arten nach Tagen sortiert und mit Angabe der Stückzahl mit Bleistift eingeschrieben hatte, und ich durfte viele Daten herausschreiben und für meine Publikationen verwenden. Dabei tauchten immer wieder Probleme bei einzelnen Arten auf, über die wir endlos diskutieren konnten, oft auch auf brieflichem Wege. Zum Beispiel, warum *Agrodiaetus damon* (Abb. 1.) in Ungarn nur an ganz wenigen Stellen vorkam und dort nur auf *Onobrychus arenaria* lebte, während dieser Bläuling (damals!) in Niederösterreich auf jeder halbwegs natürlichen Wiese zu finden war und hauptsächlich von *Onobrychus sativa* lebte, und nach den damaligen Kenntnissen in der Steiermark anscheinend überhaupt fehlte. – Das ist über 40 Jahre her, und heute gibt es in Niederösterreich so gut wie keine für Tagschmetterlinge „brauchbaren“ Wiesen mehr.

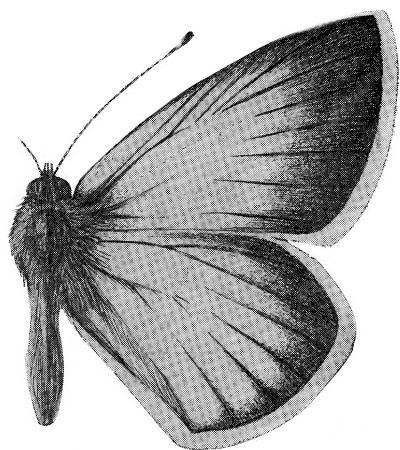
Unsere Gespräche drehten sich aber hauptsächlich um Lichtfallen und um das Drum und Dran von diesen: abiotische und biotische Einflüsse, sowie Vergleiche mit den Ergebnissen meiner eigenen Lichtfallen, die ich über viele Jahre mit Begeisterung in Österreich betrieb. Zwar tauchte in den ungarischen Lichtfallen gelegentlich auch etwas Neues auf, z.B. die *Apamea tallosi* (die heute als Unterart von *A. syriaca* betrachtet wird), aber die meisten auffallenden Dinge gab es in der Phänologie. So fiel mir auf, dass es in einigen Stationen im Süden Ungarns offenbar zwei „Stämme“ von *Spilosoma lutea* (Abb. 2) gibt: einen zweibrütigen mit Flugmaxima im Mai und August, und einen einbrütigen Anfang Juli. Je weiter nach Norden, desto geringer wurde der Anteil der einbrütigen Tiere, und noch weiter nach Norden war er verschwunden. Sogar die Zweibrütigen liessen dort in der zweiten Generation nach und gingen noch weiter im Norden (ausserhalb von Ungarn) selber zur Einbrütigkeit über. Erste Idee: Sind das vielleicht sogar zwei verschiedene Arten? Ich bat Lajos Kovács mir alle *S. lutea*, die sonst weggeworfen worden wären, aufzuheben, und wollte versuchen, an Hand der grossen Serien Unterschiede zu finden. Das ist leider schiefgegangen, denn noch während er am Durcharbeiten der Ausbeuten von 1971 war, wurde er uns im Juli 1971 entrissen.

Einmal waren wir zusammen auf dem Sas-hegy am Stadtrand von Budapest, aber ich weiss nicht, ob wir damals überhaupt etwas gesammelt haben.

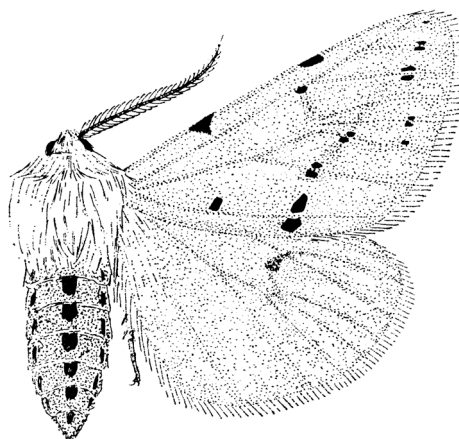
Mehrmals lud er mich auch in seine Wohnung in der Baross utca ein, schräg gegenüber vom Museum, wo er mit seiner Frau sehr beengt lebte, weil sie 1969 aus einer grösseren, aber weiter entfernten Wohnung übersiedelt waren und die neue Wohnung für die vielen Möbel viel zu klein war. Dass er in der eigenen Wohnung wissenschaftlich arbeiten konnte, wie ich es heute mache, wäre deswegen gar nicht möglich gewesen.

Im Juli 1971 bekam er seine Todesanzeige. Ich war zwar in diesen und den folgenden Jahren oft in Ungarn und habe seine Witwe „Tante Ica“ immer wieder besucht, aber irgendwann einmal war sie nicht mehr in der Wohnung, und auf meine Briefe ist keine Antwort mehr gekommen. In meiner Erinnerung lebt Lajos Kovács jedenfalls viel deutlicher weiter als viele andere Menschen, die ich gekannt habe, als ein freundlicher und entgegenkommender Kollege und als grenzenlos begeisterter Schmetterlingskenner.

In den folgenden Jahren war ich als Mitglied der Ständigen Komitees der SIEEC (Symposium Internationale Entomofaunisticum Europae Centralis) regelmässig bei unseren Sitzungen im Budapester Museum, wo Direktor Zoltán Kaszab, zusammen mit seiner tüchtigen Sekretärin, Frau Magda Veszprémy, für erstklassige Organisation sorgte. 1973 gab es dann in Budapest eine grosse und überaus gut besuchte Tagung der mitteleuropäischen Entomofaunisten, aber da konnte „Lajos bácsi“ nicht mehr unter uns sein.

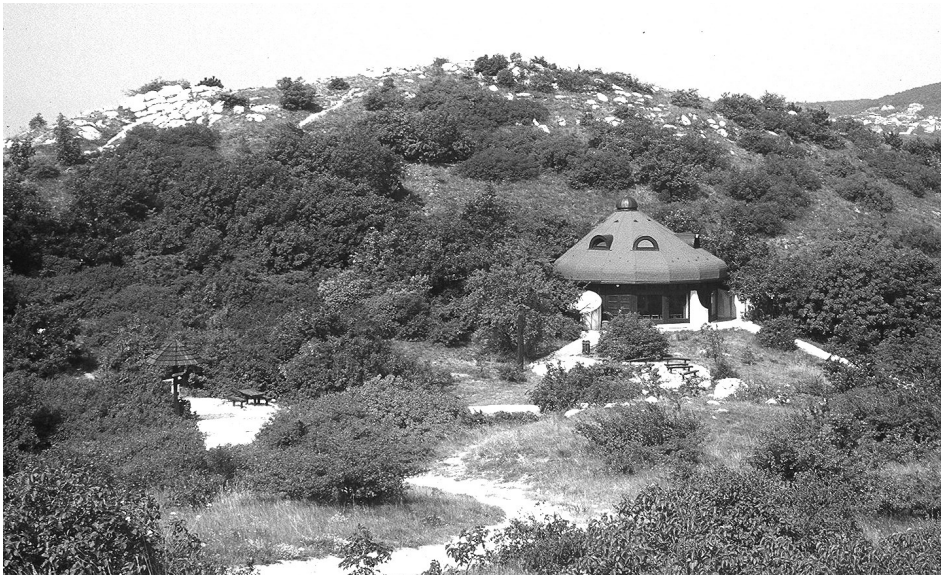
Abb. 1. *Agrodiaetus damon*.
1. ábra. *Agrodiaetus damon*
 (del. Gozmány 1968)

Abb. 2. *Spilosoma lutea*.
2. ábra. *Spilosoma lutea*
 (del. Fazekas 1991)

Abb. 3. Budapester Straßenbild in den 1960-ern Jahren.
3. ábra. Budapesti utcakép az 1960-as években

Abb. 4. Der Adlerberg (Sas-hegy) am Stadtrand von Budapest.
4. ábra. A budapesti Sas-hegy napjainkban

Emlékeim Kovács Lajosról

HANS MALICKY

Már nem tudom, hogy melyik évben találkoztam először Kovács Lajossal. Mindez olyan régen volt. Első alkalommal 1967 júliusában jöttem Magyarországra. Festetics Antal diáktársam hívott meg, hogy elkísérjem őt egy utazásra a delibláti homok pusztára, ahol utánpótlást akart beszerezni a disszertációjához, a *Spalax leucodon* (nyugati földikutya), egy vak egér néhány példányát (lásd: Antal Festetics: Beiträge zur Ethologie, Ökologie und geographischen Verbreitung der *Spalax leucodon* Nordmann 1840. 2 Teile. Wien 1963/1965, 421 S., Dissertationsschrift). Ez egy kis rágcsáló benőtt szemekkel. Egész életét a föld alatt tölti, és Délkelet-Európában azáltal káros lehet, hogy a burgonyát megrágja. Ezen az utazáson negáltunk Budapesten is, de már nem tudom, hogy ebből az alkalomból felkerestem-e fel a Magyar Természettudományi Múzeumot, vagy sem. Feszülten figyeltem mindenre ebben a számomra új országban, amelyről nálunk főleg negatív híreket hallott az ember ugyanúgy, mint a keleti blokk többi országáról: elnyomás, hiányos gazdaság, párturalom és hasonló történetek. Ma is hall az ember ilyesmit olyan országokról, amelyek politikailag nem egy bizonyos fűtetre táncolnak.

De mit tapasztaltam? A házakon még 1956-os belövési nyomok, az üzletek ugyan nincsenek tele felesleges árukkal, de mégis megfelelően el vannak ellátva, az éttermek tele vannak jókedvű emberekkel (3. ábra), akik nyíltan szidnak különféle visszás dolgokat („tevék csak a kormányzatban vannak”). Már akkor is sok nyugati turista sétált a Váci utcában, és rengeteg szabad autó parkolóhely volt az utcákon. Ez volt az idő, amikor az a mondás terjedt: „Magyarország a legvidámabb barakk a szocialista táborban”.

További látogatásokat tettem a múzeumban 1969 és 1970 februárjában is. Mindig újra és újra elcsodálkoztam azon a határtalan munkán, amit Kovács Lajos évek óta a fénycsapdák anyagainak a feldolgozásával végez. Volt annak idején egy országos fénycsapdahálózat kb. 40 állomással, és a „nagylepkék” kiértékelése az ő feladata volt. Így például az 1968-as évben fogott anyagból több mint 200 000 lepkét határozott meg. Egy rakás füzetet mutatott nekem, melyekbe minden fajt napok szerint szortírozva és egyedszámokkal ellátva és ceruzával volt bejegyzett. Sok adatot szabad volt kiírnom és saját publikációimhoz felhasználnom. Ennek során mindig merültek fel egyes fajoknál problé-

mák, melyeket vég nélkül megvitathattunk, gyakran még levél útján is. Például miért fordul elő az *Agrodiaetus damon* (1. ábra) Magyarországon csak egész kevés helyen, és ott csak az *Onobrychus arenaria*-n él, miközben ez a boglárkafaj Alsó-Ausztriában minden, csak nem valamennyire is természetes réten megtalálható (annak idején!) és főleg az *Onobrychus sativa*-n él, és az akkori ismeretek szerint Stájerországban ismeretlen volt. Ez volt 40 évvel ezelőtt, és ma Alsó-Ausztriában nincs már szinte egyetlen egy rét se, amely napali lepkék számára „használható” lenne.

Beszélgéseink azonban főleg a fénycsapdák körül forogtak, és minden körül, ami azzal kapcsolatos: abiotikus és biotikus behatásokról, valamint összehasonlításokról saját fénycsapdáim eredményeivel, melyeket hosszú éveken keresztül Ausztriában üzemeltettem. Jóllehet megjelent a magyar fénycsapdákból néha valami újdonság is, mint pl. az *Apamea tallosi* (melyet ma az *A. syriaca* alfajának tartanak), de a legtöbb feltűnő dolgot a fenológiákban lehetett találni. Így például észrevettem, hogy a *Spilosoma lutea* (2. ábra) fajnak néhány dél-magyarországi fénycsadaállomáson nyilvánvalóan két törzse van: egy kétgenerációs, repülési maximummal májusban és augusztusban, és egy egygenerációs, július elején. Egyre tovább észak felé csökkent az egygenerációs állatok részesedése, míg végül még tovább észak felé teljesen eltűntek. A kétgenerációsoknál is egyre gyengült észak felé a második generáció, és még tovább észak felé (Magyarországon kívül) ezek maguk is egygenerációssá váltak.

Az első ötletem szerint: talán két különböző fajról van itt szó? Kértem Kovács Lajost, hogy tegye nekem félre valamennyi *S. lutea*-t, melyek amúgy is eldobásra kerültek volna, és meg akartam próbálni, hogy nagy szériák alapján különbségeket találjak. Ez sajnos nem sikerült, de különben is, ahogy az 1971-es anyagok feldolgozásával foglalkozott, 1971 júliusában elragadta tőlünk a halál.

Egyszer voltunk együtt a Sas-hegyen (4. ábra), Budapest határán, de nem tudom, hogy ott egyáltalán valamit gyűjtöttünk-e. Többször meghívott a Baross utcai lakására is, rézsút szemben a múzeummal, ahol a feleségével nagyon szűkösen élt, mert 1969-ben egy távolabb fekvő nagyobb lakásból ide költöztek, és az új lakás a sok bútornak túl kicsi volt. Hogy ő a saját lakásában tudományosan dolgozhasson, mint ahogy én ezt jelenleg teszem, ez okból egyáltalán nem volt lehetséges.

1971 júliusában kaptam meg halálának hírért. Jóllehet ebben az évben, és a következő években is gyakran voltam Magyarországon és özvegyét, „Ica néni” is mindig meglátogattam, de egyszer már nem találtam a lakásában, és a

leveleimre se jött többé válasz. Minden esetre Kovács Lajos, egy barátságos és előzékeny kolléga, a lepkék egy határtalanul lelkes ismerője, sokkal erőteljesebben megmaradt az emlékezetemben, mint sok más ember, akiket valaha is ismertem.

A következő években rendszeresen a budapesti múzeumban voltam, mint a SIEEC (Symposium Internationale Entomofaunisticum Europae Centralis = a Középeurópai Entomofaunisztika Nemzetközi Szimpóziuma) állandó bizottságának tagja, ahol Kaszab Zoltán igazgató, ügyes titkárnőjével, Veszprémy Magda asszonnyal együtt, elsőrangú szervezésről gondoskodott. 1973-ban azután Budapesten volt egy nagy és jól látogatott összejövedele a közép-európai rovarfajtafaunakutatóknak, de „Lajos bácsi” ott már nem tudott köztünk lenni.

V. Internationales Symposium für die Entomofaunistik Mitteleuropas
Budapest, am 24.-28. September 1973

Präsident: Dr. Z. Kaszab

Mitglieder des ungarischen Organisationskomitees

Stellvertretende Vorsitzenden: Dr. S. Bognár und Dr. T. Jermy — Sekretär: Dr. S. Endrődi —

Mitglieder: Dr. L. Gozmány, Dr. S. Mahunka, Dr. L. Móczár, Dr. B. Nagy, Dr. J. Papp,

Dr. Gy. Sáringer, Dr. I. Seprős, Dr. A. Soós, Dr. H. Steinmann, Dr. P. Szontágh,

V. Dr. K. Deseő, Dr. A. Vojnits.

Abb. 5. V. Internationales Symposium für die Entomofaunistik Mitteleuropas Budapest, 1973 und Mitglieder des ungarischen Organisationskomitees.

5. ábra. Az V. Nemzetközi Közép-Európai Rovarfaunisztikai Szimpózium rendezői

Ungarische Übersetzung: Rézbányai László (Ladislaus Rezbanyai-Reser).

Bemerkungen des Übersetzers: Der Österreicher Hans Malicky hat sich am Anfang seiner Laufbahn in erster Linie mit Gross-Schmetterlingen beschäftigt. Auch mehrere Publikationen von ihm bezeugen dies. Später hat er jedoch allmählich auf die Erforschung der Köcherfliegen übergegangen, bei denen er ein von den heute bekanntesten "Weltspezialisten" geworden ist.

Magyar fordítás: Rézbányai László.

A fordító megjegyzése: Az osztrák Hans Malicky pályafutása kezdetén elsősorban nagylepkékkel foglalkozott. Több publikációja is tanúskodik erről. Később azonban fokozatosan áttért a tegzesek kutatására, ahol korunk egyik legnevesebb „világ-specialistája” lett.

Bemerkungen des Redaktors:

Die Witwe von Lajos Kovács (Tante Ica) hat in einem mir adressierten Brief 1979 die folgenden geschrieben: "Malicky waren sehr guter Freund und Mitarbeiter von Lajos. Wenn er in Budapest war, hat er seine Freizeit immer bei uns verbracht, vor 10 Jahren, als wir noch in Buda wohnten, und auch jetzt besucht er mich immer wieder, wenn er nach Pest kommt."

A szerkesztő megjegyzése:

Kovács Lajos özvegye (Ica néni) egy hozzám küldött 1979-es levelében a következőket írta: „Malicky igen jó barátja és munkatársa volt Lajosnak, ha Pesten járt mindég szabadidejét nálunk töltötte, még míg Budán laktunk is, ezelőtt 10 évvel, s ha most Pestre jön engem mindég meglátogat.”

Emlékek, gondolatok Kovács Lajosról Erinnerungen, Gedanken über Lajos Kovács

Rezbanyai-Reser Ladislaus
(Rézbányai László)

Abstract: [*Memories and thoughts about Lajos Kovács*] – The author, a private student of the famous Hungarian Lepidopterist LAJOS KOVÁCS, resumes his memories about his teacher, his personality and his way of working.

Key words: Lajos Kovács, Hungarian lepidopterist, memories.

Author's address: Ladislaus Reser, Natur-Museum Luzern, Kasernenplatz 6, CH-6003 Luzern.
E-mail: ladislaus.reser@lu.ch

Előszó

Tudomásom szerint eddig még sehol sem jelent meg nyomtatásban KOVÁCS LAJOS személyéről és lepkészeti munkásságáról valamiféle „hivatalos” méltatás, megemlékezés. Én se érzem magam arra hivatottnak vagy képesnek, hogy egy ilyen nekrológot megalkossak. Bár közel álltam hozzá, annyira nem ismertem ezt a különleges, értékes egyéniséget se személyesen, se szakmailag.

Az interneten publikált németnyelvű önéletrajzomban mégis megjelent néhány gondolatom vele kapcsolatban. Az idetartozó részek (eredetiben lásd lent) magyar nyelvű fordítását szeretném ezért itt kiragadva külön közreadni és ezzel a magyar lepkészeti kutatás számára jobban hozzáférhetővé tenni. Még akkor is, ha ezek csak töredékei egy, a személyével kapcsolatos méltatásnak. Gondolom ezzel sikerül egy apró mozaikkövet hozzáadnom KOVÁCS LAJOS emlékéhez.

Emlékek, gondolatok Kovács Lajosról

A budapesti Eötvös Lóránd Tudományegyetemen nem volt lehetőségem arra, hogy közvetlen úton rovarantani szakember legyek. Tanárokat akartak kiképezni, nem tudósokat. Ezért rovarantant privát, mint mellékszakot kellett választanom. Tanárain ezen a téren DUDICH ENDRE professzor és LOKSA IMRE docens voltak (LOKSA később mint DUDICH utódja szintén professzor lett), mindketten annak idején nagyon híres és kedves tudósok, bár nem lepkész szakemberek.

1. ábra. Kovács Lajos állattári dolgozó asztalánál az 1960-as évek végén

A legtöbb egyetemi társat és társnőt nem nagyon érdekelték speciális területek, ők egyszerűen valami szakmát szerettek volna kitanulni. Csak egyetlen egy, nálam valamivel idősebb társ ült mellettem a tanulmányok ezen értékes óráiban, éppen az a MAHUNKA SÁNDOR, aki már a József Attila Gimnáziumban is velem együtt teljes szívvel a rovarászat mellett volt.

Mindez azonban egyáltalán nem elégített ki engem. Túl kevés szó esett ennek kapcsán a nappali és éjszakai lepkékről. Ezt közöltem is tanáraimmal, mire ők engem a Magyar Természettudományi Múzeum Állattárához küldtek, ahol az annak idején legis-

mertebb magyar lepkész, KOVÁCS LAJOS, és a már akkor világhírű molylepkész, GOZMÁNY LÁSZLÓ dolgoztak. Ők nagyon szívélyesen fogadtak és megengedték, hogy a nagy gyűjteményt bármikor meglátogathassam, munkájukban megfigyelhessem őket, tanácsot kérhessek és segítséget a lepkék meghatározásában. Ezeket az engedélyeket azután nagyon buzgón ki is használtam, és e rendszeres látogatások következtében lassacskán valóban egy „lepkész” lett belőlem.

Na jól van, mondtam magamnak, GOZMÁNY LÁSZLÓ, a lepkegyűjtemény vezetője tényleg egy nagyon kedves, szívélyes, segítőkész ember, de engem a „nagylepkék” érdekelnek. Így egyre inkább KOVÁCS LAJOS mellett lehetett engem megtalálni. Ő a nagylepkék jó ismerője volt, de egy a „rég iskolából” származó kutató, aki minden példányt a kinézete, külső megjelenése alapján akart meghatározni. Valóban az volt a hír felőle, hogy ő a legtöbb fajt még a sötétben is felismeri, még akkor is, ha a lepke a háta mögött van. Mi azonban tudjuk, hogy egy biztos határozás sok esetben ez majdnem vagy teljesen csak az ivarszervek alapján lehetséges, és ő az ivarszervek vizsgálatával csak kivételes alkalmakkor foglalkozott. Ennek ellenére, ahogy munkáját megfigyeltem lassan eltanultam tőle, hogyan lehet a legtöbb hazai nappali és éjszakai lepkét, akár még egyetlen egy megviselt elülső szárny alapján is azonosítani.

Ebben az időben – akadémiai státuszban – a magyarországi fénycsapdahálózat munkatársa volt. A tölcser formájú csapdák (JERMY-típus) akkor még

Tompai, 1967

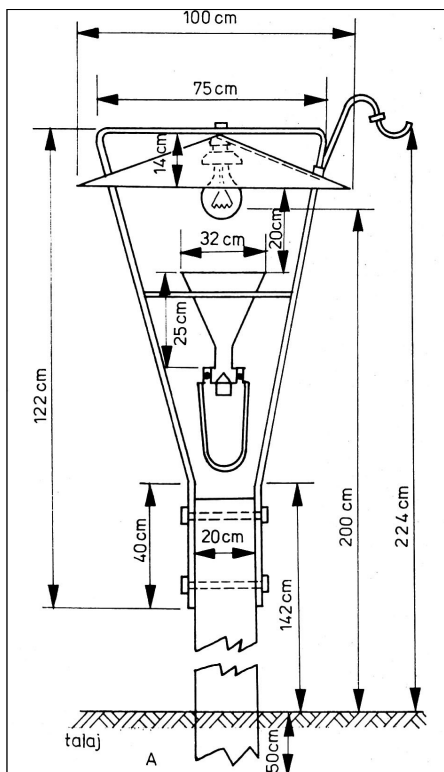
1. <i>M. dryas</i> Sc. VIII. 7.10 ^a	10 ^a
2. <i>A. populi</i> L. V. 18.20 ^a ; 19.10 ^a ; 27.19; VI. 19.10 ^a ; 20.10 ^a ; 24.10 ^a ; VII. 18.10 ^a ; VIII. 8.10 ^a ; 16.10 ^a ; 25.10 ^a	10 ^a 10 ^a
3. <i>E. euphrosina</i> L. VII. 2.19	19
4. <i>P. porcellus</i> L. VIII. 3.10 ^a	10 ^a
5. <i>E. bifida</i> Hb. V. 12.10 ^a ; 13.10 ^a ; 14.10 ^a ; VI. 3.19; 7.19	30 ^a 39
6. <i>P. tremula</i> L. IV. 14.70 ^a ; 15.70 ^a ; 23.50 ^a ; 27.10 ^a ; 28.10 ^a ; 29.10 ^a ; V. 1.50 ^a ; 2.20 ^a ; 3.40 ^a ; 4.10 ^a ; 7.10 ^a ; 13.10 ^a ; 15.10 ^a ; 19.10 ^a ; 23.10 ^a ; VI. 5.10 ^a ; 6.10 ^a ; 13.10 ^a ; 15.10 ^a ; 25.10 ^a ; VII. 4.10 ^a ; VIII. 5.10 ^a ; 12.10 ^a ; 14.10 ^a ; 15.10 ^a ; 16.10 ^a ; 17.10 ^a ; IX. 10.10 ^a	49 ^a 19

2. ábra. Részlet, feljegyzés Kovács Lajos tompai (1966–1969) összesített fénycsapda füzetéből. (A komlói Regiograf Intézet könyvtárának szíveségéből.)

hagyományos, normál égőkkel működtek, tehát messze nem fogtak olyan sok rovarot mint a csapdák manapság fénycsövekkel, kevert fényű vagy higanygőzlámpákkal. Kovács LAJOS a begyűjtött anyagot megszakítás nélkül, nagyon hatékony tempóval dolgozta fel és a gyűjtési adatokat pontosan feljegyezte. Mivel azonban ezek a feljegyzések rendszerint ceruzával, naponként elkülönítve kerültek folyamatosan kis füzetkébe, hosszú, áttekinthetetlen és ma már csak nehezen olvasható naplók álltak elő ebből a tevékenységből, melyeket más kutatók később ennek ellenére részben mégis már kiértékeltek.

Amit az ő oldalán így megéltem, az egész rovarani pályafutásomra rányomta a bélyegét, ez igaz úgy a „hivatalon kívülre“ mint később a hivatalosra. Az eredmények kiértékelését egykori mesterem meglehetősen elhanyagolta. Főleg ezen a területen, de ami a begyűjtést és az adatok rögzítését is illeti, később sokat fáradoztam azon, hogy magamat továbbfejlesszem. Így sikerült is bizonyos különleges, egyéni módszereket kidolgoznom.

KOVÁCS LAJOS egy nagyon nyugtalan, heves ember is volt. Ez munkájára kifejezetten pozitív hatást gyakorolt, azonban nem az emberek közötti kapcsolataira. Közvetlen, nyílt és őszinte szavaival nagyon hamar tudott valakit megsérteni, jóllehet ő ezt biztosan nem mindig akarta. Azonban ez volt az ő egyéni módja! Csak az maradhatott meg a közelében, aki ezt a stílust valahogy el tudta viselni. Amikor nála voltam, már pár szó után világos lett előttem, hogy egy

3. ábra. A Jermey-féle fénycsapda szerkezeti rajza (Balás & Sáringer 1982, p. 206, 36. ábra)

jó, vagy egy rossz napja van.

– Ezt a lepkét jól agyoncsaptad!

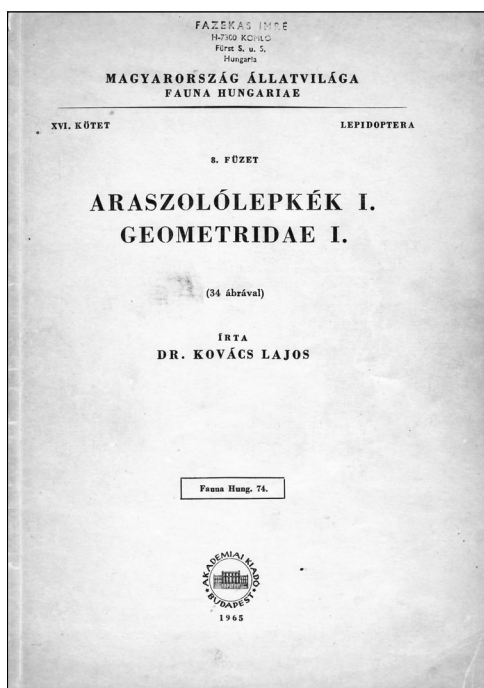
– És még elvárod tőlem, hogy meghatározzam?

– Próbáld meg először magad, ha közben nem megy el a kedved az egészsőtől! – és hasonlók.

Hogyha már a kezdetben rosszul nézett ki a dolog, hamarosan búcsút vettem tőle, mégpedig minden sértődés nélkül, és vártam egy “jobb” napra, amelyen órák hosszat kész volt arra, hogy mindenfélét mutasson nekem, felvilágosításokat adjon, különösen ahhoz, hogy hogyan lehet egymáshoz nagyon hasonló fajokat néha csak a szárnyon látható egy pont vagy egy vonal alapján egymástól elkülöníteni. Ezen a módon Kovács Lajos lassacskán, 1971-ben bekövetkezett haláláig, egy valóban apai barátom lett. Többször meghívott magához haza még vacsorára is, ahol egy gyermektelen házasságban feleségével – Ica néniével – szerény körülmények között élt.

Az Ő oldalán ismerkedtem meg és barátkoztam össze az akkori időszak több, kezdő fiatal magyar lepkészével: VARGA ZOLTÁNNAL (Debrecen), valamint MÉSZÁROS ZOLTÁNNAL és VOJNITS ANDRÁSSAL (Budapest), akik később Magyarországon magas tudományos pozíciókba kerültek. Sokszor volt velünk a fiatalon elhunyt TALLÓS PÁL is.

Lepkészeti gyűjtéseim a Kőszegi-hegység területén alapokat szolgáltatott első rovartani publikációimhoz, mégpedig két jelentéshez Magyarország faunájára új fajokról (*Hyppa rectilinea* és *Hydraelia testacea = sylvata*), melyek a Rovartani Közleményekben (Folia Entomologica Hungarica) 1968. ill. 1969. években jelentek meg. A kéziratok létrejövétel azonban meglehetősen kalandos volt. A viszonylag rövid és tömörített, de mégis megfelelően kimerítő 2-3 oldalas szöveget anyanyelvemen, magyarul írtam, példaképpül bizonyos ismert magyar rovarászok publikációit követve. Amint elkészültem, mindkét kézira-

4. ábra. Kovács Lajos araszolólepke füze-
te a Magyarország Állatvilága sorozatban
(XVI. kötet, Lepidoptera, 8. füzet, 55 p.)

tot természetesen Kovács Lajosnak adtam és arra kértem, hogy kritikus szemmel nézze át azokat. Ezt ő örömmel meg is tette, de kritikusabban azt már nem tehetné volna senki. A rövid szövegekben a szórend minden mondatban átalakításra került, a legtöbb szó valami más szóval lett kicserélve, a javítások szinte olvashatatlanok voltak. Nem is ismertem rá ismét a kézirataimra. A végén az volt az érzésem, hogy én nyilvánvalóan alig tudok magyarul. Ilyen emlékeim vannak Kovács Lajosról. Tapasztalataim szerint ő csak egyetlen igazságot ismert, az ő saját igazságát. Egy tudós, egy kutató részéről lehet ezt feltétlenül rossz tulajdonságnak nevezni? Aligha, főleg ha rendszerint igaza is van.

Irodalom – Literatur

- Balás G. & Sáringer Gy. 1982: Kertészeti kártevők. – Akadémiai Kiadó, 1069 p.
 Kovács L. 1965: Araszolólepkek I. Geometridae I. – Fauna Hungariae 74: 1–55.
 Kovács L. 1966–1969: Tompa. – Fénycsapda jegyzőkönyv (kézirat), Regiograf Intézet Könyvtára, Komló.

A szerkesztő megjegyzése: A következő oldaltól az eredeti szövegkivonatot közöljük RÉZBÁNYAI LÁSZLÓ (LADISLAUS REZBANYAI-RESER) önéletrajzából (lásd: <http://reserentomologie.uw.hu>), melyben német nyelven emlékezik meg Kovács Lajosról. ►

Ausschnitte aus der Autobiographie von LADISLAUS REZBANYAI-RESER (Luzern)

An der "EÖTVÖS LÓRÁND"-Universität in Budapest war nicht möglich, auf einem ordentlichen Weg Fachentomologe zu werden. Man wollte Schullehrer, und nicht Wissenschaftler ausbilden. So musste ich "Entomologie" privat, als Nebenfach wählen. Meine Lehrer dabei waren Prof. ENDRE DUDICH und Doz. IMRE LOKSA (später ebenfalls Professor, als Nachfolger von DUDICH), beide damals sehr berühmte, und liebenswürdige Wissenschaftler, wenn auch keine Lepidopterologen. Die meisten Schülerkollegen und -kolleginnen interessierten sich für nichts Spezielles, sie wollten lediglich etwas erlernen. Nur ein einziger, ein etwas älterer, sass neben mir bei diesen wertvollen Stunden des Studiums, ausgerechnet SÁNDOR MAHUNKA, der schon im Gymnasium mit vollem Herzen mit dabei war!

Dies alles befriedigte mich aber ganz und gar nicht. Zu wenig kamen dabei die Tag- und Nachtfalter zum Vorschein! Dies habe ich meinen Lehrern auch erörtert, worauf sie mich in die Zoologische Staatssammlung des Ungarischen Naturwissenschaftlichen Museums schickten, wo der damals bekannteste ungarische Amateurlepidopterologe, LAJOS KOVÁCS, und der schon jenerzeit weltberühmte Microlepidopterologe, LÁSZLÓ GOZMÁNY, gearbeitet haben. Sie haben mich auch sehr freundlich empfangen und mir erlaubt, jederzeit in der grossen Sammlung vorbeizukommen, bei der Arbeit zuzuschauen, und um Ratschläge oder Bestimmungshilfe zu bitten. Davon habe ich dann auch sehr eifrig Gebrauch gemacht, und durch diese regelmässigen Besuche bin ich nun allmählich wirklich ein Lepidopterologe geworden.

Also gut, habe ich mir gesagt, LÁSZLÓ GOZMÁNY, der Vorsteher der Lepidopterensammlung, ist ein sehr netter, liebenswürdiger, hilfsbereiter Mensch, aber ich interessiere mich für die Macrolepidopteren! So schlug ich mich immer mehr auf die Seite von LAJOS KOVÁCS. Er war ein sehr guter Kenner dieser Gruppe, aber ein Forscher der alten Schule, der alle Arten nach ihrem Aussehen erkennen wollte. Tatsächlich hat man gesagt, er erkennt die meisten Arten auch im Dunkeln und auch wenn sich diese hinter seinem Rücken befinden. Wir wissen jedoch, dass in vielen Fällen dies beinahe oder ausschliesslich nur nach den Genitalien möglich ist, und er hat die Genitalien der Falter nur ausnahmsweise unter die Lupe genommen. Trotzdem habe ich von ihm beim Zuschauen langsam erlernt, die meisten einheimischen Tag- und Nachtgrossfalterarten sogar nach einem einzigen, beschädigten Vorderflügel bestimmen zu können.

Er organisierte in Ungarn ein breitmaschiges Lichtfallennetz mit mehreren Fangstationen. Die trichterförmigen Fallen (Typ "JERMY") waren damals noch mit herkömmlichen Glühbirnen ausgestattet, haben also weitaus nicht so viele Insekten erbeutet wie heutige Fallen mit Blauröhren, Mischlicht- oder Quecksilberdampf lampen. LAJOS KOVÁCS hat das gesammelte Material ununterbrochen, in einem sehr effektiven Tempo bearbeitet und die Fangergebnisse genau notieret. Da er diese jedoch in kleinen Heftchen, und meist mit Bleistift, nach Tagen gesondert und fortlaufend eintrug, entstanden daraus lange, unübersichtliche und heute nur noch mit Mühe lesbare Tagebücher, die von anderen Forschern später zum Teil doch schon ausgewertet wurden.

Was ich an seiner Seite erlebt habe, hat meine ganze entomologische Laufbahn, sowohl ausserberuflich als auch später beruflich, entscheidend geprägt. Aber eben: Die Auswertung der Fangergebnisse hat mein Meister ziemlich vernachlässigt. Vor allem auf diesem Gebiet, aber auch was Aufsammlung und Registrieren angeht habe ich mich später sehr bemüht, mich weiter zu entwickeln. So habe ich an diesen Gebieten auch manche besonderen, eigenen Methoden erarbeitet.

Andererseits war LAJOS KOVÁCS ein sehr unruhiger, impulsiver Mensch. Dies wirkte bei seiner Arbeit sehr positiv aus, nicht aber bei seinen zwischenmenschlichen Beziehungen. Er hat allzu rasch jemanden mit seinen direkten, offenen und ehrlichen Worten beleidigt, obwohl er dies wohl sicher nicht immer unbedingt wollte. Das war eben lediglich seine Art! Nur wer diesen Stil irgendwie ertragen konnte, blieb an ihm hängen. Schon nach wenigen Worten, als ich zu ihm kam, wusste ich, ob er heute einen guten, oder einen schlechten Tag hatte. "Diesen Falter hast Du aber schön totgeschlagen! Und du erwartest noch von mir, dass ich ihn bestimme? Versuche du es zuerst selber, wenn dir die Lust dabei nicht vergeht!" Und Ähnliches! Wenn es am Anfang schon schlecht aussah, nahm ich also bald Abschied, und war nicht beleidigt, sondern wartete auf einen "besseren" Tag, an dem er stundenlang bereit war, mir alles zu zeigen, zu erklären, darunter vor allem wie man einander sehr ähnliche Arten manchmal nur durch einen Punkt oder einen Strich auf den Flügeln unterscheiden kann. Auf diese Weise ist er mir langsam, bis zu seinem Ableben im Jahre 1970, ein väterlicher Freund geworden. Ich wurde von ihm mehrmals auch privat, zu ihm nach Hause zum Abendessen eingeladen, wo er mit seiner Frau in einer kinderlosen Ehe ziemlich bescheiden lebte.

An seiner Seite traf und befreundete ich mich aber auch mit den "besten" der damals jungen ungarischen Lepidopterologen (jenerzeit gab es leider allzu wenige von denen): ZOLTÁN VARGA (Debrecen), sowie ZOLTÁN MÉSZÁROS und

ANDRÁS VOJNITS (Budapest), die in Ungarn später in hohen wissenschaftlichen Ämtern tätig wurden, aber auch der bald jung verstorbene PÁL TALLÓS war oft dabei.

Meine Aufsammlungen im Günser-Gebirge (Kőszeg) lieferten Grundlagen zu meinen allerersten entomologischen Publikationen, und zwar zwei Neumeldungen für die Fauna Ungarns (*Hyppa rectilinea* und *Hydraelia testacea* = *sylvata*), die in der "Folia Entomologica Hungarica" 1968 und 1969 veröffentlicht worden sind. Die Entstehung dieser Manuskripte war aber ziemlich abenteuerlich. Die relativ kurzen und bündigen, aber doch ausführlichen Texte von je 2 bis 3 Seiten habe ich in meiner Muttersprache, ungarisch verfasst, wobei manche, von bekannten ungarischen Entomologen geschriebene Publikationen als Vorbilder dienten. Als ich fertig war, habe die beiden Manuskripte selbstverständlich LAJOS KOVÁCS gegeben und ihn gebeten, diese kritisch durchzulesen. Er hat dies auch mit Freude getan, noch kritischer wäre es aber nicht möglich gewesen! Im kurzen Text sind alle Sätze umgestellt worden, die meisten Wörter mit anderen Wörtern ersetzt, die Korrekturen waren kaum zu entziffern, ich habe das alles kaum wieder erkannt! Am Schluss habe ich das Gefühl gehabt, dass ich wohl kaum ungarisch kann!

So war eben LAJOS KOVÁCS! Nach meinen Erfahrungen hat er nur eine Wahrheit gekannt, seine eigene! Ist das für einen Wissenschaftler unbedingt eine schlechte Eigenschaft? Wenn er oft recht hat, dann wohl kaum!

**Magyarországi fénycsapdák által fogott
pillangóalakú lepkék**
Papilionoid lepidopterans collected by light traps in Hungary
(Lepidoptera: Papilioniformes)

Szabóky Csaba – Katona Gergely – Bálint Zsolt

Abstract: Report on 399 specimens of 58 papilionoid lepidopterans taken by 53 light traps between the period of 2.IX.1961 and 1.X.2012 is presented. The list of the light traps is arranged according to counties where they were operating with the number of specimens they captured is given. All the species reported are arranged in systematic order with reference to their numbers of imagines collected by light traps (collecting sites), date of capture and locality. Species trapped in more than three individuals are briefly discussed. It has been pointed out that seven of them are matching with the list of ten most common papilionoid lepidopteran species captured by light traps in Switzerland. Moreover it is also remarked that these species relatively often captured by light traps are either displaying strong migratory behaviour in certain years or their imagines are most probably indeed crepuscular.

Key words: Crepuscular activity, Hungary, light traps, migrating species, papilionoid butterflies.

A szerzők címe – Authors' address: Szabóky Csaba⁽¹⁾, 1034 Budapest, Bécsi út 88., Hungary © Katona Gergely⁽²⁾, Bálint Zsolt⁽³⁾, Magyar Természettudományi Múzeum, 1088 Budapest VIII., Baross utca 13. Hungary. E-mail: szabokycs@erti.hu⁽¹⁾; katona@nhmus.hu⁽²⁾; balint@nhmus.hu⁽³⁾

Bevezetés

Kovács Lajos „fénykorában” (1962-től haláláig) évente 50 fénycsapda nagylepke-anyagát határozta meg. A felmérhetetlen mennyiségű példány vizsgálata közben figyelt fel arra szokatlan jelenségre, hogy nappali lepkék is vannak a fénycsapdáknak.

A szakirodalomban több cikk is elemzi a fényre repülő vagy fénycsapdák által megfogott úgynevezett nappali lepkéket (Papilioniformes = Pillangóalakúak). Az eredmények szerint a szubtropikus területeken értékesek a fénycsapda adatok, mivel segítségükkel egyes mezőgazdaságilag nem közömbös nappalilepke-faj egyedszámának alakulását jól jelzik (Donahue 1962, Kendall & Glick 1972, Chowdhury & Soren 2011). Európai viszonylatban az adatok kevésbé tűnnek fontosnak, vagy pedig a meglévő anyagokat még nem elemezték ki megfelelően. Rezbanyai-Reser (1989) több mint másfél évtized svájci megfigyeléseit foglalta össze. A fénycsapdák naplóit és éjszakai gyűjtéseit összegezve 22 éjszaka is aktív pillangóidomú fajt mutatott ki Svájc területéről.

Különösen a Szöglencfélék (Nymphalidae) képviselői jelentkeztek magas faj- és egyedszámmal. Ebben a rövid tanulmányban arra vállalkozunk, hogy a magyarországi fénycsapda-anyagokban talált pillangóidomú lepkéket felsoroljuk, és számba vesszük gyűjtőhelyeik és fogási idejük szerint, majd a kapott eredményeket összehasonlítjuk Rezbanyai-Reser adataival és ezeket megvitatjuk.

Anyag és módszer

A Mátrafüredi Kísérleti Állomás (Erdészeti Tudományos Intézet = ERTI) lepkegyűjteményében található, illetve fiolákban határozásra váró pillangóidomú példányok nevét, gyűjtési helyét és idejét feljegyeztük, majd Excel adatbázisba vittük. Összesen 58 faj, 399 példányának adatát (lelőhely és gyűjtési idő) adjuk meg. A példányok 53 fénycsapda-helyszínről származnak, gyakorlatilag befedik az ország egész területét. A legelső dátum „1961. IX. 12.”, míg a legutolsó „2012. X. 01.” tehát a gyűjtési adatok 41 évet ölelnek át. Minden fajból egy vagy több bizonyítópéldányt láttunk, amelyek vagy az ERTI, vagy pedig a Magyar Természettudományi Múzeum (Budapest) lepkegyűjteményében találhatóak.

A fajokat család, majd alcsalád, illetve génuszok szerint betűrendben soroljuk fel. A fajnevek után megadjuk a megvizsgált példányok számát, majd a gondolatjelet követően a gyűjtőhelyet és a gyűjtési dátumot, zárójelben a megvizsgált példányszámmal. A gyűjtőhelyek is betűrendben kerülnek felsorolásra, a gyűjtési adatokat időrendbe állítottuk. Az eredményekben és a tárgyalásban a Bálint et al. (2006) által közölt rendszert és a magyar nevezéktant követjük.

Megjegyzés: A szerzők a következő módon vettek részt a tanulmány megvalósításában: Szabóky Csaba (adatgyűjtés, számítógépes adatbevitel, határozás, témafelvetés), Katona Gergely (ábrakészítés, korrekció, statisztikák, számítógépes adatbevitel, táblázatkészítés), Bálint Zsolt (cikk koncepció és megvalósítás, fordítás, határozás, szövegfogalmazás és írás).

Eredmények

A fénycsapdák által fogott pillangóidomú lepkék rendszertani jegyzéke, a példányok számával, fogási helyeivel és időpontjaikkal.

HESPERIIDAE (BÚSKAFÉLÉK)

Hesperinae (Búskaformák)

Ochlodes sylvanus (Esper, 1779) (n=10) – Budakeszi: 1975. VII. 03. (1), Erdős-mecske: 1974. VIII. 24. (1), 1980. VII. 26. (1), Felsőtárkány: 1968. VI. 24. (1), 1968. VI. 27. (1), Mátraháza: 1966. VII. 27. (1), Szombathely: 1963. VII. 09. (1), 1964. VII. 17. (1), 1966. VII. 21. (1), Szulok: 1981. VIII. 14. (1).

Thymelicus lineolus Ochsenheimer, 1808 (n=2) – Budakeszi: 1975. VII. 03. (1), 1975. VII. 04. (1).

Pyrginae (Pürkaformák)

Charcharodus alceae (Esper, 1780) (n=1) – Tolna: 2006. VIII. 03. (1).

Erynnis tages (Linnaeus, 1758) (n=2) – Szombathely: 1968. VII. 07. (1), 1968. VII. 10. (1).

LYCAENIDAE (LÁNGSZINÉRFÉLÉK)

Lycaeninae (Lángszinérformák)

Lycaena phlaeas (Linnaeus, 1758) (n=2) – Budakeszi: 1975. VII. 04. (1), Vámosatya: 2004. VI. 10. (1).

Polyommatae (Boglárkaformák)

Everes decoloratus (Staudinger, 1886) (n=1) – Kapuvár: 2009. V. 07. (1).

Polyommatus coridon (Poda, 1761) (n=3) – Bakonykúti: 2003. VIII. 17. (3).

Polyommatus icarus (Rottemburg, 1775) (n=1) – Budakeszi: 1974. VI. 14. (1).

Theclinae (Farkröpéformák)

Callophrys rubi (Linnaeus, 1758) (n=1) – Szentendre: 2008. VII. 04. (1).

Neozephyrus quercus (Linnaeus, 1758) (n=20) – Gyula: 2007. VI. 17. (1), 2007. VI. 21. (5), 2007. VII. 10. (1), 2009. VII. 01. (2), Gyula, Városerdő: 2012. VII. 29. (1), 2012. VIII. 09. (1), Kömörő: 2002. VII. 09. (1), Répáshuta: 2008. VII. 04. (1), Sopron: 2002. VII. 10. (1), Szentendre: 2003. VIII. 18. (1), Tihany: 2002. VIII. 22. (2), Vámosatya: 2009. VII. 29. (1), 2011. VIII. 03. (1), Várgesztes: 2009. VII. 23. (1).

Satyrium acaciae (Fabricius, 1787) (n=1) – Tihany: 2003. VI. 12. (1).

Satyrium pruni (Linnaeus, 1758) (n=1) – Szalafő: 2003. V. 18. (1).

Thecla betulae (Linnaeus, 1758) (n=4) – Diósjenő: 2006. VI. 03. (1), Kapuvár: 2011. VII. 23. (1), 2011. VII. 29. (1), Sopron: 1964. VIII. 07. (1).

NYMPHALIDAE (SZÖGLENCFÉLÉK)

Apaturinae (Szinjátzóformák)

Apatura ilia ([Denis et Schiffermüller], 1775) (n=29) – Acsád: 2007. VI. 13. (2), 2007. VII. 24. (1), Bernecebaráti: 1998. V. 25. (1), 1998. VII. 04. (1), 1998. VII. 24. (1), Budakeszi: 1969. VI. 23. (1), 1969. VI. 27. (1), Diósjenő: 2008. VI. 28. (1), Erdősmecke: 1996. VI. 13. (1), Gyula: 2028. VIII. 01. (1), Gyula, Városerdő: 2012. VII. 26. (1), Kapuvár: 2006. VIII. 29. (1), 2007. VIII. 12. (1), 2008. VI.

02. (3), 2008. VIII. 21. (1), 2006. VII. 13. (1), 2007. VI. 12. (1), Maroslele: 2002. V. 25. (1), 2002. VI. 14. (1), 2002. VI. 17. (1), 2002. VII. 30. (1), 2002. IX. 15. (1), Sumony: 2007. VI. 30. (1), 2007. VII. 29. (1), 2008. VI. 16. (1), Szombathely: 1965. VII. 02. (1).

Apatura iris (Linnaeus, 1758) (n=1) – Bejcgertyános: 1988. VII. 09. (1).

Heliconiinae (Helikónkaformák)

Argynnis adippe (Linnaeus, 1758) (n=1) – Sopron: 2002. VII. 20. (1).

Argynnis aglaja (Linnaeus, 1758) (n=1) – Budakeszi: 1975. VII. 04. (1).

Argynnis pandora ([Denis et Schiffermüller], 1775) (n=1) – Tompa: 2003. VII. 27. (1).

Argynnis paphia (Linnaeus, 1758) (n=19) – Acsád: 2007. VI. 30. (1), Budakeszi: 1975. VII. 04. (1), Felsőtárkány: 1964. VI. 16. (1), 1964. VI. 17. (1), 1964. VI. 18. (1), 1964. VI. 27. (1), Makkoshotyka: 1969. VII. 02. (1), Répáshuta: 2008. VIII. 05. (1), Szentendre: 2005. VII. 11. (1), Szentpéterföldre: 1986. VII. 21. (1), Tihany: 2003. VIII. 15. (1), Vámosatya: 2005. VIII. 01. (1), 2007. VIII. 03. (1), 2007. VIII. 18. (2), 2007. IX. 22. (1), 2008. VIII. 02. (1), 2009. VIII. 03. (1), 2010. VIII. 31. (1).

Brenthis daphne ([Denis et Schiffermüller], 1775) (n=4) – Budakeszi: 1975. VII. 03. (1), 1975. VII. 04. (1), Sopron: 2002. VII. 20. (2).

Issoria lathonia (Linnaeus, 1758) (n=2) – Sopron: 2002. VII. 20. (2).

Libytheinae (Csórkeformák)

Libythea celtis (Laicharting, 1782) (n=1) – Tompa: 2007. VI. 20. (1).

Nymphalinae (Szöglencformák)

Araschnia levana (Linnaeus, 1758) (n=3) – Epöl: 2011. VIII. 07. (1), Gyula: 2006. VII. 01. (1), Várgesztes: 2011. VI. 23. (1).

Vanessa cardui (Linnaeus, 1758) (n=35) – Acsád: 2003. VI. 02. (1), 2006. VII. 08. (1), Bakonybél: 2003. IX. 17. (1), 2006. VIII. 17. (1), Bakonykúti: 2003. VI. 10. (1), Bugac: 2006. VIII. 02. (1), Epöl: 2006. VII. 05. (1), 2006. VII. 05. (1), 2006. VII. 07. (1), 2009. VII. 14. (4), Erdősmecske: 1996. VII. 06. (1), Jánkmajtis: 1980. VI. 30. (1), 1980. VIII. 01. (1), Kapuvár: 2006. IX. 26. (1), 2009. V. 26. (1), Középrigóc: 2009. X. 15. (1), Makkoshotyka: 1969. VIII. 02. (1), Répáshuta: 2009. VII. 31. (1), 2006. VII. 10. (1), Szakonyfalu: 1968. V. 06. (1), Szalafő: 2006. VI. 06. (1), 2006. VII. 11. (1), 2009. VIII. 07. (1), Tihany: 2003. VI. 16. (1), Tolna: 1965. V. 26. (1), 1970. XI. 02. (1), Vámosatya: 2007. VIII. 20. (1), 2009. VII. 23. (1), 2009. VII. 29. (3), 2009. VIII. 03. (1).

- Inachis io* (Linnaeus, 1758) (n=18) – Acsád: 2006. VII. 03. (1), 2006. VII. 15. (1), Budakeszi: 1972. X. 20. (1), Erdősmecske: 1970. XI. 09. (1), 1970. XI. 14. (1), 1970. XI. 15. (1), Felsőtárkány: 1964. XI. 07. (1), Fülöpháza: 2002. IX. 20. (1), Hógyész: 2005. VII. 02. (1), 2005. VII. 30. (1), Kömörő: 1972. V. 10. (1), Makoshotyka: 1962. VIII. 13. (1), Püspökladány: 2006. IV. 07. (1), Sopron: 1969. X. 21. (1), Tolna: 1965. XII. 20. (1), 1968. VI. 24. (1), Várgesztes: 2011. VI. 19. (1), 2011. VII. 09. (1).
- Melitaea aurelia* (Nickerl, 1850) (n=1) – Felsőtárkány: 1968. VI. 24. (1).
- Melitaea didyma* (Esper, 1779) (n=1) – Mátraháza: 1966. VII. 24. (1).
- Melitaea phobe* ([Denis et Schiffermüller], 1775) (n=1) – Bugac: 2007. V. 04. (1).
- Melithaea athalia* (Rottemburg, 1775) (n=2) – Budakeszi: 1974. VI. 21. (1), 1975. VII. 04. (1),
- Nymphalis polychloros* (Linnaeus, 1758) (n=15) – Erdősmecske: 1971. VII. 06. (1), Felsőtárkány: 1962. IV. 21. (1), 1964. IV. 06. (1), 1966. X. 14. (1), 1968. III. 22. (1), Gyula: 2005. IX. 12. (1), Gyula, Városerdő: 2012. VIII. 01. (1), Makoshotyka: 1961. IX. 12. (1), 1962. VIII. 23. (1), Szombathely: 1963. IV. 05. (1), 1965. III. 21. (2), 1966. III. 08. (1), 1970. III. 23. (1), Vámosatya: 2008. V. 17. (1).
- Nymphalis urticae* (Linnaeus, 1758) (n=1) – Budakeszi: 1974. VI. 21. (1).
- Polygonia c-album* (Linnaeus, 1758) (n=10) – Acsád: 2006. VII. 16. (1), 2007. VI. 12. (1), 2012. IX. 01. (1), Gyula, Városerdő: 2012. VII. 25. (1), Hógyész: 2008. VIII. 02. (1), Kapuvár: 2005. IX. 19. (1), 2008. X. 30. (1), Püspökladány: 2008. X. 06. (1), 2005. XI. 04. (1), Vámosatya: 2006. VII. 18. (1).
- Vanessa atalanta* (Linnaeus, 1758) (n=56) – Acsád: 1999. IX. 18. (1), 2007. VII. 24. (1), 2007. IX. 03. (1), Bakonybél: 2001. IX. 13. (1), 2001. IX. 13. (1), 2001. X. 03. (3), 2001. X. 08. (1), 2003. X. 02. (1), 2008. XI. 04. (1), Bakonykúti: 2001. VIII. 12. (1), 2001. VIII. 12. (1), 2003. VII. 11. (1), Erdősmecske: 1970. XI. 06. (1), Gerla: 1965. IX. 11. (1), 1965. IX. 12. (1), 1970. VIII. 24. (1), 2005. VII. 23. (1), 2005. VIII. 10. (1), 2005. X. 05. (1), 2008. VI. 11. (1), 2008. X. 06. (1), Gyula, Városerdő: 2012. VIII. 09. (1), 2012. X. 01. (1), Kecskemét: 1999. X. 17. (1), Kömörő: 2001. IV. 06. (2), Maroslele: 2001. X. 06. (1), Pilismarót: 2001. V. 10. (2), 2003. VI. 13. (1), Püspökladány: 1998. X. 18. (1), Répáshuta: 2009. VIII. 19. (1), Sumony: 1999. IX. 30. (1), 2001. IX. 01. (1), 2001. IX. 14. (1), 2001. IX. 29. (1), 2006. VIII. 24. (1), 2006. IX. 27. (1), 2006. X. 02. (1), Szalafő: 2002. IX. 01. (1), 2004. IX. 06. (2), 2005. X. 06. (2), 2005. X. 07. (2), Szentendre: 2008. VIII. 11. (1), Tihany: 2003. VII. 03. (1), Tolna: 1974. VIII. 28. (1), 1981. X. 22. (1), 1981. X. 30. (1), 2006. IX. 20. (1), Vámosatya: 2006. IX. 19. (1), Várgesztes: 2006. XII. 25. (1).

Satyrinae (Szemdíszformák)

- Aphantopus hyperanthus* (Linnaeus, 1758) (n=5) – Bugac: 2009. VII. 30. (1), Soroksár: 2003. VIII. 01. (1), 2005. VIII. 20. (1), Várgesztes: 2007. VII. 09. (1), 2011. VII. 10. (1).
- Brintesia circe* (Linnaeus, 1758) (n=15) – Acsád: 2007. VI. 28. (2), Bakonybél: 2004. VIII. 30. (1), Bakonykúti: 2002. VI. 27. (1), Balatonyörök: 2004. VIII. 16. (2), 2004. VIII. 17. (1), Budakeszi: 1974. VII. 24. (1), Egyházaskesző: 2005. VII. 16. (1), Erdősmecske: 1980. VII. 15. (1), 1980. VII. 29. (1), Naszály: 2005. VIII. 08. (1), Sárvár: 1978. VII. 14. (1), Sumony: 208. VIII. 25. (1), Tihany: 2003. VII. 03. (1).
- Coenonympha arcania* (Linnaeus, 1758) (n=1) – Budakeszi: 1978. VII. 04. (1).
- Coenonympha glycerion* (Scopoli, 1763) (n=1) – Tompa: 2007. V. 24. (1).
- Coenonympha pamphilus* (Linnaeus, 1758) (n=1) – Maroslele: 2002. VI. 14. (1).
- Hipparchia fagi* (Scopoli, 1763) (n=2) – Balatonyörök: 2004. VIII. 16. (1), Budakeszi: 1974. VII. 13. (1).
- Hipparchia semele* (Linnaeus, 1758) (n=5) – Bakonybél: 2004. VIII. 04. (2), Bakonykúti: 2003. VI. 19. (1), Balatonyörök: 2005. VIII. 02. (1), Felsőtárkány: 1962. VI. 27. (1).
- Hipparchia statilinus* (Hufnagel, 1767) (n=6) – Fülöpháza: 2001. VII. 18. (3), 2001. VII. 20. (1), 2002. VIII. 17. (1), 2002. IX. 10. (1).
- Lasiommata megera* (Linnaeus, 1758) (n=5) – Bugac: 1978. IV. 23. (1), 2007. X. 07. (1), Jánkmajtis: 1980. VIII. 31. (1), Sopron: 2003. VI. 29. (1), Tompa: 2008. VII. 07. (1).
- Maniola jurtina* (Linnaeus, 1758) (n=9) – Budakeszi: 1966. VI. 10. (1), Diósjenő: 2005. VII. 14. (1), 2006. VIII. 09. (1), 2007. VI. 24. (1), Epöl: 2005. VII. 07. (1), Erdősmecske: 2005. VIII. 17. (1), Pécsely: 2005. VII. 17. (1), Tompa: 1968. VII. 23. (1), Zalaszentő: 1980. VIII. 31. (1).
- Melanargia galathea* (Linnaeus, 1758) (n=16) – Bugac: 1977. V. 25. (5), Diósjenő: 2005. VII. 18. (2), 2005. VII. 20. (2), 2005. VII. 25. (1), 2005. VII. 26. (2), 2005. VII. 27. (1), 2005. VII. 31. (1), Pécsely: 2005. VII. 17. (1), Tompa: 1965. VII. 08. (1).
- Pararge aegeria* (Linnaeus, 1758) (n=10) – Bakonykúti: 2003. VII. 11. (1), Budakeszi: 1974. VII. 23. (1), Gyula: 2007. VI. 21. (1), Kapuvár: 2006. IX. 26. (1), 2008. IX. 21. (1), Kőkút Gyöngyöspuszta: 1969. IX. 06. (1), Nemesgulács: 2006. V. 23. (1), Vámosatya: 2005. VIII. 27. (1), 2009. VIII. 10. (1), Várgesztes: 2006. V. 24. (1).
- Satyrus dryas* (Scopoli, 1763) (n=39) – Bakonybél: 2011. VIII. 24. (1), 2011. VIII. 24. (1), Bugac: 2006. VII. 26. (1), 2006. VII. 26. (1), 2008. VIII. 09. (1), 2008.

VIII. 12. (1), 2008. VIII. 15. (1), 2007. VII. 29. (4), 2008. VIII. 03. (1), Egyházaskesző: 2007. VII. 21. (1), Gyulaj: 1969. IX. 06. (1), Kecskemét: 2005. VIII. 31. (1), Pécsely: 2005. VIII. 18. (1), Répáshuta: 2012. VIII. 06. (1), Sopron: 2005. VIII. 29. (1), Soroksár: 2005. VIII. 20. (1), Tompa: 1965. VIII. 10. (1), 1967. VIII. 07. (1), 1971. VII. 30. (1), 1974. VIII. 05. (1), 1979. VIII. 01. (4), 1979. VIII. 02. (1), 1979. VIII. 03. (1), 1979. VIII. 10. (2), 1980. VIII. 24. (1), 1980. VIII. 27. (3), 2006. VIII. 12. (1), 2008. VII. 24. (1), Várgesztes: 2008. VIII. 05. (1), 2011. VIII. 19. (1).

PAPILIONIDAE (PILLANGÓFÉLÉK)

Papilioninae (Pillangóformák)

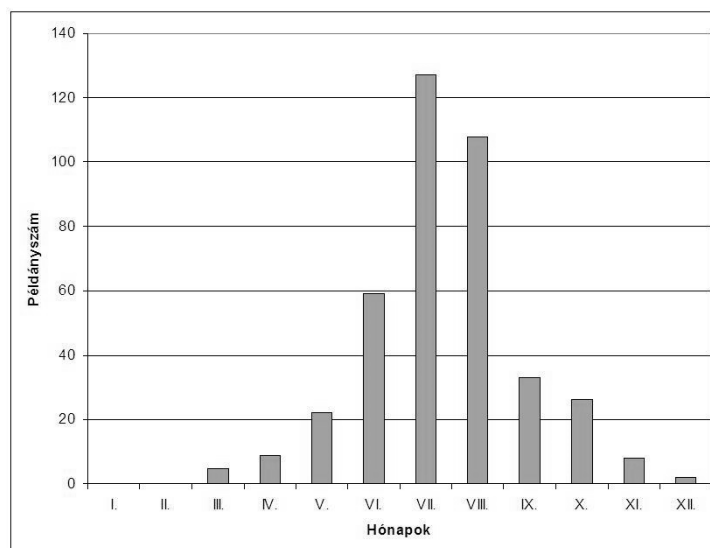
Iphiclides podalirius (Linnaeus, 1758) (n=3) – Budakeszi: 1974. VIII. 02. (1),

Gyula: 2002. VIII. 01. (1), Gyula, Városerdő: 2012. VIII. 10. (1).

Papilio machaon Linnaeus, 1758 (n=1) – Gyula: 2002. VIII. 01. (1).

Parnassiinae (Apollóformák)

Zerynthia polyxena ([Denis et Schiffermüller], 1775) (n=1) – Gilvánfa: 1973. VI. 20. (1).

1. ábra. Magyarországi fénycsapdák 1961 és 2012 között gyűjtött pillangóidomú lepkéi példányszám alapján hónapokra elosztva.

Fig. 1. Papilionoid lepidopterans collected by light traps in Hungary between 1961 and 2012 according to collected individuals in months.

PIERIDAE (ÖZÖNDÉKFÉLÉK)**Coliadinae (Suránformák)**

Colias alfacariensis Ribbe, 1905 (n=1) – Budakeszi: 1974. VII. 31. (1).

Colias croceus (Geoffroy, 1785) (n=1) – Várgesztes: 1963. X. 28. (1).

Dismorphiinae (Felemáskaformák)

Leptidea sinapis (Linnaeus, 1758) (n=1) – Budakeszi: 1974. VII. 31. (1).

Pierinae (Özöndékformák)

Anthocharis cardamines (Linnaeus, 1758) (n=1) – Gödöllő: 1999. IV. 24. (1).

Aporia crataegi (Linnaeus, 1758) (n=2) – Keszthely: 1962. V. 22. (1), Szalafő: 2004. V. 14. (1).

Pieris brassicae (Linnaeus, 1758) (n=2) – Acsád: 2009. IX. 10. (1), Epöl: 2009. VII. 16. (1).

Pieris napi (Linnaeus, 1758) (n=8) – Diósjenő: 2006. VI. 03. (1), Epöl: 2006. VI. 28. (1), 2006. VII. 02. (1), Gödöllő: 1979. IV. 24. (1), Gyula, Városerdő: 2012. VII. 05. (1), Szentpéterföldre: 2006. IX. 27. (1), Vámosatya: 2005. VIII. 25. (1), 2008. VIII. 03. (1).

Pieris rapae (Linnaeus, 1758) (n=6) – Bakonykúti: 2003. VIII. 17. (2), Epöl: 2004. VIII. 13. (2), Sopron: 1970. IX. 13. (1), Tolna: 1969. VIII. 03. (1).

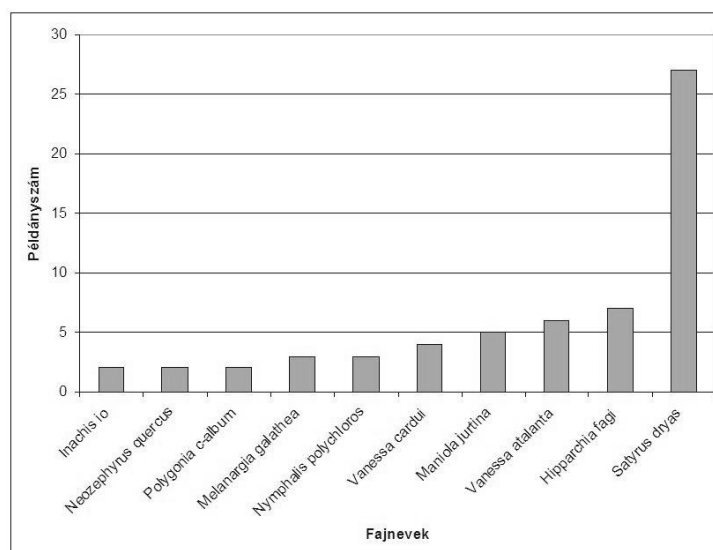
RIODINIDAE (PAZARKAFÉLÉK)**Nemeobiinae**

Hamearis lucina (Linnaeus, 1758) (n=6) – Gyula: 1969. VIII. 20. (1), Jánkmajtis: 1980. VII. 26. (1), 1980. VII. 30. (1), 1980. VIII. 01. (1), Makkoshotyka: 1965. VIII. 07. (1), Pécsely: 2005. VII. 25. (1).

Tárgyalás

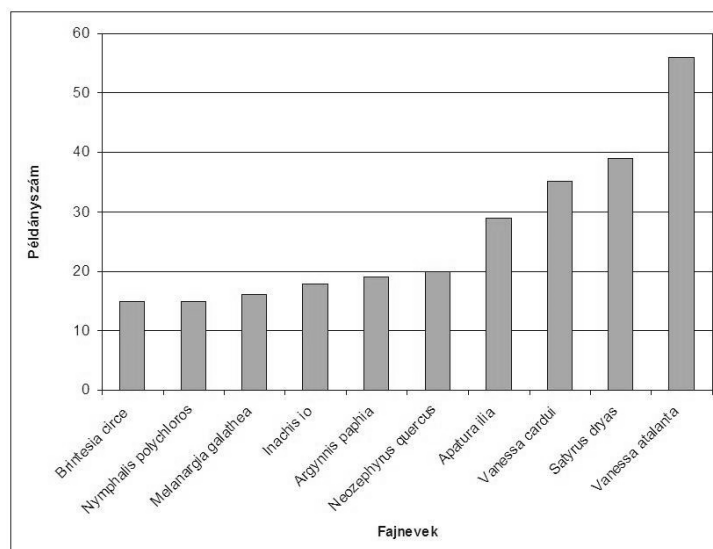
Adataink szerint a fénycsapdák az egész országban fogtak pillangóidomú lepkéket (egyedül Jász-Nagykun-Szolnok megyében nem működött fénycsapda). Kiugróan magas egyedszámot egyik csapda sem szolgáltatott. Viszont kimutatható, hogy Bács-Kiskun (n= 53), Békés (n= 33) és a Szabolcs-Szatmár (n= 34) megyék tíz fénycsapdája együttesen az átlagosnál magasabb számban gyűjtött példányokat, ami kiteszi a teljes egyedszám 30%-t (n= 120).

2. ábra. Svájci fénycsapdák által 1972 és 1988 között gyűjtött tíz leggyakoribb pillangóidomú lepkefaj, és példányszámuk (forrás Rézbányai-Reser 1989).

Fig. 2. The ten most common papilionoid Lepidoptera species and their individual numbers collected by light traps in Switzerland between 1972 and 1988 (source Rézbányai-Reser 1989).

3. ábra. Magyarországi fénycsapdák által 1961 és 2012 között gyűjtött tíz leggyakoribb pillangóidomú lepkefaj, és példányszámuk.

Fig. 3. The ten most common papilionoid Lepidoptera species and their individual numbers collected by light traps in Hungary between 1961 and 2012.

A havi lebontásba összesített példányszám vizsgálata a vegetációs időszakot tükrözi, a nyári hónapokig meredek emelkedést, majd a július-augusztusi csúcs után zuhanást mutat (1. ábra). Érdekeség a téli hónapok néhány szórvány adata. A nyári hónapok kiugróan magas egyedszáma nemcsak a fajok megerősödött állományokat jelzik, hanem az ebben az időszakban kibontakozó és megerősödő vándorlási hajlamot.

A fénycsapdákból kimutatott 58 faj a teljes magyarországi fauna ($n=169$) több mint egy harmadát (34%) adja. Ez mindenképpen jelentős arány, ami arra mutat, hogy a nappal aktív lepkék egy része bizonyos körülmények között szürkületkor vagy éjjel is rajzik. Minden hazánkban előforduló pillangóidomú családot sikerült kimutatni a fénycsapdák anyagából, ami jelzi, hogy a szürkületi-éjszakai aktivitás nem szorítkozik kizárólagosan egyetlen csoportra. Ha alcsalád szintén vizsgálódunk az Enyhészformák (Limenitinae) és a Máskaformák (Heteropterae) hiányoznak nem csak a mi, hanem Rezbanyai-Reser (1989) listájából is. Ez talán csak az említett alcsaládokba tartozó fajok svájci, illetve magyarországi ritkaságát jelzi. Az Enyhészformák képviselői rendszeresen előfordulnak észak-amerikai fénycsapdákbán (Brou 1970). Bár a Máskaforma fénycsapdás adatokra nem találtunk az irodalomban, saját megfigyelésünk is megerősíti a feltételezést, hogy alkalmakként az alcsalád képviselői is megjelenhetnek a fényen (pl. *Heteropterus morpheus*: 2004. július 1, Budapest: Harang-völgy).

Sok tekintetben érdekes Rezbanyai-Reser (1989) és a mi fajlistánk összevetése. Fajjegyzékünkben csupán a hegyvidéki (*Erebia gorge*, *Lasiommata petropolitana*), illetve szubmediterrán (*Pieris manni*) fajok hiányoznak, amelyek jelzik Svájc természeti és földrajzi viszonyait. A mi listánk viszont számos olyan fajjal bővült, amelyek bár Svájcban is megtalálhatók, de Rezbanyai-Reser fénycsapdái nem fogták. Ennek talán oka az, hogy a mi fajlistánk nem másfél, hanem több mint négy évtized gyűjtési adatait tükrözi. Lehetséges, hogy időben hasonlóan hosszú svájci mintavétel nemcsak az általunk kimutatott és Svájcban is előforduló elterjedtebb fajokat, hanem további ritkább és jellemző hegyvidéki és szubmediterrán élőhelyek lepkéit magasabb számban jelezné. Ezek a fajok a vizsgálataink szempontjából épp az észlelés határán mozognak ($n=1-3$), fénycsapdában való megjelenésük valóban csak véletlenül vagy a körülmények különlegessége okán magyarázható (összesen 35 faj = 66%).

Listánk és a Rezbanyai-Reser féle lista között feltűnő hasonlatosság mutatkozik a leggyakoribb fajokat vizsgálva. Egyedszem alapján sorba állítottuk a fajokat, és az első tíz faj közül hét azonos (2-3. ábrák). Ez talán valóban azt jelzi, hogy Európában elsősorban ezek a fajok érzékenyek a fényre, és jelennek

meg a legnagyobb egyedszámban, a fénycsapdákbán. Ezen túl feltételezhető, hogy ezek a fajok nemcsak nappal, hanem szürkületkor is aktívak. Köztudott, hogy a trópusi vidékeken számos hazánkban is előforduló nappali lepke család képviselője szürkületkor aktív, ezért feltételezhető, egypár hazai képviselőjük is hasonlóan viselkedik (vö. Sáfián et al. 2008 és az alábbiakat).

A következőkben röviden tárgyaljuk azokat a fajokat, amelyeknek több mint három fénycsapdás példánya került elő. Ezek egy része vándorlepke, és feltételezhetően a gradációs évben olyan magas egyedszámot ér el állományuk, hogy a faj életmódja emiatt megváltozik és az imágók nemcsak nappali, hanem szürkületi-éjszakai aktivitást is kifejtnek. Különös jelenség, hogy bizonyos fajok egyedszáma az utóbbi évtizedben magasabb az előzőekhez képest. Ez néhány esetben valóban társítható az adott évben vagy években megfigyelt gradációval.

Apatura ilia – Kis Színjászó: Huszonkilenc fénycsapdás példánya került elő az ország legkülönbözőbb pontjairól. Rezbanyai-Reser (1989) is jelzi. Hím egyedeit mi is többször megfigyeltük fényen, a fénycsapdában is túlnyomórészt hímekeket találtunk (hím: nőstény = 26: 3). Kóborlásra hajlamos faj, nem kizárt, hogy gradációs vagy melegebb nyarakon vándorol, vagy helyi migráció alakul ki. Magunk is több alkalommal megfigyeltük fényen.

Aphantopus hyperanthus – Barna Szemdész: Öt fénycsapdás adata van az ország középső területeiről. Az utóbbi évtizedben különösen gyakori. Ezt a fénycsapdás adatok is tükrözik.

Argynnis paphia – Nagy Csillér: Tizenkilenc fénycsapdás példánya került elő az ország legkülönbözőbb pontjairól. Rezbanyai-Reser (1989) is jelzi. Kóborlásra hajlamos faj, nem kizárt, hogy gradációs vagy melegebb nyarakon vándorol, vagy erőteljesebb helyi migráció alakul ki. Egyikünk (B. Zs.) több évben is vándorló egyedeit figyelte meg.

Brenthis daphne – Málna Csillér: Két-két példánya került fénycsapdába Budakeszin 1975-ben és Sopronban (2002). A rendelkezésünkre álló adatok alapján nem tudjuk magyarázni a jelenséget.

Brintesia circe – Fehéröves Szemdész: Tizenöt fénycsapdás példánya került elő kizárólag a Dunántúlról. Az utóbbi évtizedekben különösen gyakori, amit a fénycsapdás adatok is tükröznek. A budai Márton-hegyen szürkületi aktivitását rendszeresen megfigyeltük (B. Zs.).

Hamearis lucina – Barna Pazarka: Hat fénycsapdás adata került elő, ebből öt az ország keleti, míg egy a nyugati feléből származik. Megfigyelésünk szerint inkább délután aktív, lehet rajzása a koraesti órákra is áthúzódik, ezért fogják ritkán a fénycsapdák.

- Hipparchia semele* – Erdei Szemdís: Három dunántúli és egy bükki fénycsapdából került elő. Vándorlepke (Eitschberger et al.1991). Az utóbbi évtizedekben gyakoribb. Ezt tükrözik a fénycsapda adatok is.
- Hipparchia statilinus* – Homoki Szemdís: Egyetlen fénycsapda fogta hat példányát a Kiskunságban 2001 és 2002 folyamán. Ezen a helyen saját megfigyelésünk szerint is gyakori, verőfényben és sivatagi hőségben a lepkék nem mozognak, aktivitásuk főleg a késődélutáni-esti és a reggeli órákra szorítkozik. Megfigyelésünk szerint az utóbbi évtizedekben újból gyakoribb, olyan helyeken is tömegesen fordul elő, ahol régebben ritka volt vagy kipusztultnak hitték (Budapest: Cinkota; B. Zs.).
- Inachis io* – Pávaszem Szöglenc: Tizennyolc fénycsapdás példánya került elő az ország legkülönbözőbb pontjairól. Rezbányai-Reser (1989) is jelzi. Vándorlepke (Eitschberger et al.1991). A század elején több esztendőben is szokatlanul magas egyedszámban lépett fel
- Lasiommata megera* – Vörös Suhany: Öt fénycsapdás példánya került elő az ország legkülönbözőbb pontjairól. Rezbányai-Reser (1989) is említi. Fényre repülő példányával mi is rendszeresen találkozunk a budapesti Márton-hegyen (B. Zs.).
- Maniola jurtina* – Ökörszemes Manóka: Kilenc fénycsapdás példánya került elő az ország központi és nyugati részéből, mindenütt egyesével. Rezbányai-Reser (1989) is említi.
- Melanargia galathea* – Sakktábla Szemóc: Tizenhat példánya került elő az ország központi részéből. Rezbányai-Reser (1989) is említi. Az adatok nagyobb része (n = 10) a 2005-ös esztendőből származik, amikor a faj szokatlanul magas egyedszámban lépett föl száraz területeken. Lehet, hogy ezt tükrözik a fénycsapda-adatok.
- Neozephyrus quercus* – Tölgy Farkrópér: Húsz fénycsapdás példánya került elő az ország különböző pontjairól 2002 és 2009 között, ezek több mint a felét (n = 11) a gyulai fénycsapda fogta. Rezbányai-Reser (1989) is jelzi. Mi is többször gyűjtöttük vagy figyeltük meg fényen. A fénycsapdás anyagban mindkét ivar jelen volt (hímek: nőstények = 8: 12).
- Nymphalis polychloros* – Nagyróka Szöglenc: Tizenöt fénycsapdás példánya került elő az ország legkülönbözőbb pontjairól. Rezbányai-Reser (1989) is jelzi. Vándorlepke (Eitschberger et al.1991). Az utóbbi évtizedben különösen gyakori, ami viszont a fénycsapda adatokban nem tükröződik.
- Ochlodes sylvanus* – Erdei Búska: Tíz fénycsapdás példánya került elő az ország legkülönbözőbb területeiről 1963 és 1981 között. Olykor nagyobb egyedszámban lép fel. Feltételezhetően ilyenkor vándorol.

Pararge aegeria – Erdei Suhány: Tíz fénycsapdás példánya került elő az ország különböző pontjairól, mindenütt egyesével. Rezbanyai-Reser (1989) is említi.

Pieris napi – Repce Özöndék: Nyolc fénycsapdás példánya került elő az ország különböző helyeiről. Rezbanyai-Reser (1989) is említi. Vándorlepke (Eitschberger et al. 1991). Feltűnő, hogy nyolc adata közül csak egy 2000 előtti.

Pieris rapae – Répa Özöndék: Hat fénycsapdás példánya került elő a Dunántúlról. Rezbanyai-Reser (1989) is említi. Vándorlepke (Eitschberger et al. 1991).

Polygonia c-album – C-betűs Szöglenc: Tíz fénycsapdás példánya került elő az ország legkülönbözőbb pontjairól. Rezbanyai-Reser (1989) is jelzi. Vándorlepke (Eitschberger et al. 1991). Az utóbbi évtizedben különösen gyakori, ami a fénycsapda adatokban látványosan tükröződik.

Satyrus dryas – Fekete Szemdísz: Harminckilenc fénycsapdás példánya került elő az ország különböző pontjairól. Rezbanyai-Reser (1989) is említi, és külön hangsúlyozza a fénycsapdái által fogott magas egyedszámot. Ezek az adatok megerősítik a megfigyelést, ami szerint a fajt vonzza a mesterséges fény, és hogy szürkületkor is rajzik (Pilisszentlászló, publikálatlan megfigyelés, B. Zs.).

Thecla betulae – Nyír Farkröpér: Négy fénycsapdás példánya került elő az ország legkülönfélébb pontjairól. Rezbanyai-Reser (1989) is jelzi. Egyikünk (B. Zs.) megfigyelése szerint egyedei kelet-nyugati irányban vándorolnak, de mint vándorlepke nem ismert. A budai Márton-hegyen ősszel lámpa mellé telepedett nőtény példányait már többször megfigyeltük (B. Zs.).

Vanessa atalanta – Atalanta Szöglenc: Ötvenhat fénycsapdás példánya került elő az ország legkülönbözőbb pontjairól. Rezbanyai-Reser (1989) is jelzi. Vándorlepke (Eitschberger et al. 1991). Az utóbbi évtizedben különösen gyakori, ami a fénycsapda adatokban figyelemreméltóan tükröződik. Áttelelő példányait is megfigyeltük. A fénycsapda telepítésénél szempont, hogy birtokon (kerítésen) belül üzemeljen, ahol idgen kezek nem férnek hozzá. A csapda rendszerint gyümölcsfák (szilva, körte, alma stb.) között működik. Nyár végén és ősszel az imágók a lehulló és a földön tovább erjedő gyümölcsöket szívogatják és éjszakára is a közelben maradnak. Ha az időjárási körülmények kedvezőek, éjszaka is aktívak, ezért ilyenkor nagyobb számban kerülnek bele a fénycsapdába.

Vanessa cardui – Bogáncs Szöglenc: Harmincöt fénycsapdás példánya került elő ország legkülönbözőbb pontjairól. Rezbanyai-Reser (1989) is jelzi. Ván-

dorlepké (Eitschberger et al. 1991). Különösen szembeűnő a példányszám 2000 utáni emelkedése. A század elején több esztendőben is megfigyelték tömeges vándorlását, koraesti aktivitását is megfigyeltük, amint virágzó hársfán több ezer példánya táplálkozott és a lombokban kereste az éjszakázásra alkalmas helyet. Ilyen tömeges éjszakázást figyelt meg Fazekas Imre is a Baranya megyei Sásd vasútállomásán álló hársfa lombzatában 2012-ben.

Összefoglalás

A tanulmányunkban beszámolunk arról 58 pillangóalakú lepké faj 399 példányáról, amit 1961. szeptember 2. és 2012. október 1. között fogott 53 magyarországi fénycsapda. A fénycsapdákat betűrendben soroljuk fel a megyék szerint megadva az általuk fogott egyedek számát. A fajok rendszertani jegyzékében feltüntetjük a fénycsapdákat (lelőhelyek), a fogási időket és a példányszámot. A háromnál több példányban csapdázott fajok mindegyikét röviden tárgyaljuk. Rámutatunk, hogy a tíz leggyakoribb fajból hét szerepel azon tíz leggyakoribb pillangóalakú lepké faj között, amit a svájci fénycsapdák gyűjtöttek. Ezen túl megjegyezzük, hogy a fénycsapdák által leggyakrabban gyűjtött fajok bizonyos években erősen hajlamosak a vándorlásra, vagy az imágók valójában talán szürkületkor is aktívak.

A különböző megyék, az ott található fénycsapdák és az általuk fogott lepkék egyedszáma:

Bács-Kiskun	01. Bugac	20
Bács-Kiskun	02. Fülöpháza	7
Bács-Kiskun	03. Kecskemét	2
Bács-Kiskun	04. Tompa	24
Baranya	05. Erdősmecske	12
Baranya	06. Gilvánfa	1
Baranya	07. Sumony	11
Békés	08. Gerla	3
Békés	09. Gyula	21
Békés	10. Gyula, Városerdő	9
Borsod-Abaúj-Zemplén	11. Makkoshotyka	6
Borsod-Abaúj-Zemplén	12. Répáshuta	6
Csongrád	13. Maroslele	7
Fejér	14. Bakonykúti	12

Győr-Moson-Sopron	15. Kapuvár	17
Győr-Moson-Sopron	15. Sopron	11
Hajdú-Bihar	17. Püspökladány	4
Heves	18. Felsőtárkány	13
Heves	19. Mátraháza	2
Komárom-Esztergom	20. Epöl	14
Komárom-Esztergom	21. Naszály	1
Komárom-Esztergom	22. Pilismarót	3
Komárom-Esztergom	23. Várgesztes	11
Nógrád	24. Diósjenő	15
Pest	25. Bernecebaráti	3
Pest	26. Budakeszi	23
Pest	27. Gödöllő	2
Pest	28. Soroksár	3
Pest	29. Szentendre	4
Somogy	30. Kókkút, Gyöngyöspuszta	1
Somogy	31. Középrigóc	1
Somogy	32. Szulok	1
Szabolcs-Szatmár-Bereg	33. Jánkmajtis	6
Szabolcs-Szatmár-Bereg	34. Kömörő	4
Szabolcs-Szatmár-Bereg	35. Vámosatya	24
Tolna	36. Gyulaj	1
Tolna	37. Hógyész	3
Tolna	38. Tolna	10
Vas	39. Acsád	17
Vas	40. Bejczygyertyános	1
Vas	41. Sárvár	1
Vas	42. Szakonyfalu	1
Vas	43. Szalafő	12
Vas	44. Szombathely	11
Veszprém	45. Bakonybél	15
Veszprém	46. Egyházaskesző	2
Veszprém	47. Nemesgulács	1
Veszprém	48. Pécsely	4
Veszprém	49. Tihany	7
Zala	50. Balatongyörök	5
Zala	51. Keszthely	1
Zala	52. Szentpéterföldre	2
Zala	53. Zalasántó	1
Összesen:	53	399

Hivatkozások – References

- Bálint Zs., Gubányi A. & Pitter G. 2006: Magyarország védett pillangóalakú lepkéinek katalógusa a Magyar Természettudományi Múzeum gyűjteménye alapján. – Magyar Természettudományi Múzeum, Budapest, 136 p.
- Brou, V. A. 1970: Butterflies taken in light traps. – *Journal of the Lepidopterists' Society* 28: 331.
- Chowdhury, S. & Soren, R. 2011: Light attracted butterflies: a review from the Indian sub-region with an inventory from West Bengal, India. – *Journal of Threatened Taxa* 3: 1868–1871.
- Donahue, J. P. 1962: Observations and records of butterflies attracted to light in India. – *Journal of the Lepidopterists' Society* 16: 131–135.
- Eitschberger, U., Reinhardt, R. & Steiniger, H. 1991: Wanderfalter in Europa (Lepidoptera). – *Atalanta* 22 (1): 1–67.
- Kendall, R. O. & Glick, P. A. 1972: Rhopalocera collected at light in Texas. – *Journal of Research on the Lepidoptera* 10: 273–283.
- Rezbanyai-Reser, L. 1989: Lichtenflug von Tagfaltern und anderen Tagaktiven Macrolepidopteren in der Schweiz (1972–1988) (Lepidoptera: Rhopalocera und Macroheterocera). – *Nota lepidopterologica* 12: 36–44.
- Sáfián Sz., Szigeti B. & Horváth Á. 2008: Közönséges szemeslepke (*Arethusana arethusana* [Denis et Schiffermüller], 1175) szürkületi aktivitása (Lepidoptera: Nymphalidae). – *Szépkiadó* 13: 30.

**Kovács Lajos (1900–1971) lepkész, muzeológus,
levéltáros a Magyar Természettudományi Múzeum
Dokumentációs Tár és Tudománytörténeti
Tárgygyűjteményében található
hagyatékának rövid ismertetése
Written legacy of Lajos Kovács (1900–1971)
in Hungarian Natural History Museum**

Tóth-Barbalics István

Abstract: The written legacy of Lajos Kovács (1900–1971) can be found in the Natural Science History Collection of Hungarian Natural History Museum. Ten boxes are filled up with the material and it is only partly arranged. A part of personal written documentation can be found in it: school notebooks, university notes, curriculum vitae, etc. The main part of the legacy includes the documentation of his scientific career. Here you can find the documents from his work for the Hungarian Natural History Museum: work plans, reports, official correspondence. On the other hand there are the collection diaries of his Lepidoptera collecting activity which he did for decades (about 1911–1965). Thirdly his correspondence is worth mentioning which he continued with researchers from his homeland and abroad. An also interesting part of the legacy is the group of the documentation connected to the Hungarian Forestry Light Trap Network.

Key words: Lajos Kovács, Hungarian Natural History Museum Lepidoptera Collection, legacy, correspondence, collection diaries, Hungarian Forestry Light Trap Network.

Author's address: Tóth-Barbalics István, Magyar Természettudományi Múzeum Dokumentációs Tár és Tudománytörténeti Tárgygyűjtemény, Budapest Könyves Kálmán krt 40. Postal address: 1431 Budapest Pf. 137. or 1088 Budapest, Baross u. 13., Hungary.
E-mail: tothbarbalics@nhmus.hu

Bevezetés

A Magyar Természettudományi Múzeumban a Dokumentációs Tár (korábbi nevén Tudománytörténeti Gyűjtemény [= TtGy]) őrzi Kovács Lajos írásos szakmai és személyes hagyatékának egy részét. Az anyag a TtGy két, fizikailag is elkülönülő gyűjteményrészében található.

Az iratok egy kis hányada ún. personalia-dossziéban került elhelyezésre. Itt – a Kovács Lajosról szóló szakirodalom (cikkek, különlenyomatok) mellett – életrajzi adatokat tartalmazó dokumentumok találhatóak: Kovács levéltárosi

pályafutásának okmányai (kinevezések 1937-ből és 1944-ből), általa kitöltött kérdőívek, önéletrajzok (1950, 1952, 1963), műveinek saját maga által készített bibliográfiája (1953), valamint családjával kapcsolatos káderanyagok (1953–1954).

A terjedelmileg jóval nagyobb és szakmailag is jelentősebb anyag, Kovács Lajos fondja hét nagyobb és három kisebb dobozban van elhelyezve. A Kovács-fond feldolgozottság szempontjából két csoportra bontható. Egyfelől két és fél nagyobb doboznyi dokumentumanyagra, amely rendezve van: a 739/1-től 739/206-ig terjedő jelzettel ellátott papírok dossziékban találhatóak. Ez az anyag rész szerepel a TtGy 1970-es évek végén készült cédulakatalógusában is. Másrészt a hagyatéka többi részére – ez még csak részleges rendezésen esett át: az iratok jelenleg nagy tematikus csoportok és/vagy dokumentumtípusok szerint vannak elkülönítve.

A két csoport különbsége abból adódhat, hogy az utóbbiak később kerültek a TtGy-be. Ezt valószínűsíti, hogy ebben a második csoportban található Kovács Lajos özvegyének, kövecsesi Dancs Ilonának személyes, részben már férje halála után keletkezett levelezése is.

A fond részletesebb, dobozonkénti tartalma

1. Az első doboz: 739/1-től 739/70-ig számozott anyag:

- 1.1.** Előadásjegyzetek, -vázlatok és -kéziratok, kivált a magyarországi fénycsapda-hálózatról.
- 1.2.** Az MTM Lepkegyűjteménnyel kapcsolatos iratok: utazási jelentések, hivatali levelezés.
- 1.3.** Levelezés betűrendben: Stanisław Franciszek Adamczewski (1909–1987) → Ján Jasič (1926–1991), közte pl. Balogh János (1913–2002), Dudich Endre (1895–1971), Wolfgang Heinicke (1932–) leveleivel .

2. A második doboz: 739/71-től 739/145-ig számozott anyag:

levelezés betűrendben: Jermy Tibor (1917–) → Eduard Johannes Reissinger (1920–1991), közte pl. Kaszab Zoltán (1915–1986), Josef Moucha (1930–1972), Dalibor F. Povolný (1924–2004) leveleivel.

3. A harmadik doboz: 739/146-tól 739/206-ig számozott anyag:

- 3.1.** Levelezés betűrendben: Réti Endre (1911–1980) → Zwick Lujza, közte pl. Schmidt Antal (1880–1966), Szalay László (1887–1970), Székessy Vilmos (1907–1970) leveleivel.

3.2. Egyéb iratanyag: grafikonok, újságkivágatok, vámcedulák, külföldi kutatók címlistája.

Ugyanebben a dobozban található rendezetlen anyag is:

3.3. Gyűjtőnapló: 1922. április 1. – május 10.

3.4. Kovács Lajos rendezetlen levelezése, 1.

4. A negyedik doboz (rendezetlen):

4.1. Az MTM Lepkegyűjteménnyel kapcsolatos iratok: gyűjteményrendezés, preparátor-tanfolyamok, kiállítási előkészületek, hivatali levelezés, jelenléti ívek, munkatervek és -jelentések, utazási és kiküldetési jelentések.

4.2. Lektorai jelentések.

5. Az ötödik doboz (rendezetlen):

5.1. Kovács Lajos rendezetlen levelezése, 2.

5.2. Gyűjtőnaplók:

5.2.1. Éves összesítések: 1921–1929, 1932–1934, 1941–1945, 1947–1958.

5.2.2. Napi bejegyzések: 1951. január 1.–1958. december 17.

5.2.3. Havi összesítés: 1965. augusztus.

5.3. Az MTM Lepkegyűjtemény anyagának és könyvtárának kölcsönzési elismervényei.

6. A hatodik doboz (rendezetlen):

6.1. Kovács Lajosné levelezése, 1.

6.2. Erdészeti fénycsapdák törzskönyvei: Gerla (1962–1966), Kunfehértó (1961–1969).

6.3. Kéziratok:

6.3.1. Fénycsapdákkal kapcsolatos vázlatok, előadások.

6.3.2. "Magyarországi nagylepkék és elterjedésük II."

6.4. Kovács Lajos saját lepkegyűjteményének nyilvántartásai: listák, változások követése, preparálási adatok.

7. A hetedik doboz (rendezetlen):

7.1. Kovács Lajosné levelezése, 2.

7.2. Kovács Lajos középiskolás és egyetemista füzetei.

8. A nyolcadik, kis doboz (rendezetlen): Kovács Lajos gyűjtéseiről cédulaanyag: 1911–1917, 1920–1950-es évek (kihagyásokkal).

9. A kilencedik, kis doboz (rendezetlen): Kovács Lajos gyűjtéseiről cédulaanyag: 1916. január–december.
10. A tizedik, kis doboz (rendezetlen): Kovács Lajos gyűjtéseiről cédulaanyag: 1914–1965 (kihagyásokkal).

Mesterem, Lajos bácsi
Személyes emlékek dr. Kovács Lajosról
My mentor, Uncle Lajos
Dr. Lajos Kovács - A personal portrait from memory

Varga Zoltán

Abstract: L. Kovács played a decisive role in the light trap surveys and quantitative eco-faunistic studies in Hungary. He performed an immense work in the determination and catalogisation of macro-moths collected by the light traps of plant protection and forestry. This huge data base is recently widely used in biodiversity surveys and in connection with the climatic change. Moreover, he also achieved significant results in the taxonomy of noctuid moths by the discovery and description of some Pannonian endemic taxa as *Apamea syriaca tallosi*, *Asteroscopus syriacus decipulae*. He was the mentor of the Author and strongly supported him in the first phase of his scientific career.

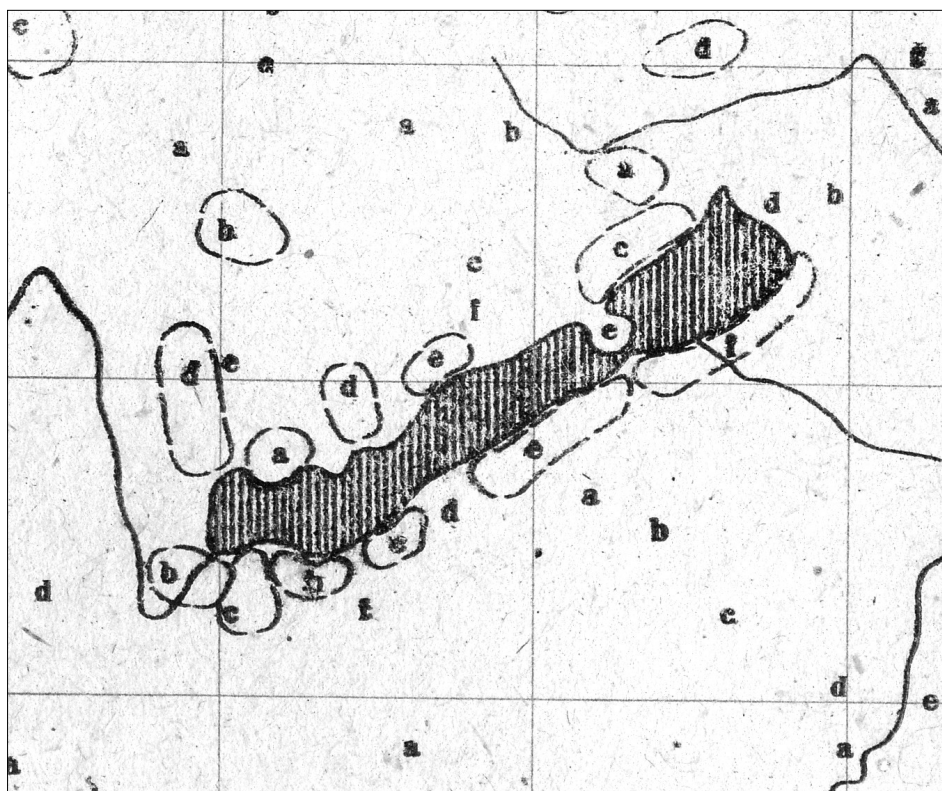
Key words: light traps, plant protection, faunistic surveys, grid mapping, Pannonian endemic taxa, Hungary .

Author's address – A szerző címe: Varga Zoltán, Debreceni Egyetem, TTK, Evolúciós Állattani Tanszék, H-4010 Debrecen, Egyetem-tér 1. E-mail: varga.zoltan@science.unideb.hu

Aligha van még egy lepkész, akinek a magyar lepidopterológia annyit köszönhetne, mint dr. Kovács Lajosnak. És ebben nemcsak az ő félelmetes tudása, gazdag tapasztalata, éles szemű meglátásai, óriási munkabírása, személyes hatása van benne, hanem mindenekelőtt az a szemléletmód és kutatási irány, amelyből ma szinte egy egész generáció (vagy több generáció) él. Ezek nemcsak lepkészek, hanem mindazok az alap- és alkalmazott kutatásban tevékenykedő rovarászok, akik szakmai pályáján a fénycsapdás gyűjtés, mint módszer és adatforrás meghatározóvá vált. Lajos bácsi, mert máig így emlegetem, két jelentős forrásból, két példaadó életműből merített. Az egyik a magyar entomológia doyenjéé, Jermy Tibor akadémikusé, aki nemzetközi tapasztalatok alapján kifejlesztette, és a növényvédelmi gyakorlatba bevezette a ma Jermy-típusúként ismert fénycsapdát, amelynél máig számos bonyolultabbat alkottak, de egyszerűségét és praktikus használhatóságát tekintve jobbat aligha. Lajos bácsi meglátta, hogy ez az eszköz a növény-és erdővédelmi praktikus haszna mellett a faunisztikai adatgyűjtés hatékony eszközévé válhat. A másik forrás a hazai fitocönológia szemlélete, amelyet számára Zólyomi Bálint aka-

démikus közvetített. A természettudományi múzeum növénytárának Zólyomi Bálint vezette kutatócsoportjával való együttműködés vezette rá Őt arra, hogy a rovarok aktivitásán alapuló kvantitatív adatgyűjtések a fitocönológiai vizsgálatokkal párhuzamba állítható eredményekhez vezetnek. És mivel Lajos bácsi az 50-es években a Magyar Természettudományi Múzeum legeredményesebben publikáló munkatársainak egyike volt (tessék belelapozni a MATARKA-n a Folia Entomologica Hungarica és az „Annales” ekkori számainak tartalomjegyzékébe!), munkájának hatása egyik irányban sem maradt el.

A dr. Szontágh Pál vezetésével kiépülő erdészeti fénycsapdahálózat ettől kezdve lényegében Kovács Lajos szinte emberfeletti munkabírással végzett tevékenységére épült. Ennek kapcsán két jellemző idézetet írok ide. Az első Szontághtól való: *„A begyűlt anyag rendszerezését és meghatározását a Nemzeti Múzeumban dr. Kovács Lajos végzi páratlan szaktudással és energiával. Adatait havonta, jelentés formájában közli az Erdővédelmi Állomásokkal.”* A másik jóval szomorúbb, Lajos bácsi talán legjobb barátjának, dr. Issekutz Lászlónak 1972. április 7-én hozzám írt leveléből való: *„Lajos Barátom halála mélyen megrendített. Egy fél évszázados baráti kötelék szakadt ketté... Vele kapcsolatban igazán helytálló az a banális mondás, hogy pótolhatatlan úrt hagyott maga után. A fénycsapdahálózat működése is meg fog szűnni, ha ugyan máris meg nem szűnt. Ki is rendelkezik a hozzá hasonló tehetséggel és fanatikus munkabírással, hogy a fénycsapdák anyagát fel tudná dolgozni?”* Szerencsére, az akkor már súlyosan beteg Issekutz Lászlónak ez a borús jóslata nem vált valóra, többek közreműködésének, mindenekelőtt az ERTI kutatóinak, Leskó Katalinnak és Szabóky Csabának köszönhetően. Ha pedig belegondolunk abba, mennyien vagyunk, akik vagy ennek az adattömegnek, vagy egyáltalán a fénycsapdás adatgyűjtésnek köszönhetően dolgozhattunk és publikálhattunk, akkor elmondhatjuk, hogy Lajos bácsi példamutató tevékenysége sokunk tudományos pályáját egyengette. A veszély tehát nem az általa megalapozott „tudás-tőke” hiányában, sokkal inkább a fénycsapdarendszer megfelelő szintű anyagi támogatottságának a hiányában van, holott máig ez a hazai erdészeti rovar-tani kutatás és prognosztika egyik fő pillére. Továbbmenve: a globális klímaváltozásnak az élővilágra gyakorolt hatásának is a rovarfajok gyakoriságának és aktivitásuk változásainak a regisztrálása az egyik legérzékenyebb jelzője, amelyet a fénycsapdák segítségével végezhetünk el. Ezt a trendet a maga idejében Kovács Lajos még nyilván nem érzékelhette, de felkészített bennünket arra, hogy „fogadóképesek” legyünk az efféle változásokra. Abban is jelentősen megelőzte a korát, ahogyan két, összesen 140 oldal terjedelmű, máig alapműnek számító közleményében összeállította Magyarország nagylepkéi-

1. **ábra.** Részlet (Balaton környéke) Kovács Lajos 1953-ban megjelent térképéről

nek kritikai elterjedési jegyzékét (Folia Entomologica Hungarica 1953, 1956). A hatalmas adatmennyiséget tömörített formában közölte, Magyarország területét betű-szám kódos négyzethálóra osztva fel, ahol az egyes négyzeteken belül további betűk jelölték az egyes lelőhelyeket (1. **ábra**). Ezzel a modern hálótérképezés hazai előfutára lett.

A másik irányú hatás a hazai zoocönológiában mérhető le, még hozzá nem csekélyebb munkában, mint Balogh János: *Die Lebensgemeinschaften der Landtiere* c. könyvében. Ennek az éjszakai aktivitású rovarok csapdázásáról szóló fejezete (pp. 243–254) gyakorlatilag teljesen Kovács Lajos közleményeire (1953, 1957) és publikálatlan adataira épül. A csapdázásos módszerek eredményeit és hibáit tárgyaló bekezdés az alábbi mondatokkal kezdődik (ford.: VZ): „Ezzel a kérdéssel Kovács (1957) behatóan foglalkozott, és a továbbiakban az ő eredményeit szeretném visszaadni. Nem igényel további magyarázatot, hogy

lényegesen eltérő eredmények várhatók, ha az állatokat az élőhelyükön keressük fel és gyűjtjük be, mint ha azokat valamilyen vonzó ingert felhasználva egy általunk meghatározott helyre koncentráljuk. Ő az előbbieket direkt, az utóbbiakat indirekt módszereknek jelöli." Sajnos, ezek az eredmények csupán ebben a könyvben, és nem Kovács Lajos akadémiai kandidátusi, vagy akár doktori disszertációjának téziseiként fogalmazódtak meg. A napi 12 órai megfeszített munka után cédulákra, apró betűs szálkás kézírással megírt feljegyzések sohasem álltak össze egy nagyobb szabású írásművé, ami a hazai rovar-tani szakirodalom örök kára. Ez valóban pótolhatatlan veszteség, akkor is, ha hasonló indíttatású munkákban ma már nincs hiány.

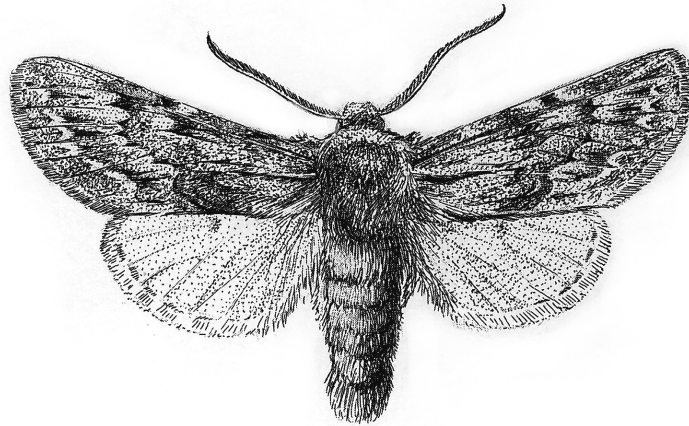
Az előbbieket mellett szinte háttérbe szorult Kovács Lajos szinte páratlan adottsága: a minuciózus különbségek éles szemű meglátása és diagnosztizálása, amely olykor kemény kritikai megállapításokkal párosult. Itt azonban már ki kell lépnem az objektív tudományos eredmények köréből, és személyes élményeimet kell megosztanom Olvasóimmal. Rovarokat általános iskolás korom óta gyűjtök. A Debreceni Egyetemen deponált gyűjteményem legrégebbi darabja egy 1948-ból származó, még gombostűre tűzött halálfejes lepke. Akkoriban válogatás nélkül gyűjtöttem „tücsköt-bogarat”. Gimnazista koromra láttam be, hogy ez így nem megy tovább, és attól kezdve a szitakötők, az egyenesszárnyúak (hála Nagy Barnabás atyai támogatásának!) és legfőképp a lepkek maradtak meg. Mivel a Nagyállomás előtti Petőfi tér mellett az Egyetem tér volt az, ahová a leghamarabb szereltek fel nagy fényerejű lámpákat, eleinte ívlámpákat, majd a 60-as évektől higanygózlámpákat, az Egyetem tér vált esti fő „vadászterületemmé”, ahová a legkülönbélebb rovarok tömegesen gyűltek össze, hiszen a Nagyerdő környékén más, nagy erejű fényforrás akkoriban nemigen volt.

Az évek folyamán, gyűjtéseim során úgy 400 körüli éjjeli nagylepkefaj gyűlt össze, jól-rosszul meghatározva, ezért tovább kellett lépnem. Az egyetem akkori állattani intézetébe bemenne eleinte Koppányi Tibor segítgetett nekem. Aztán, jellegzetes orrhangján közölte velem (ez az 1954-55-ös tanév telén történt), fel kellene mennem a természettudományi múzeumba dr. Kovács Lajoshoz, akiről sokatmondóan csak annyit közölt velem, hogy „*szeret péniszvizsgálatok alapján egy fajból kettőt csinálni...*”. Amikor mindezt otthon elmondtam, történész édesapám megállapította, hogy Kovács Lajost ő ismeri, hiszen Lajos Bácsi eredetileg történész-levéltáros volt, sőt a Fővárosi Levéltár igazgatója, akit az 1948-as politikai fordulat idején kényszernyugdíjaztak, aminek édesapám véleménye szerint az lehetett az oka, hogy a „felszabadulásról” alkotott véleményének keresetlen szavakkal adott hangot. Ez hihető is, hiszen

egy másik hasonló esetről, Andreánszky Gábor báró, professzor nyugdíjazásáról hasonló stílusban beszélt később velem, megnevezve néhány felelőst is az akkori professzorok közül. Tudomásom szerint csak rokonának, Szentágothai János akadémikusnak köszönhetően kaphatott a múzeumban egy szerény tiszteletdíjjal járó állást, mint lepkész.

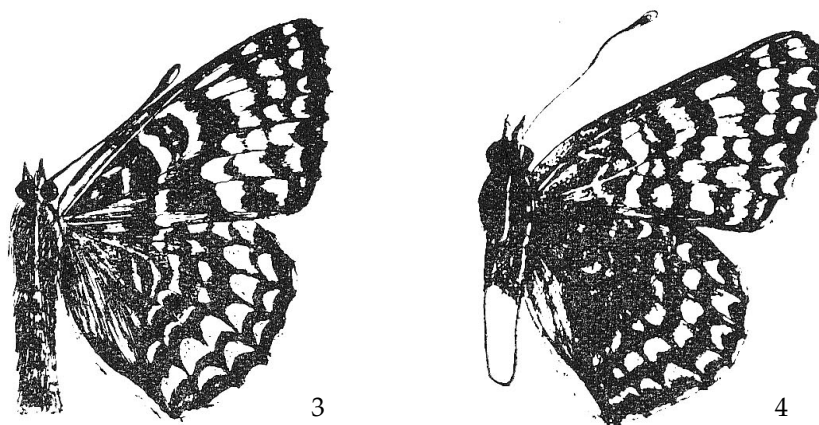
Így felmentünk Budapestre, és egy kétfelé nyitható nagy fekete dobozban (maig megvan) magammal vittem vagy 200 válogatott példányt. Ahogy odaértünk a gyűjteménybe, egy a székre tornyozott köteteken plédbe csavarva görnyedten ülő filigrán alkatú embert pillantottam meg (a múzeumban akkoriban „szénszünet” volt), akit a dobozban levő lepkék szemmel láthatóan jobban érdekeltek, mint mi. Édesapámat röviden üdvözölte, majd nekem tett fel néhány villámkérdést a lepkékkel kapcsolatban. Utána a kinyitott dobozt az orra elé tartva felszólított, hogy kövessem, és a dobozzal együtt elviharzott a belső szobába, ami a tulajdonképpeni dolgozószobája volt (mint később megláttam, a külső szobában a fénycsapda-anyag vizsgálata zajlott). Édesapám rögtön észrevette, hogy itt rá már „nincs szükség”, pár szóban megbeszéltük, melyik vonatnál találkozunk, és eltávozott. Utána vagy két óra hosszat a kérdések és az instrukciók egyvelege zajlott. Felhívta a figyelmemet, hogy aki komolyan akar foglalkozni a lepkékkel, annak a növényeket és a növénytársulásokat is ismernie kell. Beszélt a Zólyomi Bálint csoportjával közösen végzett „hársborkorhegyi programról”, beszélt a bátorligeti „tervgyűjtésekről”, és biztatott a Nyírség kutatására. Akkoriban még keskenyvágányú erdei vasút vitt ki a Guthi-erdőben levő, azóta elpusztult turistaházhoz, ahol Petromax lámpával tudtam gyűjtéseket végezni. Igyekeztem mindent elolvasni, amit Soó Rezső professzor és munkatársai (a „Debreceni Iskola”) a Nyírség vegetációjáról írtak. Így 1956-ra összeállt egy kis faunisztikai munka, amelyet Lajos Bácsi eleinte kemény kritikával illetett, majd aztán alaposan átíratott velem, több menetben is. Ennek meg is lett az eredménye, mert éppen egy héttel érettségim előtt már megjelenhetett első írásom a Rovartani Közleményekben, a mai Folia-ban. Ekkor csodálhattam meg először Lajos bácsi fajismeretét, ami tovább mélyült, amikor láthattam a fénycsapdaanyagok feldolgozását, sőt egy idő után, gyakorlásképpen már nekem is adott egyes dobozokat meghatározásra. Néhány alkalommal át is hívott a múzeummal rézsút szemben lévő lakására, ahol felesége, Ica néni mindig szívesen fogadott. Egy alkalommal még azt is elmondta, hogy neki az imponált a legjobban, hogy Lajos bácsi a világ legkülönbözőbb dolgaiban rendkívül magabiztos válaszokat tudott adni. Sajátos, és bizonyára jól is tettem, hogy Lajos bácsit sohasem tegeztem vissza, holott erre bőven lett volna alkalom. Közös gyűjtő utunk sem volt, bár többször kezdemé-

2. ábra. Kovács-fésűsbagoly – *Asteroscopus syriaca decipulae* (Kovács, 1966) imágó (a szerző rajza)

nyeztem. A válasz többnyire ez volt: „Zoli, ezt ne akard, én egy ronda zsarnok vagyok”. Ez a kapcsolat folytatódott egyetemi éveim során és utána is, egészen azokig a szomorú 1971. júniusi napokig, amikor Lajos bácsit először egy eleinte gyomorfekélynek vélt infarktus érte, majd a kórházban egy második...

Ez alatt a közel tizenhét év alatt többször is szemtanúja lehettem Lajos bácsi új fajok leírását eredményező meglátásainak. Az elsők egyike volt annak a felismerése, hogy az *Euxoa tritici* valójában nem egy faj, hanem közelrokon fajok csoportja (*Annls hist.-nat. Mus. natn. hung.*, 1952, lásd: MATARKA). E tekintetben ellentétbe került a bagolylepkék akkori neves specialistájával, Ch. Boursin-nal. Egyikük sem engedett a maga igazából, így kapcsolatuk megszakadt. Az idő Kovács Lajost igazolta, bár minden részlet még ma sem tisztázott. Egy következő fontos találat volt a Kovács-fésűsbagoly (*Asteroscopus syriaca decipulae*) felfedezése a makkoshotyikai, majd várgesztesi fénycsapdák anyagából (*Brachionycha decipulae* Kovács, *Annls hist.-nat. Mus. natn. hung.* 1966-), amely egy kisázsiai-balkáni faj kárpát-medencei endemikus izolátuma (**2. ábra**). Ezt követte a Tallós-fűgyökérbagoly (*Apamea syriaca tallosi* Kovács & Varga, 1969; *Acta zool. acad. sci. Hung.*) felfedezése a sopronhorpácsi fénycsapda anyagából, majd számos további lelőhelyről. Itt már közvetlen munkatársként érezkelhettem Lajos bácsi meglátásainak pontosságát. Rögtön egyetértettünk abban, hogy ezt az új „hungaricumot” egy akkoriban elhunyt barát-

3-4. ábra. A magyar tarkalepke – *Melitaea ornata kovacsi* Varga, 1967 szárny-mintázata: 3) Budai-hegység (paratypus), 4) Bükk hegység (paratypus). A szerző eredeti rajzai (Varga 1967, p. 126.)

tunkról, a tragikusan fiatalon elhunyt kiváló erdész-botanikus-lepkészről, Tallós Pálról kell elneveznünk. Lajos Bácsit ebben az időben kezdte el foglalkoztatni a hazai *Melitaea phoebe* „kettősségének” kérdése, illetve a „hársbokorhegyi” *phoebe* önálló fajiságának kérdése is. A megoldást akkor rám bízta, de az akkori felemás megoldással nem lehetett elégedett (én sem voltam). A fajcsoport taxonómiája ma sem jutott teljesen nyugvópontra, jóllehet azóta tudjuk, hogy a hernyó küllemében, tápnövényében eltérő, genetikailag elkülönült alakokról van szó. Mindenesetre, van egy „Kovács-tarkalepkénk”, amely ismét csak egy nagyobb elterjedésű politipikus faj (*Melitaea ornata* Christoph) jellegzetes pannon endemikus izolátuma.

Közös munkánknak a Kaszab Zoltán által gyűjtött mongóliai bagolylepke-anyag közös feldolgozásában kellett volna kicsúcsosodnia. Miután az ezzel megbízott Leo Sheljuzhko, a müncheni Zoologische Staatssammlung specialista 1969-ben elhunyt, a feladat ránk hárult. Közös munkánk sajnos, Lajos bácsi váratlan halálával fájdalmasan korán szakadt félbe, és az első, Folia-ban, már Lajos bácsi halálával megjelent cikkel torzóban is maradt (**5. ábra**). Ez az esemény azonban meghatározóvá vált további pályám szempontjából, hiszen eleinte inkább a nappali lepkék alfaji kérdései iránt érdeklődtem. Lajos bácsi ösztönzése, majd a halála után rám hárult kötelezettségek nélkül talán sohase lettem volna bagolylepkész. Lajos bácsi hatása azonban tetten érhető volt ab-

FOLIA ENTOMOLOGICA HUNGARICA
 ROVARTANI KÖZLEMÉNYEK
 (SERIES NOVA)

XXVI. 2.

1973.

p. 287-343

Ergebnisse der zoologischen Forschungen von Dr. Z. Kaszab
 in der Mongolei
 316. Noctuidae: Noctuinae (Lepidoptera)

Von

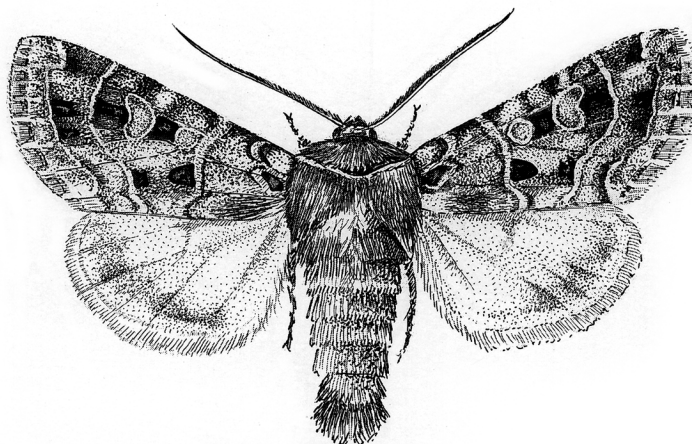
L. KOVÁCS und Z. VARGA

(Eingegangen: am 23. November, 1973)

Abstract. - Taxonomic results and faunistic data of 69 Noctuinae species and subspecies resulting from Dr. Z. KASZAB's six expeditions to Mongolia (1963-1968); 14 species are new to the fauna, one new species (Dichagyris kaszabi), and three new subspecies (Ochropleura musiva sheljuzh-koi, Rhyacia junonia schistochroa, Anomogyna laetabilis pergratiosa), as well as a new subspecies from Afghanistan (Rhyacia junonia calamochroa), are described.

5. ábra. Részlet a mongóliai bagolylepkékről írt tanulmányból

ban is, hogy az 50-es évek végétől egyre több gondot fordítottam egyre bővülő faunisztikai adataim közlésére, különösen az Aggteleki-karsztról. Ezekre az eredményekre több gyűjtő is felfigyelt, és a helyzet úgy alakult, hogy Szalkay József, Gyurovits László és jómagam részvételével 1961. július elejére közös gyűjtőút szerveződött Jósvafőre. A miskolci vasútállomáson találkoztunk. Nekem akkor még igencsak szerény gyűjtőfelszerelésem volt, és erősen meglepődtem, ahogy a pesti gyorsról két alaposan felszerelkezett, számomra idősek tűnő férfiú szállt le. Ennek az útnak három faunánkra új bagolylepkéfaj lett az eredménye, kettő közvetlenül akkor, egy pedig tíz nap múlva (Photedes captiuncula). Egy pompás Dichagyris musiva már az első este bejött (nekem), ezt követte két Euxoa birivia. Utóbbiak Gyurovits László Petromax lámpájára jöttek, miközben ő a lámpa elé terített hálósákján békésen szundikált. Azt, hogy ezek milyen érdekes állatok, Szalkay József vette észre, aki cserével rö-

6. ábra. A sziki ürömbagoly – *Saragossa porosa kenderesiensis* (Kovács, 1968) imágója (a szerző rajza)

tön meg is szerezte magának az egyiket, bár ekkor még azt gondolta, hogy kis méretű *Rhyacia lucipeta* példányokról van szó. Ezt később komoly bonyodalom követte. A gyűjtőútról hamarosan levélben számoltam be Lajos bácsinak. Ebben beszámoltam a *musiva*-ról és *captiuncula*-ról, mint faunánkra új fajokról, mivel ezeket a jó öreg Hofmann (Ernst Hofmann: Die Gross-Schmetterlinge Europas, 1894 megvolt az Egyetemi Könyvtárban) alapján meg tudtam határozni. A *birivia*-val gondban voltam, mert nem volt példányom, de biztos voltam benne, hogy nem *lucipeta*, *Euxoa*-nak sejtettem, és tudtam róla, hogy a *birivia*-t Wirth Tibor fogta Kassán. Így levélben hármastalálkozót beszéltem meg a múzeumban Lajos bácsinál, azzal, hogy neki látnia kellene a Szalkay József birtokában levő példányt. A találkozó szerencsétlen módon balul ütött ki, mert miután Lajos bácsi a példányt megpillantva azonnal látta, miről van szó, azt hitte, hogy Szalkay József a faunára új adatot el akarta titkolni előtte. Ennek jó darabig tartó kölcsönös sértődés lett az eredménye, és a dolog engem is bántott, hiszen az én ügyetlenségem is közre játszott.

Szomorú, hogy amikor Lajos bácsiról van szó, legtöbbször az ilyen epizódok kerülnek elő. Sajnálom, hogy ezeket is el kellett mondanom, de így teljes a kép. Egy élete során kellően meg nem becsült, hatalmas tudású, kiemelkedő műveltségű, páratlan képességű emberről van szó, akit a tudása magabiztossága és olykor élesen szókimondóvá tett. Munkájának gyümölcseit alig élvezhette,

ma pedig az általa indított kutatási irány egyaránt találkozik a hosszú távú ökológiai vizsgálatok sürgető szükségességével, a nagy adatbázisok modern feldolgozási lehetőségeivel és a fénycsapdás kutatások szűkös anyagi korlátaival. Mindemellett, az elért eredmények azt mutatják: Lajos bácsi törekeny vállain sokan állunk, idősebbek és fiatalabbak egyaránt. Azt szeretném, ha mindennapi munkájuk során azok is éreznék Lajos bácsi hagyatékának jelentőségét, akik eddig csak a fénycsapda-adatbázis „bányászásával” hoztak felszínre értékeket, és az előzményekről személyes élményeik nem lehettek.

Irodalom – References

- Balogh J. 1958: Lebensgemeinschaften der Landtiere. – Akadémiai Kiadó, 560 p.
- Kovács L. 1952: Die in Ungarn vorkommenden *Euxoa*-Arten (Lepidoptera). – *Annales Historico-Naturalis Musei Nationalis Hungarici* 2: 125–132.
- Kovács L. 1953: A magyarországi nagylepkék és elterjedésük. – *Folia Entomologica Hungarica* 6: 76–164.
- Kovács L. 1966: Data to the knowledge of Hungarian Macrolepidoptera. I. – *Annales Historico-Naturalis Musei Nationalis Hungarici* 58: 453–468.
- Kovács L. & Varga Z. 1969: Survey of the Taxa Related to *Apamea monoglypha* Hufn. (Lep.: Noctuidae) – *Acta Zoologica Hungarica* 15: 49–61.
- Varga Z. 1967: A *Melitaea phoebe* Schiff. Délkelet-európai populációinak taxonómiai elemzése, két új alfaj leírásával. – *Acta Biologica Debrecina* 5: 119–137.

A Lajos bácsi jelenség The uncle Lajos phenomenon

Vojnits András

Abstract: The archivist forced to be a curator, an amateur lepidopterist, become to be the most recognized Hungarian lepidopterist dealing with Macrolepidoptera. His knowledge of species was legendary, his working capacity was unparalleled. He was considered to be a hard-tempered person, but he helped young people without any reward; he educated the next generation. Probably he can be considered as the most professional amateur.

Key words: lepidopterology, oral history, knowledge of species, master, amateurism, professionalism.

Author's address – A szerző címe: Vojnits András, 1096 Budapest IX, Haller utca 88., Hungary.
E-mail cím: andras@vojnits.hu

„Tanulj a tegnaptól, élj a mánap, és reménykedj a holnapban. A legfontosabb azonban, hogy ne hagyd abba a kérdezést.” (Albert Einstein)

Ki volt Kovács Lajos, aki az Albert Einsteinnek tulajdonított életfilozófiát akár a magáénak is tudhatta volna? Egy szürke hivatalnok, aki messze túl élete delelőjén, kilátástalan helyzetbe kerülve, kényszerűségből vált pályát, mégis egy tudományterület meghatározó művelője lesz? Megosztó személyiség? A fiatalok önzetlen segítője, vagy gáncsokodó, összeférhetetlen alak? Profi vagy amatőr? Egyáltalán, minek az alapján mérlegelünk, és ki jogosít fel erre bármelyikünket? Kérdezzük meg azokat, akik még ismerték Őt? Az idő múlásával az emlékezés szítájának egyre nagyobbak lesznek a lyukai, sok minden kihullik, és ami fennakad, az is változik. Hagyatkozunk a szakma értékelésére? Sokszor az is szubjektív. Majd az utókor dönt? Ez igaz, bár nem mindig dönt jól. De egyet mindenképp megtehetünk, meg kell tennünk: ne feledjük Őt! Hogy miért? Éppen azt próbálok meg a magam módján elmondani, és ezért jó, hogy megjelenhet ez a könyv.

Az élettörténetét nem mesélem el, arról szó esik másutt. Aki ennél többet akar tudni, utána lapozhat Bálint és Ronkay (2002), illetve Szabóky (2007)

munkájában. Az utóbbi felskicceli a különböző korok, vidékek és intézmények baráti – és kevésbé baráti – lepkészköreit, és egyúttal sztorik tömegén keresztül jeleníti meg a helyek és az emberek szellemét, viszonyrendszerét. (Igaz, Kovács Lajos felsőfokú tanulmányaira nézve téves adatokat közöl¹.)

Kovács Lajos, a Lajos, Lajos bácsi. Mindnyájunknak, akik ismerték és élünk még, Ő mindörökké a Lajos bácsi.

Találkozások és emlékezések

Ismert szlogen, hogy a történelmet a történészek csinálják. Az emberi emlékezet bonyolult dolog, sokszor teljesen más színben tüntet fel eseményeket, mint ahogyan azt ugyanazon esemény más résztvevői átélték. Még csak hazudni sem kell ahhoz, hogy a tudat átformálja a valóságot – figyelmeztet Ungváry Krisztián történész. Így van ez a mi kis mikrovilágunkban is, ennek ellenére a visszaemlékezésekből sok mindent össze lehet gereblyézni.

Interjú alanyaim az idősebb korosztályba tartoznak. „Igazi”, kizárólagos lepkész nincsen köztük, abból a megfontolásból, hogy ők aztán valóban tele lehetnek szubjektív benyomásokkal. Az anonimitás az oral history műfajában feltétel, bár nyilvánvaló, hogy az egyes személyeket némi fáradsággal, utánjárással azonosítani lehet. Éppen ezért sürgősen leszögezem, bármiféle egybeesés konkrét személy viselt dolgaival csakis a véletlennek tudható be. Az eredeti szövegek lényegét meghagytam, csak itt-ott változtattam rajtuk. A szövegeket megvágtam, de néhány, hosszabb lére eresztett interjú bennmaradt. Úgy gondolom, ezek jól tükrözik a kort és az egykori „lepkészvilágot”. És hát persze ez egy válogatás, részhalmaz, mely ugyan jól jeleníti meg az egészet, de mivel válogatás, már csak emiatt is szubjektív.

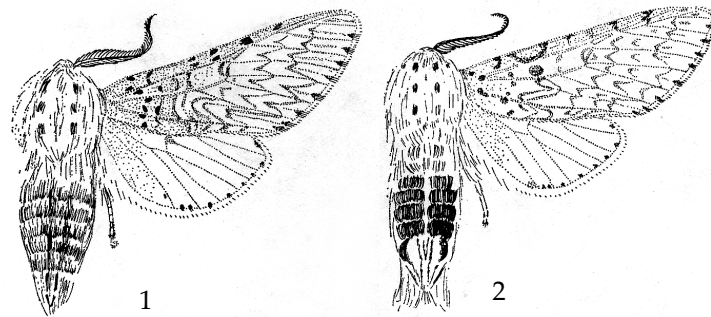
70 feletti amatőr. Azt gondolom, tíz éves lehettem, amikor elkezdtem gyűjteni a rovarokat. Szerencsém volt, valaha édesapám is gyűjtötte őket, elmondása szerint a szomszédos Angol Kisasszonyoknak ajándékozta a gyűjteményét. A nyíregyházi Nagyerdő hatalmas tölgyfái alatt a többnyire már elpusztult szarvasbogarak, hősincérek és egyéb rovarok, köztük lepkék kerültek a gyűjteményembe, természetesen gombostűre tűzve. 1949-ben költöztünk Budapestre, ahol az Irányi utcai általános iskolába jártam, valaha ez is az angolkisasszonyoké volt. A biológia szertárban csodálatos látnivalók vártak, köztük herkulesbogár és több hatalmas trópusi Saturnida. Szoboszlai Miklósné volt a biológiai tanárom, akinek igen sokat köszönhetek, nemcsak az óráinak, hanem a szakköri foglalkozásainak is. Tőle kaptam Abafi-Aigner Magyarország lepkéi c. határozókönyvét. Elvitt a Hernád utcai iskolába, ahol bemutathattam a

gyűjteményemet dr. Balogh Imrének, aki az iskola igazgatója volt. Ő igazított el, hogy nemcsak a gombostűre tűzés helytelen, de gyűjtőhelyi cédula nélkül az egész mit sem ér. Javasolta, hogy valamilyen rovarcsoportot válasszak magamnak. 1953 nyarán, Békásmegyer tájékán gyűjtöttem egymagam, mikor egy középkorú úr megszólított és tevékenységem felől érdeklődött. Elmondta, hogy a Növényvédelmi Kutatóintézetben dolgozik, szívesen támogatná az érdeklődésemet a lepkék irányába. Bízott, hogy keressem fel. 1953 nyarán dr. Szelényi Gusztávval és csapatával, dr. Nagy Barnabás, dr. Szalay Marzós László és dr. Jermy Tibor társaságában több ízben jártam a Nagyszénáson, ahol ők biocönológiai kutatásokat végeztek, én pedig abban a szerencsében részesültem, hogy ismeretek halmazát szívhattam magamba. Az ősz során Gusztai bácsi elvitt a Magyar Természettudományi Múzeumba, ahol bemutatott dr. Kaszab Zoltánnak, dr. Székessy Vilmosnak, dr. Kovács Lajosnak és dr. Gozmány Lászlónak. Kaptam egy igazolványt is, „gyűjtési-ásatási engedélyt az ország területére” – ezt a mai napig őrzöm. Lajos bácsihoz gyakran jártam be a múzeumba. Természetesen elsősorban a határozásban kértem a segítséget. Számomra elképesztő volt, ahogy az általam dobozban hozott példányokat megnézte, sorba rakta, majd a mindig keze ügyében lévő savanyúcukorkát szopogatva, közben sétálva feldiktálta a lepkék neveit. Tudása annyira lenyűgözött bennünket, akkori fiatalokat, hogy egyszer Mészáros Zoli fogadást akart velem kötni, hogy a letört csápból is képes Lajos bácsi a fajt megnevezni. Ebben az időben még nem működtek fénycsapdák, így az amatőr gyűjtők munkájára a fauna feltérképezése miatt jóval nagyobb szükség volt. Lajos bácsi a magyarországi lepkék faunisztikáján [elterjedésén] dolgozott, neki minden adat kellett. 1954-ben kerületvezető erdész nagybátyám segítségével Mészáros Zoli és Varjas Laci társaságában két csodálatos hetet tölthettünk el a gönczi Nagy-Patak-völgyben levő Potácsi-ház (hajdani hamuégető) szénapadlásán. Akkoriban még lapfűrészsel termelték az erdőt és nem motorfűrészsel, a lovas fogatok jóvoltából a hátrahagyott potyadékon apaturákat és populikat gyűjthettünk meglehetősen nagy számban. Természetesen Maxim-lámpáinkkal jártuk esténként a Bohó-réteket, a völgyeket is, és csalétkezünk is. Amikor hazatértünk, Lajos bácsi megkért, vigyem be a gyűjtött anyagomat, úgy ahogy hazahoztam. Két jókora dobozban több száz lepke volt, dicsért is a begyűjtött anyagért. Kivett belőle egy *Mellicta athalia*-t, melynek kék volt a fonákja, és egy nagyobb bagolylepkét; ez utóbbihoz gratulált, mert az *Aplecta tincta* [*Polia hepatica*] volt, a faj első hazai példánya. Mindkettőt kérte, adjam a múzeumnak. A „magyar” *tincta* helyett kaptam egy eperjesi példányt. Egyébként közepes termetű, hivatalnok benyomását keltő, örökké sötét öltönyben

járó, kimért beszédű ember volt. Most, hogy visszaemlékezem rá, nem is tudom, láttam-e valaha nevetni? Kétszer jártam vele éjjeli lepkéket gyűjteni a Farkas-réten és a Sas-hegyen. Valóban röptében felismerte a fajokat, ami engem ámulattal töltött el, nem is remélhettem, hogy én erre valaha is képes leszek. Volt egy fekete téli kabátja, hűvös esténként ezt vette fel. Gozmány Lacitól tudom, hogy a múzeum bátorligeti expedícióján a kezében Maxim-lámpát cipelő, nyári estén télikabátban sétáló Lajos bácsit a helyiek „frászkarikának” hívták. Én az Ő rendszerén nőttem fel, és még mindig ez jut az eszembe, ha egy-egy lepkét látok repülni.

70 feletti profi. Lajos bá't fiatal tanárként ismertem meg. 23-24 éves koromban kezdtem komolyabban gyűjteni lepkéket, elsősorban Sellye környékén, és az akkoriban elképzelhetetlenül fajgazdag anyagok feldolgozása nem kevés fejtörést okozott. Ráadásul az időben kezdtünk higanygőzlámpával világítani, ami rengeteg, addig nagyon ritkának tartott faj, például sok „ritka” púposzövő begyűjtésével járt. Lajos bácsiban mindig volt egy egészséges kételkedés az ún. ritka fajokat illetően. Amikor egyik múzeumi utam alkalmával elmondtam neki az akkori ismereteinkhez mérten hihetetlenül sok, hat példány *Cerura erminea* begyűjtését, kételkedve megjegyezte: „inkább *Cerura vinula* példányok lehettek azok, nem?” Egy kisebb tűzódobozból ekkor elővarázsoltam neki az egyik szép példányt – ami talán még most is megvan a MTM gyűjteményében – és elhűlve állapította meg: „ez valóban *erminea*, ahogy mondtad”. Amikor felajánlottam a gyűjtemény számára ezt a nevezetes darabot, rögtön a szívébe fogadott.

1-2. ábra. *Cerura vinula* (1) és *C. erminea* (2). Fazekas Imre rajza a „Medvelepkék, szenderek és szövőlepkék” c. faunafüzetben (Vojnits et al. 1991, p. 120).

70 feletti amatőr. Talán tizenkét éves lehettem. Jó barátommal, iskola- és gyűjtőtársammal, Vojnits Andrással mentem be a múzeumba Lajos bácsihoz. Barátom már korábban megismerkedett vele. Emlékszem, szorongtam, hiszen nem egy riasztó történetet hallottam a lepkegyűjtemény fura uráról – ahogy András később elnevezte –, és az első pillanatokban be is igazolódott félelmem. Mélyen az asztal fölé hajolva rendezgette a lepkéket, az orra majd' hogy a lepkék közé ért. Fel sem nézett, kurtán odaszólt: mit akartok? Talán csak azt tesztelte, hogy rögtön elmenekülök-e, mert pár perc múlva egy egészen másféle ember fordult felém. Kedvesen kifaggatott, ki vagyok, beszélgettünk lepkékről és lepkészésről. Amikor megtudta, hogy a nagymamám Enyingen él és nyaranta a környéken gyűjtök, megörült, hogy az egy jó hely. Akkoriban még tényleg az volt. Megkérdezte, hogy néhány hangyaborlárkát [*Maculinea* spp.] a múzeumnak adnék-e? Örömmel mondtam igent, büszke voltam rá, hogy olyan fajokat fogtam, amelyekre Lajos bácsinak, illetve a múzeumi gyűjteménynek is szüksége van. Ő ajánlott be a kaposvári Nattán Miklóshoz, akivel pár alkalommal együtt gyűjtöttünk a Dunántúlon. Lajos bácsi révén megismerkedtem a többi „nagy öreggel”, köztük Issekutz Laci bácsival, aki segítségemre volt, amikor az egyetem elvégzése után családommal Ausztriába, majd az USA-ba távoztam.

70 év feletti amatőr. Magam ugyan bogarakat gyűjtöttem, de lepkész társaim révén még iskolás koromban megismertem Kovács Lajost. Furcsa és komikus figurának tartottam. Híre már megelőzte találkozásunkat, de tudása nem tett különösebb benyomást rám, hiszen az nagyon speciális volt, szinte kizárólag a lepkékre vonatkozott. Azok meg engem nem érdekeltek. Azért mindig jól elszórakoztam a lepkegyűjteményben gesztikulálva rohangáló Lajos bácsin, és be kell vallanom, akkoriban kinevettem. Persze csak a háta mögött.

70 év feletti profi. Lajos bácsival középiskolás koromban kerültem kapcsolatba, akkor (1951–1954) összehoztam egy kb. húsz dobozból álló lepkegyűjteményt. Én a Lengyel Gyula, Kovács Imre, Jablonkay József stb. társasággal jártam gyűjteni a Budai-hegyekbe, Varjas Lacival és Rác Gáborral a Zemplénbe (oda később Ország Misivel és Schmidt Egonnal is). Különösen Lengyel Gyulától és Kovács Imrétől tanultam sokat. Kovács Lajossal ebben az időben egyáltalán nem voltam terepen, de valaki beszámolt neki a gyűjteményemről. Ő akkor állította össze az első magyar faunalistát, az én adataimat is bevette, megbízott bennem. Eljött hozzám (akkor az Elemér utcában laktunk, meglehetősen szűken). Egyenként az ágyra raktam a dobozaimat, ő melléjük térdelt

(én is), és írta az adatokat. (Precízen céduláztam, de rövidítettem, így mindent tolmácsolni kellett). Az adataimat mind elfogadta és szerepeltette a faunajegyzékben. Később sem lett a kapcsolatunk élénkebb, egészen addig, amíg 1963-ban Martinovich Valér helyett, aki jobban érezte magát Budatétényben a Kertészeti Kutatóintézetben, a fénycsapda-csoportba nem kerültem.

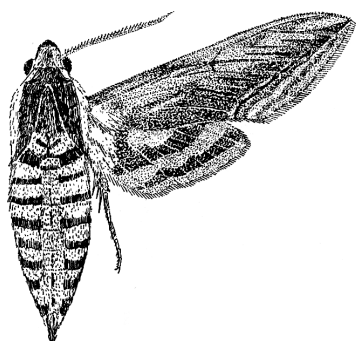
Hatvan feletti muzeológus, vezető beosztásban. Az az igazság, hogy semmilyen emlékem nincsen. Talán néhányszor láttam, de nem figyeltem oda, nem tudtam milyen fontos ember volt ő. Sajnálom.

Hetven feletti muzeológus, vezető beosztásban. Lajos bácsiról nekem egy vékony, kicsi, csillogó szemű és szemüvegű, izgó-mozgó, pillanatokra sem megnyugodni tudó emberke jut eszembe. Kedves volt, és nagy mesélőkészséggel rendelkezett főleg a csapdákból kikerülő lepkékre, de bármi másra vonatkozóan. Igaz, hogy ő is őszinte kíváncsisággal hallgatta meg a mi meséinket. Persze a közvetlen környezete nem mindig rajongott a sok dumáért. Az első emlék, ami hozzá fűz még névtelenül, azt Dudich professzorunk mesélte az állatrendszertan előadáson. A fajok elnevezéséről, a binominális nomenklaturáról magyarázott, és, hogy földobja a témát, néhány poént is fűzött hozzá. Az egyik két poloska-fajról szólt, amit a poloskász papa a lányairól dollykissme és pollykissme fajnévvel látott el, majd leírta a következő fajnevet: "phrascarica"². Azt már nem fűzte hozzá – később tudtam meg – hogy ezzel a fajnévvel Lajos bácsit tisztelte meg egy ismert magyar lepidopterológus, és hogy ő a saját költségén újra szedette az Acta Zoologica-t, hogy ez a komolytalan név mégse jelenjen meg. A név eredete a bátorligeti gyűjtések történetében gyökerezik.

Hetven feletti növényvédelmi szakember. Engem kezdettől fogva a rovarok közül a lepkék érdekeltek a legkevésbé, valószínűleg ennek vezekléséül kellett Microlepidoptera kutatási témákkal foglalkoznom. Szóval Kovács Lajossal egyetlen alkalommal találkoztam a múzeumban. Évfolyamtársnómmal mentünk be 1961-ben vagy 62-ben, hogy az általunk nevelt lepkéket határozza meg. Akkor még hallgatók voltunk, Balás Géza tanítványok. Azt hiszem zömmel baglyok voltak a számunkra ismeretlen lepkék. Az Abafi-Aignerén kívül nem ismertünk semmiféle segédkönyvet, de ahhoz sem férhettünk hozzá. Kistermetű, menyétmozgású, izgága emberre emlékszem, a hangjára nem, csak arra, hogy futó pillantást vetve a lepkékre, kapásból hadarta a nevüket és a velük kapcsolatos ismereteket: rajzás, repülés, életmód, tápnövények stb. A

nevüket fel is írta, eléggé zaklatott, nehezen kibetűzhető, de lendületes kézírással. És biztatott bennünket, hogy folytassuk tovább a rovarászatot, bármikor szívesen segít a határozásban. Egyszer a rovertani társaság ülésén is hallhattuk előadni, de csak a látványra emlékszem: kis ember futkározott az előadó pulpitus hosszában, és hevesen gesztikulálva hadart valamiről, de a témát már nem tudnám felidézni. Sajnos ez minden.

A szerző keletkezéstörténete. A kezdet a szokásos, gyerekkor, lepkegyűjtés, gombostű, cipős doboz. Egyszer, amikor éppen a hűvösvölgyi lámpaoszlopokról piszkálom le az éjjeli lepkéket, beleütközöm a felháborodott Rácz Gáborba, aki közli, hogy ez tilos, az oszlopokat úgymond neki utalta ki Kovács Lajos³. Szó szót követ, és beóvakodom a múzeumba, váltságdíj gyanánt kis dobozban a fagyalszender (*Sphinx ligustri*) egy színváltozatával. Gozmány László elé kerülök, aki később jó barátom lesz, de most sürgősen átpasszol Lajos bácsinak. Innen a történet folytatása is a szokásos, az ajándék besorolattik a múzeum gyűjteményébe, Ő pedig kikérdez, biztat, tanácsokat ad. A lakásunkra is eljön, megnézi gyűjteménynek akkor még kevéssé nevezhető kollekcióm, édesanyámmal pedig elbűvölően kedves, udvarias. Ettől kezdve sokat járok be a múzeumba, és még többet a Kléh István utcai lakásába. Számtalanszor indulunk innen esti cserkészésre a Sas-hegy, vagy a Csiki-hegyek, máskor az Irhásárok irányába. A nagy áttörés azonban csak 1957-ben jön el, amikor egy hétig „expedíciós körülmények között” gyűjtök Hangay Györggyel a Börzsönyben, a Csóványos térségében, és utána sosem látott fajokkal megrakodva jelenek meg a lepkegyűjteményben. A Börzsöny az ország lepidopterológiai kevéssé kikutatott területei közé tartozik, Lajos bácsi örül az új adatoknak, én meg az ő örömének⁴. Mi több, cikket írhatok a Rovartani Közleményekbe, és ugyan százszor is átfirkálja a kéziratot, de még gimnáziumi éveim alatt megjelenik a tanulmány. Az egyetemre első nekifutásra nem vesznek fel, ami nem különösebben meglepő, mert a középiskola – ne emlegessük itt a különben neves budai gimnázium nevét – „ajánlása” a következőképpen szól: „Szocializmus ellenes magatartása miatt továbbtanulásra nem javasoljuk.” Később aztán részben éppen erre a

3. ábra. Fagyalszender (*Sphinx ligustri*). Fazekas Imre rajza (Vojnits et al. 1991, p. 161.)

cikkre való hivatkozással lehetek mégis az ELTE hallgatója. Ott volt a doktorrá avatásomon, és nem rajta múltott, hogy az időben még nem kerülhettem a múzeumba.

Nem szeretnék tanulságokat levonni, végezze el azt ki-ki maga. Csak a legfontosabbról néhány szó: Lajos bácsi minden fiataalt szívesen fogad, senkit nem küld el, ellenkezőleg, biztat és visszahív. Azokat is, akik ma már nem számolhatnak be erről, mint a fiatalon elhunyt Tallós Pál (1931–1968). Erről megfeledezni látszanak azok, akik csak csupán „nehéz ember” mivoltáról beszélnek. Egy egész korosztály az ő tanítványa, majd’ mindnyájan az ő „védelmező köpönyege” alatt nevelkedünk, és később onnan bújunk elő. Exkluzív klub tagjai vagyunk, ahová akkor kerülhetünk be, ha megfelelünk a „szigorú de igazságos” vizsgakövetelményeknek. A belépőkártya egy-egy – néha több – különleges lepke, amit Neki, illetve a múzeumnak ajándékoz a klubtagságért folyamodó⁵.

A mirbánolaj illata

Illatok, szagok... Éppen úgy hozzátartoznak a dolgok lényegéhez (a dolgot itt a legtágabb értelmében veszem, lehet tehát bármi, vagyis minden), mint kinézetük (alakjuk, nagyságuk, színük) és megnyilvánulásaik. Az idő multával, mikorra sok minden konkrétan vélt jellemzőt elfelejtünk, gyakran megesik, hogy csak, vagy majdnem csak az illat marad meg emlékezetünkben. Természetükből adódóan különösen érvényes ez az olyan terekre, mint amilyenek a múzeumok és a gyűjtemények, és az ezekben tevékenykedő emberekre. De amit leginkább megőriz az illat, az a letűnt korok hangulata.

Ha azt állítom, hogy Lajos bácsinak jellegzetes szaga volt, hát ez bizony elég durván hangzik. Pedig mindnyájunknak van – na jó, mondjuk szebben – illatunk. Az évtizedekkel ezelőtti molyirtók, mosószeresek, szappanok – ki merne tagadni, hogy ezek illata lengett be mindnyájunkat, akkor élőket? Meg a dohányszag. Azt is, aki nem dohányzott. Adott helyen valaki mindig dohányzott, leginkább többen is, és nem az amerikai illatosított cigaretta volt a jellemző, sem az angol pipadohány. A dohányfüst beette magát a függönyökbe, kárpitozott bútorokba és a ruházatba. Utóbbiak közül leginkább a szövet öltönyökbe, amilyeneket Lajos bácsi általában hordott. Olyannyira így volt ez, hogy ezúttal az „illat emlék”, ez a sajátos feromon engem is csaknem megtévesztett, utána kellett járnom, dohányzott-e? De nem, senki sem látta, hogy rágyújtott volna.

De vissza a mirbánolajhoz. Az üveges rovartárlók – vagy miként egyszerűen neveztük, lepkeodobozok – sarkában alul tűben végződő, felül nyitott

gömbded üvegcsé, benne kezdetben színtelen, majd állás közben egyre inkább megsárguló erősen fénytörő folyadék. Szerettük keserúmandula illatát, és persze azt, hogy távol tartja a múzeumbogarakat! Ki törődött azzal, hogy a nitrobenzol – mert erről van szó – erős mérég, károsítja a központi idegrendszert és gátolja a hemoglobinné képződését, az egyéb tünetekről nem is beszélve? (Megjegyzem akkoriban szappanok illatosítására is szolgált.) A gyűjtésekhez általánosan használt, hasonló illatú ciánkálit is szerettük, és nem féltünk tőle. Két benzolgyűrűből álló aromás vegyület a naftalin is, ez a színtelen, illékony, jellegzetesen erős szagú kristályos anyag. Ez is volt a lepkedobozokban, és ez is káros, nemcsak a múzeumbogarakra, hanem a gyűjtemény kezelőjére nézve is. A szekrények alját a gondos gazda még DDT-vel is beszórta. A dohos szagú fehér por – halogénezett difenil-etán-származék – minden rovar ellen valóban jól „működő” könnyen felszívódó kontakt idegmérge, de a magasabb rendű élőlényeket sem kíméli. A zsírszövetben felhalmozódik, és mérgezési tüneteket okoz. Magyarországon 1968-ban tiltották be, de sok rovarásznak, köztük Lajos bácsinak is, volt féltve őrzött tartaléka.

A lakásokban elhelyezett magángyűjteményeknek még kifejezettebb „múzeumszaga” volt, mint maguknak a múzeumoknak. Egységnyi légtérre több rovarszekrény, rovardoboz jutott, és nem is nagyon szellőztettek, attól tartva, hogy a hő- és páratartalom ingadozást megsínylik a féltett rovarok. A rovarász valóságos méregkamrában élt, bizonyítva, hogy a *Homo sapiens*, de különösen az entomológus ellenálló képessége vetekszik a csótányéval. Már a Kléh István utcai lakás küszöbén ez az összetéveszthetetlen illatkeverék fogadta a látogatót, és mint sajátos aura vette körül a lakás gazdáját.

Ha fel akarom idézni az 1950-es, 1960-as éveket, a rovarszekrényekkel tele-tömött félhomályos szobákat, az apró konyha még apróbb asztalánál kuporgó Lajos bácsit, elég megszagolnom egy naftalin golyót, ehhez ma is hozzá lehet jutni. A fiatalabb korosztályba tartozó rovarászok persze ezzel a módszerrel nem mennek sokra, legfeljebb annyit éreznek, hogy bűdös.

Lajos bácsi kívülről...

Mennyit nyom a latban, hogy egy „nagy embernek” – előlegezzük meg ezt a jelzőt, bármit jelentsen is – milyen a megjelenése és milyenek a szokásai? – kérdezhetnénk. Pedig nagyon is sokat. Aki megnyerő külsejű, akinek lekenyerező a modora, könnyen a bizalmunkba férkőzhet. Hát Lajos bácsi nem ilyen. A furcsa, „tüskés” emberek viszont gyakran ellenszenvet keltenek, vagy megmosolyogják őket. Mindkét alaptípus valódi énjét csak később ismerjük meg, ha ez egyáltalán lehetséges. Gyakran érhetnek kellemetlen, vagy éppen kelle-

mes meglepetések, attól függően, hogy a belső harmóniában van-e a külsővel, vagy éppen ellenkezőleg. Szócséplésnek tűnhet erről ennyit beszélni, pedig nem így van. Amikor valakire visszaemlékezünk, elsőként „fizimiskája” és viselkedése bukkan fel a múlt ködéből – és mindkettő ugyancsak befolyásolja értékítéletünket, személyiségének megrajzolását. Ennek tudatában kell lennünk. Különösen, ha egy „nehéz emberről” van szó.

Mert Lajos bácsi nehéz ember. A szó mindennapi értelmében, tehát a ma már múlttá vált valamikori jelenben is, de akár csak most beszélni is nehéz róla. Minden kijelentésünk mellé odakívánczik egy „de”, pró és kontra. És hogy mennyire hagyatkozhatunk a fiziognómia ősi, Arisztotelész által megalapított tudományára? Herman Ottó szerint nagyon (A magyar nép arcza és jellege, 1902). Hippokratész pl. úgy gondolja, hogy a vékony és hosszúkas orrú és apró szemű emberek önzők és rosszindulatúak – szegény Lajos bácsi! Cicero viszont ugyancsak az általa különben nem is ismert Szokratész külső megjelenéséből, arcvonásaiból vonja le azt a következtetést, hogy ostoba és buja alak. No comment. Még az olyan objektívnek hitt jellemzők, mint a testmagasság is erősen divergál a visszaemlékezésekben. Egyesek szerint középtermetű, mások szerint inkább alacsony, sőt kicsi. Ez is az oral history szubjektivitását támasztja alá, általában a visszaemlékező és Lajos bácsi magasságának egymáshoz való viszonyáról van szó. De csak általában, mert egy szálfatermetű interjú alanyom is középmagasként aposztrofálja.

Előttem egy fénykép; a Budaörs feletti Odvas-hegyen kirándulunk az 1960-as évek egy nyárutóján. Felszínre bukkannak az emlékek. Igen, valóban kistermetű, és nemcsak azért, mert én magasra nőtem. Keskeny vállait hátrafeszíti, kezeit hátul összekulcsolja, kissé meggörnyed, fejét előre billenti, ami különben a magasak szokása, térdei enyhén berogyva (4. ábra). Még annál is kisebbnek néz ki, mint amekkora, és elesettnek, törékenynek. Őszes haja hátrasimítva, vékony, hosszúkas, kissé hajlott orrán szemüveg, amit csak akkor vesz le, ha közelről megnéz valamit. Gyakorlatilag ez azt jelenti, hogy állandóan le-fel kapkodja, mert mindig vizslat. Legtöbbször egy lepkét vagy egy növényt. A szemüveg mögött apró, seszínű szemek hunyorognak gyanakodva a külvilágra. A külvilág mindig gyanús és váratlan veszélyeket hordoz – ezt üzeni a pillantása. Lehet, hogy úgy általában is igaza van, de a saját szempontjából mindenképpen. „Stuccolt” bajuszkája is seszínű, mint látszólag – és megtévesztő módon – az egész ember. Sötét színű, kinyúlt, kifényesedett öltönyt visel; mindig ez van rajta meg fekete városi félcipő, csak kivételes alkalmakkor, nagyobb gyűjtő utakon kerül elő a szürke térdnadrág és a „cúgos” cipő. Az inget vékony szálú pamutból kötött sötét pulóver vagy kardigán helyettesíti. Múzeum

4. ábra. „Keskeny vállait hátrafeszezi, kezeit hátul összekulcsolja, kissé meggörnyed, fejét előre billenti, térdei enyhén berogyva.” Budaörs Odvashegy, 1960-as évek, mellette Madaras Katalin (Agócsy Pál felvétele, Vojnits András fotóarchivuma)

vagy Budai-hegyek, mindegy. Otthon, a Kléh István utcában azért papucsot húz.

... és belülről

Az elesettség, a törekenység látszata azonnal elillan, amint mozogni, beszélni és vitatkozni kezd. És szinte mindig mozog és mindig beszél – már amikor erre hajlandósága van. Amikor meg nincsen, konokul hallgat, kérdésekre sem válaszol, megesik, hogy nem is köszön. „Olyanja” van – mondaná erre a későbbi szleng, és Lajos bácsinak gyakran van olyanja. Ami mozgását és kinézetét illeti, jó napjaiban mint egy örökké nyughatatlan cickány. Fel-le járkal, hadonászik, előad, monologizál, és bizony nem ritkán szitkozódik. Néha nevet, élesen, mint amikor a héja rikolt, de inkább alig halhatóan magában kuncog. Általában valakin, valakinek a kárára mulat. Évekbe telik, míg rájövök, hogy mindez önvédelem.

Bár akarva-akaratlanul sok embert megbánt, meggyőződésem, hogy ő maga a legérzékenyebb és legsebezhetőbb. Kortársa, a neves francia bagolylepke specialista, Charles Boursain (1901–1971) gúnyos és lekezelő véleménye olyan yira elkeseríti és elveszi a bátorságát – holott csak magánlevélről van szó, nem publikációról –, hogy évekig nem meri eredményeit megjelentetni. Ezért is jelent neki olyan sokat a Varga Zoltánnal való együttműködés, akitől biztatást kap – igen, az egykori tanítvány biztatja a mestert –, benne megbízik.

Gyerekes kíváncsiság

Gondolhatnánk, nem kíván különösebb magyarázatot, hogy egyetlen tudós sem lenne képes megbirkózni a kutatással járó monotoníával, az unalmas feladatok tömegével, ha nem lenne kíváncsi a végeredményre. A kíváncsiság hajtja, űzi az embert, sőt gyakran a kíváncsiság maga a motiváció. Nem mindig és mindenki látja ezt így, pl. a Pallas Nagylexikon illetékes szerzője felpanaszolja, hogy már a legendákban szerepel ez a „csúnya jellemvonás”, mely „csak a gyermekeknél természetes és vonzó”.

„Nem vagyok különösebben tehetséges, csak szenvedélyesen kíváncsi” – megint csak Einsteinhez folyamodom, mert akár ezt vallhatná Lajos bácsi is. És mert talán unja, hogy utána olvasson a dolgoknak, vagy elege lett ebből levéltári éveiben, hát inkább kérdez. Mint egy gyerek – aki az állandó kérdezősködésével, azzal, hogy folyvást megszakít egy gondolatmenetet, meglehetősen idegesítő tud lenni, mégsem szabad rászólni. Lajos bácsira meg nem lehet. „Áldozatait”, akikre aztán órákig záporoznak kérdései, gondosan megválasztja. Az erdész Tallós Palit növényekről, azok elterjedéséről és cönológiáról faggatja. Mészáros Zoltán, aki mint vitorlázó repülő, mindig up to date az időjáráshoz és éghajlathoz kapcsolható témákban, nem térhet ki a napi több tucat ilyen természetű kérdés elől. És Varga Zoltán révén igyekszik elsajátítani az állatföldrajz és szisztematika legújabb princípiumait.

Kérdezősködésének csaknem mindig van egyfajta mögöttes értelme. Ilyenkor valójában a megkérdezett személyt teszteli; ugyanazt a kérdést többször is felteszi. Nem ritkán hetek telnek el a kérdésismétlés között, de senki se ringassa magát abba a hitbe, hogy bármit elfelejtett volna. Nem, Ő most arra kíváncsi, hogy a korábbival megegyező választ kapja-e. Ha nem, kiszáratva és kerülő úton ennek hangot is ad. Mint egy gyerek.

Kíváncsiságának számos vadhajtása idővel a múzeumi legendárium részévé válik. Ritkán állja meg, hogy ne próbálja elolvasni a mások íróasztalán heverő iratokat, és az asztal gazdájának távollétében néha még attól sem riad vissza, hogy gyorsan átlapozza őket. Így bukkan egyszer a „hülye vagy Lajos” feliratú géppapírra, amit éppen azért tesz oda valaki, hogy megtalálja. A helyzet feloldhatatlan marad, nem fejezheti ki felháborodását, hiszen ezzel elárulná magát⁶.

Szenvedélyesen és gyerekesen kíváncsi – ez Ő, ez hatja át munkásságát. Lajos bácsi leginkább ettől Lajos bácsi.

Gyűjtőszenvedély

Igazi gyűjtő. Ez megmutatkozik abban is, hogy a hosszú évtizedek során komoly bélyeggyűjteményre tesz szert, nem minden összefüggés nélkül korábbi levéltári ténykedésével. A bélyeggyűjtő a közvélekedés szerint a gyűjtőgető személyiség etalonja, és ebben lehet valami.

A lepkegyűjtésben nem ismerek tréfát! – valahogy így hangozhat a közismert mondás Lajos bácsira alkalmazott átirata⁷. Bárkivel megy gyűjteni, amint lepke tűnik fel a gyűjtőlepedőn vagy egy fatörzsön, mindenki mást félrelökve elsőként terem ott. Lehet, sőt valószínű, hogy a tízezredik változékony őszibagoly (*Conistra vaccinii*) kerül elé, mégis szemmel láthatóan erőt kell vennie magán, hogy lemondjon a hön áhított „értékes” zsákmányról.

Azt hiszem, sok más egyéb szempont mellett – melyek között kiemelkedő szerepet játszik a már említett kíváncsiság –, ezért végzi olyan lelkesen és fáradhatatlanul a fénycsapda-anyagok feldolgozását. Egy időben, folyamatosan az ország több tucatnyi helyén gyűjteni – ez a legbelsőbb, dédelgetett vágya. Hiszen mindig mindenütt ott szeretne lenni. A fénycsapda program beindulása végül is ezt az önmagában lehetetlen elképzelés megvalósulását jelenti a számára, és immár tagadhatatlanul Ő Magyarország legnagyobb és leghatékonyabb lepkegyűjtője.

Lepkésösvényeken

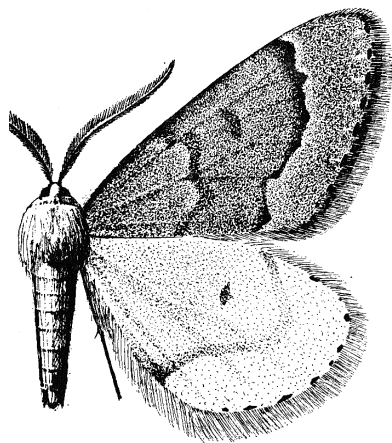
A mai, fénycsapdás–higanygőz lámpás–generátoros–terepjáró gépkocsis gyűjtő utakat megelőzik a petróleumgáz lámpás (Maxim-lámpás) éjszakai lepkészesek. Már a gyűjtőhelyre jutás is egy kaland, gépkocsi helyett vonattal, néha szekérrel, majd gyalog jutunk el a célhoz. A Budapest közeli gyűjtések is időt rabló vállalkozások, jó, ha reggelre haza vergődünk. Ha többen vagyunk, az erdei ösvényen libasorban vonuló társaság, kinek-kinek kezében egy-egy Maxim-lámpával, méltán kelti fel a falusiak, és különösképpen a kutyák figyelmét. Lajos bácsi nem ijed meg tőlük, azzal biztatja őket, hogy „eltöröm a gerincdet”, s csodálatosképpen értenek a szóból, eltakarodnak.

Mikorra munkatársak leszünk, már kevesebbet jár terepre, a Kis-Balatontól Bátorligetig húzódó gyűjtősorozat régen a háta mögött van. Először a faunisztikai összegezés, majd a fénycsapdákból kikerülő lepkék meghatározása és a bagolylepkék kutatása köti le minden energiáját és idejét – miközben többek között az araszolólepkékkel és a lepkevándorlással is foglalkozik. Azért néhány közös gyűjtőútra sor kerül, az Irhás-árokban, a Sas-hegyen, a Csiki-hegyekben, a Budai-hegységben, Fóton, Budaörs és Budatétény környékén, a Pilisben járunk, és nagy ritkán a távolfekvő, de szívének kedves fény-

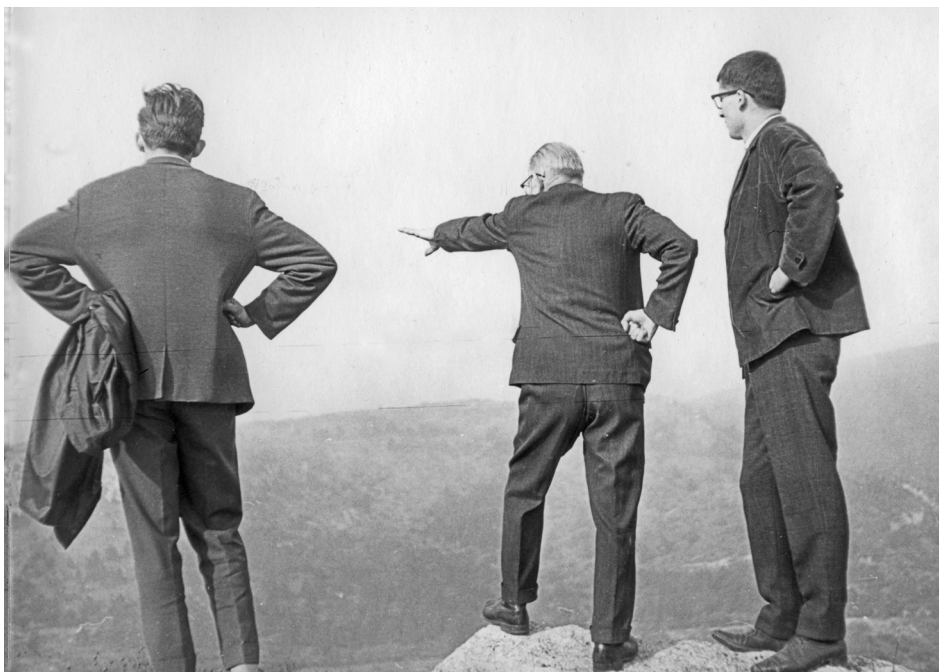
csapdákat is meglátogatjuk. Ezek egyike Makkoshotyka, ahol – mint a többi fénycsapda állomás esetében is – a gyűjtött anyag alapján a fejében kialakult képet összeveti a valósággal. A kettő között általában nem mutatkozik lényeges különbség, rendszerint kiderül, hogy minden a „helyén van”, a domborzat és a növényzet olyan, amilyennek „lennie kell”. Következtetései lenyűgözők. Néha csak pár méterrel helyezteti odébb a fényforrást, és kisvártatva valóban megjelenik a csapdában az a faj, amit eddig hiányolt, pedig a hely adottságaiból kiindulva meglete szerinte elvárható lett volna. A fénycsapda anyaga alapján képes felvázolni annak közeli és távoli környezetét, és fordítva, egy új fénycsapda kihelyezésekor tisztában van azzal, milyen anyagot fog begyűjteni – legalább is, ami a törzsfajánál illeti. Ebben a szó szűkebb értelmében vett faunisztikai ismereteken túl ökológiai és cönológiai tudása, valamint az egy időben rendkívül sikeres hernyótenyésztéseinek a tapasztalatai is segítik.

Mindig tudja, hogy mikor, mit, hol és hogyan lehet gyűjteni. Játszi könnyedséggel bukkanunk tavaszi kökényaraszolókra (*Theria rupicapraria*), előre megmondja, melyik bokrok ágvégein ülnek majd a nőtények. A Sas-hegyen és másutt az esti sötétségben, a zseblámpa gyenge fényében szedjük a hangyabogáncs-törpearaszoló (*Eupithecia graphata*), valamint a rajzos, a szürkemin-tás és a sárgásszürke törpearaszolókat (*E. semigraphata*, *impurata* és *denticulata*) parányi hernyóit. Az Irhás-árok – mely ugyan már régen nem úgy néz ki, mint évtizedekkel korábban, de még nem is úgy, mint ma – az aranybaglyok (Plusiinae) vadászmezeje.

A „rég” gyűjtők – ne feledjük: egyúttal Lajos bácsi kortársai! – felhalmozott tudása rendszerré áll össze, ismeretanyaguk – hogy képzavarral éljek – megcsontosodik. Igaz, hogy nagy valószínűséggel begyűjtik azt a fajt, amelynek vadászatára indulnak, de képtelenek szokásaiktól szabadulni. Márciusban itt ezt a fajt kell fogni, májusban ott amazt, így peregnek a gyűjtőnapok. Ennek a tudásnak Ő is a birtokában van, de egyúttal túl is akar lépni rajta. Ezért támogatja a fiatalokat, biztatja őket új helyek felkeresésére, és ezért valóságos reveláció számára a fénycsapda hálózat.

5. ábra. Tavaszi kökényaraszoló (*Theria rupicapraria*). Gozmány László rajza (Vojnits 1980, p. 38.).

6. ábra. „A Mester fölvitt a hegytetőre, s körbemutatott: nézzetek és lássatok.”
(Mészáros Z. és Vojnits A. 1972) Budaórs Odvashegy, 1960-as évek, balról Mészáros Zoltán, jobbról Vojnits András (Agócsy Pál felvétele, Vojnits András fotóarchivuma).

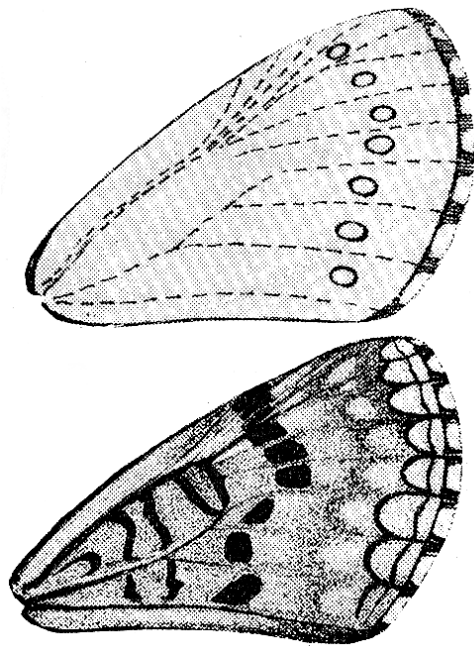
Fától az erdőt...

Szeme van a lepkékhez. Minden faj összes megkülönböztető jellegzetességét elraktározza az agyában, és ha közülük csak néhányat felfedez a kérdéses példányon, már be is azonosítja. Ennek a képességének élete utolsó, „fénycsapdás” korszakában veszi igazán nagy hasznát, amikor nem csak nagytömegű anyagot kell meghatározni, hanem állandóan szorítják a határidők, és – különösen a fénycsapda hálózat első éveiben – a lepkék jó része kopott, szakadt, a „normális halandók” számára felismerhetetlen. A róla kerengő számtalan mendemonda legtöbbször is hihetetlen fajismerete az alapja. Egyesek szerint röptében is felismeri a lepkéket, mások váltig állítják, a determinálásnak az sem akadály, ha hátat fordít nekik. Minden esetre nagyfokú vizualitás jellemzi: számtalanszor megesik, hogy miután az eléje tett lepkékkel teli dobozt röpke pillantással áttekinti, feláll, és séta közben diktálja a fajlistát.

Számára minden egyes példány különbözik a másiktól. Sosem telik be egy fajjal, a „közdögökkel” is legszívesebben szekrényeket töltene meg. Ha erre nincs is lehetősége, azért pl. a leggyakoribb őszi baglyok dobozsám sorakoznak a gyűjteményében. Mindebből egy érdekes ellentmondás adódik, hiszen a közös nevezőt mégis csak felismeri a sok-sok, az ő szemében merőben eltérő példány között, különben képtelen lenne meghatározni őket.

Érdekes módon az új taxonok felismerésében és elhatárolásában analízáló tehetsége nem segíti, inkább ellenkezőleg. A már meglevő rendszertani kategóriák között kiismeri magát, de elbizonytalanodik, ha azokon túl kell lépnie. Aberráció, variáció, forma, alfaj, faj, nála gyakran egymásba csúsznak a fogalmak. (A fajcsoport mint olyan, csak később, a Varga Zoltánnal való koprodukció során kerül a látókörébe.) Meghaladja a negyvenet a hozzá kapcsolható új nevek száma – nevezzük egyszerűen csak így taxonómiai munkásságának gyümölcseit –, melyek több mint fele bagolylepke, és ezeken belül is különösen kedveli a földibaglyokat (*Euxoa*). Ez a favorizált csoportja, ő igazából

„baglyász”. Az új taxonok mintegy 40%-a társszerzős, melyek „életrevalósága” a társszerző személyétől függően élesen divergál. Azok az ázsiai bagolylepke fajok, amelyeket munkássága későbbi korszakában Varga Zoltánnal közösen ír le, legjobb tudomásom szerint javarészt ma is „élnek”. Nem így a tarkalepkék. Csupán a barnás tarkalepke (*Melitaea* [*Mellicta*] *britomartis*) nomenklaturai tárházát tíz új névvel gyarapítja, de tanúja vagyok, hogy – kis túlzással élve – legszívesebben a tarkalepkék minden egyes példányát új névvel látná el. A jogi végzettségű Issekutz László társszerzővel leírt taxonok egyike sem állja ki az idő próbáját, de ettől eltekintve, rengeteg új ismeretet halmoz fel a fajcsoportról. Ez előtt a munkásság előtt tiszteleg Varga

7. ábra. Barnás tarkalepke (*Melitaea britomartis*). Gozmány László rajza (Gozmány 1968, p. 134.).

Zoltán, amikor róla nevezi el a magyar tarkalepkét (*Melitaea [Mellicta] ornata kovacsi*).

Múzeumi viszonyok

Minden munkahely hangulata, „szociológiai viszonyai” kihatnak az ott dolgozó munkatársakra – akik egyszerre részesei, elszenvedői és előidézői. Hinnénk, hogy a [Magyar] Természettudományi Múzeum mindig is darázs-fészek volt? A jámbor halandó úgy képzelem, hogy egy hely, ahol a természet csodálatos teremtményei a munka tárgya, és többé-kevésbé mindenki avval foglalkozik, amivel egyébként is – tehát a „hivatalosság” keretein kívül – szeretne, a béke szigete. De nem, talán mert a múzeum munkatársainak legtöbbször átvitt értelemben is bogaras ember.

Így volt ez a múzeum két meghatározó vezető személyisége esetében is. Székessy Vilmos koleopterológus (1907-1970) 1945-től az állattárat igazgatja, majd 1960-tól 1970-ig bekövetkező haláláig a múzeum főigazgatója. Óriási érdeme a Magyarország Állatvilága (Fauna Hungariae) beindítása és szerkesztése. A bogárgyűjtemény másik nagy egyénisége, Kaszab Zoltán (1915-1986) 1937-ben kerül a gyűjteménybe, és a vezető pozíciókban Székessy nyomdokain lépked. Kezdeti jó barátságukat közös gyűjtő utak, társszerzős cikkek és feljegyzések, visszaemlékezések bizonyítják. Aztán valami nagyon és jóvátehetetlenül megromlik közöttük. Olyannyira, hogy Székessy családja eltiltja Kaszabot, hogy részt vegyen a temetésén. Amikor pedig a Fauna Hungariae 100. füzetének megjelenése alkalmából centenáriumi értékelés jelenik meg a sorozatról, abban hiába is keresnénk Székessy nevét. Igaz, az írás szerzője az állattár akkori vezetője, de nyilvánvaló, hogy erre Kaszab egyetértése nélkül nem kerülhetett volna sor.

A rosszízű történések leszivárognak a gyűjteményekbe, hatásuk sokáig nem múlik. A lepkegyűjtemény vezetőjét, Gozmány Lászlót (1921-2006) a Székessy-vonalhoz sorolják, míg Lajos bácsi „Kaszab embere”. Székessy nem bánik kesztyűs kézzel vele, aki amúgy szinte mindenki mással is váltakozó intenzitású rossz viszonyt „ápol” a házban, beleértve Gozmány Lászlót, ami már önmagában is sokszor lehetetlen helyzeteket teremt. Ezek egyikét magam is átélem, mint a fénycsapda csoport friss sütetű munkatársa, amikor a menetrendszerű tárértekezleten Székessy meglehetősen nyersen rám förmed, hogy ki vagyok, és mit keresek ott. Az értekezlet után aztán elnézést kér, és elmagyarázza, mindössze arról van szó, hogy mások – nyilván Lajos bácsi és Kaszab – megkerülték a hivatalos utat, őt nem tájékoztatták.

Lajos bácsi nem a diplomácia mestere, és hirtelen haragjában nyomdafestéket nem tűrő szavakat vág múzeumi, és azon kívüli kollégáinak a fejéhez. Tulajdonképpen mindenkiel összeveszik legalább néhányszor az életében. Még a szelíd Szócs Józseffel (1908-1987), a gyűjtemény preparátorával és aknázó moly specialistájával is. De Kaszab Zoltán és a lepkésztársadalom zöme mögötte áll, munkáját pedig az őt kevésbé kedvelők is kénytelenek elismerni. Ez elég ahhoz, hogy a legnehezebb időkben is felszínen maradjon.

Abban az évben, amikor itt hagy minket, mint Humboldt-ösztöndíjas Bonnbán vagyok. Felszabadul a helye, halála nyitja meg számomra a muzeológusi pályát. Ez máig nyomaszt, túl magas ár. Még ugyanabban az esztendőben döbentem hallom, akad kolléga, aki örül, hogy úgymond „megszabadultak” tőle. Az embert embertelenségbe sodorhatja makacs hite vélt vagy valós igazában, és hogy ki-ki úr akar lenni a maga szemétdombján. Más szemében a szálkát, a magáéban a gerendát sem, nem kevés entomológusnak – és persze mindenki másnak, de most a rovarászokról van szó – ma is ez a „hitvallása”. Ez nem jó, nagyon nem. Ha meg már a hitről esik szó, inkább a „ne ítélj, hogy ne ítéltesél!” igazságán elmélkednének, és ezúttal az utóbbi évtizedekre gondolok.

Profi vagy amatőr?

Már édesapja is lepkéket gyűjt (ami entomológus körökben nem ritka), de levéltári éve alatt ottani kollégái és tágabb környezete előtt igyekszik titkolni lepkész mivoltát – visszahúzódozó, mondhatnánk szemérmes személyiségének ez egy igen jellemző oldala. A kor legnagyobb és leggondosabban karban tartott magyar magángyűjteménye az övé, és úgy mondják, ő a legnagyobb magyar amatőr lepkész. És itt álljunk meg egy szóra: mitől lesz valaki amatőr vagy profi? Nem kerülhetjük meg ezt a kérdést, hiszen évekkal ezelőtt még az a javaslat is elhangzott, hogy a Magyar Rovartani Társaságot bontsák szét amatőr és hivatásos szekcióra⁸ – de nem valószínű, hogy egyértelműen egyáltalán megválaszolható.

Jellemző módon a mindennapi szóhasználatban az amatőr pejoratív jelentése terjedt el: nem szakszerű, hozzá nem értő, dilettáns. Ez lenne Lajos bácsi? Ugyan már! A Magyar Nagylexikon értelmezése szerint olyan [műkedvelő] személy, aki kedvtelésből, szórakozásból, különösebb haszonszerzés nélkül művel valamilyen, többnyire alkotó jellegű foglalkozást, végez gyűjtőtevékenységet. Nem állítható ez a „profi” muzeológusok legtöbbszöréről (de nem mind-egyikről, legalább is ami az alkotó jelleget illeti...), eltekintve a haszonszerzéstől (amennyiben a fizetésük annak mondható)? És hová tegyük azokat a lepkészeket, akik egy-egy csoport nemzetközileg elismert specialistái, mindamellet

8. ábra. „...kissé hajlott orrán szemüveg, amit csak akkor vesz le, ha közelről néz valamit.” Budaörs, Odvas-hegy, 1960-as évek (Agócsy Pál felvétele, Vojnits András fotóarchivuma).

szabadúszóként a lepkészésből élnek? És akiknek úgymond más a hivatása, de profi lepidopterológusok, az alanti (első) értelemben?

Ezzel szemben a profi az, aki professzionális, érti a dolgát. Vagy hivatásos, azaz papírja van róla. És akinek van papírja (diplomája), de máskülönben nem profi? Meg fordítva: vajh' a lepkegyűjtemény két nemzetközileg elismert, vezető munkatársa valóban csak a természettudományos fokozatról szóló irat kézhezvételének pillanatában szabadulhat meg a dilettáns jelzőtől, hiszen addig csak más szakirányú „papírjuk” van? Javaslom, térjünk vissza az „utca ember” szóhasználatához: a profi valaminek a szakértője, az amatőr meg nem. A kereső foglalkozás egy másik dolog. A szerencsés együttállás meg a lehető legjobb.

Persze tagadhatatlan, hogy tudományterületünk – természetéből adódóan – nagyon megengedő. A leghagyományosabb értelemben vett amatőr is lehet egy rovarcsoport vagy téma szakértő „tudósa”, míg ez mondjuk a sejtbiológiai kutatásokban kevésbé képzelhető el. A helyzet azonban lassan változik, és a megfelelő biológiai alapképzettség hiánya egyre inkább kiütöközik. Ez persze nem jelenti azt, hogy pl. fanatikus faunisztikusokra továbbra is ne lenne szükség.

Hogy végül is minek neveznélek, Lajos bácsi? (És kérlek, engedd meg, hogy ezúttal tegezzelek.) Legyél Te a *legprofibb amatőr lepkész!*

9–12. ábra. „Belépőkártyák” a Lajos bácsi klubba: **9)** hetesi vérfű-hangyaboglárka (*Maculinea teleius*), **10)** sátorhegységi áfonya-hegyibagoly (*Polia hepatica*), **11)** sellyei hermelin-púposszövő (*Cerura ermínea*), **12)** börszőnyi fagyalszender (*Sphinx ligustri*) (Katona Gergely felvételei, Magyar Természettudományi Múzeum).

Feljegyzések

1. Téves, hogy a „Pázmány Péter Tudományegyetem Biológiai Tudományok Karán szerzett oklevelet”. Ilyen kar sosem létezett, és a Természettudományi Kar is évtizedekkel később vált ki a Bölcsész tudományi Karból. 1950 óta Eötvös Loránd Tudományegyetem.
2. Lásd az első adatközlőt.
3. Ennek természetesen semmi valóságalapja nem volt, de jól mutatja Kovács Lajos kikezdzhetetlen tekintélyét. „Majd a Lajos megmondja” – az idősebb korosztály ebben nőtt fel.
4. Ez a kölcsönös öröm egy-egy bagolylepke (Kovács, 1967), illetve araszolólepke (Vojnits, 1968) alfajt szült (*Oligia versicolor vojnitsi* Kovács és *Gnophos pullatus kovacsi* Vojnits).
5. A kérdéses példányok ma is megtalálhatók a Magyar Természettudományi Múzeum Lepkegyűjteményében.
6. Mint általában a legendáknak, ennek a történetnek is több változata kering a köztudatban (lásd Szabóky 2007). Lehet, hogy igaz sem volt...
7. „Humorban nem ismerek tréfát!” (Karinthy Frigyes)
8. Akkoriban Mészáros Zoltán volt a Magyar Rovartani Társaság elnöke, az ő vezetésével sikerült ezt a kezdeményezést „ad acta” tenni.

Irodalom – References

- Bálint Zs. és Ronkay L. 2002: Kovács Lajos, pp 504–505. In Bodó S. és Viga Gy. (szerk.) 2002: Magyar Múzeumi Arcképcsarnok. – Pulszky Társaság – Tarsoly Kiadó, Budapest, 984 p.
- Gozmány L. 1980: Nappali lepkék – Diurna. – Fauna Hungariae 91, 204 p.
- Kovács L. 1967: [*Oligia versicolor vojnitsi* új alfaj. (Lepidoptera: Noctuidae).] *Oligia versicolor vojnitsi* ssp. n. (Lepidoptera: Noctuidae). – Acta Zoologica Academiae Scientiarum Hungaricae 13 (3-4): 363–366.
- Mészáros Z. és Vojnits A. 1972: Lepkék, pillék, pillangók. – Natura, Budapest, 120 pp.
- Szabóky Cs. 2007: A lepkészet története Magyarországon. – Budapest, [Magánkiadás] 416 p.
- Vojnits A. 1968: Új alfajok a *Gnophos*-csoportban (Lepidoptera, Geometridae). – Folia Entomologica Hungarica 21: 51–62.
- Vojnits A. 1980: Araszolólepkék I. – Geometridae I. – Fauna Hungariae 137, 157 p.
- Vojnits A., Uherkovich Á., Ronkay L. & Peregovits L. 1991: Medvelepkék, szenderek és szövőlepkék – Arctiidae, Scphinges et Bombyces. – Fauna Hungariae 166, 243 p.